

**Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған
«Қазақстандық қоғамның цифрлық трансформациясы жағдайында
адам құқықтарын қамтамасыз ету»**

**XV Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы
материалдарының жинағы
(Алматы қ., 9 желтоқсан 2021 ж.)**

Материалы

**XV Международной научно - практической конференции на тему:
«Обеспечение прав человека
в условиях цифровой трансформации казахстанского общества»,
посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан
(г. Алматы, 9 декабря 2021 г.)**

Алматы, 2022

УДК 340
ББК 67
О-13

ОТВЕТСТВЕННЫЕ РЕДАКТОРЫ:

Караев А.А. – кандидат юридических наук, профессор ВШП «Әділет» Каспийского университета

Калимбаева А.Р. – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор ВШП «Әділет» Каспийского университета

П68 **Сборник материалов XV Международной научно-практической конференции на тему: «Обеспечение прав человека в условиях цифровой трансформации казахстанского общества», посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан: Сб. статей Межд. науч.-практ. конф. (г. Алматы, 9 декабря 2021 г.). – Алматы, 2022. – 324 с. – каз., рус.**

ISBN – 978-601-7993-26-9

В настоящий сборник вошли Материалы XV Международной научно – практической конференции на тему: «Обеспечение прав человека в условиях цифровой трансформации казахстанского общества», посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан.

Материалы предназначены для молодых ученых, исследователей, преподавателей, студентов, магистрантов, докторантов, интересующихся проблемами обеспечения прав человека в условиях современного общества.

© «Фонд Нурсултана Назарбаева», 2022

**Высшая Школа Права «Әділет» Каспийского университета
Фонд Нурсултана Назарбаева**

«Обеспечение прав человека
в условиях цифровой трансформации казахстанского общества»

Материалы XV Международной научно – практической
конференции,
посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан

Оркомитет конференции:

Мороз С.П., Караев А.А., Калимбекова А.Р.

В сборник включены тезисы выступлений участников конференции в сфере отечественного и международного опыта обеспечения прав человека в условиях цифровой трансформации казахстанского общества, проблемы имплементации норм международного права в области прав человека в национальное право; обеспечения правового механизма прав человека, гуманитарные миссии с участием Республики Казахстан и др.

**Каспийский университет
Фонд Нурсултана Назарбаева**

Предисловие

9 декабря 2021 года НИИ публичного права и Высшая школа права «Әділет» Каспийского университета под эгидой Фонда Нурсултана Назарбаева провела XV международную научно – практическую конференцию на тему: «Обеспечение прав человека в условиях цифровой трансформации казахстанского общества», посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан.

Необходимость обеспечения прав человека проявляется еще более остро, затрагивая информационные, социально-экономические, медицинские и иные аспекты их защиты. Международный авторитет Казахстана во многом связан с соблюдением прав человека и внедрением стандартов международного права в национальное законодательство. В настоящее время действуют институт Уполномоченного по правам человека, институт Уполномоченного по правам ребенка, ювенальная юстиция, судебные и иные механизмы защиты прав человека. В 2020 году принят новый Административный процедурно-процессуальный Кодекс, с июня 2021 года он введен в действие. Соответственно вызывает пристальный интерес научной общественности институт административной юстиции, рассматривающий споры между публичной властью и гражданами. Учреждение административной юстиции в современных условиях являются важнейшим направлением правовой политики государства, с помощью которой охраняются права и интересы личности от произвола власти, устанавливаются дополнительные юридические гарантии их защиты. В стенах Каспийского университета в начале ноября успешно прошла XII традиционная международная научно-практическая конференция по публичному праву на тему: «Доказательство и доказывание в административном праве», организатором которой выступили Германское общество по международному сотрудничеству (GIZ) совместно с Caspian University.

Несмотря на продолжающиеся ограничения в жизнедеятельности казахстанского общества, связанных с эпидемией «COVID - 19», продолжают научные мероприятия, направленные на по-

иск более эффективных механизмов защиты прав человека, особенно в сфере защиты и поддержки социально уязвимых граждан страны, а также выявление критериев ограничения прав и свобод граждан в условиях пандемии. Все больше вопросов показывают взаимосвязь обеспечения прав человека в том числе и в сфере цифровизации казахстанского общества. Все эти вопросы нуждаются в серьезном научном анализе.

Несмотря на позитивную динамику в сфере ратификации большинства международных документов в сфере прав человека и их внедрением в нормы внутригосударственного права, проблемы полноценной их защиты по-прежнему актуальны.

Реализация идей, норм и принципов, заложенных в нормах национального и международного права в части обеспечения прав человека, требует критического научного осмысления. Отражение четкой правовой позиции государства, выраженной в законах, является важной частью совершенствования механизма защиты прав человека.

Конференция дала возможность обсудить острые вопросы в сфере реализации идей обеспечения прав и свобод человека в киберпространстве, выработка предложений в сфере совершенствования законодательства в цифровом пространстве, чтобы законодательство отвечало веяниям времени и развития современных интернет технологий.

В данном сборнике материалов конференции представлены доклады и тезисы докладов участников конференции, в которых затронуты проблемы отечественного и международного опыта защиты прав человека в условиях цифровизации казахстанского общества, проблемы имплементации норм международного права в области прав человека в национальное право; обеспечения правового механизма прав человека, и др.

Оргкомитет конференции

СОДЕРЖАНИЕ

Калишева Н. Х. , д.ю.н., доцент кафедры теории и истории государства и права конституционного и административного права Юридического факультета Казахского национального университета имени аль-Фараби. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МЕР ПО ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В СУВЕРЕННОМ КАЗАХСТАНЕ	11
Жакенов Қ.Ш. , Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің докторанты, құқықтану магистрі, полиция капитаны. КИБЕРҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ОҒАН ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ, СОНДАЙ-АҚ Х АЛЫҚАРАЛЫҚ КИБЕРҚАУІПТЕР	24
Батырбай Н.М. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің сеньор-лекторы, құқық магистрі. АДАМ ӨЛТІРУ МЕН ҚОРҒАУ ОРГАНЫ, АРНАУЛЫ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАН ҚЫЗМЕТКЕРІНІҢ, ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІНІҢ ӨМІРІНЕ ҚОЛСҰҒУШЫЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	32
Сабиржанова З.К. , магистр юридических наук. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ СЕМЕЙНОГО ПРАВА	46
Тлешалиев Н.Д. , Каспий университеті «Әділет» жоғары құқық мектебінің сеньор-лекторы, PhD докторанты. ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ҚАМАҚҚА АЛУ ТҮРІНДЕГІ ЖАЗАНЫ ӨТЕУ ТӘРТІБІ	53
Иминов Ф.Х. , магистрант 2 курса Казахского национального университета имени Аль-Фараби. ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ	64
Кенесбаев М.Б. , магистрант программы «Юриспруденция» Университета «КАЗГЮУ» им. М. С. Нарикбаева. ПАТЕНТНЫЙ ТРОЛЛИНГ: ИСТОРИЯ И МЕХАНИЗМЫ БОРЬБЫ С НЕДОБРОСОВЕСТНОЙ РЕГИСТРАЦИЕЙ ТОВАРНОГО ЗНАКА	70

Сергеева М.С. , магистрант 2 курса Каспийского Общественного Университета. ФЕНОМЕНОЛОГИЯ КИБЕРБУЛЛИНГА И ЕГО ВОЗМОЖНЫЕ ФОРМЫ	76
Серикканов Д.М. , магистрант 2 курса Казахского национально-го университета имени Аль-Фараби. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ АКТИВОВ	81
Чжан Цзуци , магистрант 2 курса Казахского национального университета имени Аль-Фараби. ЗАЩИТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	87
Байманова А.Қ. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕЛІДЕГІ-АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ	93
Байтакова А.Ш. Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ ТУЫНДАЙТЫН МОРАЛЬДЫ ЗИЯН ТҮСІНІГІ..	102
Бахтиярова З.М. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті. ТЕМЕКІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМ	107
Бекжан А.Б. , студент 4 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ КАК ОБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	111
Вахабов Ф. , студент 2 курса Высшей школы права Университета КАЗПОУ имени М.С. Нарикбаева. ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИН	117
Ғалымжанова А. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. ЦИФРЛЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ: АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ	127
Досқожа Ә.Б. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. КИБЕРКЕҢІСТІКТЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР	132

Елеуов А.М. , студент 4 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ПРАВО НА ИНТЕРНЕТ-ДОСТУП	145
Жайлаубай Ж.А. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ	151
Ильясов Ж.З. , студент 3 курса университета «Туран», глава Научного клуба в Области Юриспруденции и Международного права при Университете «Туран». МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОКУМЕНТЫ В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ИХ СОБЛЮДЕНИЕ	155
Калымжанов Ж. , студент 3 курса Университета «Туран». РЫНОК КРЕДИТНО-ДЕФОЛТНЫХ СВОПОВ И ЕГО ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОРМАЦИОННОГО КОНТРОЛЯ	163
Колчанова Е.А. , студентка 1 курса юридического факультета Казахского национального университета имени Аль-Фараби. ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ	169
Ким А. А. , студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ	178
Конакбаева Клара Дулатовна , Студентка 1 курса юридического факультета КазНУ имени Аль-Фараби, Республика Казахстан, г. Алматы, БИЗНЕС И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА	183
Койшибаева А. Ж. , студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ В КАЗАХСТАНЕ	188
Қайназар М.Қ. , студентка 1 курса ССО «Юриспруденция» Университета «Қайнар». ЦИФРОВЫЕ ПРАВА ГРАЖДАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	194
Қылыш С. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті. ТҰРМЫСТЫҚ ЖАҒДАЙДА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	199

Маратова А.С. , студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ВОЗМЕЩЕНИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА ПРИ НАРУШЕНИИ ПРАВ В СФЕРЕ ТРУДА	207
Мекебаев А. А. студент 1 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ЦИФРОВАЯ ЮРИСПРУДЕНЦИЯ	215
Мухидинқызы М. , студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ	222
Назарова К. , студентка 2 курса Высшей школы права Университета КАЗГЮУ имени М.С. Нарикбаева. ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАН	226
Нурумова К.Р. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті. КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ	234
Нұрахмет Д.Н. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті. КРАУДФАНДИНГ: ТҮСІНІГІ, ТҮРЛЕРІ, ӘКЕЛЕТІН ЗАРДАПТАРЫ	249
Өжек А.С. , студентка Евразийской Юридической Академии имени Д.А.Кунаева. ЦИФРОВИЗАЦИЯ ПРАВОВОГО ПРОСТРАНСТВА	253
Раисов А. , студент 1 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ПРИЗНАНИЕ НЕЗАВИСИМОСТИ: КАЗАХСТАН КАК СУБЪЕКТ МИРОВОГО ОБЩЕСТВА	259
Сейткасымов А.Қ. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті. КИБЕРБУЛЛИНГ ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМДАРҒА ӘСЕРІ	265
Сихымбаева А. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ	271

Сляднева А. А. , студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ТРУДОВЫЕ ПРАВА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	274
Смаилов Т.А. , студент 1 курса Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА	280
Тлеулесова Ж. , студентка 4 курса Академии «Кайнар». ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ В РАМКАХ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	288
Турабекова А.П. , студентка 2 курса Высшей школы права Университета КАЗГЮУ имени М.С. Нарикбаева. ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАН	299
Узақбай А. , Каспий қоғамдық университеті «Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті. XXI ҒАСЫРДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ДАМУЫ	304
Хамо Д.Н. , студентка 3 курса колледжа «Әділет» Каспийского общественного университета. БИЗНЕС И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА ...	311
Цепке В.Я. , студентка 3 курса колледжа «Әділет» Каспийского общественного университета. КОРРУПЦИЯ И ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА	318

УДК 349

Н. Х. Калишева

доктор юридических наук, доцент,
кафедра теории и истории государства и права,
конституционного и административного права

Юридический факультет

Казахский национальный университет

имени аль-Фараби

г. Алматы, Республика Казахстан

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МЕР ПО ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В СУВЕРЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В представленной статье автор рассматривает актуальные проблемы, связанные с осуществлением мер по цифровой трансформации в суверенном Казахстане, где цифровизация и формирование цифровой культуры приобретают особую значимость с целью обеспечения благосостояния граждан и социально-экономической стабильности государства.

Автором обращено внимание на то, что в современных условиях важны актуальные вопросы правового регулирования цифровизации, адекватность механизма правового регулирования, концепции правоотношения и юридической ответственности относительно многообразных цифровых достижений, а также имеющиеся в Республике Казахстан проблемы, связанных с эффективностью и оперативностью осуществления этих мер, такие как недостаточный уровень цифровой грамотности населения и относительно высокая потребность в квалифицированных специалистах.

Вызывает интерес в исследовании и представление цифровизации как глобального процесса, которая оказывает свое непосредственное влияние на содержание и сущность функций современного Казахстана. Система анализа данных давно уже эффективно используется органами исполнительной власти, которые внедряют цифровизацию во все свои вертикали.

Ключевые слова: цифровизация, цифровая трансформация, IT-специалисты, электронное правительство, даркнет.

Н.Х.Қалышева

Заң ғылымдарының докторы, доцент,
Мемлекет және құқық теориясы мен тарихы,
конституциялық және әкімшілік құқық
кафедрасы, Заң факультеті
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы, Қазақстан Республикасы

ЕГЕМЕН ҚАЗАҚСТАНДА ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРАЛАРЫН ЖҮЗЕГЕАСЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Ұсынылған мақалада автор егемен Қазақстанда цифрландыру және цифрлық мәдениетті қалыптастыру азаматтардың әл-ауқатын және әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын қамтамасыз ету үшін ерекше мәнге ие болып отырған егемен Қазақстанда цифрлық трансформация шараларын жүзеге асырумен байланысты өзекті мәселелерді қарастырады. Мемлекеттің экономикалық тұрақтылығы.

Автор қазіргі жағдайда цифрландыруды құқықтық реттеудің өзекті мәселелерінің маңызды екендігіне, құқықтық реттеу тетігінің сәйкестігіне, құқықтық қатынастардың тұжырымдамасына және әртүрлі цифрлық жетістіктерге қатысты құқықтық жауапкершілікке, сондай-ақ цифрландыру саласындағы проблемаларға назар аударады. Қазақстан Республикасы халықтың цифрлық сауаттылығының жеткіліксіз деңгейі және білікті мамандарға деген салыстырмалы түрде жоғары қажеттілік сияқты осы шараларды жүзеге асырудың тиімділігі мен жеделдігімен байланысты.

Қазіргі Қазақстанның функцияларының мазмұны мен мәніне тікелей әсер ететін цифрландыруды жаһандық үдеріс ретінде зерттеу мен көрсетуге қызығушылықты оятады. Деректерді талдау жүйесін цифрландыруды барлық вертикалдарға енгізіп жатқан атқарушы билік көптен бері тиімді пайдаланып келеді.

Түйінді сөздер: цифрландыру, цифрлық трансформация, IT мамандары, электронды үкімет, darknet.

N. Kh.Kalisheva

Doctor of Law, Associate Professor
Department of Theory and History of State and Law,
constitutional and administrative law, Faculty of Law
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Republic of Kazakhstan

SOME PROBLEMS OF IMPLEMENTING DIGITAL TRANSFORMATION MEASURES IN SOVEREIGN KAZAKHSTAN

Annotation

In the presented article, the author examines the current problems associated with the implementation of digital transformation measures in sovereign Kazakhstan, where digitalization and the formation of a digital culture are of particular importance in order to ensure the well-being of citizens and the socio-economic stability of the state.

The author draws attention to the fact that in modern conditions, topical issues of legal regulation of digitalization are important, the adequacy of the legal regulation mechanism, the concept of legal relations and legal responsibility regarding various digital achievements, as well as the problems in the Republic of Kazakhstan related to the efficiency and promptness of the implementation of these measures, such as an insufficient level of digital literacy of the population and a relatively high need for qualified specialists.

Arouses interest in the study and presentation of digitalization as a global process, which has a direct impact on the content and essence of the functions of modern Kazakhstan. The data analysis system has long been effectively used by executive authorities, which are introducing digitalization in all their verticals.

Key words: digitalization, digital transformation, IT specialists, e-government, darknet.

В эпоху стремительного технологического развития, цифровизация и формирование цифровой культуры приобретают особую значимость с целью обеспечения благосостояния граждан и социально-экономической стабильности государства.

На расширенном заседании партии «Нур Отан» 23 ноября сего года Елбасы озвучил Свод принципов «Семь столпов государственности», которые станут ключевым ориентиром для казахстанцев в новую эпоху. Так, Шестой и Седьмой принципы созвучны заявленной теме, так как

«ключ к успеху – непрерывное самообразование и упорный труд», а прагматизм – залог конкурентоспособности[1].

Цифровой мир нуждается в новой модели правового регулирования и поставлен вопрос о принципиальной способности права упорядочить отношения в таких условиях и привлечь к ответственности виновных за их нарушение.

В современных условиях важны актуальные вопросы правового регулирования цифровизации, адекватность механизма правового регулирования, концепции правоотношения и юридической ответственности относительно таких цифровых достижений, как правовая природа смарт-контракта (самоисполняемого договора), искусственный интеллект как объект или субъект права, режим криптовалюты (объект прав и меры защиты виртуальных ценностей), природа и правила организации игрового пространства, меры правового реагирования на риск и угрозы даркнета, а также выработка механизмов получения допустимых, относимых и достоверных доказательств, указывающих на нарушение установленных правил поведения, обеспечение цифровой культуры, адаптация традиционной правовой картины под новые цифровые условия жизни общества: принципиальная способность права и власти на вмешательство в цифровой мир, специфика норм, регулирующих общение в Интернете (обычаи, технические нормы и пр.) [2].

Как справедливо высказала профессор Департамента правового регулирования экономической деятельности Финансового университета при Правительстве Российской Федерации, Попова О.А. о том, что «в современных условиях цифровизации общественных отношений право должно не столько закреплять уже сложившиеся социальные нормы, сколько предвосхищать их»[3].

По мнению российского ученого Н.К. Струкова, преодоление глобальных вызовов современности, к числу которых относится необходимость выработки действенного механизма реагирования на исходящие от сети Интернет угрозы общественному порядку, может быть достигнуто при организации надлежащего контроля со стороны органов власти в сфере виртуального пространства посредством совершенствования государственных функций. Бесспорно, имеет место влияние цифровизации и электронного правительства на содержание и сущность функций суверенного Казахстана, так как порождаемая такими вызовами проблематика достаточно универсальна для всех государственных образований[4].

За окном XXI век, век небывалых технологий и инноваций. Каждый новый день – это рождение невероятных открытий, способных прибли-

зять все человечество к эволюционному прорыву. Если когда-то физический труд человека был заменен машинами, и это считалось чем-то удивительным, то сейчас, это стало уже древним. Человечество вступило в новую эру и стало воплощать «мифы прошлых поколений» в реальность. Сегодня, печать органов, компьютерное супер-зрение, капсулы анабиоза и подкожные чипы, в которых хранится вся личность человека – уже стало явью. Мы близки к новой технологической революции!

Отмечая изменяющийся облик современного мира необходимо отметить, что в настоящий момент человечество переживает уже четвертую по счету промышленную революцию. Первая произошла два века назад после замены традиционного ручного труда машинами. Второй индустриальный переворот случился после изобретения и внедрения конвейерного производства. Третья революция связана с использованием числового программного управления и микропроцессоров. Четвертый переворот представляет собой внедрение глобальной сети и искусственного интеллекта в отрасль производства. Главный принцип новейшей индустриальной революции – тотальный переход к управлению и контролю производственной сферы при помощи цифровизации.

Цифровизация – это повсеместное внедрение цифровых технологий в разные сферы жизни человека, в такие как промышленность, экономика, образование, культура, обслуживание. Данное явление вызвано стремительным развитием информационных технологий, микроэлектроники и коммуникаций в большинстве стран мира. На сегодняшний день цифровизация применяется в быту, на производстве, на работе, в государственных структурах, в бизнесе. Так, например, производственная цифровизация занимается сокращением монотонного физического труда для человека, организует и контролирует трудовые и производственные процессы и обеспечивает безопасность сотрудников компании.

Безусловно, цифровизация – это глобальный процесс, который с каждым днем все больше подчиняет планету, и даже пространство за ее пределами, следовательно, она оказывает свое непосредственное влияние на содержание и сущность функций современного государства. Что касается государства, то оно внедряет цифровизацию во все свои вертикали. Система анализа данных давно уже эффективно используется в исполнительной власти. Яркий пример – розыск преступников с использованием онлайн камер на улицах или возможность отправить обращение в нужные инстанции по интернету. Одна из главных заслуг цифровизации государства – это снижение количества бумажной воло-

киты и бюрократии при оформлении документов. Справки и паспорта можно заказывать через приложение, там же хранить и обновлять все данные.

Также на государственном уровне проводятся форумы о цифровизации, выставляются тендеры на создание умных систем, проходят семинары для «просвещения разных слоев населения». Все это делается для того, чтобы создать *дружественную среду для граждан и упростить общение с государственными органами*.

Опыт Российской Федерации в чем-то может быть полезен мировому сообществу, однако существующие проблемы по многим аспектам стирают национальные особенности и носят глобальный характер и, поэтому, безусловно, необходим надлежащий механизм правовой защиты прав и интересов граждан в условиях цифровой реальности.

В России, к примеру, сложилась негативная практика вольного обращения с приватной информацией, что порождает определенные риски. Думаю, что в Казахстане эта проблема тоже имеется, а посему заслуживает особого внимания и совершенствования.

На территории Казахстана в 2017 году была утверждена государственная программа «Цифровой Казахстан», которая стала основой быстрого роста технологий в республике и переориентации на электронный формат оказания услуг. Данной программой поставлены амбициозные цели по цифровизации деятельности госорганов. Для реализации этих целей постепенно создается инфраструктура поддержки в виде адаптированного законодательства, мер поддержки бизнеса, образования и науки, упрощения процедур ведения бизнеса, сокращения транзакционных издержек при взаимодействии с государством. Более того, государство постепенно предвосхищает потребности своих граждан в получении услуг, максимально высвобождая время для производительного труда и стимулирования экономически активного поведения.

Также на территории Казахстана существует веб-портала «электронного правительства», который был создан на основании Указа Президента Республики Казахстан от 10 ноября 2004 года №1471 «О государственной программе формирования «электронного правительства» в Республике Казахстан на 2005-2007 годы» и функционирует уже с 2006 года. Он создан с целью упрощения процедур предоставления государственных услуг населению по принципу одного окна. Единая точка доступа ко всем информационным ресурсам государственных органов: открытый диалог с властью, конфиденциальность, установление прямого и обратного взаимодействия гражданина с государственными органами.

На сегодняшний день на портале электронного правительства можно осуществить разные виды операций:

1. Если гражданин создает семью — на портале он может:

- подать заявление на регистрацию брака, зарегистрировать перемену ФИО;
- найти необходимую информацию о декретном отпуске и пособиях;
- получить свидетельство и справку о рождении ребенка;
- подать документа на назначение пособий и выплат по рождению ребенка;
- поставить ребенка на очередь в детский сад.

2. Если гражданин планирует открыть бизнес — на портале он может:

- зарегистрировать свой бизнес;
- получить справку о зарегистрированном юридическом лице, филиале и представительстве;
- найти полезную информацию о лицензировании, таможенных услугах и экспорте/импорте товаров в Казахстане;
- подать заявку и получить электронную лицензию на свою деятельность.

3. Как стать пользователем портала электронного правительства?

Необходимо пройти процедуру регистрации на портале www.egov.kz

Получить электронную цифровую подпись на www.pki.gov.kz

ЭЦП – необходима для обеспечения информационной безопасности и легитимности совершаемых операций. Выдается при обращении в Центры обслуживания населения.

4. Множество каналов получения государственных услуг:

при наличии компьютера и доступа в Интернет – по адресу www.egov.kz;

через мобильное приложение EGOV (бесплатно на AppStore/Play market);

в Пунктах общественного доступа;

в отделениях НАО ГК «Правительства для граждан» любого города страны;

планируется посредством бесплатного звонка в Единый-контакт центр по номерам 1414, 8 800 080 7777.

На портале электронного правительства без электронной цифровой подписи посредством ввода одноразового пароля доступно 45 услуг.

Основное предназначение единого механизма взаимодействия государства и граждан, а также государственных органов друг с другом электронного правительства (Egov) в нашем суверенном государстве, конечно же, обеспечивать при помощи информационных технологий их согласованность. Именно этот механизм позволил сократить очереди в государственные органы и упростить, и ускорить получение справок, свидетельств, разрешительных документов и многого другого.

Одновременно следует отметить, что вместе с положительными моментами их влияния, технологии могут ставить под угрозу неприкосновенность частной жизни, подрывать безопасность и усугублять неравенство.

Использование технологий сказывается как на осуществлении прав человека, так и на обеспечении свободы его действий. Поэтому членам правительств всех государств мира, представителям компаний, частным лицам предстоит сделать выбор в отношении того, как мы используем новые технологии и контролируем их развитие. Ведь именно правильное и рациональное использование технологий позволит не только значительно упростить совершение определенных функций в государстве, но и улучшит положение многих сфер человеческой жизни.

Цифровизация мира – это, то будущее, которое показывали в своих произведениях писатели – фантасты и режиссеры фильмов, в жанре киберпанк. Эти процессы неотвратимы и они, безусловно, сыграют важную роль для функций любого государства, включая, конечно же, Республика Казахстан. Суть цифровизации, в первую очередь, в ускорении и автоматизации практически всех процессов, которые выполняет государство. Цифровые технологии и революция в сфере данных открывают перед странами широкие возможности для повышения эффективности и увеличения объема предоставляемых государственных услуг, а также повышения прозрачности и укрепления доверия со стороны граждан.

Сейчас это стало еще важнее, поскольку страны уже год борются с последствиями пандемии COVID-19 и, бесспорно, стремятся обеспечить устойчивое восстановление экономики. У правительств мирового пространства есть все возможности для того, чтобы использовать цифровые инструменты. Повышение качества государственного управления также означает улучшение результатов в области развития, что особенно актуально для стран с формирующимся рынком и развивающихся экономик региона Европы и Центральной Азии, многие из которых все еще находятся на этапе перехода к рыночной экономике.

В настоящее время экономика и общество в Казахстане нуждаются в адаптации к современным условиям. Принятые государственные меры по развитию цифровизации и цифровой культуры в Казахстане («Цифровой Казахстан- 2017») сформировали базу для дальнейших мер по цифровой трансформации. Можно отметить имеющиеся в Республике Казахстан проблемы, связанных с эффективностью и оперативностью осуществления этих мер.

Безусловно, это, во-1х, недостаточный уровень цифровой грамотности населения, несмотря на рост применения информационно-коммуникационных технологий в производственных и операционных циклах деятельности организаций. Так, по оценкам Министерства информации и коммуникаций РК, базовая цифровая грамотность населения составляет 77%. (Доклад Министра информации и коммуникаций РК на заседании Правительства РК по вопросам цифровизации в Казахстане, 17 апреля 2018 года [4].

В частности, доля населения, обладающего навыками использования базового перечня – 60,8%, доля населения, обладающего навыками использования персонального компьютера, смартфона, планшета, ноутбука, стандартных программ, получения услуг и сервисов через сеть Интернет – 77,1%.

Во-2х, относительно высокая потребность в квалифицированных специалистах. По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК стране необходимо более 7,1 тыс. ИТ-специалистов. Увеличение потребности в таких специалистах напрямую связан с рост объёма услуг информационно-коммуникационных технологий и их широкого применения в разных отраслях. Тем временем, бизнес-среда и государственные органы в городах с наибольшим наличием информационно-коммуникационных технологий больше всех нуждаются в ИТ-специалистах – г. Алматы необходимо 1814 специалистов, г. Нур-Султане – 969 специалистов [5].

Современная система образования и науки и научно-техническая политика Республики Казахстан претерпевают массу сложнейших и серьезнейших изменений. Это, прежде всего, связано с реалиями государственной реформы в данных областях на современном этапе.

Так, за тридцатилетний период независимости Казахстана в стране практически во всех сферах экономики произошли кардинальные изменения, которые привели к небывалому экономическому росту. Но хочется обратить на еще имеющиеся проблемы в таких социальных отраслях как образование, наука и научно-техническая политика.

В независимом Казахстане проблемы научно-технической политики во многом определяются состоянием экономики. Но в современных реалиях при реформировании науки, техники и образования для этого необходимо, прежде всего, комплексный подход к реформированию образования, предполагающий учет всех экономических, социальных и культурных факторов этого процесса. Хотелось бы обратить внимание на то, что научный и технический потенциалы являются двумя взаимосвязанными показателями научно-технического потенциала страны, региона или объекта.

Ведь система науки и техники должна адаптироваться к существующим условиям, поскольку это является необходимой предпосылкой ее существования. Что касается социального института науки и техники, то основная особенность его реформирования состоит в том, что этот процесс, как в Казахстане, так и в других переходных государствах, осуществляется в большой степени по инициативе «сверху». Уместно отметить, что за годы реформ произошла деградация всех составляющих научно-технического потенциала, **общий упадок общества затронул и такую сферу, как наука и техника**. Понижение общего научно-технического уровня производства выражено существенным снижением количества изобретений, новых видов осваиваемой продукции, в том числе и на мировом уровне, при этом отмечается существование несоответствие на производстве уровня технологий новым стандартам. **Негативно сказался экономический спад и на организационной и кадровой составляющих научно-технического потенциала**.

Можно привести пример. Так, во второй половине XX века в Японии наблюдалась такая ситуация, когда научный потенциал высок, а технический слаб, и наоборот: технический потенциал высок за счет использования достижений зарубежной науки, а собственный научный потенциал совершенно был не развит [6]. Но в настоящее время, учитывая роль Японии в Азиатско-Тихоокеанском регионе, она существенно повысила динамику и рост, активизировала торговлю. Безусловно, надо отметить концепт, с которым идет Япония, а это «Общество 5.0» - это новейшая идея, основанная на сплетении таких течений, как либерализм и социал-демократия.

Примечательно и то, что казахстанские ученые «Общество 5.0» и «Рухани Жанғыру» нашли единую составляющую в опыте конструирования новых смыслов. При этом, во многом, японская идея «Общества 5.0.» базируется на формационном подходе, и общество должно продолжить свою эволюцию, преодолев так называемые четыре стадии:

- «Общество 1.0» – охота и собирательство;
- «Общество 2.0» – аграрное общество;
- «Общество 3.0» – индустриальное общество;
- «Общество 4.0» – информационное общество.

Общество 5.0. – это трансформация на сегодня отдельно существующих реальностей – виртуальной и реальной в киберфизическую реальность. С помощью объектов реального мира Cyber Physical Systems (CPS), улучшенных и объединенных с информацией, новое общество с целью снять барьеры в самореализации и исполнении потребностей населения предполагает стирание границ между физическим и виртуальным миром, ее критериями являются новые возможности для человека, упрощение и снятие барьеров, мешающих его гармоничной жизни, переход от цифровизации промышленности к цифровизации социального взаимодействия [6].

В современных условиях «Общество 5.0.» – это объективная потребность саморазвития стран либо образуется обратный сценарий и государства останутся за бортом прогресса. Примечательно, что Япония видит пять барьеров на пути к новому эволюционному витку, а именно *бюрократию, консервативность правовой системы, технологическое состояние, издержки человеческого развития, социальное неприятие.*

Программа «Рухани Жанғыру», реализуемая в настоящий период, есть часть процесса глубокой модернизации по вхождению казахстанского общества в глобальный мир – справедливо считают казахстанские ученые С. Байбеков и С. Коновалов, обосновывая опыт конструирования новых смыслов программ двух вышеназванных стран. Они утверждают, что «потомкам Великой степи необходимо искать внутренние резервы и конкурентные преимущества в глубине веков», так как у любого народа есть свой национальный код, который трудно обнаружить, так как он действует на уровне бессознательного... «Однако он есть в виде архетипов, эпосов, символики». «В сущности источниками появления многих из них являются стремление народа к безошибочному пониманию предстоящих процессов, безупречному планированию осуществляемых дел, в том, чтобы убедиться в разумности и реалистичности того иного...»[6] /

Причем их результат заключается в необходимости модернизации казахского языка на основе латинского алфавита, так как это важно для сохранения и развития казахского языка. Есть три вида коммуникаций – жесты, звук и знак. Во время эволюции сначала пришли жесты, ми-

мика, затем звуки, слова. После этих пришел язык знаков – это высший уровень сознательного и бессознательного. Это в сжатом виде передача смыслов, через модернизацию знаков – алфавита происходит совершенствование и улучшение коммуникации от письменности до символики.

Таким образом, итог рассуждению ученых в защиту своей идеи сводится к тому, что если общаться на казахском языке в интернете, тогда он будет жизнеспособен, если использовать единые символы с интернетом на латинице, тогда он будет легче и проще восприниматься. Государственный язык будет подниматься на новый уровень, а это будет способствовать тому, что казахстанское общество начнет встраиваться в современный мир, но посредством духовной модернизации[6].

В суверенном Казахстане реализуется комплекс национальных программ и инициатив. «Стратегия «Казахстан-2050», «5 институциональных реформ», «100 шагов», «Нұрлы жол», программа «Рухани Жанғыру», «Третья модернизация», «Четвертая промышленная революция», «5 социальных инициатив» и др.. Они призваны снимать разрывы между национальной и глобальной повесткой, приучая граждан рассчитывать на свои силы, преодолевая старые болезни иждивенчества и патернализма, воспитывая здоровый дух предпринимательства и ответственности.

С приходом глобальной цифровизации управление становится:

- *Открытым*. Все данные и переписка будут храниться в открытом доступе. Это дисциплинирует управленцев и позволяет повысить эффективность обработки сообщений.

- *Эффективным*. Для принятия оптимальных решений используется анализ данных со многих ресурсов. Например, когда депутат решает, на какую сферу нужно потратить бюджет, он будет опираться на анализ количества обращений граждан.

- *Новаторским*. Новые технологии всегда стимулируют новые методы управления. Например, во многих компаниях, которые следуют принципам открытости, принято проводить личные консультации руководителей по скайпу, что облегчает коммуникации между центром и регионами.

Республика Казахстан отнесена к группе прогрессирующих стран, которая имеют следующие показатели:

- уровнем ниже среднего – качества цифровой инфраструктуры и доступа к ИКТ;

- средним уровнем – интенсивности использования интернета, цифровизации экономики и результативности цифровой трансформации;

- выше среднего уровнем – развития человеческого капитала, высокой результативностью цифровой трансформации.

Для повышения же международного цифрового рейтинга необходимо достигнуть с помощью таких результативных действий как: правовое обеспечение перехода к цифровой экономике; внедрение цифровых технологий государственных услуг; цифровизация реального сектора экономики; цифровая трансформация банковского сектора; совершенствование информационно-коммуникационной инфраструктуры; идеологическое сопровождение перехода к цифровой экономике; развитие человеческого потенциала цифровой экономики[6].

Следует в условиях глобализации проводить комплексный анализ цифровой экономики как социально-экономического явления, постоянно осуществлять мониторинг ее развития. Важно разработать модель оценки влияния глобальной цифровой экономики на скорость технологической конвергенции и оценить влияние цифровой экономики на темпы потенциального экономического роста мировой экономики и отдельных стран.

В заключении хотелось бы отметить, что благодаря правильному использованию технологий наш мир может стать равноправным, миролюбивым и справедливым. Развитие цифровых технологий может способствовать поддержке и ускорению достижения каждой из целей в области устойчивого развития – начиная с целей ликвидации крайней нищеты, снижения коэффициентов материнской и младенческой смертности и заканчивая целями поощрения устойчивого фермерского производства и обеспечения достойной работы, а также достижения всеобщей грамотности. Несомненно, есть надежды, что цифровизация сыграет в ближайшем будущем важную роль в формировании нового модернизированного Казахстана.

Таким образом, успехи последних лет по цифровизации экономики имеют, в целом, базовый характер и при этом уровень развитости цифровизации не позволяет еще в полной мере применять все мега-тренды ИТ-индустрии. Вопрос дальнейшего рывка по цифровизации во многом зависит от решения существующих проблем цифровой трансформации Казахстана.

Список использованных источников:

1. Назарбаев Н.А. Свод принципов «Семь столпов государственности».- Режим доступа: https://tengrinews.kz/интернете_news/nazarbaev-obuyavil-svod-printsipov-sem-stolpov-454791/

2. Трансформация права в цифровую эпоху: монография / Министерство науки и высшего образования РФ, Алтайский государственный университет; под ред. А.А. Васильева. – Барнаул: Изд-во Алт. Ун-та, 2020. – 432 с.

3. Попова О.А. Новые субъекты информационного общества и общества знания: к вопросу о нормативном правовом регулировании // Журнал российского права. 2018. № 11. С. 14.

4. Струков Н.К. Контрольная функция государства в сфере виртуального пространства (на примере Российской Федерации): автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук. М., 2019. С. 4.

5. Интернет-доступ: <http://mic.gov.kz/ru/pages/doklad-ministra-informacii-ikommunikaciy-d-abaeva-na-zasedanii-pravitelstva-rk-ot-17042018-g>.

6. Байбеков С., Коновалов С., Общество 5.0. и Рухани Жангыру – опыт конструирования новых смыслов, Казахстан-Спектр, 2018. - № 3,- Режим доступа: <http://kisi.kz/index.php/ru/allcategories-ru-ru/41-zhurnaly?start=12>.

ӘОЖ 343.97

Жакенов Қасымбек Шаукатович,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясының жоғары оқу

орнынан кейін білім беру

факультетінің докторанты,

құқықтану магистрі, полиция капитаны

e-mail: Zhakenov_k_93@mail.ru

**КИБЕРҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ОҒАН
ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ, СОНДАЙ-АҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
КИБЕРҚАУІПТЕР**

Аңдатпа

Киберқылмыстың алдын алу және оған қарсы іс-қимыл, сондай-ақ дүние жүзінде пайда болатын халықаралық киберқауіптер мәселелері мақалада қарастырылады. Ақпараттық технологиялар мен қоғамды ақпараттандырудың қарқынды дамуы киберқылмыс, кибер терроризм,

кибер соғыс сияқты қылмыстар мен қауіптердің жаңа түрлерінің пайда болуына әкелгендігіне назар аударылады. Кибертерроризм мәні ашылып көрсетіледі. Ұлттық, аймақтық және халықаралық деңгейде ынтымақтастықты дамыту, киберқылмысқа қарсы іс-қимылдың халықаралық ережелері мен стандарттарын тұжырымдау, бірыңғай терминологияны және IT-технологиялар саласындағы қылмыстарды санаттауды қалыптастыру қажеттілігі киберқауіптерге қарсы күрестегі жолдарының бірі ретінде қарастырылады. Кибер қауіптерін алдын алу аясындағы халықаралық, ұлттық, соның ішінде ҚР заңнамасына назар аударылды.

Түйінді сөздер: компьютерлік қылмыс, кибер-бандитизм, киберқылмыс, кибертерроризм, киберқауіп.

Жакенов Қасымбек Шаукатович,

докторант факультета послевузовского образования Алматинской академии Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М. Есбулатова
магистр правоведения, капитан полиции

**ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ,
А ТАКЖЕ МЕЖДУНАРОДНЫЕ КИБЕРУГРОЗЫ**

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы предотвращения и противодействия киберпреступности, а также возникающие в мире международные киберугрозы. Обращается внимание на то, что стремительное развитие информационных технологий и информированности населения привело к появлению новых видов преступлений и угроз, таких как киберпреступность, кибертерроризм, кибервойна. Раскрывается суть понятия «кибертерроризм». Развитие сотрудничества на национальном, региональном и международном уровнях, необходимость выработки международных правил и стандартов противодействия киберпреступности, формирование единой терминологии и классификации преступлений в сфере IT-технологий рассматривается как одни из способов борьбы с киберугрозами. Внимание было уделено международному и национальному, в том числе РК, законодательству в сфере предотвращения киберугроз.

Ключевые слова: компьютерная преступность, кибербандитизм, киберпреступность, кибертерроризм, киберугроза.

Zhakenov Kasymbek Shaukatovich,

doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov
Master of Laws, Police Captain

**PREVENTION AND COUNTERING CYBERCRIME, AS WELL AS
INTERNATIONAL CYBER THREATS****Annotation**

The article discusses the problems of prevention and counteraction to cybercrime, as well as emerging in the world of international cybersecurity. Attention is paid to the fact that the rapid development of information technology and informatization of the population led to the appearance of new types of crimes and threats, such as cybercrime, cyberterrorism, cyberwarism, cybercrime. Development of cooperation at the national, regional and international levels, the need to develop international rules and standards to combat cybercrime, the formation of a single terminology and the classification of technologies in the field of crime prevention. Attention was paid to the international and national, including the RK, legislation in the field of cybersecurity prevention.

Keywords: computer crime, cyber banditry, cybersecurity, cyberterrorism, cyber threat.

Әлем ақпараттық технологиялар мен киберәлемнің ажырамас бөлігіне айналған дәуірде өмір сүруде. Киберәлем адамзаттың бүкіл өмірін жеңілдету және жақсарту үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Ақпараттық технологиялар мен қоғамды ақпараттандырудың қарқынды дамуы киберқылмыс, кибер терроризм, кибер соғыс сияқты қылмыстар мен қауіптердің жаңа түрлерінің пайда болуына әкелді. Киберқылмыстың алдын алу үшін бұл құбылысты түсіну қажет. Әдебиетте және практикалық қызметте «компьютерлік қылмыс», «кибер-бандитизм», «киберқылмыс» және т.б. терминдер кездеседі. Әрбір феномен немесе құбылыс дамуда, киберқылмыс – ерекшелік емес және виртуалды кеңістіктегі жаңа нақты қауіптер – кибертерроризм, сетецентрлік соғыс (бұдан әрі – СЦС) және кибер соғыс (бұдан әрі – КС) – ХХІ ғасырда шындыққа айналған тізбектер. Кибертерроризмның өзіне тән ерекшелігі және оның киберқылмыстан айырмашылығы оның ауқымы, қарқындылығы, ашықтығы мен салдары болып табылады.

Кибертерроризм – жаппай қырып-жою қаруымен салыстырылатын адамзатқа төнген қауіп. Дәл осындай қауіп террористік және экстремистік ұйымдардан, оның ішінде олардың жетекшілерінің геосаяси операцияларын жүзеге асыруға тырысатын олардың артында тұрған арнайы қызметтерден болуы мүмкін. Сонымен, кейбір ғалымдардың пікірінше, кибертерроризм-бұл биологиялық немесе химиялық терроризмге қарағанда терроризмнің қауіпті түрі, өйткені ол әскери компьютерлердің осалдығына байланысты миллиондаған адамдарға қауіп төндіруі мүмкін [1]. СЦС және КС феномені – ХХІ ғасырда шындыққа айналған тұжырымдамалар. Соңғы онжылдықтардағы жедел өнер мен тактикада мемлекеттерден бұрынғы әскери доктриналарды түбегейлі қайта қарауды және әскери өнер салаларының барлық спектрін сыни қайта бағалауды талап ететін түбегейлі өзгерістер болды. Шын мәнінде, бүгінде біз жаңа әскери өнердің пайда болуы туралы айтып отырмыз, бұрынғы бағалау, тәжірибе мен білім түбегейлі қайта қарауды немесе тіпті олардан бас тартуды талап етеді [2]. Киберқауіптердің қауіп барлық әлеуметтік деңгейлерде мойындалған. Еуропалық Одақта Халықаралық ақпаратты өңдеу Федерациясында конгресі өтті және онда аса көңіл бөлетін жайттар бар. Конгресте виртуалды сәйкестілік бойынша зерттеулер ұсынылды (M.Friedwald et al., “Pri vacy and Security Perceptions of European Citi zens: A Test of the Trade-Off Mod-el” (p. 39–53). Бүкіл Еуропада қауіпсіздік туралы әлеуметтік сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға 27000-нан астам еуропалықтар қатысты және оны үлгілі сауалнама ретінде қарастыруға болады. Кейбір деректерге тоқталсақ, жастар арасындағы жұмыссыздық – 80 %; есірткі мен алкогольден туындаған зорлық-зомбылық – 74 %; халықаралық қызметтерге қолжетімділік – 69 %; Ұлттық Интернет-инфрақұрылымға қауіп төнуі немесе вирус көзі болуы мүмкін деген қорқыныш, қауіпі – 39 %; террорлық шабуылдың құрбаны болудан қорқу – 38 % [3].

Киберқауіптерге қарсы күрестегі ең жақсы нәтиже – ұлттық, аймақтық және халықаралық деңгейде ынтымақтастықты дамыту деп санаймыз. Бұл процестің дамуындағы ең бастысы аймақтық және ұлттық деңгейде әсер ететін елдер болуы керек мысалы, АҚШ, Ресей Федерациясы, Қытай, сондай – ақ Еуропалық Одақ және т.б. Өкінішке орай, бұл бағытта проблемалар бар. Бұл жағдайда келесі мысалдар келтіруге болады. АҚШ пен қытай басшылығы осы бағытта ынтымақтастықты дамыту үшін бірқатар бастамалар қабылдады. АҚШ мемлекеттік хатшысы Джо Керридің Бейжіңге сапары кезінде Киберқауіпсіздік бойынша жұмыс тобы құрылды, ол киберқауіпсіздік диалогының механизмін құрды, бұл

АҚШ-тың Эдвард Сноуден ашқан кибер тыңшылық туралы мәліметтер аясында Қытаймен қарым-қатынас орнатудың алғашқы әрекеттерінің бірі болды. Өкінішке орай, жұмыс тобы шеңберіндегі ынтымақтастық АҚШ-тың Қытайға коммерциялық тыңшылық жасады деген айыптауларынан кейін тоқтатылды. Бұл туралы есеп өткен жылы АҚШ Қытайдың бес әскери шенеунігінің жаңа технологияларды қолдана отырып, коммерциялық құпияларды ұрлауға тырысқаны туралы хабарлаған кезде пайда болды. Өз кезегінде Қытай АҚШ-ты кибер тыңшылық жасады деп айыптады, бұл 2014 жылдың мамыр айында да белгілі болды. Интернет-кеңістіктегі американдық тыңшылық жағдайларын тергеу Қытайдың АҚШ-тың заңсыз операцияларын жүргізу кезінде басты мақсат болғанын анықтады. Қытай әкімшілігінің ресми өкілдері шабуылдардың көпшілігі АҚШ-тан келеді деп мәлімдеді; қытай сарапшыларының пікірінше, 2012 жылы шабуылдар саны 34 мыңнан асты. [4]. Жоғарыда келтірілген мысалдан көріп отырғанымыздай, жағдай құбылмалы емес және киберкеңістікке, кибертеррористерден немесе орталықтандырылған стратегиялық киберагрессиялардан асып кету қаупі кез келген мемлекеттің ең маңызды ұлттық қауіпсіздік стратегиясының бірі болып табылады. Оны жүзеге асыру үшін стратегиялық бағыттарды және оларды қамтамасыз ету бойынша шаралар кешенін әзірлеп, іске асыру қажет: аналитикалық, құқықтық, институционалдық, технологиялық, олар үш деңгейде болады. Яғни ұлттық, өңірлік, халықаралық. Кибернетикалық кеңістіктегі оқиғалар әдеттегі қылмыстардан асып кеткендіктен, “соғыс” сөзімен “кибернетикалық” анықтамасын кейбір жағдайларда ауыстыруға болады [5] Кез келген саладағы іс-қимыл мен ынтымақтастық кез келген саладағы заңнамалардан (ұлттық деңгейде) және келісімдерден, конвенциялардан және т.б. (және халықаралық деңгейде) барлық қағидаттар мен нормалар үшін қолайлы болып табылады. Киберқауіпсіздік саласындағы кейбір ұлттық заңнаманы қарастырып өтсек: АҚШ – та-АҚШ заңдарының 18-ші жинағы, 47-тарау, 1029 және 1030 [6]; Ресей Федерациясында-2010 жылғы 28 желтоқсандағы № 390-ФЗ “Қауіпсіздік туралы” және 2014 жылғы 28 маусымдағы № 172-ФЗ “Ресей Федерациясындағы Стратегиялық жоспарлау туралы” федералдық заңдар; Қытайда-2016 жылғы 7 қарашада Қытай билігі мақұлдаған киберқауіпсіздік туралы соңғы Заң 2017 жылғы маусымда күшіне енді, Еуропалық Одақта Еуропалық Одақтың киберқауіпсіздік-қауіптілік Стратегиясы заңы (Брюссель, 7.2.2013, JOIN(2013)). Ал Қазақстанда Киберқауіпсіздік тұжырымдамасын («Қазақстанның киберқалқаны») бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 407 қаулысымен бекітілген.[7]

Қауіптің шындығын түсіне отырып, елдер өздерінің заңнамасымен қатар ұлттық стратегияларды да әзірледі (киберқауіптердің алдын алуды және оларға қарсы тұруды қамтамасыз етеді), күш-жігер халықаралық және аймақтық деңгейде келісімдер мен шарттарды әзірлеуге және ратификациялауға бағытталды. Әлемдік киберкеңістіктің қауіпсіздігін реттейтін әртүрлі келісімдер, құқықтық актілер бар, олардың арасында 2001 жылғы Будапешт конвенциясы және басқалары бар.

Олардың арасында кибер соғысты жүргізу кезінде қолданылатын халықаралық құқық жөніндегі Таллин нұсқаулығы (ориг: Tallinn manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare) – НАТО-ның киберқауіптерден бірлескен қорғау жөніндегі озық тәжірибе орталығының өтініші бойынша халықаралық сарапшылар тобы әзірлеген құжат (түпнұсқа жарияланған) Cambridge University Press, 2013 ж.). Бұл нұсқаулық мемлекеттердің заңсыз кибероперацияларға қарсы түрлі қарсы шараларды қолдануға құқығы бар деп санайды. Бұл ретте осы қарсы шаралар заңсыз деп танылуы мүмкін, бірақ тек қарсы әрекеттер болған жағдайда ғана (бұл жағдайда оларды қолдану негізделген деп саналады). Адам құрбандықтарына немесе өзге де елеулі залалға әкеп соққан, кибер кеңістікте «қарулы шабуылдың» құрбанына айналған мемлекет киберқылмыстағы немесе физикалық әлемдегі күштің көмегімен жауап беруге құқылы. Бұл тезис көбінесе даулар мен пікірталастарға әкеледі, бірақ біздің ойымызша, онда табиғаттан тыс ештеңе жоқ (шабуылдаушы тарап нақты анықталған жағдайда). Киберагрессия қауіп төндіреді және ауырлықтың әртүрлі салдарын тудыруы мүмкін – бұл анық, бірақ бұл жағдайда кибер-агрессияның салдары қаншалықты ауыр болса да, оны соғыс жағдайында болуы мүмкін салдармен салыстыруға болмайды.

Қазіргі уақытта бар ақпараттық технологиялар орналасқан жерді жасыруға және басқалардың деректерін пайдалануға мүмкіндік беретіндіктен, біздің ойымызша келесі қадамдарды жасау керек.

Ұлттық деңгейде:

– киберқауіптерге қарсы іс-қимыл жөніндегі халықаралық стратегияны әзірлеуге және виртуалды кеңістікті реттеудің бірыңғай халықаралық-құқықтық тетіктерін құруға қатысу; – мемлекеттің кибер қауіпсіздігі стратегиясының ұлттық тұжырымдамасының жобасын әзірлеу, ол әртүрлі ұлттық деңгейлер мен салаларда оны іске асыруды қарастыратын басқа да мемлекеттік құжаттардың қағидаттары мен заңдарына негізделуге тиіс:

1) киберқауіпсіздік стратегиясының жалпы мақсаты мен бағыты ішкі және сыртқы саясат саласындағы басымдықтар, қағидаттар мен шаралар жүйесін айқындау арқылы жеке адамның, ұйымның және мемлекеттің виртуалды қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады, онда мыналар көрсетілуге тиіс: киберкеңістіктің барлық құрамдас бөліктері, жағымсыз салдарлары бар қауіп-қатерлер мен әсерлердің барынша ықтимал санынан қорғау қамтамасыз етілетін кезде;

2) стратегияның нақты / жеке бағыттарымен ақпараттық қоғам субъектілерінің – жеке адамның, ұйымдар мен мемлекеттің киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық стандарттарын айқындау қажет; бұл бір жағынан, КҚ талаптарын сақтамағаны үшін жауапкершілікті белгілеу мен екінші жағынан артық шектеулер енгізу арасындағы теңгерімді сақтау нормалары; кибер қауіптерді іске асыру ықтималдығына және КҚ инциденттерінен болатын теріс салдарлар мөлшеріне сәйкес КҚ тәуекелдерінің басымдығы; киберқауіпсіздікке қарсы тұру мақсатында киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету құралдары мен әдістерін өзектендіру;

– Киберқауіпсіздіктің көп деңгейлі институционалды жүйесін әзірлеу және енгізу, ол мыналарды қамтиды:

1) киберқауіпсіздікті іске асыру ықтималдығына және теріс салдарлардың мөлшеріне сәйкес киберқауіпсіздік тәуекелдерін зерделейтін ғылыми – талдамалық деңгей; киберқауіпсіздікті қамтамасыз етудің құралдары мен әдістерін өзектендіру. Бұл ең маңызды міндеттердің бірі. Мәселе мемлекет аумағынан және одан тікелей келетін қауіптерді жіктеудің қиындығында болғандықтан. Осы үрдістің салдарынан кез келген мемлекет үшін киберқауіптерді сәйкестендіру, сондай-ақ оларды уақтылы анықтау, алдын алу, қорғау, сондай-ақ салдарын барынша азайту жөнінде шаралар әзірлеу қажеттігін атап көрсету қажет;

2) үйлестіру ұлттық құрылымдар мен ұқсас шетелдік өңірлік/халықаралық мекемелер арасында жүзеге асырылатын ішкі (киберқауіптерді анықтауға және оларға қарсы тұруға жауапты ұлттық құрылымдар арасында) және сыртқы бағыттар бойынша үйлестіруді жүзеге асыратын деңгейді орындайтын;

– электрондық шабуылдарға қарсы күрес жөніндегі ақпараттық саладағы қуатты арттыратын болсын. Күштер теңгерімін сақтау және киберқауіпсіздік саласындағы басқа да ықтимал «қарсыластарға» қарсы салмақ жасау үшін Киберқауіпсіздіктің технологиялық құраушысын дамытуды ынталандыру бойынша ішкі саяси сипаттағы шараларды

күшейту; киберқауіпсіздік саласындағы өңірлік, халықаралық ынтымақтастықты сөз сөйлеу, енгізу және іске асыру, киберкеңістікте әрекет ететін қылмыстық, террористік топтар мен жекелеген хакерлердің қызметін қадағалау қажет;

- киберқауіптерді анықтауға, оның салдарын уақтылы анықтауға, алдын алуға, қорғауға, сондай-ақ азайтуға бағытталған салалар мен құрылымдардағы халықаралық ынтымақтастықты дамытуға белсенді қатысу және әрекет ету қажет.

Осылайша, киберқылмысты қазіргі жаһандық әлемнің өзекті және маңызды проблемаларының бірі деп санауға болады, сондықтан ақпараттық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстармен күрес мемлекетаралық маңызға ие. Киберқылмысқа қарсы іс-қимылдың халықаралық ережелері мен стандарттарын тұжырымдау, бірыңғай терминологияны және IT-технологиялар саласындағы қылмыстарды санаттауды қалыптастыру қажет. Норма шығару қызметін жүзеге асыру кезінде консультациялық көмек көрсету үшін мемлекеттердің киберқауіпсіздік және киберқылмысқа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша халықаралық құқық шығарушылыққа қатысу деңгейін арттыру қажет. Бұдан басқа, ұлттық деңгейде құқық қорғау органдарының тиімді жұмысын ұйымдастыру үшін мамандандырылған, оның ішінде криминалистикалық кадрларды даярлау деңгейін сапалы арттыру қажет. Киберқылмыстарды тергеуге мамандандырылған бөлімшелердің техникалық мүмкіндіктерін уақтылы жақсарту қажет, бұл болашақта киберқылмыстардың санын азайтуға және олардың алдын алуға ықпал ететін жағдайлардың қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Raluca-Ioana Mocușanu – op. cit., (цит. Про-изв.) apud P. Griset, S. Mahan – Terrorism in Perspective (Терроризм в перспективах), Ed. Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi, 2003.

2. Интернет-ресурс: <http://eurasian-defence.ru/>

3. Интернет-ресурс: <http://cybersecuritytrends.ro/category/numarul-5> *(№ 5) виртуальная библиотека, опубликовано 12.05.2016

4. Интернет-ресурс: Маркова А. В. КНР и США в интернет-пространстве в контексте обеспечения кибербезопасности // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. 2014. № 12-3 (50). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-knr-i-ssha-v-internet-prostranstve-v-kontekste-obespecheniya-kiberbezopasnosti>

5. Интернет-ресурс: Слияние кибер- и национальной безопасности. Военная подготовка должна включать оборону компьютерных сетей. П-к Ильмар Тамм, директор Передового Центра сотрудничества НАТО по вопросам киберобороны в Эстонии. URL: <http://marschallcenter.org>

6. Интернет-ресурс: David Icove, Karl Seger, William Von Storch. Computer Crime a Crimenfighters / Handbook: O`Reily association.

7. Интернет-ресурс: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000407>

ӘОЖ 341.231

Н.М. Батырбай

Каспий қоғамдық университеті
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің сеньор-лекторы,
құқық магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

АДАМ ӨЛТІРУ МЕН ҚОРҒАУ ОРГАНЫ, АРНАУЛЫ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАН ҚЫЗМЕТКЕРІНІҢ, ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІНІҢ ӨМІРІНЕ ҚОЛСҰҒУШЫЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада құқық қорғау органы қызметкерінің өміріне қол сұғушылықтың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы берілген. Автормен адам өлтіру мен құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық құрамы қарастырылады.

Түйінді сөздер: адам өлтіру, қылмыстық құқық бұзушылықтар, қамақ үйлері, тергеу изоляторы, құқықтар мен міндеттер, бостандықтар, қамаққа алу, гаупвахта, әскери қызметші, әскери полиция, гаупвахта.

Н.М. Батырбай

Сеньор-лектор Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета, магистр права,
Республика Казахстан, г. Алматы

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УБИЙСТВА И ПОКУШЕНИЯ НА
ЖИЗНЬ СОТРУДНИКА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ,
СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ,
ВОЕННОСЛУЖАЩЕГО**

Аннотация

В статье дается уголовно-правовая характеристика покушения на жизнь сотрудника правоохранительных органов. Автором рассматривается состав убийства и посягательства на жизнь сотрудника правоохранительных органов, сотрудника специализированного государственного органа, военнослужащего.

Ключевые слова: убийство, уголовные правонарушения, тюрьмы, следственный изолятор, права и обязанности, свободы, арест, гаупвахта, военнослужащий, военная полиция, гаупвахта.

N.M. Batyrbay

Senior Lecturer of the Higher School of Law «Adilet»
of the Caspian Public University, Master of Laws,
Republic of Kazakhstan, Almaty

**COMPARATIVE ANALYSIS OF MURDER AND ATTEMPT ON THE LIFE OF
A LAW ENFORCEMENT OFFICER, SPECIALIZED GOVERNMENT BODIES,
MILITARY SERVANT**

Annotation

The article gives a criminal-legal description of the attempt on the life of a law enforcement officer. The author examines the composition of the murder and encroachment on the life of a law enforcement officer, an employee of a specialized state body, a military man.

Key words: murder, criminal offenses, prisons, pre-trial detention center, rights and obligations, freedoms, arrest, guardhouse, soldier, military police, guardhouse.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 3-бабына сәйкес, әрбір адамның өмір сүруге, бостандыққа және жеке басына қол сұғылмауға құқығы бар екенін белгілейді [1]. Адамның өмірі заңмен ешкімнің қол сұғуға құқығы жоқ абсолютті игілік ретінде қорғалады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 15-бабында: «Әркімнің өмір сүруге құқығы бар. Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға

хақысы жоқ» [2]. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі кісі өлтіргені үшін жауапкершілікті белгілейді. Адамды өлтіру аса ауыр қылмыстар санатына жатқызылған. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімі «жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» деген 1-тараумен және адам өлтіргені үшін жауаптылықты көздейтін нормамен ашылады (ҚР ҚК99 бап). Ал ҚР ҚК 16 тарауындағы, Басқару тәртібіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылық тарауының 380-1 бап «Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық» жасағаны үшін жауаптылық көзделген [3].

Адам өлтіру жеке адамға қарсы ең қауіпті қылмыс бола отырып, өмірге қарсы қылмыстар оның салдарымен сипатталады – жәбірленушінің қайтыс болуы, оны ештеңемен теңестіруге болмайды. Статистика бойынша, орта есеппен, ТМД елдері бойынша, соңғы жылдары қасақана кісі өлтірулердің, соның ішінде жеке адамға қарсы зорлық-зомбылық қылмыстарының үлес салмағы ұлғаю үрдісіне ие.

Қазақстан бұл жерде орташа позицияда тұрғанына қарамастан, республикада адам өлтірулердің саны мен өсуі мемлекет пен қоғамды қылмыстың осындай түрімен, сондай-ақ басқа да түрлерімен күреске барлық шараларды бағыттауға мәжбүр етуі тиіс. Соңғы үш жылда деректерді салыстырғанда кісі өлтіру саны азаймайды. Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы Құқықтық статистика және арнайы есептер жөніндегі Комитетінің мәліметтеріне сәйкес, Республикамызда, 2019 жылы кісі өлтіру (қастандықпен) 927, 2020 жылы – 820, 2021 жылы – 594, ал «Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық» 2019 жылы – 6, 2020 жылы-10, 2021 жылы 15 қылмыс тіркелді. Статистиканы қарастыратын болсақ адам өлтіру саны 2019 жылдан бері азайғандығын көрсетеді, керісінше «Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық» қылмысы 2019 бері қылмыс саны артқандығын сипаттайды [4].

Өлтірудің дұрыс саралау үшін өлтірудің бір түрі мен екіншісінің арасындағы айырмашылықты білу қажет. Өлтірудің әр түрі үшін өзіне тән әр түрлі белгілер белгіленеді. Саралаудағы қиындықтар істі үстірт тексеру және қарау кезінде, құқық қолданушылардың біліктілігі төмен болған кезде туындауы мүмкін.

Кісі өлтіруді саралаған кезде, ең алдымен, зорлық-зомбылықпен өлім фактісі анықталады, содан кейін адам өлтірудің негізгі құрамы анықталады. Әрі қарай, саралау бар, олардың болуы немесе болма-

уы кісі өлтіруді артықшылықты кісі өлтіру құрамына, сараланған кісі өлтіруге немесе қарапайым кісі өлтіруге жатқызуға мүмкіндік береді. Кісі өлтірудің дұрыс саралануының кепілі-бұл істің мән-жайын жан-жақты объективті зерттеу туралы қылмыстық заңның барлық талаптарын орындау.

Адамның өмірі мен денсаулығына қарсы кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 11 мамырдағы N 1 Нормативтік қаулысына сәйкес

Адам өлтіруді ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 1) тармағы бойынша саралауға кінәлінің бір мезгілде бірнеше адамға қаза келтіру ниеті негіз болып табылады. Осындай жағдайларда екі және одан да көп адамды өлтіру, әдетте, қысқа аралық мерзім ішінде бір немесе бірнеше іс-әрекетпен жасалады және кінәлінің екі және одан да көп адамға қаза келтіру туралы ниетін растайды [5].

Егер бірінші және екінші жәбірленушіні өлтіру арасында белгілі бір уақыт өтсе, онда ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 1) тармағы бойынша саралау кінәлі адамда екі жәбірленушіні де қазаға ұшырату жөнінде бір пиғыл болған жағдайда мүмкін болады. Мысалы, кінәлі адам алдымен бір жәбірленушіні қазаға ұшыратады, ал кейін өзінің екі адамды өлтіруге бағытталған бірыңғай пиғылын жүзеге асыру мақсатында біршама уақыт өткен соң және басқа жерде екінші жәбірленушінің де өмірін қияды.

Кінәлінің ниеті екі және одан көп адам өлтіруге бағытталған кезде, қылмыстық ниеттің нәтижесі – бірнеше адамның өлімі қылмыс субъектісінің еркіне байланысты емес жағдайлар бойынша туындамаса, бір адамды өлтіру және басқа адамды өлтіруге оқталғандық жасау – екі адамды өлтірген – аяқталған қылмыстық құқық бұзушылық ретінде қаралуы мүмкін емес. Мұндай жағдайларда аяқталмаған адам өлтіру бойынша кінәлінің әрекеті ҚК-нің 24-бабының үшінші және 99-бабы екінші бөлігінің 1) тармағы бойынша, ал аяқталған адам өлтіру – саралау белгілерінің болуы немесе болмауына қарай ҚК-нің 96-бабының бірінші бөлігі немесе екінші бөлігі бойынша саралануға жатады. Бұл ретте, бір мезгілде бір адамды өлтірген және екіншісін өлтіруге оқталған кезде кінәлінің әрекетінің кезеңділігін осылайша саралаудың маңызы жоқ [5].

Егер бірнеше адам өлтірген кезде қылмысты қоса орындаушылардың ниеті бірнеше адамның өмірін қиюға бағытталса және оны іске асыру үшін олар өзара рөлдерін бөліскен болса, соның салдарынан әрбір

қылмысқа қатысушы бір ғана адамның өмірін қиоға тікелей қатысса, онда олардың әрқайсысының әрекеті осылайша ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 1) тармағы бойынша саралануға жатады.

Екі адамды өлтіру, егер біреуі үшін жауапкершілік ҚК-нің 96-бабының тиісті бөлігімен, ал басқасы ҚК-нің 100, 101, 102 немесе 103-баптарымен көзделсе, ҚК-нің 96-бабы бөлігінің а) тармағы бойынша саралау мүмкін емес. Мұндай жағдайларда әрбір қылмыстық құқық бұзушылық қылмыстық заңдардың тиісті нормасы бойынша дербес саралануға жатады.

Адам өлтіруді ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 2) тармағы бойынша саралаған кезде жәбірленушінің өз қызметтік міндетін жүзеге асыруға не өзінің кәсіби немесе қоғамдық борышын орындауға байланысты қандай заңды әрекеті кінәлінің оны өлтіруіне немесе оның жақындарын өлтіруге итермелегенін анықтау керек, өйткені кінәлінің нақ осы мән-жайларға байланысты осы адамның өміріне қол сұғу ниеті осындай саралауға арналған міндетті шарт болып табылады.

Бұл ретте, өзінің қызметтік борышын орындау деп – оның қызметтік міндеттерінің шеңберіне кіретін, ал қоғамдық борышты орындау деп кез келген азаматтардың арнайы жүктелген қоғамдық міндеттерді, сондай-ақ қоғамның немесе жекелеген адамдардың мүдделері үшін (мысалы, құқық бұзушылыққа тосқауыл қою, дайындалып немесе жасалғалы жатқан қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарлау, күәгерлік айғақтар беру және т.б.), кез келген басқа да әрекеттерді жүзеге асыруын түсіну керек. Кәсіби борышты орындау деп тұлғаның белгілі бір кәсіпке байланысты (мысалы, суретшілердің эскиздер, портреттер, карикатуралар салуы) әрекеттер жасауын ұғыну қажет. Жәбірленушіні өлтіру жәбірленушінің заңсыз қызметтік міндеттеріне байланысты жасалған жағдайларда, ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 2) тармағы бойынша саралау болмайды.

Адам өлтіру жәбірленушінің қызметтік міндетін, өзінің кәсіби немесе қоғамдық борышын орындауға байланысты жасалған деп саралау үшін адам өлтіру жәбірленушінің жоғарыда аталған әрекеттерді орындау кезінде немесе басқа уақытта жасалғанының маңызы жоқ [5].

ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 2) тармағында көрсетілген «жақын» деген терминге ҚПК-нің 7-бабының 11) тармағында көрсетілген жақын туыстары ғана емес, қызметтік міндетін не кәсіби немесе қоғамдық борышын орындап жүрген адам қадір тұтатын басқа да адамдар кіреді. Олардың өзара жақын қатынасы туралы кінәлінің алдын ала хабардар болған-болмағанын анықтау қажет.

ҚК-нің 99 бабының екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша өзінің психикалық жағдайы немесе дене бітіміне қарай қылмыскерге қарсылық көрсетуге және өзіне қатысты жасалған қылмыстық қол сұғушылықтан өзін қорғауға мүмкіндігі болмаған адамды өлтіруді саралау керек. Осындай адамдарға, атап айтқанда, жас балалар, қартайған және ауыр науқас адамдар, сондай-ақ оларға болып жатқан оқиғаларды дұрыс қабылдау мүмкіндігінен айыратын психикалық ауытқудан зардап шегуші адамдар жатқызылуы мүмкін. Ұйқыдағы адамды, сондай-ақ ауыр дәрежедегі алкогольдік немесе есірткілік нте күйіне байланысты немесе басқа да себептер бойынша дәрменсіз жағдайдағы адамдарды өлтіруді де ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша саралау керек.

Жәбірленушінің оған қаза келтіру кезінде дәрменсіз жағдайда болуын сот мұқият тексеруі және бағалауы тиіс. Бұл ретте, жәбірленушінің жас бала немесе қартайған кісі, оның нте күйде болуы барлық жағдайларда да өздігінен оның дәрменсіз жай-күйін куәландырмайтынын назарға алу керек, сондықтан аталған мән-жай істің (мысалы, жәбірленушінің шабуыл жасаушыға белсенді қарсылық көрсетуі, оған жауап ретінде зақым келтіруі және т.с.с.) нақты мән-жайын ескерте отырылып, бағалауға жатады.

Адам өлтіруді ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша саралау үшін кінәлінің жәбірленушіге қаза келтіруіне байланысты әрекет жасаған сәтте жәбірленушінің дәрменсіз жағдайда болуы қажет. Бұл ретте, жәбірленуші өзін дәрменсіз жағдайға (көшеде құлаған кезде жарақат алуы, алкогольдік ішімдікті немесе есірткі заттарды пайдалануы және т.с.с.) өзі түсірді ме немесе оның осындай жағдайға басқа адамдардың әрекеті нәтижесінде туындауының маңызы жоқ [5].

Жәбірленушіні дәрменсіз жағдайға алып келу және оны өлтіру ниетін жүзеге асыруды жеңілдету мақсатында (ұйықтататын дәрі, алкогольдік ішімдік немесе есірткі беру, байлау, ұрып-соғу, есінен тануға әкеп соққан дене жарақатын келтіру) жасалған кінәлінің әрекеті осы қылмыстық құқық бұзушылықтың объективтік жағының бөлігі болып табылады. Мұндай жағдайларда жәбірленушіге қаза келтіру ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша саралануы тиіс емес.

Адамды ұрлаумен ұштасқан адам өлтіруді саралаған кезде ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша жауапкершілік ұрланған адамды өлтірген кезде, сондай-ақ адамды ұрлауға байланысты басқа да адамдар өлтірілгенде туындайтынын ескеру керек (мысалы, ұрлауға кедергі жасаған адамды қасақана өлтіру). Осындай жағдайларда адам-

ды ұрлау және өлтіру қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығын құрайды және ҚК-нің 125-бабының тиісті бөліктерімен және ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 3) тармағы бойынша өз алдына дербес саралануға жатады. Кепілге алу немесе оны ұстау кезінде адамды қасақана өлтіру әр қылмыстық құқық бұзушылықтың белгіленген саралау белгілеріне қарай ҚК-нің 99 және 261-баптарының тиісті бөліктері бойынша дербес саралануға жатады.

Адам өлтіруді ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 4) тармағы бойынша саралаған кезде адамға қаза келтірген сәтте жәбірленушінің жүкті екендігі кінәліге белгілі болғанын анықтау қажет. Бұл ретте, жүктілік мерзімінің, жәбірленушінің жүктілікке байланысты емдеу мекемесінде есепте тұруының, ұрықтың өміршеңдігінің және т.с.с. саралау үшін маңызы жоқ [5].

Кінәлі жүкті әйелді өлтірдім деп ойлаған, бірақ жәбірленуші нақтылы жүкті болмаған жағдайда, кінәлінің әрекеті басқа саралайтын белгілер болмаған кезде ҚК-нің 99-бабы бірінші бөлігі бойынша саралануға жатады.

Кінәлі адамға қаза келтірілген кезде адам өлтіру тәсілі және басқа да мән-жайлармен байланысты аса қатыгездік көрсетіліп жасаған адам өлтіру ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 5) тармағы бойынша саралануға жатады.

Қаза келтіру тәсіліне қатысты мән-жайларды бағалаған кезде кінәлінің аса қатыгездік көрсеткенде жәбірленушіге аса тән немесе жан күйзелісі мен қасіретін келтіретін әрекеттерді қасақана жасайтынын ескеру керек. Аса қатігездік белгілері, атап айтқанда, мына жағдайларда көрінеді: адам өлтіру алдында немесе оны орындау процесінде жәбірленушіге азаптау, қинау немесе оны қорлау қолданылуы, кісі өлтіру кінәлі үшін әуелден жәбірленушіге ерекше күйзелістер мен қасіреттер (мысалы, жәбірленушіні өлер алдында ұрып-соғу немесе көптеген жарақаттар келтіру, ұзақ уақыт бойы азаптау, аса қиналыс тудыратын у пайдалану, тірідей өртеу, аязда жылы киімсіз қалдыру, астан, судан айыру және т.с.с.) келтіретін тәсілмен жасалуы.

Адам өлтірудің объективті жағын орындаған кезде келтірілген жарақаттардың көп болуы, егер бұл ретте адам өлтіру жәбірленушіге ерекше қиналыстар мен қасіреттер келтіру мақсатында жасалғаны анықталмаса, әрекет өздігінен ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 5) тармағы бойынша саралау үшін негіз болып табылмайды. Адамды аса қатыгездікпен өлтірді деп тану үшін келтірілген жарақаттардың сипаты мен ауырлығының маңызы жоқ [5].

Аса қатыгездік, сондай-ақ адам өлтіру жәбірленушінің жақын адамдарының көз алдында жасалғанда болуы мүмкін. Жақындары деп – ҚПК-нің 7-бабы 11) тармағында көрсетілген туыстық қатынаста тұратын адамдар ғана емес, сонымен қатар жәбірленушімен қалыптасқан өзара қатынасқа байланысты жәбірленушіге қадірлі адамдар (ерлі-зайыптылар, нақтылы неке қатынасында тұратын адамдар, күйеу мен қалыңдық, қорғаншы, қамқоршы және т.с.с.) танылуы мүмкін.

Адам өлтіруді жәбірленушіге жақын адамдардың көз алдында аса қатыгездікпен жасау белгісі бойынша саралағанда, нтерне өлтірген кезде аталған адамдардың болу фактісін ғана емес, кінәлінің қылмыстық құқық бұзушылықты олардың көз алдында жасайтынын білгенін және оларға рухани жан азабы мен күйзелісін тартқызу ниеті болғанын анықтау қажет.

Өзара туыстық немесе жақын қатынастағы адамдарды бір-бірінің көз алдында кезекпен өлтіру де, егер кінәлі олардың әрқайсысын өлтірер алдында жақындарын көз алдында өлтіру жолымен оған ерекше жан азабы мен күйзелісін келтіруді қаласа, аса қатыгездікпен жасалған қылмыстық құқық бұзушылық ретінде саралануы мүмкін.

Адам өлтіру жәбірленушінің туыстарының көз алдында жасалса да, бірақ олардың арасында қалыптасқан өзара қатынасқа байланысты оларға ерекше жан азабы мен күйзелісі келтірілмейтінінен кінәлі алдын ала хабардар болса ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 5) тармағы бойынша сараланбайды [5].

Кінәлі өлімнің нақты туындағанын біле тұрып, адам өлтіргеннен кейін мәйітті ұсқынсыздандыруы немесе оны қорлауы (оны жасыру мақсатында мүшелеу жағдайынан басқа) ҚК-нің 314-бабының тиісті бөліктері бойынша дербес саралануға, ал тұтас әрекет қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша саралануға жатады, бұл ретте, осы әрекеттерді және ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 5) тармағы бойынша саралау талап етілмейді.

Адамды өлтіру ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 6) тармағы бойынша басқа адамдардың өмірі үшін қауіпті тәсілмен жасалды деп саралау үшін кінәлі адамның ол белгілі бір адамды (адамдарды) өлтіру ниетін жүзеге асыра отырып, адамдар жиналған орында жарылыс жасау, өрт қою, оқ ату және т.б. арқылы басқа адамдардың өмірі мен денсаулығы үшін нақты қауіп төндіретін тәсілді қолданғанын білгенін анықтау қажет. Бұл ретте адам өлтіруді осылай саралау үшін адам өлтірудің таңдалған тәсілі кінәлі адамның ниетінде басқа адамдарды өлтіру болмаса да, олардың өмірі үшін нақты қауіп төндіргені жеткілікті және осындай

тәсілмен адам өлтіру кезінде қауіп төнген адамдардың өліміне алып келгені немесе денсаулықтарына зиян келтіргені және олардың саны маңызды емес.

Егер басқа адамдардың өмірі үшін қауіпті тәсілмен адам өлтіру кезінде екі және одан да көп адамның өліміне алып келген болса, жауаптылық ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 1) және 6) тармақтары бойынша туындайды. Бір адамның өліміне алып келген және басқа адамдардың денсаулығына зиян келтірілген жағдайда, жасалған әрекет ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 6) тармағы және денсаулыққа қасақана зиян келтіру үшін жауаптылықты көздейтін ҚК-нің тиісті баптары бойынша сараланады.

ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 7) тармағы бойынша екі және одан да көп орындаушылар, сондай-ақ орындаушының және қылмыстық құқық бұзушылықтың өзге де қатысушыларының алдын ала сөз байласуы бойынша жасалған кісі өлтіру саралауға жатады.

Егер алдын ала сөз байласпаған қылмыстық құқық бұзушылықтың екі және одан да көп орындаушыларының бірлескен әрекеттерімен адам өлтірілген болса, онда оны бір топ адам жасаған деп тану қажет.

Егер адамдар бірлесіп қылмыстық құқық бұзушылық жасау туралы алдын ала сөз байласа, одан кейін олардың әрқайсысы оны жүзеге асыруға қатысса, онда олардың бәрі бірдей қоса орындаушылар болған-болмағанына немесе олардың кейбіреулерінің қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысуы өзгеше нысанда (ұйымдастырушылар, айдап салушылар, көмектесушілер) болғанына қарамастан, кісі өлтіруді адамдар тобы алдын ала сөз байласу бойынша жасаған деп таныған жөн.

Бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау үшін алдын ала біріккен тұрақты адамдар тобы жасаған адам өлтіруді қылмыстық топ жасаған деп таныған жөн. Бұл ретте қылмыстық топтың ұйымдастырушысы әрі басшысы қылмыстық топты құрғаны және оған басшылық еткені үшін, ал қатысушылар – қылмыстық топтың нысанына байланысты ҚК-нің 257, 262, 263, 264, 265, 267, 268-баптарының тиісті бөліктері бойынша қылмыстық топқа қатысқаны үшін де, сол сияқты жасалуына олардың әрқайсысы тікелей қатысқан, ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 15) тармағы бойынша адам өлтіру үшін де жауаптылыққа жатады. Бұл ретте, егер қылмыстық топтың басқа қатысушыларының адам өлтіруі олардың ниетімен болған жағдайда да қылмыстық топтың ұйымдастырушысы әрі басшысы қылмыстық заңның жоғарыда көрсетілген баптарының жиынтығы бойынша жауаптылыққа тартылуға жатады [5].

Өзіне немесе басқа адамдар үшін материалдық (мүліктік құқық, тұрғын үйге құқық және с.с.) пайда алу мақсатында не материалдық шығындардан (қарызды қайтару, көрсетілген қызметті төлеу, алимент төлеу, материалдық міндеттемелер мен төлемдер төлеу және т.с.с.) құтылу мақсатында жасалған адам өлтіру пайдакүнемдікпен жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар ретінде ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 8) тармағы бойынша саралануға жатады.

Адам өлтіруді сыйақы алу үшін жасаған адамдардың әрекетін жалданып адам өлтіру ретінде ҚК-нің 99- бабы екінші бөлігінің 8) тармағы бойынша, ал осы адам өлтіруді ұйымдастырған немесе орындаушыны сыйақы үшін адам өлтіруге көндірген адамның әрекетін ҚК-нің 28-бабының үшінші немесе төртінші бөліктері және 99-бабы екінші бөлігінің 8) тармағы бойынша саралау керек.

Егер кінәлінің ниеті қарақшылық шабуыл жасау немесе қорқытып алу және осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау кезеңінде жәбірленушіге күш көрсету қолданған кезде оның өмірін қасақана жойса, онда әрекетті қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығы ретінде ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 8) тармағы және ҚК-нің 192 немесе 194-баптарының тиісті бөліктері бойынша саралау керек.

Жалдаумен, қарақшылықпен немесе қорқытып алумен ұштасқан адам өлтіруді саралаған кезде – өлтіру пайдакүнемдік ниетпен жасалды деп қосымша саралау белгісін қолданудың қажеті жоқ.

Егер мүлікті иемдену ниеті адамға қаза келтіргеннен кейін пайда болса және пайдакүнемдік мақсаты адам өлтіру себебі болмаса, онда жәбірленушінің өмірін қиғаннан кейін оның мүлкін иемденуге байланысты кінәлінің әрекеттерін бөтеннің меншігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті көздейтін ҚК-нің баптары бойынша, ал адам өлтіруді, саралау белгілерінің болуына байланысты ҚК-нің 99-бабының тиісті бөліктері бойынша саралау керек.

Қарақшылықшабуылды немесе қорқытып алуды жасыру мақсатында жәбірленушіге қатысты аталған қылмыстық құқық бұзушылықтардан кейін қасақана құқыққа қарсы қаза келтіру осы әрекеттер үшін жауаптылықты көздейтін қылмыстық заң нормалары бойынша және ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 10) тармағы бойынша саралануға жатады.

Жалдау арқылы адам өлтіру жөніндегі ұйымдастырушының әрекеті, егер ол жалдаған қылмысты орындаушының жәбірленушіні көрінеу қазаға ұшырату ойы болмаса және оның әрекеттері құқық қорғау органдарының бақылауымен адам өлтіруді имитациялаудың

шеңберінен шықпаса, онда жалдау арқылы адам өлтіруді орындаушыны іздестіру жөніндегі ұйымдастырушының әрекеттері жалдаумен адам өлтіруді жасауға дайындықты құрайды және ҚК-нің 28-бабының үшінші бөлігі, 24-бабының бірінші бөлігі және 99-бабының екінші бөлігінің 8) тармағы бойынша саралануға жатады.

Бұзақылықтантуындаған адам өлтіруді және өзара жек көру қатынасы негізінде, ұрыс-керіс немесе төбелес кезінде жасалған адам өлтіруді ажырату қажет. Осы мәселені шешкен кезде кінәлі мен жәбірленушінің өзара қатынасын, жанжалдың негізін және себебін анықтау және ескеру, кімнің оны бастағанын, екеуінің әрекетінің белсенділігі мен сипатын және басқа да мән-жайларды анықтау қажет.

ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 9) тармағы бойынша қоғамды көрінеу сыйламау, адамгершілік нормаларын өрескел бұзу және кінәлінің қылығы қоғамдық тәртіпке ашық қарсы тұру және кінәлінің айналадағыларға өзін қарсы қойып немесе оларға өзінің артықшылығын немесе жек көрушілігі ниетімен ұштасқан адам өлтіруді саралау керек. Осындай адам өлтіру көбінесе ешқандай негізсіз немесе адам өлтіру үшін маңызы шамалы себеп пайдаланылып жасалады.

Егер бұзақылық пиғылмен бір адамды өлтірген кезде кінәлі басқа адамдардың денсаулығына қасақана ауыр не орташа ауырлықтағы зиян келтірсе, онда жасалған әрекеттерді тұтастай алғанда қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 9) тармағы және бұзақылық пиғылмен денсаулыққа келтірілген зиян белгілері үшін жауапкершілікті көздейтін ҚК-нің тиісті баптары бойынша саралау керек.

Адам өлтіруге дейін де, кейін де жасалған және олармен біртұтас ниеттегі байланыста емес, бұзақылық ниетпен жасалған бұзақылық әрекеттер ҚК-нің 293-бабының тиісті бөлігі бойынша дербес саралануға жатады.

Егер, адам өлтіру денсаулыққа ауыр немесе орташа зиян келтіру, қызғаныш, кек алу, бас араздығы және өзара қатынастар негізінде пайда болған ниеттерден немесе ұрыс-керіс немесе төбелеске бастамашы болған жәбірленушінің заңға қарсы мінез-құлығынан туындаса, ол қоғамдық орындарда немесе басқа адамдардың қатысуымен жасалынғаны үшін ғана бұзақылық ниетпен жасалды деп қаралмайды.

Адам өлтіру, субъектінің немесе басқа адамның жаңа немесе бұрын жасалған адам өлтіруін жеңілдету және жасыру жолымен жәбірленушінің өмірін қиюға ұмтылу болып табылатын адам өлтіруді ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 10) тармағы бойынша және өз ниетін

орындау үшін адам өлтіргенге дейін немесе кейін кінәлі жасаған қылмыстар үшін жауапкершілікті көздейтін қылмыстық заң нормалары бойынша саралау керек. Адам өлтірудің аталған себебі белгілі болған кезде жәбірленушінің өзіне немесе басқа адамдарға қатысты жасырылып отырған қылмыстың немесе басқа қылмыстың жасалуы болжануы, осы қылмыс ауырлығы бойынша қандай санатқа жататыны, осы қылмыстардың жасалған уақыты мен тәсілі, жасырын қылмыстар адам өлтірген субъектінің өзі немесе адам өлтіргеннен кейін жаңа қылмыстар жасауға ниеті бар басқа адам жасады н, жасалған жасырын қылмыстар туралы тиісті органдарға хабар түсті ме, кінәлі адам өлтіру нәтижесінде өз мақсатына жетті ме, маңызды емес.

Басқа қылмыстар жасыру немесе оның жасалуын жеңілдету мақсатында жасалған адам өлтіруді саралау осы адам өлтірудің басқа себептерін және мақсатын көздейтін ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 2), 8), 9), 11), 12) тармақтары бойынша саралау мүмкіндігін жоққа шығарады.

Егер қазаға ұшырату жасалған қылмыстық теріс қылықты жасыру немесе оның жасалуын жеңілдету мақсатында жасалса, ол ҚК-нің 99-бабы екінші бөлігінің 10) тармағында көзделген белгі бойынша саралануы мүмкін емес, өйткені бұл саралау белгісі басқа қылмысты жасыру немесе оның жасалуын жеңілдету мақсатында жасалған адам өлтіру кезінде ғана орын алуы мүмкін [5].

Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық қылмысын саралауда «Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің, жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік инспектордың, жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мамандандырылған ұйым инспекторының, қорықшының өз қызметтік міндеттерін орындауына байланысты не қызметтік міндеттерін орындағаны үшін кек алу мақсатында олардың немесе жақындарының өміріне қолсұғушылық, яғни қазаға ұшыратуға бағытталған қасақана әрекеттер» болуы тиіс.

Құқық қорғау қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңына [6] сәйкес, жәбірленуші міндетті түрде құқық қорғау органдарында, яғни прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі органдарында қызмет етуі тиіс немесе қызмет өтеп болуы тиіс және Қазақстан Республикасының арнаулы мемлекеттік органдары туралы Қазақстан

Республикасының 2012 жылғы 13 ақпандағы № 552-IV Заңына сәйкес [7], жәбірленуші Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету күштерінің құрамдас бөлігі болып табылатын, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне қатер төнуіне жол бермеу мақсатында барлау және қарсы барлау қызметін, сондай-ақ күзетілетін адамдар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық, ұйымдастырушылық, жедел іздестіру және техникалық шаралар кешенін жүзеге асыратын мемлекеттік органдарда қызмет етуі тиіс, сонымен қатар Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV Заңына сәйкес, әскери қызметшілер – Қарулы Күштерде, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарда әскери қызметте болатын Қазақстан Республикасының азаматтары боуы тиіс.

Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық қылмысын сараланған түрі келесідей болып келеді: 1) екі немесе одан көп адамға қатысты; 2) кінәлі адамға дәрменсіз күйде екені көрінеу белгілі адамға қатысты жасалған, сол сияқты адамды ұрлаумен не кепілге алумен ұштасқан; 3) кінәлі адамға жүктілік жағдайда екені көрінеу белгілі әйелге қатысты; 4) аса қатыгездікпен; 5) басқа адамдардың өміріне қауіпті тәсілмен; 6) адамдар тобы, алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобы, қылмыстық топ жасаған; 7) басқа қылмысты жасыру немесе оны жасауды жеңілдету мақсатымен жасалған, сол сияқты зорлаумен немесе сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттермен ұштасқан; 8) бірнеше рет; 9) көрінеу кәмелетке толмаған адамға қатысты; 10) төтенше жағдай жарияланған жерде немесе терроризмге қарсы операция жүргізу аймағында жасалған дәл сол іс-әрекеттер болып табылады.

Қорытындылай келе адам өлтіру қылмыс түрі ретінде ең қауіпті заңсыз әрекет болды және солай болып қала береді. Оның қауіптілігі негізінен оның салдары жойылмайтындығында. Адам өмірін қорғауда қылмыстық құқық маңызды орын алады. Біздің қоғамның алдына қойылған, заңдылықты одан әрі нығайту, заңнаманы жетілдіру және қылмысқа қарсы табысты күрес жөніндегі міндеттерге сәйкес қолданыстағы заңнаманы және сот практикасын, атап айтқанда, өмірге қол сұғушылық сияқты ауыр қылмыстар туралы істер бойынша мұқият талдау маңызды мәнге ие болады. Оның үстіне, бұл өте

маңызды, өйткені Қазақстан Республикасы Құқықтық мемлекет болып табылады.

Адам өлтіруді, Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылық қылмысының саралау процесі, кез-келген қылмыс сияқты, қылмыстық процестің сатыларымен тығыз байланысты бірқатар кезеңдерден өтеді. Адам өлтіруді, Құқық қорғау органы, арнаулы мемлекеттік орган қызметкерінің, әскери қызметшінің өміріне қолсұғушылықты саралаудың негізгі кезеңдері қылмыстық-құқықтық бағалау туралы шешімдер болып табылады: а) Қылмыстық кодекстің қандай да бір бабы бойынша қылмысты бірыңғай тізілімге енгізу; б) айыпталушы ретінде адамды тарту; в) айыптау қорытындысын жасау; г) сотқа беру; д) үкім шығарудан тұрады.

Қылмыстық заңды дұрыс қолдану-бұл әрекетті саралаудың мазмұны мен мәні. Іс-әрекеттерді қате саралау жағдайында заңдылық қағидасы бұзылады, сот органдарының имиджі зардап шегеді, қылмыс пен соттылық көрінісі өзгереді. Бірақ, ең бастысы, әсіресе кісі өлтіру саралау дұрыс болмаған жағдайда, адамның тағдырына, кейбір жағдайларда оның өміріне қауіп төнеді.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Права человека. Сборник международных договоров ООН. – Нью-Йорк, 1989. – 474 с.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды.

3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ.

Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің ресми сайты // <http://pravstat.prokuror.gov.kz/kaz>

4. Адамның өмірі мен денсаулығына қарсы кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 11 мамырдағы N 1 Нормативтік қаулысы

5. Құқық қорғау қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы

6. Қазақстан Республикасының арнаулы мемлекеттік органдары туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 ақпандағы № 552-IV Заңы

7. Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV Заңы

УДК 347.6

Сабиржанова Зауре КазбековнаМагистр юридических наук,
Республика Казахстан, г. Алматы**ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ
СИСТЕМЫ СЕМЕЙНОГО ПРАВА****Аннотация**

Для достижения наилучших результатов в делах по семейному праву требуются юристы и специалисты по психическому здоровью, социологи, посредники, судьи, ученые, политики и финансовые эксперты. Мы видим современную систему семейного права, которая привлекает к ответственности пользователей насилия в семье, отдает приоритет безопасности жертвы насилия и признает, что дети, ставшие жертвами насилия в семье, нуждаются в специальных ответах и поддержке. В знак признания неотъемлемой роли, которую играют суды в определении курса для детей, подвергающихся жестокому обращению, безнадзорности, опекунству, прекращению родительских прав и процедурам усыновления, проект предоставляет ресурсы и техническую помощь для содействия постоянному улучшению качества на пересечении правовые / судебные и детские системы. Управление делами и ведение дел в месте их поступления вводится для раннего выявления проблем, для информирования и проведения постоянной оценки рисков, а также для обеспечения надлежащего управления делами в отношении сложности и уровня риска, чтобы семьи лучше поддерживали в судебном процессе.

Ключевые слова: семейное право, насилие, защита, ответственность, безопасность.

Сабиржанова Зәуре Қазбекқызы,Заң ғылымдарының магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.**ОТБАСЫ ҚҰҚЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ****Аңдатпа**

Отбасылық құқық істерінде ең жақсы нәтижелерге жету үшін заңгерлер мен психикалық денсаулық мамандары, әлеуметтанушылар, медиаторлар, судьялар, академиктер, саясаткерлер және қаржы сарап-

шылары қажет. Біз тұрмыстық зорлық-зомбылықты пайдаланушыларды жауапкершілікке тартатын, зорлық-зомбылық құрбанының қауіпсіздігіне басымдық беретін және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалар ерекше жауаптар мен қолдауды қажет ететінін мойындайтын заманауи отбасылық құқық жүйесін көріп отырмыз. Зорлық-зомбылыққа, қадағалаусыз қалған балаларға, қорғаншылыққа, ата-ана құқықтарын тоқтатуға және бала асырап алу рәсімдеріне ұшыраған балаларға арналған бағытты белгілеуде соттардың атқаратын ажырамас рөлін мойындай отырып, жоба құқықтық/сот және сот жүйесінің қиылысында сапаны үздіксіз жақсартуға көмектесу үшін ресурстар мен техникалық көмек көрсетеді. Балалар жүйелері. Істі басқару және істерді басқару проблемаларды ерте анықтау, тәуекелдерді тұрақты бағалауды хабардар ету және жүргізу, сондай-ақ сот процесінде отбасыларға жақсырақ қолдау көрсету үшін істердің күрделілігі мен тәуекел деңгейі тұрғысынан дұрыс басқарылуын қамтамасыз ету үшін енгізілген.

Түйінді сөздер: отбасы құқығы, зорлық-зомбылық, қорғау, жауапкершілік, қауіпсіздік.

Sabirzhanova Zaure Kazbekovna

Master of Laws,

Republic of Kazakhstan, Almaty

INCREASING THE EFFICIENCY OF THE FAMILY LAW SYSTEM

Annotation

To achieve the best results in family law cases, lawyers and mental health professionals, sociologists, mediators, judges, academics, politicians and financial experts are needed. We see a modern family law system that holds users of domestic violence accountable, prioritizes the safety of the victim of violence, and recognizes that child victims of domestic violence need special responses and support. In recognition of the integral role courts play in setting the course for children undergoing abuse, neglect, guardianship, termination of parental rights, and adoption procedures, the project provides resources and technical assistance to promote continuous quality improvement at the intersection of legal/judicial and children's systems. Case management and case management is introduced to identify problems early, to inform and conduct ongoing risk assessments, and to ensure that cases are properly managed in terms of complexity and level of risk so that families are better supported in the litigation process.

Keywords: family law, violence, protection, responsibility, safety

В Республике Казахстан определено семейное право нормами конституционного права, в части пунктов 1,2,3 ст. 27 Конституции РК: находятся под защитой государства — брак и семья, материнство, отцовство и детство; естественным правом и обязанностью родителей является забота и воспитание детей; а обязанность совершеннолетних и трудоспособных детей заботиться о своих нетрудоспособных родителях [1]. Именно они легли в основу основных направлений семейной политики государства и закреплены законодательно.

Во многих странах мира вообще не существует такой отрасли как семейное право, в них обычно выступает методом правового регулирования семейных отношений гражданско-правовой метод. Является семейно-правовой метод императивно-дозволительным: согласно которому проявляется дозволенность в том, преобладают в семейном праве нормы управомочивающие семейные отношения, и наделяющие определёнными правами участников данных правоотношений, однако определяется содержание этих прав императивно, или однозначно. Повышение эффективности системы семейного права может сделать внутренние разногласия менее травматичными, а их разрешение — менее дорогостоящим, помимо рационализации процесса судебных разбирательств как для сторон, так и для судов.

Многие адвокаты по бракоразводным процессам практикуют некоторую форму альтернативного разрешения споров в дополнение к судебному разбирательству по делу о наследственном имуществе из-за травмирующего воздействия судебно-установленных разводов на семьи, которые уже травмированы эмоционально, умственно и материально в результате бракоразводного процесса. Нынешняя система не делает достаточно, чтобы использовать доступные ресурсы, чтобы сделать процесс менее конфронтационным и более удобным для разводящихся пар. Существует острая необходимость в повышении эффективности закона о семье для улучшения разрешения дел, касающихся опеки, алиментов на ребенка и развода.

Казахстанский законодатель также постепенно решает вопросы по созданию института семьи, согласно основным направлениям, наглядно отраженных в Концепции семейной и гендерной политики до 2030 года (2016 год) [2], где отмечено, что укрепление института семьи в Республик Казахстан будет осуществляться посредством формирования семейных отношений, которые основаны на равном партнерстве. Именно в ней определено, что станут одним из главных направлений государственной социальной политики именно вопросы создания по-

ложительного образа семьи и брака, семейного воспитания, через продвижение семейных традиций и ценностей, через организацию культурно-просветительских — массовых мероприятий и сохранению преемственности поколений.

Для этого принято решение — с целью формирования и укрепления института семьи усовершенствовать законодательство страны, чтобы обеспечить в сфере семейных отношений: — равенство прав и возможностей женщин наравне с мужчинами; — защиту детства и материнства; — повышение ответственности родителей за воспитание своих детей. Это говорит о том, что имеются проблемы в этих отраслях. А для решения проблем нужно обязательно создать нормативную базу, которая позволит социально и экономически стимулировать нормы института семьи. Важными проблемами в Республике Казахстан, влияющими на институт семьи, считаются: наличие жилья; доступность детских учреждений, особенно с полным содержанием и социальные льготы семьям; отсутствие в обществе атмосферы семейных ценностей и приоритета семьи. Именно в этих направлениях и происходит в стране совершенствование законодательной базы.

Наиболее распространенные жалобы, которые я слышу о процессе развода, это его расходы, отсутствие судов и непоследовательность результатов. Это разочарование усугубляется тем фактом, что у клиентов обычно есть «друг», который получил то, что хотел, и не понимает, почему их результаты не были похожи. Это создает у клиентов впечатление, что суды несправедливы, а правосудие мимолетно. Это даже не включает в себя ужасную тяжбу, связанную с опекой над семьей. Вот пять альтернатив здравого смысла, которые могут сделать внутренние разногласия менее дорогими — как в финансовом, так и в эмоциональном плане.

Идеи для повышения эффективности системы семейного права

1. Развод Панели

Семейные адвокаты знают, что судебная система не была предназначена для рассмотрения дел о разводе. В качестве замены битвы судебная система часто представляется сторонникам как холодная и несправедливая. До тех пор, пока мы не сможем заменить суда, применяющие средневековую концепцию, к распаду семьи, стороны, которые не могут договориться о своем будущем, будут вынуждены применять решение «победа-проигрыш» в отношении распада. Моя первая рекомендация по исправлению системы состоит в том, чтобы создать группы юристов, специалистов по психическому здоровью и поведению, а

также опекунов для определения основных правил для неблагополучных семей.

Возможно, семейные адвокаты должны будут участвовать в работе комиссий, которые будут принимать решение о содержании под стражей, посещении, алиментах и защитных приказах. Судебная «политика», которая присуждает опеку и поддержку, может не отвечать интересам семьи, но если бы адвокат, специалист по психическому здоровью и защитник детей могли решить эти вопросы, стороны были бы разумно уверены, что справедливый и беспристрастный результат может быть найденным. Эти панели будут служить бесплатно и, следовательно, значительно снизить стоимость процесса. Не было бы необходимости привлекать суды, если бы не было доказательств предвзятости или явной несправедливости.

2. Проигравший платит

Американское правило, согласно которому стороны должны оплачивать гонорары своих адвокатов, может оказать пагубное влияние на быстрое решение проблем и часто вынуждает «более бедного» супруга / истца сдаваться, потому что у них нет ресурсов для битвы, как у их противника. Партия с ресурсами может отказаться согласиться или пойти на компромисс, потому что она знает, что может переиграть своего противника.

Британское правило, которое требует, чтобы сторона, которая проиграла, заплатила все гонорары адвоката, могла бы даже игровое поле и вынудить партию, у которой есть ресурсы, рискнуть необходимостью платить гонорары адвоката победителя, что является убедительной причиной компромисса. Чтобы сделать еще один шаг вперед, если адвокаты проигравшего несут ответственность за оплату гонораров адвоката победителя, это будет еще более сильным убеждением для достижения компромисса.

Если юрисдикция установила судебные преференции в отношении опеки, алиментов на ребенка и других семейных вопросов, и сторона оспаривает эти преференции из-за того, что они «разные», они должны оплатить судебные издержки и оплатить адвокатские издержки своих противников в случае проигрыша.

3. Суды клерка

К сожалению, много времени суда, судей и истцов тратится впустую на дела, которые на самом деле не поднимаются до уровня спора. Юрисдикции могут учреждать клерк-суды, которые занимаются предварительно расфасованными разводами, бесспорными вопросами опеки

и сторонами, которые имеют мировое соглашение. Судебная система могла бы установить относительно более низкие сборы за выбор этого маршрута и сделать сборы за рассмотрение дел, требующих судебного решения, более дорогостоящими. Это приведет к тому, что люди предпочтут предстать перед клерком, а не перед судьей из-за стоимости последнего. Экономическое давление, связанное с выбором клерка, значительно ухудшило бы наши внутренние судебные системы.

Упростить. Упростить. Упростить

Чем больше мы сможем упростить эффективность системы семейного права путем создания удобных для пользователя форм, тем лучше, особенно если мы сделаем формы достаточно простыми для использования непрофессионалами. Иногда кажется, что формы неоправданно сложны только для того, чтобы стороны могли нанять адвокатов для их заполнения.

Один из самых неприятных аспектов судебной системы заключается в том, что стороны не могут получить помощь от сотрудников суда для заполнения обычных форм. Возможно, юристы могли бы предоставлять бесплатные услуги, пропорционально размеру их практики, которые ограничены заполнением форм. Если стороны решили нанять адвоката, который помог им заполнить формы, чтобы представлять их в судебном процессе, это хорошо для адвоката. Большинство сторон просто хотят помочь заполнить формы и рискуют в суде. Если мы пойдем на панели по разводам, как предложено выше, у сторон будет больше шансов услышать их проблемы после заполнения форм.

2. Отдел мелких претензий

Всегда будет необходимость судебного надзора за крупными и сложными семейными владениями. Однако справедливое распределение просто не оправдано в состояниях, которые меньше, чем некоторые разумные пороговые суммы – например, 100 000 долларов брачных активов, или даже выше, в зависимости от демографии. Успех создания судов мелких тяжб по гражданским спорам требует предоставления аналогичной пороговой суммы для раздела имущества. Это также может быть отнесено к разводным комиссиям, упомянутым выше.

Повышение эффективности системы семейного права: осознанный подход к конкретным спорам

По мере роста числа разводов, а также конфликтов между опекой и имуществом необходимо более осознанно и осознанно подходить к этим конкретным типам споров. Семейные и семейные конфликты должны решаться с состраданием и пониманием при участии специа-

листов по психическому и семейному здоровью, а не только на усмотрение судьи, который может или не может оценить последствия своих действий для семьи в обстановке боевого зала суда.

Сотрудничество этих двух специалистов часто имеет важное значение для продолжения рассмотрения дела по семейному праву. Например, в некоторых случаях может потребоваться участие оценщика воспитания (РЕ) до ввода плана воспитания, в то время как в других случаях может потребоваться координатор воспитания (ПК) после ввода плана.

Роль специалистов по психическому здоровью в условиях семейного права, а также как эти роли используются адвокатами при рассмотрении их дел. Психологи играют разные роли в делах о разводе и опеке, в том числе в качестве оценщиков психологического функционирования детей и родителей, экспертов-свидетелей, консультантов по судебным процессам, тренеров по бракоразводным процессам и терапевтов.

Для того чтобы система семейного права была доступной, справедливой, отзывчивой и определяла приоритет безопасности семей, пострадавших от семейного насилия, крайне важно, чтобы все специалисты по семейному праву хорошо понимали семейное право и сложности семейного насилия. Кроме того, создание такой системы потребует улучшенных ресурсов для реагирования на критические риски и изменение динамики семьи.

Список использованных источников:

1. Кодекс РК «О браке (супружестве) и семье», 2011 года: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748
2. Указ Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 года № 384.
3. Иоффе О. С. Советское гражданское право. — Ч. 3. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1965. — 181 с.
4. Антакольская М. В. Семейное право. — М.: Юрист, 1996. — 366 с. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. — М.: Статут, 2001. — 354 с.
5. Конституция Республики Казахстан. Конституция от 30.07.95, по состоянию на 10.03.17: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>
6. Указ Президента Республики Казахстан от 2 апреля 1996 г. «О порядке решения вопросов, связанных с написанием фамилий и отчеств лиц казахской национальности»: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005399
7. Закон РК «О правах ребенка»: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=1032460;

8. Закон РК «О детских деревнях семейного типа и домах юношества»: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z000000113>;

9. Закон РК «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности»: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591>;

10. Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года.

ӘОЖ 343.01

Тлешалиев Нурлан Даулеткулович
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» жоғары құқық мектебінің сеньор-лекторы,
PhD докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ҚАМАҚҚА АЛУ ТҮРІНДЕГІ ЖАЗАНЫ ӨТЕУ ТӘРТІБІ

Аңдатпа

Мақалада Әскери қызметшілердің қамаққа алу түріндегі жазаны өтеу тәртібі зерделенген. Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар саласындағы мемлекеттің қылмыстық саясаты Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің ерекше жағдайына құрылатындығына назар аударылады, бұл Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің ішкі қызмет жарғысында көрініс тапқан. Автормен жүргізілген зерттеу нәтижесінде мақалада әскери қызметшілерге қатысты заңнамаға бірқатар өзгерістер енгізу ұсынылады.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық бұзушылықтар, қылмыс, қылмыстық теріс қылық, жаза, қоғамнан оқшаулау, жазаны атқару, сотталған, қамақ үйлері, тергеу изоляторы, құқықтар мен міндеттер, бостандықтар, қамаққа алу, гаупвахта, әскери қызметші, әскери полиция, сарбаз, әскери қызметші, әскери бөлімдер, лауазымды тұлға.

Тлешалиев Нурлан Даулеткулович
докторант PhD, сеньор-лектор Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПОРЯДОК ОТБЫВАНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИМИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА

Аннотация

Исследуются вопросы назначения наказания в виде ареста военнослужащим в соответствии с уголовным законодательством Республики Казахстан. Обращается внимание на то, что уголовная политика государства в сфере военных преступлений основывается на особом положении Вооруженных Сил Республики Казахстан, что отражено в уставе внутренней службы Вооруженных Сил Республики Казахстан. В результате проведенного исследования автором в статье предлагается внесение ряда изменений в законодательство о военнослужащих.

Ключевые слова: уголовные правонарушения, преступления, уголовный проступок, наказания, исполнения наказания, осужденный, арестные дома, следственный изолятор, штраф, лишение свободы, ответственность, преступность, военнослужащий, военная полиция, гаупвахта, солдат, военный часть, должностное лицо.

Tleshaliyev Nurlan Dauletkulovich,

Doctoral of PhD, senior lecturer of the Higher School of Law "Adilet"
of the Caspian University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

THE PROCEDURE FOR SERVING MILITARY PUNISHMENT IN THE FORM OF ARREST

Annotation

Issues of sentencing in the form of arrest to servicemen in accordance with the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan are investigated. Attention is drawn to the fact that the criminal policy of the state in the field of war crimes is based on the special position of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, which is reflected in the charter of the internal service of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. As a result of the author's research, the article proposes a number of changes in the legislation on military personnel.

Keywords: criminal offenses, crimes, criminal misconduct, punishment, execution of punishment, convict, arrest houses, remand prison, fine, imprisonment, responsibility, crime. Soldier, military police, guard unit, soldier, military unit, official.

Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар саласындағы мемлекеттің қылмыстық саясаты Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің ерекше жағдайына құрылады, бұл Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің ішкі қызмет жарғысында көрініс тапқан. Осылайша, осы құжаттың 8-тармағында: “әскери қызметшілер ортақ құқықтарға, бостандықтарға ие, Қазақстан Республикасының заңдарында азаматтар үшін белгіленген міндеттерді орындайды және жауаптылықта болады” делінген.

Әскери қызметтің ерекше сипаты «әскери қызметшілер үшін конституциялық құқықтар мен бостандықтардан белгілі бір алып қоюлар мен шектеулерді айқындайды, сондай-ақ заңнамада белгіленген қосымша құқықтарды, лауазымдық және арнайы міндеттерді, жауапкершілікті айқындайды» [1]. Бұл тұрғыда әскери қызметтің ерекше сипаты неде, оның басқа мемлекеттік органдардағы қызметтен қалай ерекшеленетінін және бұл конституциялық нормаларды бұзуға жеткілікті негіз бар-жоғын анықтау қажет сияқты.

Осыдан Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің құқықтық жағдайын анықтау қажеттілігі туындайды, бұл дұрыс айтылғандай, «таным объектісі қандай да бір салада оның барлық нақтылығы, оның тараптарының барлық байлығы мен олардың әртүрлі қарым-қатынасы туралы ойлау арқылы бірден пайда бола алмайды». Д.С. Чукмаитов пікірінше, әскери қылмыстардың ерекшелігін ескере отырып, біздің ойымызша, алдымен армия институтының табиғатын заң шығарушының әскери қызметшілердің қылмыстық жауапкершілігіне ерекше қатынасын анықтайтын жағдай ретінде анықтау керек. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, қазіргі жағдайды сыни тұрғыдан қарастыру, оларды түсіну, сондай-ақ әскери қылмыстар саласындағы қылмыстық саясатты одан әрі дамытуға қатысты ұсыныстар жасау орынды болып көрінеді, бұл дұрыс айтылғандай, «тыйым салу мен санкция бір-бірімен теңдестірілуі керек, елде және оның қылмыстық саясатында болып жатқан өзгерістерді ескеру керек» [2, 3-бет].

Әскери полиция органдары туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 ақпандағы N 32 Заңына сәйкес, әскери полиция органдары Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, ұлттық қауіпсіздік органдарының, Ұлттық ұланының құрамына ұйымдық тұрғыдан кіретін және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында құқық тәртібін қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын арнайы әскери бөлімшелер болып табылады [3].

Әскери полиция органдары туралы заңды қарастыратын болсақ, Қазақстан Республикасында бір-біріне бағыныстылығы жоқ үш әскери полиция органдары өз қызметін жүзеге асырады.

Әскери полиция органдарының міндеттері: Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында құқық тәртібін қамтамасыз ету; Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген құзыреттер шегінде қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың профилактикасы, олардың алдын алу, анықтау, жолын кесу және ашу; Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген құзырет шегінде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және әкімшілік сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтау; қылмыстар және құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін мән-жайларды анықтау; Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік заңнамасына сәйкес сотқа дейінгі тергеп-тексеру ісін жүргізу; анықтау, тергеу органдарынан және соттан жасырынып жүрген, сондай-ақ әскери бөлімдер орналасқан жерді өз бетімен тастап кеткен әскери қызметшілерді іздестіру; Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік органдары, Қарулы Күштері, басқа да әскерлері мен әскери құралымдары көлік құралдарының жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету; заңнамада көзделген жағдайларда әскери қызметшілерді гауптвахтаға жабу арқылы ұстауды орындау, сондай-ақ әкімшілік қамауға алу түріндегі әкімшілік жазаны орындау; Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметінің Айрықша мақсаттағы күштерін қоспағанда, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының механикалық көлік құралдары мен олардың тіркемелерін тиісті құжаттар мен мемлекеттік тіркеу нөмірі белгілерін бере отырып, мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыру; әскери полиция органдарында тіркелген механикалық көлік құралдары мен олардың тіркемелерін міндетті техникалық қарап тексеруден өткізу; Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген құзыреті шегінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу; өздеріне осы Заңмен, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарымен, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерімен жүктелген өзге де міндеттерді жүзеге асыру болып табылады.

Бұдан басқа, Ұлттық қауіпсіздік комитеті әскери полиция органдарының міндеттері: арнаулы мемлекеттік органдардың әскери қызметшілері мен қызметкерлері жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша Қазақстан Республикасының

қылмыстық-процестік заңнамасына сәйкес сотқа дейінгі тергеп-тексеру ісін жүргізу; әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша (арнаулы мемлекеттік органдардың көлік құралдарын жүргізетін адамдар жасаған жол жүру қағидаларын бұзу бөлігінде) іс жүргізу; Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасы айқындайтын тәртіппен және шектерде Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздік органдарының объектілерін, оның ішінде қару-жарақты, арнайы құралдарды, қауіпсіздік жүйелерін және өзге де техникалық құралдарды пайдалана отырып күзету, сондай-ақ көрсетілген объектілерде рұқсаттамалық және объектішілік режимдерді қамтамасыз ету; Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздік органдарының әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу саласындағы қызметін Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасы айқындайтын тәртіппен және шектерде үйлестіру болып табылады.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери бөлімдеріндегі тәуліктік наряд қызметін, ішкі және гарнизондық қызметтерді ұйымдастыруға ішкі бақылауды жүзеге асыру да Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери полиция органдарының міндеті болып табылады.

Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы заңына сәйкес әскери қызметшілер – Қарулы Күштерде, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарда әскери қызметте болатын Қазақстан Республикасының азаматтары [4].

Әскери қызметшілерге қамаққа алу түріндегі жаза қылмыстық заңнамаға сәйкес тағайындалады. Қамаққа алу сотталған адамды тағайындалған жазаның бүкіл мерзімінде қоғамнан қатаң оқшаулау жағдайларында ұстауды білдіреді. Қамаққа алу он тәуліктен елу тәулікке дейінгі мерзімге белгіленеді. Әскери қызметшілер қамақта болуды гауптвахтада өтейді.

Сонымен, қамаққа алу (әскери), жаза ретінде, сот үкімі бойынша қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін кінәлі деп танылған кез келген дәрежедегі әскери қызметшіге тағайындалатын және сотталған адамды гауптвахтада қалған әскери қызметшілерден қатаң оқшаулау жағдайында тағайындалған жазаның бүкіл мерзіміне елу тәулікке дейін ұстаудан тұратын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы болып табылады.

Гауптвахтада ұстаумен қамаққа алу тәртіптік ықпал етудің ең соңғы шараларының бірі болып табылады және әскери қызметші тәртіптік теріс қылық жасаған немесе командир (бастық) қабылдаған басқа да

шаралар сәтсіз болған және әскери қызметшіге тиісті тәрбиелік ықпал етпеген жағдайларда қолданылады. Тәртіптік жаза ретінде гауптвахтада ұстаумен қамауға алу сарбаздарға (матростарға) – 10 тәулікке дейін, сержанттарға (старшиналарға) – 7 тәулікке дейін, кіші офицерлер үшін – 5 тәулікке дейін қолданылады. Әскери қызметшілердің басқа санаттарына қызметтік тыйым салынады. Әскери антқа келтірілмеген әскери қызметшіге, сарбаздар (матростар), сержанттар (старшиналар) лауазымдарында келісімшарт бойынша әскери қызмет өткеретін әскери қызметші әйелдерге, офицер әйелдерге және жоғары офицерлерге осы жаза қолданылмайды.

Осылайша, қамауға алу (әскери) тағайындалған Қылмыстың бірінші белгісі бойынша тәртіптік теріс қылықтың ауырлық дәрежесі болады, тиісінше, қамауға алудың өзі тәртіптік жазадан мерзімі бойынша және әскери қызметшілердің белгілі бір санаттарына қатысты ғана ерекшеленеді.

Әкімшілік қамауға алу және қамауға алудың қылмыстық жаза ретіндегі айырмашылығы олардың салалық тиісті ерекшеліктеріне байланысты. Осылайша, айыппұл түрлерінің бірі ретінде әкімшілік құқық бұзушылық үшін қамауға алу белгіленеді және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген [5]. Өз кезегінде қамаққа алу қылмыстық жазаның түрі ретінде Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде белгіленген. Мазмұны бойынша, қылмыстық жаза ретіндегі қамаққа алу әкімшілік қамауға алудан бірнеше сандық және сапалық көрсеткіштер бойынша ерекшеленеді. Сотталған адамды қоғамнан қатаң оқшаулау жағдайларында, яғни қамаққа алу орындарында, 10-50 күнге дейін ұстау түріндегі қамаққа алу түріндегі қылмыстық жазалау заңдылық болып табылады [6].

А.Б. Скаков пікірінше жазаның бұл түрі қылмыстық да, әкімшілік іс бойынша да қолданылады деп жазады. Қылмыстық жаза ретінде қамаққа алуды әкімшілік жаза ретінде тұтқындауды ажырату қажет. Атап айтқанда, оның теріс құқықтық салдарлары бойынша қылмыстық жаза түріндегі қамау әкімшілік қамауға қарағанда әлдеқайда қатал [7, 15 б.].

Қамаққа алу түріндегі жазаны өтеп жүрген сотталған әскери қызметшілердің құқықтық жағдайының ерекшеліктеріне сәйкес қамаққа алу түріндегі жазаны өтеу уақыты әскери қызметтің жалпы мерзіміне және кезекті әскери атақ беру үшін еңбек сіңірген жылдарына есептелмейді. Жазаны өтеу уақытында сотталған адамды кезекті әскери атақ беруге ұсынуға, жоғары тұрған лауазымға тағайындауға, жаңа қызмет орнына ауыстыруға және, денсаулығына байланысты қызметке

жарамсыз деп танылған жағдайларды қоспағанда, әскери қызметтен шығаруға болмайды. Қамаққа алу түріндегі жазаны өтеу уақытында сотталған әскери қызметшілерге ақшалай ризық төленбейді.

Әскери полиция органдарының әскери қызметшілері жалпы әскери жарғыларға және әскери полиция адам күшін, арнайы құралдарды, оның ішінде қызметтік иттерді және қаруды қолданады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті әскери полициясы органдарының гауптвахталарында күдікті және айыпталушы әскери қызметшілерді ұстаудың ішкі тәртібінің қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті төрағасының 2014 жылғы 10 маусымдағы 182 бұйрығына сәйкес, Гауптвахтаға жабылатын күдіктілер мен айыпталушыларды гауптвахта бастығы (оның орнын алмастыратын адам) немесе гауптвахта ауысымының бастығы тәулік бойы жүргізеді, ол гауптвахтаға жеткізілген адамдарды қабылдау үшін негіздеме болып табылатын құжаттардың бар-жоғын тексереді, көрсетілген адамнан жауап алып, оның жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілген мәліметтермен оның жауаптарын салыстырады. Күдіктілер мен айыпталушылар гауптвахтаға мынадай құжаттардың негізінде қабылданады: ұстау хаттамасы, тергеу судьясының күзетпен ұстау бұлтартпау шарасын санкциялауы туралы қаулысы [8].

Күдікті немесе айыпталушыны ӘПО гауптвахтасына жеткізген лауазымды тұлғалар гауптвахта бастығына, оның орнын алмастыратын адамға немесе ауысым бастығына мынадай құжаттарды ұсынады:

3. Қазақстан Республикасы азаматының паспорты немесе Қазақстан Республикасы азаматының жеке куәлігі;

2) ұсталған адамға жеке тінту жүргізу хаттамасы;

3) азық-түлік аттестаты.

Азық-түлік аттестаттары жоқ гауптвахтаға жабылған ұсталған әскери қызметшілер үлеске ӘПО бастығының (әскери бөлім командирінің) бұйрығынан үзіндісі бойынша қойылады.

Гауптвахтаға тергеу судьясының күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын санкциялауы туралы қаулысынан үзіндісі берілген жағдайда, оның ішінде бұлтартпау шарасы қолданылған адамның толық сауалнамалық деректері көрсетіледі. Үзінді лауазымды тұлғаның қолымен расталады, елтаңбалы мөрмен бекітіледі және үш жұмыс күнінен кешіктірілмей қаулының көшірмесімен ауыстырылады. Күдіктілерді немесе айыпталушыларды қабылдаған кезде осы Қағидалардың 6-тармағында қарастырылған қажетті құжаттардың бар-жоғы және оларды дұрыс толтыру тексеріледі, сондай-ақ жеке тексеру жүргізіледі.

Күдікті және айыпталушы туралы, сондай-ақ алынған және сақтауға қабылданған құжаттар, заттар, нәрселер, бұйымдар, зат-тектер. Құндылықтар, ақша сомалары және азық-түліктер жөніндегі мәліметтер осы Қағидалардың 2-қосымшасына сәйкес нысан бойынша Гауптвахтаға жабылған күдіктілерді және айыпталушыларды есепке алу кітабына күдіктінің немесе айыпталушының қатысуымен енгізіледі. Жеке заттар, нәрселер, бұйымдар, заттектер сақтау үшін гауптвахтада ұсталатын адамдардың заттарын сақтау бөлмесіне тапсырылады. Ақша және құндылықтар аталған бөлмедегі темір сейфте сақталады.

Күдіктіні немесе айыпталушыны гауптвахтаға қабылдаған кезде медициналық қызметкер (фельдшер) оларды дене жарақатын анықтау мақсатында тексереді, ол туралы Есепке алу кітабына қажетті жазба жазылады. Анықталған дене жарақаттары жөнінде күдіктіні немесе айыпталушыны гауптвахтаға алып келген лауазымды тұлғаға хабарланады.

Дене жарақаттары анықталған жағдайда күдіктіге немесе айыпталушыға медициналық көмек көрсетіледі. Медицина қызметкерін тәулік мерзімінде қамтамасыз ету арқылы медициналық куәландыру жүргізіледі, оның нәтижелері Есепке алу кітабына тіркеледі. Күдіктіде немесе айыпталушыда дене жарақаттары анықталғаны жөніндегі әрбір деректі гауптвахтаның бастығы немесе оның орнын алмастыратын адам тәуліктік мерзімде жазбаша түрде прокурорға хабарлайды [8].

Жаңадан келген күдікті немесе айыпталушы әскери қызметшілерді қарап-тексеру Қазақстан Республикасы Президентінің 2007 жылғы 5 шілдедегі № 364-VI Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының ішкі қызмет жарғысының талаптарына [9] және «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» 2020 жылғы 7 шілдедегі Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес жүргізіледі [10].

Сот тәжірибесіне сәйкес, 2017 жылдың 24 сәуірінде таңғы сағат 06:45 шамасында 2534 әскери бөлімінің оқу орталығының жеке құрамның ұйықтайтын үй-жай бөлмесінде қатардағы жауынгер Р.К.Курмашев, мерзімді әскери қызметкері қатардағы жауынгер Е.А.Тайшыбаевтан «Насыбай» сұрап, ол «Насыбай» жоқ деген соң Р.Курмашев оның іс-әрекетін ұнатпай бір-бірінің арасында бағыныштылық қатынастары болмаған кездегі әскери қызметшілердің арасындағы өзара қарым – қатынастардың жарғылық ережелерін және ҚР Қарулы Күштері жарғысының 12 тармағының 1, 3, 4, 8, 9 тармақшаларын және 13, 15, 54, 159 тармақтарының ережелерін бұзып, Е.А.Тайшыбаевты басымен

бір рет сол жақ көзінен ұрып оның денсаулығына жеңіл зиян келтіріп, оның ар-ожданымен, қадір-қасиетін кемсіткен.

Сотталушы ретінде сұралған Р.К.Курмашев өзіне тағылған айыпты толығымен мойындап, басты сот талқылауында келесіні көрсетті: 2017 жылдың 24 сәуірінде таңғы сағат 06.45 ол Тайшыбаевтың насыбай жоқ деген жауабын ұнатпай, басымен бір рет ұрып –соққан.

Өзінің істеген кінәсін толығымен мойындағанымен бірге, Р.К. Курмашевқа тағылған айып бойынша оның кінәсі басты сотталқылауында зерттелген дәлелдемелермен толық қуатталады.

Сот мәжілісінде жәбірленуші ретінде жауап берген Е.А.Тайшыбаев келесіні көрсетті: 2017 жылдың 24 сәуірінде таңғы сағат 06.45 шамасында ұйықтайтын үй-жайда оны Р.К.Курмашев басымен бір рет ұрып –соққан салдарынан көзін көгерткен.

Сот мәжілісінде күә ретінде жауап берген Р.Г.Ниязбек келесіні көрсетті: 2017 жылдың 24 сәуірінде таңғы сағат 06.45 шамасында ұйықтайтын үй-жайда Р.К.Курмашев Е.А.Тайшыбаевты басымен бір рет ұрған, соңғының салдарынан Тайшыбаевтың көзі көгерген. 25 сәуір 2017 жылғы № 4 сот медициналық сараптамасының қорытындысына сай Е.А.Тайшыбаевтың сол көзінің төменгі және үстіңгі аймақтары көгерген, сол көзінің ішіне травматикалық қан құйылу жарақаты бар, соңғының денсаулығына жеңіл зиян келтірген.

Әскери жарғылық зерттеу туралы қорытындысына сәйкес, қ/ж Р.К. Курмашев және қ/ж Е.А.Тайшыбаев әскери ант қабылдамаса да олар әскери қызметкерлер болып табылады, жоғарыдағы іс-әрекеттері бойынша әскери қызметкер ретінде жауапқа тартылады.

Көрсетілген сот сараптамалардың қорытындысы сот талқылауында басқа да зерттелген дәлелдемелермен қосқанда сотталушының іс-әрекеттері жәбірленушіге күш қолданылғаны туралы айып тағылған ісінде толық қуаттайды. 2534 әскери бөлімінің командирінің 29 наурыз 2017 жылғы № 72 бұйрығына сай қатардағы жауынгер Р.К.Курмашев оқу жаттығу орталығының курсанты болып тағайындалған. 2534 әскери бөлімінің командирінің 29 наурыз 2017 жылғы № 72 бұйрығына сай қатардағы жауынгер Е.А.Тайшыбаев оқу жаттығу орталығының курсанты болып тағайындалған.

Жоғарыда анықталған дәлелдемелерден басқа, сотталушының сотта анықталған қылмыстық әрекеті жан-жақты тексерілген айғақтармен де расталып тұр. Яғни, Р.К.Курмашевтың кінәсі сотталушының қылмыстық құқық бұзушылық жасаған жағдайдағы өзінің кінәсін толығымен мойындаған көрсетулерімен, куәлердің көрсетулерімен, әскери

жарғылық зерттеумен және де басқа іс құжаттарымен толығымен қуатталады.

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы заңының 14 бабының 2 бөлігіне сәйкес қылмыстық іс бойынша айыпталған әрбір адам, кінәсі заң бойынша дәлелденгенге дейін, кінәсіз деп есептелуге құқылы. Сонымен, Р.К. Курмашевтың іс-әрекеттері ҚР ҚК-нің 440 бабының 1 бөлігімен дұрыс дәрежеленген, яғни ол жәбірленуші Е.А.Тайшыбаев екеуі бір-бірінің арасында бағыныштылық қатынастары болмаған кезде, өзара қарым-қатынастардың жарғылық қағидаларын бұзып, жәбірленушіні ұрып-соғып, денсаулығына жеңіл зиян келтіріп, оның абыройымен қадір-қасиетін түсуге немесе қорлауға байланысты бұзуын жасаған.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің мәліметтеріне сәйкес Р.К. Курмашев бұрын қылмыстық жауапкершілікке тартылмаған. Р.К. Курмашев әскери бөлім басшылығымен жақсы жағынан мінезделеді [11].

ҚР ҚК 52 бабының 2 бөліміне сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамға оның түзелуі және жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін қажетті және жеткілікті жаза тағайындалуға тиіс. Егер жасалған қылмыстық құқық бұзушылық үшін көзделген жазаның онша қатаң емес түрі жазаның мақсатына жетуді қамтамасыз ете алмайтын болса ғана, ол үшін көзделгендері арасынан неғұрлым қатаң жаза түрі тағайындалады. Жасалған іс-әрекет үшін осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті баптарында көзделгеннен неғұрлым қатаң жаза осы Кодекстің 58 және 60-баптарына сәйкес қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша немесе үкімдердің жиынтығы бойынша тағайындалуы мүмкін. Жасалған іс-әрекет үшін осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті баптарында көзделгеннен онша қатаң емес жаза тағайындау үшін негіздер осы Кодекстің 55-бабында айқындалады. Жазасын ауырлататын жағдайларды сот таппады. Сот Р.К. Курмашевтың жеке басынның және жанұялық жағдайын, жастығын, айыбын мойындағанын, оның қылмыс жасағанға дейінгі және қылмыс жасағаннан кейінгі тәртібін ескере отырып, сот сотталушыға Қазақстан Республикасының ҚК-нің 440 бабының 1 бөлігінің санкциясында көрсетілген қамаққа алу, жазасының тағайындауы мүмкін деп есептейді, себебі бұл жаза оның түзелуіне жеткілікті және қажетті деген тұжырымға келді [11].

Жоғарыда айтылғандардың негізінде және ҚР ҚПК-нің 387-393, 395- 398, 401-402 баптарын басшылыққа ала отырып, әскери сот Кур-

машев Руслан Кенжебековичті Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 440-бабы 1-бөлігінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты жасағаны үшін кінәлі деп танып, оған осы бап бойынша 30 (отыз) тәулік мерзімінде қамаққа алу жазасын тағайындап, жазаны Қазақстан Республикасының Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Алматы гарнизоны бойынша әскери полиция басқармасының гауптвахтасында өтеу белгіленсін [11].

Көріп отырғанымыздай, әскери қызметшілердің қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін қамаққа алу түріндегі жазаны гауптвахтада өтеудің тәртібі, қамаққа алу түріндегі жазаны қылмыстық жауапкершіліктің бұрынғы парадигмасы көрсетілген принциптерге сәйкес келмейді. Сондықтан, осы зерттеуде әскери қызметшілерге қатысты заңнамаларды келесідей өзгерістер енгізуді ұсынамыз. Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 45 бабының 4 бөлігіндегі 1. «Әскери қызметшілер қамақта болуды гауптвахтада өтейді» деген сөйлемді «мерзімді әскери қызметшілер қамақта болуды гауптвахтада өтейді» сөйлеммен ауыстыруды.

2. Әскери полиция органдары туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 ақпандағы N 32 Заңындағы «Әскери полиция органдары Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, ұлттық қауіпсіздік органдарының, Ұлттық ұланының құрамына ұйымдық тұрғыдан кіретін және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында құқық тәртібін қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын арнайы әскери бөлімшелер болып табылады» деген орнына «Бас әскери прокуратура жанындағы әскери полиция органы Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында құқық тәртібін қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын арнайы әскери бөлімше болып табылады».

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Устав Внутренней Службы Вооруженных Сил Республики Казахстан, утвержденный Указом Президента Республики Казахстан 27 ноября 1998 г. № 4156 // <http://www.zakon.kz>

2. Чукмаитов Д.С. Гуманизация уголовной политики в сфере исполнения наказания: Научное издание. – Костанай: ТОО «Костанайский печатный двор», 2005. – 204 с.

3. Әскери полиция органдары туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 ақпандағы N 32 Заңы

4. Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV Заңы.

5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // <http://adilet.zan.kz> (09.01.2018 жағдайымен).

7. vСкаков А. Раздел 3. Наказание. //Фемида. Республиканский юридический научно-практический журнал. №9 (225) 2014г. г.Алматы. с.14-26

8. Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті әскери полициясы органдарының гауптвахталарында күдікті және айыпталушы әскери қызметшілерді ұстаудың ішкі тәртібінің қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті төрағасының 2014 жылғы 10 маусымдағы 182 бұйрығы

9. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғыларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2007 жылғы 5 шілдедегі N 364 Жарлығы.

10. Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» 2020 жылғы 7 шілдедегі Қазақстан Республикасының Кодексі

11. Талдықорған гарнизоны әскери сотының Үкімі. Қылмыстық іс № 7280-17-00-1/5. Талдықорған. -2017 жыл

УДҚ 347.1

Иминов Фарух Хамитович,
магистрант 2 курса
Казахского национального университета
имени Аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы

ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ

Аннотация

Статья посвящена сравнительно правовому анализу правового регулирования цифровых актив и финансовых инструментов по законодательству Республики Казахстан. В статье рассматривается и оценивается целесообразность разделения понятий обеспеченный цифровой актив и финансовый инструмент.

Ключевые слова: цифровой актив, обеспеченный цифровой актив, финансовые инструменты, информатизация.

Иминов Фарух Хамитович,

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

2 курс магистранты,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАРЖЫ ҚҰРАЛДАРЫ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ АКТИВТЕР

Аңдатпа

Мақала Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша цифрлық активтер мен қаржы құралдарын құқықтық реттеуді салыстырмалы құқықтық талдауға арналған. Мақалада қамтамасыз етілген цифрлық актив пен қаржы құралы ұғымдарын бөлудің орындылығы қарастырылады және бағаланады.

Түйінді сөздер: цифрлық актив, қамтамасыз етілген цифрлық актив, қаржы құралдары, ақпараттандыру.

Iminov Farukh Khamitovich,

2nd year student of the Master's program of

Al-Farabi Kazakh National University

the Republic of Kazakhstan, Almaty

Annotation

The article is devoted to a comparative legal analysis of the legal regulation of digital assets and financial instruments under the legislation of the Republic of Kazakhstan. The article examines and evaluates the feasibility of separating the concepts of a secured digital asset and a financial instrument.

Keywords: digital asset, secured digital asset, financial instruments, informatization.

В законодательстве Республики Казахстан совсем недавно появилось правовое регулирование цифровых активов. В настоящей статье мы проведем сравнительный анализ регулирования обеспеченных цифровых активов и финансовых инструментов по законодательству Республики Казахстан.

Одной из разновидностей цифровых активов является криптовалюта. На сегодняшний день во всем мире имеется более 200 криптовалют.

ных бирж и обменных площадок, на которых реализуется порядка 1000 различных видов криптовалют. При этом, необходимо осознавать, что практически каждый месяц появляется всё больше и больше новых разновидностей криптовалют, что безусловно оказывает влияние на мировую экономику. Наиболее популярными криптовалютами на сегодняшний день являются Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Ripple, Dash, Monero, IOTA, BitcoinCash, NEM, Qtum.

При этом, во многих странах на данный момент отсутствует какое-либо правовое регулирование криптовалюты, в связи с чем данный объект, по сути, находится в них в «свободном плавании», что на наш взгляд является неверным подходом законодателя данных стран (например, в Непале, Боливии, Бангладеше, Алжире).

В других же странах криптовалюта полностью или частично запрещена. Так, в Китае, к примеру, запрещена купля-продажа криптовалют, а в Индии криптовалюту не признают в качестве платёжного средства.

В то же время есть страны, которые понимают необратимый процесс глобализации экономики и придерживаются сдержанной позиции, устанавливая частичные запреты. Россия, к примеру, рассматривает криптовалюту в качестве цифрового актива, устанавливает размеры легальных сделок и рассматривает майнинг как предпринимательскую деятельность, несмотря на отсутствие специального регулирования. А в Великобритании оказывают общую поддержку идее внедрения в жизнь криптовалюты. Другие страны в целом создают благоприятные условия в своих юрисдикциях, разрабатывая нормативно-правовую базу. Например, Каймановы, Британские Виргинские острова, Швейцария, Сингапур, Мальта.

Вообще, криптовалюта – это разновидность цифровых денег, в основе которой лежит технология криптографии, то есть, шифрования данных. Она не имеет физического облика, а существует только в электронном виде. Главными преимуществами криптовалюты является – анонимность, децентрализация и защищенность.

До недавнего времени в казахстанском законодательстве отсутствовало какое-либо законодательное регулирование криптовалюты, а Национальный банк придерживался необходимости запретить использование и проведение операций с криптовалютами резидентам Казахстана.

Политика запрета криптовалюты со стороны Национального банка связана с тем, что по мнению председателя Национального банка, операции с криптовалютами могут стать инструментом осуществления не-

легальных и мошеннических операций, в том числе отмыwania денег и финансирования терроризма, ввиду высокого уровня их анонимности. Также аргументом за запрет криптовалюты выступает и то, что единственным законным платежным средством на территории Казахстана является тенге, в связи с чем, криптовалюта не может использоваться как средство платежа на территории страны [1, с. 130].

Ситуация с криптовалютой в Казахстане значительно изменилась с принятием Закона Республики Казахстан от 25 июня 2020 года № 347-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования цифровых технологий» [2], которым в Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации» была добавлена «Статья 33-1. Правовой режим оборота цифровых активов» [3].

Также были внесены изменения в ГК РК в отношении видов объектов гражданских прав. Так, законодатель отнес к имуществу такой объект, как цифровые активы, которыми и являются криптовалюты. Цифровым активом, в соответствии с подпунктом 55–1 статьи 1 Закона об информатизации признается имущество, которое отвечает следующим требованиям:

- создано в электронно-цифровой форме;
- при создании такого имущества должны применяться средства криптографии и компьютерных вычислений.

Полное определение цифрового актива звучит следующим образом: имущество, созданное в электронно-цифровой форме с применением средств криптографии и компьютерных вычислений, не являющееся финансовым инструментом, а также электронно-цифровая форма удостоверения имущественных прав.

С внесением изменений в отношении цифровых активов, законодатель РК, по сути, крайне аккуратно дает «право на жизнь» криптовалюте. При этом, изучая данную норму, легко понять, что законодатель крайне скептически и настороженно относится к криптовалюте. Так, по действующему законодательству РК, цифровой актив не является средством платежа и подразделяется на два вида: обеспеченные и необеспеченные.

К обеспеченным цифровым активам относятся цифровой токен и иные цифровые активы, являющиеся цифровым средством удостоверения имущественных прав на товары и (или) услуги, выпускаемые (предоставляемые) лицом, выпустившим обеспеченный цифровой актив. Виды обеспеченных цифровых активов, а также перечень прав, удосто-

веряемых цифровым токеном, устанавливаются лицом, выпускающим цифровой токен.

По сути, обеспеченная криптовалюта – это криптовалюта, стоимость которой напрямую зависит от реальных активов (движимое и недвижимое имущество, деньги, драгоценные металлы и т. д.) [6]. Данные криптовалюты позволяют гарантировать стабильность своего курса и предотвратить резкое обесценивание криптовалюты. Так, наиболее популярным обеспечением криптовалюты являются:

- драгоценные металлы и камни;
- электроэнергия;
- имущество;
- природные ресурсы;
- ценные бумаги.

К наиболее популярным обеспеченным криптовалютам относятся:

- SilverCoin (криптовалюта с серебряным обеспечением, созданная в сети Ethereum. SilverCoin — это первый актив, обеспеченный серебром, доступный для покупки непосредственно в национальной валюте или криптовалюте. Серебро – универсальная валюта для человечества, которая веками выдерживала испытание временем как актив-убежище. Его способность сохранять покупательную способность в любых экономических условиях ставит его в уникальную категорию, с которой валюты, поддерживаемые государством, не могут конкурировать.);

- CleanWaterCoin (первая монета, разработанная для некоммерческих организаций. Стоимость данной монеты обеспечена таким ресурсом, как вода.);

- OilCoin (первая в мире цифровая валюта в США, соответствующая нормативным требованиям, поддерживаемая проверенными запасами нефти. OilCoin позволяет частным лицам и организациям использовать прозрачную цифровую валюту для однорангового обмена с внутренней стоимостью, основанной на нефти.).

К необеспеченным цифровым активам относятся цифровые токены, полученные как вознаграждение за участие в поддержании консенсуса в блокчейне в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

На сегодняшний день большинство криптовалют является необеспеченными, к которым относятся: Bitcoin, Electroneum, Ethereum и т. Д.

Цена таких криптовалют формируется исключительно спросом населения, в связи с чем высокий показатель волатильности делает инвестиции в необеспеченную криптовалюту чрезвычайно рискованными.

На курс необеспеченной валюты оказывают сильное влияние тайные покупатели, деятельность крупных инвесторов и хакерские атаки на систему blockchain и биржи.

При этом законодатель запретил выпуск и оборот необеспеченных цифровых активов на территории Республики Казахстан и установил, что цифровой актив не обеспечивает права на финансовые инструменты и не предоставляет его собственнику или владельцу соответствующих прав в отношении юридического лица.

В случае, если у субъекта имеется цифровой актив, то права на данный актив будут удостоверяться путем внесения соответствующей записи в блокчейне лицом, выпускающим цифровой актив на распределенной платформе данных.

Отсутствие должного правового регулирования криптовалюты порождает неопределенность в гражданском обороте и лишает владельцев криптовалюты возможности должным образом защищать свои права, так как не ясна правовая природа криптовалюты.

На основании вышеизложенного, следует сделать следующий основной вывод – в законодательстве Республики Казахстан цифровой актив, как обеспеченный, так и необеспеченный не является финансовым инструментом. Более того, цифровые активы не могут обеспечивать права на финансовые инструменты.

Под финансовым инструментом законодатель понимает деньги, ценные бумаги, включая производные ценные бумаги, производные финансовые инструменты и другие финансовые инструменты, в результате операций с которыми одновременно возникают финансовый актив у одного лица и финансовое обязательство или долевого инструмент – у другого.

По своей природе обеспеченные цифровые активы схожи с финансовыми инструментами, в частности с ценными бумагами. Так, ценные бумаги служат для удостоверения прав лица на дивиденды, денежные средства или на иное имущество. Более того, на данный момент многие ценные бумаги существуют в бездокументарной форме и представляют собой набор записей в реестре депозитариев, что еще больше их сближает с обеспеченными цифровыми активами.

Мы полагаем, что несмотря на схожесть правовой природы цифровых активов и финансовых инструментов, ввиду того, что действующего законодательства о ценных бумагах и иных финансовых инструментах недостаточно для урегулирования правоотношений, предметом которых являются цифровые активы, законодатель решил разделить данные понятия с целью оптимизации и упрощения правового регулирования.

Список использованных источников:

1. Пещеров А. И. Понятие и место криптовалюты в системе денежных средств // Юридическая мысль. – 2016. – Т. 95. – № 3.0
2. Закон Республики Казахстан от 25 июня 2020 года № 347-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования цифровых технологий».
3. Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации».
4. Винер Н. Кибернетика и общество. – М.: Изд-во: АСТ, 2019. – 288 с.
5. Басин Ю.Г. Совершенствование законодательства о ценных бумагах. В кн.: Гражданское законодательство Республики Казахстан: Статьи, комментарии, практика / Гл. ред. Проф. А. Г. Диденко. – Алматы: Баспа, 2001. Вып. 11.
6. Мащенко П. Л., Филипенко М. О. Технология Блокчейн и ее практическое применение // Наука, техника, образование. – Олимп, 2017. – № 32.

УДК 347.77

Кенесбаев Махат Бакытжанович,
магистрант программы «Юриспруденция»
Университета «КАЗГЮУ» им. М. С. Нарикбаева,
Республика Казахстан, г. Нур-Султан

**ПАТЕНТНЫЙ ТРОЛЛИНГ: ИСТОРИЯ И МЕХАНИЗМЫ
БОРЬБЫ С НЕДОБРОСОВЕСТНОЙ РЕГИСТРАЦИЕЙ
ТОВАРНОГО ЗНАКА**

Аннотация

Невозможность осуществления коммунистического порядка мира на территории стран постсоветского пространства привел к коллапсу режима, который отрицал всякое развитие рынка. Новые возможности для создания предпринимательской базы, конечно, привели за собой и вызовы, с которыми столкнулась отечественная юридическая наука, которой доселе не было известно о таком понятии как патентный троллинг.

Ключевые слова: товарный знак, патентный троллинг, бренд-сквоттинг, корпорация.

Кеңесбаев Махат Бақытжанұлы

М.С.Нәрікбаев атындағы «ҚазГЗУ» университетінің
«Құқықтану» бағдарламасы бойынша магистрант,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

**ПАТЕНТТІК ТРОЛЛИНГ: ТАУАРЛЫҚ ТАҢБАНЫ ЖАЛҒАН ТІРКЕУГЕ
ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ТЕТІКТЕРІ**

Аңдатпа

Посткеңестік елдердің аумағында әлемнің коммунистік тәртібін жүзеге асырудың мүмкінестігі нарықтың кез келген дамуын жоққа шығарған режимнің күйреуіне әкелді. Кәсіпкерлік базаны құрудың жаңа мүмкіндіктері, әрине, осы уақытқа дейін патенттік троллинг сияқты ұғымды білмейтін отандық заң ғылымының алдында тұрған қиындықтарға әкелді.

Түйінді сөздер: тауар таңбасы, патенттік троллинг, бренд-сквоттинг, корпорация.

Kenesbaev Makhat Bakytzhanovich

undergraduate program «Jurisprudence»
University «KAZGUU» them. M. S. Narikbaeva
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

**PATENT TROLLING: HISTORY AND MECHANISMS FOR COMBATING
BAD FAITH TRADEMARK REGISTRATION**

Annotation

The impossibility of implementing the communist order of the world on the territory of the post-Soviet countries led to the collapse of the regime, which denied any development of the market. New opportunities for creating an entrepreneurial base, of course, led to the challenges faced by domestic legal science, which hit her to was not aware of such a concept as patent trolling.

Keywords: trade mark, patent trolling, brand-squatting, corporation.

Набирающая темп быстрорастущая рыночная экономика, которая

приносит огромный вклад в развитие конкурентноспособной среды, тесно переплетена со сферой интеллектуальной собственности. Следуя закону Ньютона, который утверждал, что на каждое действие приходится противодействие, существует и категория людей, которая, не желая прикладывать умственные или физические усилия, преследует за собой цель быстрого и легкого финансового обогащения. В отличие от мошенников и вымогателей данный тип людей ведет свой бизнес в соответствии с Законом, что не мешает им своими действиями негативно влиять на развитие рыночно-товарных отношений.

«Патентный тролль» [1] – уничижительный термин, активно используемый в юридическом сообществе для обозначения лица или круга лиц, владеющих правом использования объекта интеллектуальной собственности, не занимающихся как таковой производственной деятельностью, однако, занимающихся подачей исков и требованием денежных выплат. Следует отметить, что данный термин, хотя и является устоявшимся в среде, вызывает споры [2] по поводу его точного определения, ввиду того, как следует рассматривать данную категорию людей в соответствии с толкованием права.

Важно упомянуть и тот факт, что проблема патентного троллинга является достаточно значимой для стран Западной Европы и еще в большей степени для Североамериканского континента. Объясняется это правилом характерным только для американского делопроизводства под названием «attorney's fee» [3], которое предусматривает выплату адвокатского гонорара непосредственно каждой стороной по отдельности, когда как континентальная система права и английское право руководствуется правилом «платит проигравший» [4]. И лишь после решения Верховного Суда США в 2014 году по делу Octane Fitness, LLC против ICON Health & Fitness, Inc [5], американские суды получили возможность присуждать расходы по необоснованным искам, связанным с патентами. Таким образом, для жертвы патентного тролля иногда бывает дешевле выплатить деньги троллю, чем понести судебные издержки, которые негативно скажутся на жизнедеятельности компании-жертвы даже в случае выигрыша. В качестве примера, следует упомянуть спор [6] Лаборатории Касперского, которая решила судиться с патентным троллем, однако сумма расходов, понесенных за время суда, составила 2,5 млн. долларов США.

Истоки появления патентного троллинга в современном нам понимании уходят корнями в XIX век, а именно 1879 год, когда предприимчивый горожанин по имени Джордж Селден подал ходатайство на

получение патента для автомобильного двигателя [7]. Годами Селдон прибежал к искам, что в итоге привело к стагнации американского автопрома, и лишь Генри Форду удалось доказать, что двигатель Селдона по факту является двигателем Брайтона, действующему по термодинамическому циклу.

За последние годы деятельность патентных троллей в США увеличилась почти в 2 раза с 5259 делами [8] в 2020 году против 2900 дел [9] в 2012 году. Объясняется это ростом корпораций-гигантов, которые являются приоритетными целями для патентных троллей. Сообщается также, что технические гиганты и фармацевтические компании фигурируют чаще всего в делах, связанных с патентными исками от троллей [10]. Однако, это не отменяет того факта, что мелкие компании не могут стать мишенью для троллинга. Несовершенство судебной системы приводит к тому, что ежегодно бизнес-сообщество теряет огромные суммы денег [11] из-за действий по недобросовестной регистрации прав на объекты интеллектуальной собственности. По этой причине правительство США принимает меры по разгрузке судов и помощи бизнесу, как в деле *United States v. Arthrex, Inc* [12].

На территории постсоветского пространства дела с патентными троллями обстоят чуть лучше ввиду меньшего оборота капитала по сравнению с Западными странами. Классическим и абсурдным примером служит дело ООО «Технополис» [13], которая получила патент на «сосуд стеклянный», представляющий собой обычную бутылку, используемую для разлива напитков. Далее, патентообладатель требовал от других компаний, занимавшихся разливом напитков отчислений в виде 0,5% от прибыли, что несомненно выразилось в недовольство и дальнейшее аннулирование патента. Тем не менее суды по интеллектуальной собственности в России достаточно часто рассматривают споры связанные с недобросовестной регистрацией права на объект интеллектуальной собственности.

Умышленная регистрация словесного обозначения «Старбакс», принадлежащей одноименной крупной сети кофеен, компанией ООО «Старбакс», не имеющей никакого отношения к корпорации из Сиэтла, привела к судебному спору. Представитель владельца охранного документа Сергей Зуйков предлагал выкупить право владения за 600.000 долларов США, что было отвергнуто корпорацией *Starbucks* [14]. Личность гражданина Зуйкова нередко встречалась в спорах, связанных с бренд-сквоттингом, т.е. Сергей Зуйков намеренно регистрировал словесные обозначения, принадлежавшие знаменитым компаниям с целью дальнейшей продажи [15]. Возвращаясь к сети кофеен *Starbucks*,

то относительно недавно корпорация из Сиэтла пришла к мировому соглашению с российской компанией «One Group» с обязательством последней не использовать на маркировке своих товаров словесного обозначения «bucks» [16]. Сумма соглашения не разглашается.

Однако, печально известный пример по бренд-сквоттингу не является единичным. Так ООО «Холдинговая компания «Бизнесинвестгрупп», принадлежащая Ибатуллину Азамату Валерьяновичу, знаменита тем, что подала более 300 исков на реальных производителей товаров и услуг [17]. Ибатуллин Азамат Валерьянович придерживается классического метода, характерного для патентного тролля. Являясь генеральным директором пяти компаний, а также работая в качестве ИП, оспаривал права на такие товарные знаки, как: «**Sprite**», «**Orbit**» и «**Беломорканал**». Гражданин Ибатуллин также пытался оспорить права на слоган, принадлежащий сети ресторанов быстрого питания KFC [18].

В действительности вычислить среднестатистического патентного тролля достаточно легко, так как большинству троллей характерны определенные признаки:

- Патентные тролли в основном скупают права на объект интеллектуальной собственности у компаний, оказавшихся в трудной финансовой ситуации. Зачастую такая ситуация – банкротство;
- Патентные тролли требуют грабительскую компенсацию в суде и предлагают мировое соглашение с более выгодными расценками;
- Патентные тролли не обладают производственной базой, как на примере «ООО «Холдинговая компания «Бизнесинвестгрупп»».

В отечественном Законодательстве присутствуют меры защиты от недобросовестной регистрации права на объекты интеллектуальной собственности. В Законе Республики Казахстан «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров» [19] имеются следующие механизмы защиты:

- Основания для отказа в регистрации товарного знака;
- Приоритет заявки, обозначенной на регистрацию;
- Условия повторной регистрации, исключающую возможность регистрации товарного знака другим лицом в течение одного года с даты прекращения охранного документа;
- Условия использования товарного знака, а именно возможность опротестования в случае, если товарный знак был не использован в течение трех лет.
- Возможность оспаривания регистрации товарного знака в течение всего срока действия охранного документа.

Помимо мер, указанных выше присутствуют способы защиты и в иных НПА, а именно: ст. 177 Предпринимательского Кодекса Республики Казахстан [20], ст. ст. 1020-1032 Гражданского Кодекса Республики Казахстан [21].

Важно отметить, что дополнительной мерой защиты также следует назвать мониторинг национальных и международных баз данных с целью превенции попытки регистрации товарного знака на чужое лицо.

Таким образом, отечественный рынок можно обезопасить от попыток недобросовестной регистрации товарных знаков, что, конечно, не избавит, но уменьшит порог таких действий и посягательств.

Список использованных источников:

1. <https://wordspy.com/index.php?word=patent-troll>
2. <https://www.kommersant.ru/doc/1315551>
3. https://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_54
4. <http://www.pointoflaw.com/loserpays/overview.php>
5. <https://www.courtlistener.com/opinion/2671723/octane-fitness-llc-v-icon-health-fitness-inc/>
6. <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2017/08/03/727768-na-kasperskogo-napal-troll>
7. <https://life.ru/p/1352525>
8. <https://pravo.ru/interpravo/practice/view/89645/>
9. <https://legaljobs.io/blog/patent-litigation-statistics/>
10. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323469804578525103995026598>
11. <https://legaljobs.io/blog/patent-litigation-statistics/>
12. <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2021/07/22/the-growing-problem-of-us-patent-trolls-and-what-should-happen-next/?sh=328a1ccc15c8>
13. https://www.supremecourt.gov/opinions/20pdf/19-1434_ancf.pdf
14. <https://www.kommersant.ru/doc/1315551>
15. <https://lenta.ru/news/2005/08/29/starbucks/>
16. <https://sojuzpatent.com/ru/tovarnye-znaki/Detail/280>
17. <https://patentus.ru/blog/2021/04/starbucks-vyigral-spor-za-tovarnyy-znak-u-rossiyskoy-seti-kofeen/>
18. https://zakon.ru/blog/2017/6/26/patentnoe_rejderstvo
19. https://www.intellectpro.ru/press/commenters/delo_o_komandore/
20. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z990000456_

21. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>
22. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000409_
23. The Original Patent Troll Returns (2007) Intellectual Property Today. May 8, 2007.
24. Касперский Е. (2012) Kill The Troll! / БлогЕвгенияКасперского, 26 июня 2012 // <https://eugene.kaspersky.ru/2012/06/26/kill-the-troll/>
25. Пашина Е. (2016) «Патентные тролли» и другие проблемы интеллектуальной собственности // <https://legal.report/article/21072016/patentnye-trolli-i-drugie-problemy-intellektualnoj-sobstvennosti>
26. Сухарева, А.Е. Непрактикующие лица: патентные тролли или потерпевшие от нарушения патентообладатели? / А.Е. Сухарева, Р.Э. Туркин // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2017. - № 9. – С. 41-54; № 10. – С. 37-48.
27. Отчет МЮ РК ГУ «Институт Законодательства Республики Казахстан» // http://www.zqai.kz/sites/default/files/fnip_-_svedennoe_na_06_04_17_-_posled.pdf
28. Emily Sharp (2018) “HowtoDefend Your Business AgainstPatent-Trolls” // <https://brainfalls.com/how-to-defend-your-business-against-patent-trolls/>
29. Тимур Берекмоинов «Обзор судебной практики по делам, связанным с разрешением споров о защите интеллектуальных прав» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33394353#pos=6;-106

УДК 347.4

Сергеева Мария Сергеевна,
магистрант 2 курса,
Каспийский Общественный Университет
Республика Казахстан, г. Алматы
mvaraxina@mail.ru

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ КИБЕРБУЛЛИНГА И ЕГО ВОЗМОЖНЫЕ ФОРМЫ

Аннотация

Сегодня, в эпоху развития информационных технологий – Интернет является неотъемлемой частью жизни для большинства населения планеты, и в связи с этим он выступает важнейшим средством реализации

их прав и свобод, одной из которых является свобода выражения мнения. Одним из наиболее опасных проявлений развития науки и техники является возникновение новых видов преступлений в информационно-телекоммуникационной сети. Так, одним из проявлений Интернет-опасности в сети является кибербуллинг, который необходимо считать наиболее агрессивной формой девиации. Кибербуллинг представляет собой новый феномен Интернет-коммуникации, который в настоящее время активно развивается и характеризуется как вид психологического буллинга, совершающейся посредством применения современных информационных технологий, направленных против жертвы. Феномен кибербуллинга является актуальной проблемой и нуждается в обсуждении и поиске методов решения.

Ключевые слова: Интернет, информационные технологии, феномен, буллинг, кибербуллинг, угроза, травля, агрессия.

Сергеева Мария Сергеевна

бакалавриат 2 курс

Каспий қоғамдық университеті

Қазақстан Республикасы, Алматы

КИБЕРБУЛЛИНГ ФЕНОМЕНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БОЛУ МҮМКІН НЫСАНДАРЫ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда, ақпараттық технологиялардың дамыған дәуірінде Интернет әлем халқының көпшілігі үшін өмірдің ажырамас бөлігі болып табылады және осыған байланысты ол олардың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асырудың ең маңызды құралы болып табылады, олардың бірі өрнек. Ғылым мен техниканың дамуының ең қауіпті көріністерінің бірі – ақпараттық-телекоммуникациялық желіде қылмыстың жаңа түрлерінің пайда болуы. Осылайша, желідегі Интернет қауіптілігінің бір көрінісі – ауытқудың ең агрессивті түрі ретінде қарастырылуы керек кибербуллинг. Кибербуллинг – қазіргі уақытта белсенді дамып келе жатқан және жәбірленушіге қарсы бағытталған заманауи ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылатын психологиялық қорлаудың бір түрі ретінде сипатталатын интернет-коммуникацияның жаңа құбылысы. Кибербуллинг феномені өзекті мәселе болып табылады және оны талқылауды және шешу жолдарын табуды қажет етеді.

Түйінді сөздер: Интернет, ақпараттық технология, құбылыс, қорқыту, кибербуллинг, қауіп, қорқыту, агрессия.

Sergeeva Maria Sergeevna
undergraduate 2nd year
Caspian Public University
Republic of Kazakhstan, Almaty

THE PHENOMENOLOGY OF CYBERBULLYING AND ITS POSSIBLE FORMS

Annotation

Today, in the era of information technology development, the Internet is an integral part of life for the majority of the world's population, and in this regard it acts as the most important means of realizing their rights and freedoms, one of which is freedom of expression. One of the most dangerous manifestations of the development of science and technology is the emergence of new types of crimes in the information and telecommunications network. So, one of the manifestations of Internet danger in the network is cyberbullying, which should be considered the most aggressive form of deviation. Cyberbullying is a new phenomenon of Internet communication, which is currently actively developing and is characterized as a type of psychological bullying committed through the use of modern information technologies directed against the victim. The phenomenon of cyberbullying is an urgent problem and needs to be discussed and found solutions.

Keywords: Internet, information technology, phenomenon, bullying, cyberbullying, threat, harassment, aggression.

Сегодня, в эпоху развития информационных технологий – Интернет является неотъемлемой частью жизни для большинства населения планеты, и в связи с этим он выступает важнейшим средством реализации их прав и свобод, одной из которых является свобода выражения мнения.

Кибербуллинг представляет собой большую угрозу, чем просто буллинг, по множеству причин: атаки со стороны злоумышленника не ограничены по времени и местоположению, злоумышленник действует анонимно или под псевдонимом, свидетелями атак может становиться широкий круг пользователей Сети, угрозы и оскорбления могут оставаться в Сети на протяжении длительного периода после окончания конфликта, атаки более агрессивны, чем при традиционных формах

буллинга, так как злоумышленник не видит истинной реакции жертвы, такие атаки, как правило, не единичны.

Феномен кибербуллинга и моббинга может быть рассмотрен в соответствии с гражданским, административным или уголовным законодательством, в зависимости от ситуации.

Современное гражданское и административное право обеспечивает пользователей сети Интернет правами собственности, личным достоинством и свободой от кибер-травм. В соответствии с законодательными нормами, существующими на данный момент, существует три подхода к киберзапугиванию.

Кибератака может быть связана с клеветой. Это когда хулиган наносит вред чьей-либо репутации, распространяя ложную информацию об этом человеке. Как правило, ложные высказывания, которые появляются временно (в виде незарегистрированной речи или в прямом эфире), называются клеветой, а высказывания, которые появляются постоянно (в книге или на веб-сайте), называются диффамацией. Чтобы быть клеветническим, заявление должно наносить ущерб чьей-либо репутации, иметь четкую и очевидную цель и быть замеченным другими людьми, кроме лица, делающего заявление, и цели.

Исследователь Д. Е. Щипанова в свою очередь определяет диффамацию как преднамеренное, многократно повторяющееся воздействие на человека при помощи современных технологий, включающее в себя рассылку оскорбительных сообщений, распространение в Интернете неправдоподобных сведений с участием самого пострадавшего.[1]

Сегодня, в порядке статьи 73-3 Кодекса РК «Об административных правонарушениях», в случаях клеветы оскорбленный может подать иск против лица, делающего ложные высказывания. Если иск будет удовлетворен, лицо, совершающее противоправные действия, должно будет возместить ущерб объекту.

Однако, на практике часто встречаются случаи, когда лицо, обвиняемое в клевете, может защищать себя, заявляя, что утверждение было правдой, что комментарий был справедливым (факт искренней критики, а не личной атаки) или что он или она невинно (нечаянно) воспроизвел это утверждение или высказывание, не по своей воле. [2]

В уголовном праве существует три подхода к киберзапугиванию: в основном это преследование (харассмент), оскорбление, публикация интимных изображений (видео) без согласия то правообладателя.

Наконец, гражданин несет ответственность за любые последствия, о которых он или она могли бы разумно предположить. Следовательно,

преступник, который предполагает, что человек (жертва) в депрессии и может покончить с собой, он будет нести ответственность, если несчастный случай все-таки произойдет. Данный случай регулируется казахстанским законодательством в порядке ст. 105 Уголовного Кодекса.

В отечественной доктрине феномен кибербуллинга начали целенаправленно изучать относительно недавно, несмотря на то, что данная проблема является крайне актуальной и острой. Среди отечественных исследователей эту проблему изучали С. И. Анохин, С. Е. Ковалева, Д. Е. Щипанова, Л. А. Найденова, И. С. Осипов, У. У. Парфентьев и др., они также исследуют влияние кибербуллинга на современное общество и разрабатывают способы защиты от него.[3]

По мере того как кибербуллинг привлекает все больше внимания, в казахстанском законодательстве начало формироваться универсальное определение. Проблема в том, что технологии неизбежно будут продолжать развиваться. Таким образом, по мере развития технологий местная и национальная политика и законы по борьбе с моббингом должны продолжать развиваться параллельными темпами.

На данный момент, наш законопроект устанавливает, что буллинг и травля – это равнозначные понятия, под которые подпадают действия лица или группы лиц, носящие унижительный характер. Если при этом они используют средства информационно-коммуникационных технологий, в частности, соцсети, мессенджеры, то эти будут относиться к кибербуллингу.

Документ также предусматривает, что дополнительно министерством образования и науки будут разработаны Правила профилактики травле (буллингу) в образовательном процессе, таким образом, будет поставлена в приоритет защита прав несовершеннолетних.

Кроме того, планируется также внести понятия кибербуллинга для социальных сетей и мессенджеров с регламентацией их деятельности на территории страны. Так выглядит общий подход по регулированию буллинга и кибербуллинга в Казахстане. [4]

Самая эффективная борьба за предотвращение кибер-травли в будущем заключается в сопоставлении быстрых темпов технологических инноваций с эффективными профилактическими методами. В этой связи необходимость правового регулирования противодействия кибербуллингу в форме самостоятельного государственного закона является очевидной.

После принятия законопроекта и появления представительств иностранных социальных сетей и мессенджеров – это можно будет устано-

вить, и прекратить травлю, так как правоохранительные органы смогут делать запросы в эти представительства об установлении личности лиц, осуществляющих травлю в социальных сетях, в рамках проводимых оперативно-розыскных мероприятий по заявлениям граждан, подвергшихся буллингу.

Данный правовой акт должен предусматривать понятие кибербуллинга, определять его виды и формы, а также устанавливать ответственность виновных лиц.

Для реализации указанного закона в дальнейшем потребуются внесение соответствующих изменений в действующее законодательство.

Список использованных источников:

1. Щипанова Д. Е. Кибербуллинг как фактор риска в образовательной среде // Новые информационные технологии в образовании: материалы VIII Международной научно-практической конференции. Екатеринбург, 2015. С. 619–623.

2. Harmful Digital Communications Bill (168-2) // New Zealand Parliament. URL: https://www.parliament.nz/en/pb/sc/reports/document/50DBSCH_SCR6221_1/harmfuldigital-communications-bill-168-2

3. Зинцова А. С. Социальная профилактика кибербуллинга // Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. № 3 (35). С. 122–128.

4. Проблемы кибербуллинга: как сделать посещение интернета для детей и молодежи безопасным: материалы Междунар. Науч.- практ. Конф.; г. Свислочь, 30 нояб. 2017 г. / редкол. А. С. Лаптёнок (гл. ред.) [и др.]; Институт социально-гуманитарного образования УО «Белорусский государственный экономический университет». – Минск: РИВШ, 2018. – 312 с

УДК 347.73

Серикканов Данияр Маратулы,
магистрант 2 курса

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ АКТИВОВ

Аннотация

В последние годы цифровые активы, в том числе цифровая валюта, набирают большую популярность среди инструментов цифровой экономики. В связи с увеличением их количества и оборота на рынке, они требуют эффективного правового регулирования. Отсутствие такого регулирования приводит к формированию неоднородной практики правоприменения.

Важным аспектом формирования эффективного правового регулирования является четкое определение и грамотное законодательное закрепление цифровых активов. В данной статье рассмотрены подходы к определению правовой природы цифровых активов в действующем законодательстве Республики Казахстан, которое, с одной стороны, предусматривает регулирование цифровых активов, но с другой стороны содержит в себе большое количество неразрешенных вопросов.

Не менее важную роль в определении правовой природы и регулировании цифровых активов играет зарубежный опыт, который был рассмотрен на примере законодательства Российской Федерации.

Ключевые слова: цифровые активы, биткоин, блокчейн, майнинг, криптография, токен, цифровая валюта.

Серікқанов Данияр Маратұлы,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

2 курс магистранты

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

САНДЫҚ АКТИВТЕРДІ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Аңдатпа

Соңғы жылдары сандық активтер, оның ішінде сандық валюта цифрлық экономика құралдары арасында үлкен танымалдылыққа ие болды. Олардың саны мен нарықтағы айналымының ұлғаюына байланысты олар тиімді құқықтық реттеуді талап етеді. Мұндай реттеудің болмауы құқыққолданудың гетерогенді тәжірибесінің қалыптасуына әкеледі.

Тиімді құқықтық реттеуді қалыптастырудың маңызды аспектісі цифрлық активтердің құқықтық табиғатын нақты айқындау және сауатты заңнамалық бекіту болып табылады. Бұл мақалада, бір жағынан, цифрлық активтерді реттеуді көздейтін, бірақ екінші жағынан шешілмеген мәселелердің көп санын қамтитын, Қазақстан

Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы цифрлық активтердің құқықтық табиғатын айқындау тәсілдері қаралды.

Ресей Федерациясының заңнамасы мысалында қарастырылған шетелдік тәжірибе құқықтық табиғатты анықтауда және сандық активтерді реттеуде маңызды рөл атқарады.

Түйінді сөздер: сандық активтер, биткоин, блокчейн, тау-кен, криптография, токен, сандық валюта.

Serikkanov Daniyar Maratuly,
Al-Farabi Kazakh National University
Master's student 2 courses,
Republic of Kazakhstan, Almaty

LEGAL REGULATION OF DIGITAL ASSETS

Annotation

In recent years, digital assets, including digital currency, have been gaining more popularity among the tools of the digital economy. Due to the increase in their number and turnover in the market, they require effective legal regulation. The lack of such regulation leads to the formation of a heterogeneous practice of law enforcement.

An important aspect of the formation of effective legal regulation is a clear definition and competent legislative consolidation of the legal nature of digital assets. This article discusses approaches to determining the legal nature of digital assets in the current legislation of the Republic of Kazakhstan, which, on the one hand, provides for the regulation of digital assets, but on the other hand contains a large number of unresolved issues.

An equally important role in determining the legal nature and regulation of digital assets is played by foreign experience, which was considered on the example of the legislation of the Russian Federation.

Keywords: digital assets, bitcoin, blockchain, mining, cryptography, token, digital currency.

В условиях современной тенденции к цифровизации мировой экономики все больше популярности набирают цифровые активы. Большинство стран столкнулось с ситуацией, когда цифровые активы уже находятся в обороте, однако их законодательное регулирование еще не закреплено. Такое положение привело к незаконному обороту цифровых активов и формированию неоднородной практики правоприменения.

На сегодняшний день, некоторые страны признали и легализовали оборот цифровых активов, другие до сих пор не заняли однозначной позиции в отношении этого нового института. Также имеются государства, которые по сей день не признали ни правовую природу цифровых активов, ни само их существование.

По сей день нет ни одного унифицированного подхода к определению понятия «цифровые активы». В этом случае следует отметить, что единство отсутствует не только в формулировках соответствующей дефиниции, но и в концептуальном подходе к определению ее содержания в целом. Определения «цифровых активов» различаются в зависимости от целей нормативного регулирования, уровня развития того или иного государства, уровня специализации нормативного акта, в котором она получает свое закрепление, и т. П. В том числе следует учитывать, что в большинстве государств вообще отсутствует закрепление на нормативном уровне такого понятия, как «цифровой актив».

Что касается Республики Казахстан, то в Казахстане регулирование цифровых активов закреплено в Гражданском кодексе Республики Казахстан (далее – ГК РК), в Законе «Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации» (далее – Закон) и других актах.

Так, 25 июня 2020 года в ГК РК были внесены изменения, в результате которых к имущественным благам и правам (имуществу) стали также относить цифровые активы (п.2 ст.115 ГК РК) [1].

В свою очередь, понятие цифровых активов установлено в п.55-1) ст.1 Закона, согласно которому под цифровым активом понимается имущество, созданное в электронно-цифровой форме с применением средств криптографии и компьютерных вычислений, не являющееся финансовым инструментом, а также электронно-цифровая форма удостоверения имущественных прав [2].

Закон предусматривает два вида цифровых активов: обеспеченные и необеспеченные.

К обеспеченным относятся цифровой токен и иные цифровые активы, являющиеся цифровым средством удостоверения имущественных прав на товары и (или) услуги, выпускаемые (предоставляемые) лицом, выпустившим обеспеченный цифровой актив. Виды обеспеченных цифровых активов, а также перечень прав, удостоверяемых цифровым токеном, устанавливаются лицом, выпускающим цифровой токен, в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан (ч.2 п.2 ст.33-1 Закона).

К необеспеченным относятся цифровые токены, полученные как вознаграждение за участие в поддержании консенсуса в блокчейне в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан (ч.3 п.2 ст.33-1 Закона).

Как видно из вышеуказанных определений, как к обеспеченным, так и к необеспеченным цифровым активам относятся цифровые токены.

Согласно п.56-1) ст.1 Закона *«цифровой токен – вид цифрового актива, являющийся цифровым средством учета, обмена и удостоверения имущественных прав»*.

В данном случае можно согласиться с мнением М.К. Сулейменова о том, что законодателю необходимо было четко разграничить понятия «токен» и «криптовалюта» [3], так как под необеспеченными цифровыми активами в основном понимается именно криптовалюта.

Криптовалюта – это цифровой актив и в то же время платежная система, которая использует криптографическую функцию для шифрования записей. К криптовалюте относятся всем известный биткоин, а также альткоины (все необеспеченные цифровые активы кроме биткоина).

Выпуск и оборот обеспеченных цифровых активов на территории Республики Казахстан регулируется Приказом Министра цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан от 29 октября 2020 года № 407/НҚ «Об утверждении Правил выпуска и оборота обеспеченных цифровых активов». Данные правила не содержат в себе более детальные определения и положения, которые необходимы для надлежащего правового регулирования выпуска и оборота обеспеченных цифровых активов, а всего лишь отразили в себе нормы, предусмотренные в Законе. Причинами этого являются то, что институт цифровых активов является новым, а также отсутствует достаточная практика, позволяющая определить те или иные пробелы.

Что касается необеспеченных цифровых активов, то по общему правилу выпуск и оборот необеспеченных цифровых активов на территории РК запрещается. Однако, исключение касается МФЦА, в рамках которого оборот необеспеченных активов разрешен и регулируется правилами финансовых технологий «FinTechRules» [4].

Такой же запрет предусмотрен в Федеральном законе Российской Федерации «О цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» от 31.07.2020 N 259-ФЗ (далее – Федеральный закон)[5]. Вместо необеспеченных цифровых активов в Федеральном законе используется понятие цифровая валюта.

Федеральный закон устанавливает, что цифровая валюта не может использоваться в качестве платежного средства в сделках о поставке товаров, выполнении работ и (или) оказании услуг. Однако, такое ограничение не распространяется:

1) на физических лиц, проживающих в Российской Федерации менее 183 дней в течение в течение 12 следующих подряд месяцев, и на иностранные юридические лица;

2) в случаях, когда цифровая валюта была приобретена до вступления Федерального закона в силу.

При этом, владельцам цифровых валют необходимо декларировать обладание такими валютами, в том числе совершение сделок с ними, в налоговых органах. В противном случае требования, связанные с обладанием цифровой валюты, не подлежат судебной защите.

Однако, Центральный Банк Российской Федерации, в ближайшем будущем, планирует ввести цифровую валюту, в связи с чем будет все запрещено использовать цифровые валюты в виде биткоинов и альткоинов.

Национальный банк Республики Казахстан также планирует ввести третью форму национальной валюты – цифрового тенге [6]. Внедрение данной валюты позволит расширить и усовершенствовать действующее законодательство РК в сфере регулирования цифровых активов, так как на действующее законодательство не содержит в себе определения «цифровой валюты».

В заключении необходимо отметить, законодательство Республики Казахстан предприняло первые шаги правового регулирования цифровых активов. Так, регулирование цифровых активов в Казахстане содержит два подхода: общее регулирование и регулирование в рамках МФЦА.

При этом действующее законодательство не позволяет надлежащим образом регулировать вопросы выпуска и оборота цифровых активов, а некоторые нормы вопреки нормам гражданского законодательства. Остается надеяться на то, что дальнейшее усовершенствование законодательства позволит устранить все несоответствия.

Список использованных источников:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), принят Верховным Советом Республики Казахстан 27 декабря 1994 года // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061 (по состоянию на 01.10.2021г.);

2. Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации»// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902 (по состоянию на 02.01.2021г.);

3. Сулейменов М.К. Цифровизация и совершенствование гражданского законодательства// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35012332;

4. МФЦА: Правила финансовых технологий «FinTechRules» // <https://aifc.kz/ru/>;

5. Федеральный закон «О цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» от 31.07.2020 N 259-ФЗ // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_358753/ (по состоянию на 31 июля 2020 года);

6. Доклад Национального Банка Республики Казахстан для публичных обсуждений «Цифровой тенге» (май 2021)//<https://nationalbank.kz/file/download/66539>.

УДК 347.77

Чжан Цзунци,

магистрант 2 курса по специальности Юриспруденция
Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы

ЗАЩИТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

В условиях непрерывного развития современного общества существует большой разрыв между правами интеллектуальной собственности в информационной экономике и традиционными правами интеллектуальной собственности. В то же время проблемы интеллектуальной собственности, вызванные процессом распространения сетевой информации, также вызвали определенное влияние на развитие информационной экономики. В этой статье исследуются авторское право, товарные знаки и патентные права соответственно, анализируется конкретное влияние информационной экономики на права интеллектуальной собственности и проводится простое исследование основных идей

по усилению защиты прав интеллектуальной собственности в условиях информационной экономики.

Ключевые слова: информационная экономика, интеллектуальная собственность, защита.

Чжан Цзюци,

Құқықтану мамандығының 2 курс магистранты
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІКТІ ҚОРҒАУ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамның үздіксіз дамуымен ақпараттық экономикадағы зияткерлік меншік құқығы мен дәстүрлі зияткерлік меншік құқығы арасында үлкен алшақтық бар. Сонымен қатар желілік ақпаратты таратудан туындаған зияткерлік меншік мәселелері де ақпараттық экономиканың дамуына белгілі бір дәрежеде әсер етті. Бұл мақалада сәйкесінше авторлық құқық, тауар таңбалары және патенттік құқықтар қарастырылады, ақпараттық экономиканың зияткерлік қызметке әсері талданады. меншік құқығы, және қарапайым зерттеу жүргізеді ақпараттық экономикада зияткерлік меншік құқықтарын қорғауды күшейтудің негізгі идеялары.

Түйінді сөздер: Ақпараттық экономика, зияткерлік меншік, қорғау.

Zhang Zuqi,

2-year undergraduate student of the specialty Jurisprudence
Al-Farabi Kazakh National University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN MODERN CONDITIONS

Annotation

With the continuous development of modern society, there is a big gap between the intellectual property rights of information economy and the traditional intellectual property rights. In the meantime, the intellectual property rights problems caused in the process of network information dissemination have also caused a certain impact on the development of the network. This paper analyzes the specific influence of information economy

on intellectual property which investigates copyright, trademark right and patent right respectively; and makes a simple study on the basic ideas of strengthening intellectual property protection under the condition of information economy.

Keywords: Information economy, intellectual property, protection.

Суть будущей глобальной конкуренции - экономическая конкуренция. Экономическая конкуренция в большей степени воплощается в конкуренции науки и технологий в эпоху экономики знаний. А конкуренция науки и технологий - это, в конечном счете, конкуренция прав интеллектуальной собственности. С развитием науки и технологий человечество вступило в эпоху информационной экономики, в которой высокотехнологичные отрасли являются основной опорой. В эту эпоху бурное развитие компьютерного Интернета в глобальном масштабе привело мировую экономику в новый период быстрого развития. Но в то же время правительства и ученые разных стран должны придавать большое значение тому, что наступление эры информационной экономики бросает серьезный вызов построению мировой правовой системы интеллектуальной собственности.

1. Влияние информационной экономики на защиту прав интеллектуальной собственности

(1) Влияние на защиту авторских прав

В современных экономических условиях оцифровка и создание сетей являются важнейшими характеристиками информационных технологий. В среде передачи компьютерной сети создание, распространение и использование произведений может осуществляться в цифровой форме. Это отличается от традиционных методов распространения информации в прошлом. В этой особой среде право нарушения более вероятно. Более того, правовая система интеллектуальной собственности в условиях информационной экономики еще не сформирована, все еще существует много недостатков и пробелов в регулировании виртуального пространства, и многие вопросы авторского права все еще обсуждаются в отечественных и зарубежных теоретических кругах. Поэтому сложно определить предмет нарушения авторских прав, само нарушение, место нарушения и т. д., А еще сложнее предоставить доказательства. Например, в условиях информационных технологий важной формой распространения произведений, охраняемых авторским правом, является распространение в форме электронных импульсных потоков данных по компьютерным коммуникационным

сетям и информационным магистралям. Это поднимает вопрос о том, является ли распространение произведений в Интернете распространением. Согласно Закону об авторском праве Казахстана, право на распространение— распространять оригинал или экземпляры произведения любым способом: продавать, менять, сдавать в прокат (внаем), совершать иные операции, в том числе в открытой сети телекоммуникаций. [1] Это важное право на общение, которым обладают правообладатели. Что касается распространения произведения в сети как распространения и наложения определенных ограничений на такое поведение при передаче, автор может полностью контролировать передачу своей работы и препятствовать тому, чтобы получатель мог использовать ее бесплатно. Это защитит права правообладатель в значительной степени. Однако, с другой стороны, это доставит много неудобств пользователям произведения, что также пагубно сказывается на реализации социальных преимуществ произведения. Кроме того, распространение произведений в Интернете также оказывает определенное влияние на реализацию прав издателей. Эти проблемы необходимо срочно решить в законе об авторском праве моей страны.

(2) Влияние на защиту прав на товарный знак

Развитие информационной экономики оказало большое влияние на защиту прав на товарные знаки. Товарные знаки используются производителями и операторами в своих товарах или услугах и состоят из слов, графики и комбинации слов и представляют собой особые знаки с отличительными особенностями, которые облегчают идентификацию источника товаров или услуг. Однако с появлением и развитием Интернета появление динамических товарных знаков в Интернете может изменить традиционную теорию защиты товарных знаков. Кроме того, появление и процветание электронной коммерции также вызвало ряд вопросов о том, как усилить защиту прав на товарные знаки, например, о том, как защитить электронные товарные знаки (а именно доменные имена). Доменные имена похожи на товарные знаки, и пользователи часто используют их для идентификации онлайн-компаний и продуктов или услуг, которые они продают. [2] Поскольку доменное имя является нематериальной собственностью, например, товарным знаком, оно может принести экономические выгоды правообладателю. Оно в значительной степени отражает репутацию онлайн-предприятия и уровень качества продуктов или услуг, которые оно продает. И как согласовать конфликт между доменными именами и предшествующими правами на товарный знак? Если предыдущий товарный знак

является общеизвестным товарным знаком, предыдущие права могут быть защищены в соответствии с основным духом международно признанной защиты общеизвестных товарных знаков; однако, если предыдущий товарный знак является общим товарным знаком, все еще есть сомнения в отношении конфликта между доменным именем и преимущественным правом. [3]

(2) Влияние на патентную защиту

Патентное право имеет исключительность и ограничение действия. Как и другие права интеллектуальной собственности, оно явно противоречит открытости информационной экономики. В глобализированном интернете использование патентных прав в одной стране в Интернете может нарушать патентные права в других странах, и также возможно, что создание изобретения может быть защищено патентным законодательством на одном конце сети, но это могут быть защищены на другом конце сети. Изобретения уже вошли в общественное достояние. Следовательно, существуют большие препятствия для защиты патентных прав в таких условиях. Быстрое и всестороннее развитие информационной экономики не только влияет на своевременность и региональность патентных прав, но и ставит традиционные рамки патентной защиты перед проблемами. Например, вопрос о том, предоставлять ли патентные права новым видам животных и растений, всегда был очень спорным вопросом в мире. [4]

2. В условиях информационной экономики необходимо усилить защиту прав интеллектуальной собственности.

Необходимость усиления защиты прав интеллектуальной собственности в условиях информационной экономики признана всеми странами. Однако особенности информационной экономики определяют сложный характер защиты интеллектуальной собственности. В условиях непрерывного усиления информатизации всего общества основной мерой по усилению защиты прав интеллектуальной собственности является усиление построения закона об информации. Это стало серьезной проблемой, с которой правительства всех стран должны столкнуться и должны решить. Например, в 1995 году Европейское сообщество выпустило «Зеленую книгу об авторском праве и смежных правах в информационном обществе». В 1995 г. Япония выпустила «Отчет об исследовательском процессе рабочей группы Мультимедийного подкомитета совета по авторскому праву», 2017 г. был принят Российский Федеральный закон «О безопасности критической информационной инфраструктуры Российской Федерации», а в 2019 г. - внесены изменения

в ФЗ «О связи» и Закон об информации и т.д. В настоящее время интернет-индустрия в Казахстане находится на стадии бурного развития. Усиление информационного законодательства и защиты интеллектуальной собственности является еще более важным и актуальным в такой особой стране, как Казахстан. Должны извлечь уроки из успешного опыта международного законодательства в области интеллектуальной собственности и объединить конкретные национальные условия Казахстана для усиления законодательства о защите интеллектуальной собственности и создания полной и единой правовой системы защиты интеллектуальной собственности. Следует обратить внимание на обеспечение законное исполнение об интеллектуальной собственности. Интенсивность и эффективность правоохранительных органов напрямую влияют на стандартизованное и упорядоченное функционирование всей информационной среды. Следует уделять внимание пресечению и наказанию нарушений прав интеллектуальной собственности, чтобы можно было по-настоящему обеспечить защиту прав интеллектуальной собственности. Конечно, при усилении защиты прав интеллектуальной собственности следует также наложить определенные ограничения на права интеллектуальной собственности, чтобы сбалансировать взаимосвязь между личными и общественными интересами при защите прав интеллектуальной собственности.

В итоге, информационная экономика и защита прав интеллектуальной собственности должны быть гармоничным и единым целым. Только когда они дополняют друг друга, они могут быть полезны для быстрого развития информационной экономики и эффективной защиты прав интеллектуальной собственности.

Список использованных источников:

1. Закон Республики Казахстан «Об авторских и смежных правах», Алматы 2001
2. Вэй Юн, Се Цзинди. Защита интеллектуальной собственности в условиях информационной экономики. [J]. Современная юридическая наука, 2002 (02): 154-156.
3. Шэнхуэй. Новые тенденции в мировой защите интеллектуальной собственности [N]. China Information News, 2007-05-23 (008). DOI: 10.38309 / n.cnki.nzgxx.2007.001586.
4. Ян Яовэй. Анализ исследования по защите интеллектуальной собственности компьютерной информационной сети. [J]. Legal Exposition, 2016 (33): 269.

ӘОЖ 342.951

Байманова Аяулым Қаржаубайқызы,
Каспий қоғамдық университеті
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕЛІДЕГІ-АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ

Аңдатпа

Мақала балаларды ақпараттық қауіптер мен интернет-ресурстардың қауіп-қатерлерінен қорғау аясында медиа сауаттылықты қалыптастырумен байланысты. Автор пікірінше білім беру ұйымдарында бұл мәселені мұғалімдер медиа-білім берудің әртүрлі формаларын қолдана отырып шеше алады.

Халықаралық құқықтағы медиа сауаттылық түсінігі қарастырылады. Ақпараттық сауаттылықты дамыту және қамтамасыз ету интернет желісін пайдалана отырып, балаларға қол сұғушылыққа қарсы іс-қимылдың тиімді шарасы екендігі, Медиа-білім беру балаларды бұқаралық коммуникация құралдарының теріс әсерінен қорғауда маңызды рөл атқаратындығы, балалар мен жасөспірімдердің медиа орта мен медиа мәдениетке саналы түрде қатысуына ықпал ететіндігі атап өтіледі, бұл азаматтық қоғамның тиімді дамуының қажетті шарттарының бірі болып табылады. Медиа – қауіпсіздік сабақтарын білім беру мекемелерінде бірінші сыныптан бастап мектеп бағдарламасы шеңберінде (оның ішінде ОБЖ сабақтары) өткізу мақсаттарына назар аударылады.

Түйінді сөздер: Интернет, әлемдік ғаламтор, киберспорт, балалар қауіпсіздігі, қауіпсіздік, әлемдік ғаламтор деңгейі, білім беру саласындағы ғаламтор, ғаламтор жүйесінің зияншылығы, тауелсіз елдегі кибер жүйе дамуы.

Байманова Аяулым Каржаубайқызы,
Студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ДЕТЕЙ В ИНТЕРНЕТЕ

Аннотация

Статья посвящена защите детей от информационных угроз и угроз интернет-ресурсов при помощи формирования медийной грамотности. По мнению автора в образовательных организациях эту проблему учителя могут решить с помощью различных форм медиаобразования.

Рассмотрено понятие медиаграмотности в международном праве. Отмечается, что развитие и обеспечение информационной грамотности было признано эффективной мерой противодействия посягательствам на детей с использованием сети интернет и медиаобразование играет важную роль в защите детей от негативного воздействия средств массовой коммуникации, способствует сознательному участию детей и подростков в медиацентре и медиакультуре, что является одним из необходимых условий эффективного развития гражданского общества. Уделено внимание целям проведения занятий по Медиа – безопасности в образовательных учреждениях с первого класса на постоянной основе в рамках школьной программы (в том числе уроков ОБЖ).

Ключевые слова: Интернет, мировой интернет, киберспорт, безопасность детей, безопасность, уровень мирового интернета, интернет в сфере образования, вред интернет-систем, развитие киберсистем в стране.

Baimanova Ayaulym Karzhaubaikyzy,

3rd year student of the Higher school of Law «Adilet»
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

INTERNET-INFORMATION SECURITY OF CHILDREN

Annotation

The article is devoted to the protection of children from information threats and threats of Internet resources through the formation of media literacy. According to the author, teachers can solve this problem in educational organizations with the help of various forms of media education.

The concept of media literacy in international law is considered. It is noted that the development and provision of information literacy has been recognized as an effective measure to counter attacks on children using the Internet and media education plays an important role in protecting children from the negative impact of mass media, promotes the conscious participation of children and adolescents in the media center and media

culture, which is one of necessary conditions for the effective development of civil society. Attention is paid to the goals of conducting classes on Media - security in educational institutions from the first grade on an ongoing basis as part of the school curriculum (including life safety lessons).

Keywords: Internet, world Internet, esports, children's safety, security, the level of the world Internet, Internet in education, the harm of Internet systems, the development of cybersystems in the country.

БАҚ, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар бүгінде балалар өмірінде маңызды рөл атқарады. Балалар күн сайын бірнеше сағат бойы теледидар көреді, бірақ олар құрдастарымен тез үйренетін дағдыларды қолдана отырып, Интернетте көбірек уақыт өткізеді. Балалар интерактивті құралдарды ойнау, қарым-қатынас жасау, интернеттегі блогтар жазу, музыка тыңдау, өз фотосуреттерін орналастыру және интерактивті қарым-қатынас жасау үшін басқа адамдарды табу үшін пайдаланады. Балалар мен ересектер арасында ақпараттық құралдар туралы сауаттылық арасында нақты сәйкессіздік болғандықтан, ересектердің көпшілігі балаларының Интернетте не істейтіні немесе оны қалай жасайтыны туралы аз біледі. Виртуалды әлем балаларға мүмкіндіктер ұсына алады және тұзақтарды орналастыра алады. Электрондық, сандық және интерактивті ақпараттық құралдарды пайдалану балалардың дамуына айтарлықтай оң әсер етеді: бұл қызықты, ол білім береді және әлеуметтенеді. Алайда, бұл қалай жүзеге асырылатынына байланысты балалар мен қауымдастықтарға зиян келтірудің ықтимал мүмкіндігіне ие.

Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері бойынша төрт жастағы балалардың 88% - ы ата-аналарымен бірге желіге шығады. 8 жасында балалар желіге өз бетінше барады. 14 жасында желіні бірлесіп, отбасылық пайдалану жасөспірімдердің тек 7% - ы үшін сақталады. 14 жасқа дейінгі желі қолданушыларының жартысынан көбі қажетсіз мазмұны бар сайттарды қарайды. Балалардың 39% - ы порно сайттарға барады, 19% - ы зорлық-зомбылық көріністерін, 16% - ы құмар ойындарын ұнатады. Балалардың 14% - ы есірткі мен алкогольге қызығушылық танытады, ал экстремистік және ұлтшылдық ресурстарға кәмілетке толмаған пайдаланушылардың 11% - ы қатысады. Зерттеулер көрсеткендей, балалардың 90% - ы интернетте порнографияны кездестірді, ал 65% - ы оны мақсатты түрде іздеді.

Интернет қауіптерінің жіктелуі

Зиянды бағдарламалар

Зиянды бағдарламалар-бұл компьютердің жұмысына теріс әсер ететін бағдарламалар. Оларға вирустар, шпиондық бағдарламалар, қалаусыз жарнамалық бағдарламалар және зиянды кодтардың әртүрлі түрлері кіреді.

Спам

Спам-бұл жарнамалық материалдары бар қалаусыз электрондық пошталар. Спам алушы үшін қымбат, өйткені пайдаланушы өз уақытын және төленген уақытын көп электрондық поштаны алуға жұмсайды.

Интернет-трафик. Сондай-ақ, қалаусыз поштада өзін-өзі жіберетін тіркемелер түрінде зиянды бағдарламалар болуы мүмкін.

Кибер алаяқтық-бұл киберқылмыстың бір түрі, оның мақсаты пайдаланушыларды алдау болып табылады. Құпия деректерді ұрлау хакердің заңсыз қол жеткізуіне және материалдық пайда алу үшін пайдаланушының жеке ақпаратын пайдалануына әкелуі мүмкін.

Орынсыз мазмұн

Мәдениетке, заңнамаға, менталитетке және Келісімнің заңдастырылған жасына байланысты елде орынсыз деп саналатын материалдар тобы айқындалады. Орынсыз мазмұнға зорлық-зомбылық, эротика және порнография, әдепсіз сөздер, нәсілдік жеккөрушілікті тудыратын ақпарат, анорексия мен булимияны, суицидті, құмар ойындарды және есірткі заттарын насихаттайтын материалдар кіреді.

Заңсыз байланыс

Заңсыз байланыс-бұл ересек адам мен бала арасындағы қарым-қатынас, онда ересек адам баланы жыныстық қанау үшін жақын қарым-қатынас орнатуға тырысады.

Киберқылмыс

Киберқауіпсіздік-бұл адамды Интернет-коммуникациялар арқылы қорлау, агрессия, жыныстық құдалау туралы хабарламалармен құдалау.

Ақпараттық технологияның артықшылықтарынан бас тартудың мағынасы жоқ, бірақ балалардың Интернетке бақылаусыз кіруі:

- * Кибер тәуелділік
- * Файлдарды жүктеу кезінде зиянды бағдарламаларды жұқтыру
- * Баланың қалыпты дамуының бұзылуы
- * Адамгершілік құндылықтарды дұрыс қалыптастырмау
- * Адаммен жаман ниетпен танысу

Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі

Ресей заңнамасына сәйкес балалардың ақпараттық қауіпсіздігі – бұл балалардың денсаулығына, физикалық, психикалық, рухани және

моральдық дамуына зиян келтіретін, оның ішінде интернетте таратылатын ақпараттың пайда болуымен байланысты қауіп жоқ балалардың қауіпсіздігі.

Интернеттегі балаларымыз үшін кім жауап береді?

Балалардың қауіпсіздігі-өркениетті қоғамның басты міндеттерінің бірі, сондықтан осы қоғамға қатысы бар барлық адамдар балалардың интернеттегі қауіпсіздігін қамтамасыз етуі керек:

1. Үкімет. Балаларды интернеттегі зиянды ақпараттан қорғайтын заңдар болуы керек. Сонымен, Ресейде барлық мектептер информатика сыныптарында мазмұнды сүзу бағдарламаларын орнатуды міндеттеді.

2. Іздеу жүйелері. Yandex, Ramler сияқты көптеген іздеу қызметтері өздерінің арсеналында ата-аналарға балаларды интернеттегі қажетсіз мазмұннан қорғауға көмектесетін көптеген параметрлерге ие. Сондай-ақ, балаларға арналған іздеу жүйелері бар.

3. Отбасы. Әрине, ата-аналардың өздері сияқты Интернеттегі балалардың қауіпсіздігіне ешкім жауап бермейді. Өйткені, тек ата-аналар ғана балаларын толықтай басқара алады.

4. Білім беру мекемелері.

Балаларды Ақпараттық қауіптер мен интернет-ресурстардың қауіп-қатерлерінен қорғау медиа сауаттылықты қалыптастырумен байланысты. Білім беру ұйымдарында бұл мәселені мұғалімдер медиа-білім берудің әртүрлі формаларын қолдана отырып шеше алады.

Медиа-сауаттылық халықаралық құқықта балалардың және олардың оқытушыларының ақпаратқа қолжетімділікті қамтамасыз ететін құралдарды сауатты пайдалануы, ақпарат мазмұнына сыни талдауды дамыту және коммуникативтік дағдыларды дағдыландыру, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар мен қызметтерді олардың оң және жауапты пайдалануы мақсатында балалар мен олардың педагогтарын кәсіби даярлауға жәрдемдесу ретінде айқындалады. Ақпараттық сауаттылықты дамыту және қамтамасыз ету интернет желісін пайдалана отырып, балаларға қол сұғушылыққа қарсы іс-қимылдың тиімді шарасы деп танылды.

Медиа-білім беру балаларды бұқаралық коммуникация құралдарының теріс әсерінен қорғауда маңызды рөл атқарады, балалар мен жасөспірімдердің медиа орта мен медиа мәдениетке саналы түрде қатысуына ықпал етеді, бұл азаматтық қоғамды тиімді дамытудың қажетті шарттарының бірі болып табылады.

Балаларды денсаулығы мен қауіпсіздігіне зиян келтіретін ақпараттан қорғау, ең алдымен, отбасы мен мектеп. Бұл тек отбасылық ғана емес,

сонымен қатар мектептегі тәрбие. Медиа – қауіпсіздік сабақтарын білім беру мекемелерінде бірінші сыныптан бастап мектеп бағдарламасы шеңберінде (оның ішінде ОБЖ сабақтары) тұрақты негізде өткізу жоспарлануда.

Медиа-қауіпсіздік сабақтарын өткізудің мақсаты-қазіргі заманғы ақпараттық-телекоммуникациялық ортада жауапты және қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын үйрету арқылы кәмелетке толмаған білім алушылар мен тәрбиеленушілерге ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

Балалар арасында таратуға тыйым салынған ақпаратқа ақпарат жатады:

1) балаларды өз өміріне және (немесе) денсаулығына қатер төндіретін іс-әрекеттер жасауға, оның ішінде өз денсаулығына зиян келтіруге, өз-өзіне қол жұмсауға итермелейтін әрекеттер жасауға әкеп соғатын мүмкіндіктер болып табылады;

2) балалардың есірткі құралдарын, психотроптық және (немесе) есеңгірететін заттарды, темекі бұйымдарын, алкоголь және құрамында спирті бар өнімдерді, сыра мен оның негізінде дайындалатын сусындарды пайдалануға, құмар ойындарға қатысуға, жезөкшелікпен, қаңғыбастықпен немесе қайыр сұраумен айналысуға ықыласын оятуға қабілетті болуы мүмкін;

3) зорлық-зомбылықтың және (немесе) қатыгездіктің жол берілуін негіздейтін немесе ақтайтын не осы Федералдық заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, адамдарға немесе жануарларға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерін жүзеге асыруға итермелейтін;

4) отбасылық құндылықтарды жоққа шығаратын және ата-аналарға және (немесе) отбасының басқа мүшелеріне құрметтемеуді қалыптастыратын;

5) құқыққа қарсы мінез-құлықты ақтайтын;

6) әдепсіз сөзі бар;

7) порнографиялық сипаттағы ақпаратты қамтитын ақпаратты қамтуы тиіс.

“Балалар онлайн” сайтында ата-аналар мен педагогтар Интернет және Мобильді (Ұялы) байланыс желілерінде балалардың медиабезімсіздігін қамтамасыз етуге көмектесетін ұсынымдарды таба алады.

Сондай-ақ, ата-аналармен интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану ережелеріне байланысты базалық білімді қалыптастыру бойынша бірлескен жұмыс маңызды болып табылады.

Ата-аналарға келесі ұсыныстарын ұсынамыз:

* Сіздің балаңыз интернетте кіммен байланысатыны туралы хабардар болыңыз, олармен қарым-қатынас жасайтындардың барлығын жеке білетініне көз жеткізу үшін балаларыңыздың байланыс тізімін үнемі тексеріп отыруға тырысыңыз;

* Балаңызға Интернетте жеке сипаттағы ақпаратты (телефон нөмірі, үй мекенжайы, мектеп атауы/нөмірі және т. Б.) жария етуге, сондай-ақ интернет таныстарына өз фотосуреттерін жіберуге болмайтындығын түсіндіріңіз;

* Егер бала одан үлкен адамдармен байланысқа қызығушылық танытса, түсіндіру әңгімесін жүргізу керек;

* Балаңызға сіздің рұқсатынсыз немесе ересек адам болмаған кезде онлайн-достармен кездесуге рұқсат бермеңіз. Егер бала жаңа интернет-досымен кездесуді қаласа, баланы осы кездесуге алып баруды талап ету керек;

* Балаңыздың қайда және кіммен жүретініне қызығушылық танытыңыз.

Кибербуллингтен қалай аулақ болуға болады. Мамандардың анықтамасына сәйкес кибербуллинг-қорлау, агрессия, қорқыту бар хабарламалармен құдалау; бұзақылық; әр түрлі интернет қызметтері арқылы әлеуметтік бойкот жариялау.

Кибербуллингтің алдын алу жолдарына жатады:

* Балаларға интернетте сөйлескен кезде олар басқа пайдаланушылармен достық қарым-қатынаста болуы керек екенін түсіндіріңіз, ешқандай жағдайда дерекі сөздер жазбаңыз-дәрекілікті оқу есту сияқты жағымсыз;

* Балаларды зиянды сөздер мен басқа пайдаланушылардың әрекеттеріне дұрыс жауап беруге үйретіңіз;

* Балаларға желіні бұзақылық, өсек тарату немесе қорқыту үшін пайдалануға болмайтынын түсіндіріңіз;

* Балаңыздың Интернетте не істеп жатқанын бақылауға тырысыңыз, сонымен қатар желіні қолданғаннан кейін оның көңіл-күйін бақылаңыз.

* Отбасындағы ең сенімді қарым-қатынаста болса да, ата-аналар кейде балаға қауіп төндіретін қауіпті уақытында байқай алмайды, әсіресе оның алдын-алуды әрдайым біле бермейді.

Ата-аналар баланың кибербуллингтің құрбаны болғанын көрсететін баланың мінез-құлқындағы бірқатар белгілерге назар аударуы керек:

* Мазасыз мінез-құлық

Тіпті ең қатал студент не болып жатқанына алаңдайды және міндетті түрде өзінің мінез-құлқынан шығады. Депрессия және мектепке

барғысы келмеуі баланың агрессияға ұшырауының айқын белгілері болып табылады.

* Интернетті ұнатпау

Егер бала интернетте уақыт өткізуді ұнатса және оны кенеттен тоқтатса, оның себебін анықтау керек. Өте сирек жағдайларда балалар желіде уақыт өткізуден шаршайды. Алайда, көп жағдайда Интернетті пайдалануды кенеттен қаламау виртуалды әлемдегі проблемалармен байланысты.

* Жаңа хабарламалар алу кезіндегі жүйке

Электрондық поштаның дыбысына баланың теріс реакциясы ата-ананы ескертуі керек. Егер бала оны ренжітетін хабарламаларды үнемі алып отырса, онымен сөйлесіп, сол хабарламалардың мазмұнын талқылаңыз.

Егер бала қандай да бір қауіп-қатерге тап болса, не істеу керек. Осындай ситуацияларда:

* Баламен жағымды эмоционалды байланыс орнатыңыз, оны не болғандығы туралы әңгімеге орналастырыңыз. Оған не болып жатқандығы туралы алаңдаушылық білдіріңіз. Бала сізге сеніп, жағдайды анықтап, жазалаудың орнына оған көмектескіңіз келетінін білуі керек;

* Не болғанын мұқият тыңдап көріңіз, не болғанын және оның балаға қаншалықты әсер еткенін түсінуге тырысыңыз;

* Егер бала көрген нәрсесіне ренжіген болса (мысалы, біреу оның әлеуметтік желідегі профилін бұзған болса) немесе ол жағымсыз жағдайға тап болса (Интернеттегі алаяқтық нәтижесінде ақша жұмсаған болса және т. Б.) – оны тыныштандыруға тырысыңыз және онымен жағдайды түсініп алыңыз-бұл нәтижеге не әкелді, баланың өзі қандай қате әрекеттер жасады және сіз оған қауіпсіздік ережелері туралы айтпадыңыз.;

* Егер жағдай балаға қатысты интернеттегі зорлық-зомбылықпен байланысты болса, онда агрессор туралы ақпаратты білу керек, бала мен агрессордың қарым-қатынасының тарихын білу керек, нақты өмірде кездесу туралы келісім бар-жоғын білу керек; мұндай кездесулер болғанын және агрессорға бала туралы не білетінін білу керек (нақты аты, тегі, мекен-жайы, телефоны, мектеп нөмірі және т. Б.), бейтаныс адамдармен кездесуден аулақ болуды қатаң талап етіңіз, әсіресе куәгерлерсіз, соңғы уақытта баланың барлық жаңа байланыстарын;

* Оқиға туралы баланың сөзінен де, техникалық құралдардың көмегімен де толық ақпарат жинаңыз — балаңыз болған сайттың беттеріне кіріңіз, оның достарының тізімін қараңыз, хабарламаларды

оқыңыз. Қажет болса, осы ақпаратты көшіріп, сақтаңыз-болашақта бұл сізге қажет болуы мүмкін (мысалы, құқық қорғау органдарына жүгіну үшін);

* Егер сіз балаңызбен болған оқиғаның маңыздылығын бағалауға сенімді болмасаңыз немесе бала сізбен ашық болмаса немесе мүлде байланысуға дайын болмаса немесе сіз қандай да бір жағдайда не істеу керектігін білмесеңіз-маманға хабарласыңыз (сенім телефоны, жедел желі және т. Б.), онда Сізге басқа қызметтер мен ұйымдардың (ИИМ, ТЖМ және т. Б.) араласуы қажет болса, қайда және қандай нысанда жүгіну туралы ұсыныстар беріледі.

Интернетте балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша жалпы ұсынымдар

8. Балаңыздың компьютерін жалпы қол жетімді жерде орналастырыңыз: асхана немесе қонақ бөлме. Сондықтан балалардың Интернетте не істеп жатқанын бақылау оңайырақ болады.

9. Балаларыңыздың қандай сайттарға кіретінін қадағалаңыз. Егер сіздің кішкентай балаларыңыз болса, Интернетті бірге көріңіз. Егер сізде үлкен балалар болса, олармен олар кіретін сайттар туралы сөйлесіп, Сіздің отбасыңызда не қолайлы және не қолайсыз екенін талқылаңыз. Сіздің балаңыз кіретін сайттардың тізімін браузер тарихынан табуға болады. Сонымен қатар, сіз қалаусыз мазмұнды бұғаттау құралдарын, мысалы, қауіпсіз Google іздеу немесе YouTube-те қауіпсіз режимді пайдалана аласыз.

10. Балаларға Интернеттегі қауіпсіздік туралы айтыңыз. Сіз балаларыңыздың желіде не істеп жатқанын үнемі қадағалай алмайсыз. Олар интернетті қауіпсіз және жауапкершілікпен пайдалануды үйренуі керек.

11. Вирустардан қорғауды орнатыңыз. Антивирустық бағдарламаны үнемі қолданыңыз және жаңартыңыз. Балаларға файлдарды файл алмасу сайттарынан жүктемеуге, сондай-ақ бейтаныс адамдардың электрондық хаттарындағы файлдарды қабылдамауға және тіркемелерді жүктемеуге үйретіңіз.

12. Балаларға интернеттегі жауапты мінез-құлықты үйретіңіз. Алтын ережені есте сақтаңыз: сіз адамға Айтпайтын нәрсені Оған MS, электрондық пошта, чат арқылы жібермеуіңіз немесе желідегі өз парағындағы түсініктемелерге қоймауыңыз керек.

13. Интернет мазмұнын сыни тұрғыдан бағалаңыз. Интернетте бар нәрсе әрдайым дұрыс емес. Балалар сенімді ақпарат көздерін сенімсіз көздерден ажыратуды және Интернеттен тапқан ақпаратты

тексеруді үйренуі керек. Сондай-ақ, балаларға басқа адамдардың веб-сайттарынан мазмұнды көшіру және қою плагиат деп танылуы мүмкін екенін түсіндіріңіз.

14. Егер сізге интернетті қауіпсіз пайдалану бойынша маманның кеңесі қажет болса немесе Сіздің балаңыз желіде қауіп-қатерге тап болса, “балалар Онлайн” көмек желісіне хабарласыңыз

ӘОЖ 347.121

Байтакова Айнура Шамгановна,
Каспий қоғамдық университеті
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ ТУЫНДАЙТЫН МОРАЛЬДЫ ЗИЯН ТҮСІНІГІ

Аңдатпа

Бұл мақала Конституцияға негізделе отырып, адам құқықтары мен бостандықтары және міндеттері туралы жазылған. Атап айтқанда, адамның тәнінен бөлек психикасына нұқсан келтіру жөнінде айтылады. Мақала мақсатығаламтор арқылы тұлға психикасына зиян келтіру яғни, моральды зиянды – қарапайым сөзбен түсіндіру және түйіткілді мәселесін қарастыру онымен қоса, белгіленетін немесе қарастырылған жаза түрлерін талдап көрсету. Моральды зиянның жасөспірімдер арасында келтірілетін аса ауыр зардаптары және оны болашақта болдырмау шаралары көрініс табады.

Түйінді сөздер: мораль, моральды зиян; заң нормалары; әлеуметтік-саяси; адам құқықтары мен міндеттері; ғаламтор жүйесі; әлеуметтік желі.

Байтакова Айнура Шамгановна,
студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественногo университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПОНЯТИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация

Эта статья посвящена правам и свободам человека и обязанностям, основанным на Конституции. В частности, речь идет о нанесении ущерба психике человека отдельно от его тела. Цель статьи – разъяснение причинения вреда психике человека через интернет, а именно-моральный вред-простыми словами и рассмотрение проблемы, а также анализ устанавливаемых или предусмотренных видов наказаний. Наиболее тяжкие последствия морального вреда, причиняемого подросткам, и меры по его предотвращению в будущем.

Ключевые слова: мораль, моральный вред; нормы права; социально-политические; права и обязанности человека; сеть интернет; социальная сеть.

Baytakova Ainura Shamganovna,

3 year student of the Higher School of Law «Adilet»

Caspian Public University,

The Republic of Kazakhstan, Almaty

THE CONCEPT OF MORAL HARM ARISING IN THE ERA OF DIGITALIZATION

Annotation

This article is devoted to human rights and freedoms and duties based on the Constitution. In particular, we are talking about damaging the human psyche separately from his body. The purpose of the article is to explain the harm to the human psyche via the Internet, namely, moral harm- in simple words and consideration of the problem, as well as analysis of the types of punishments established or provided. The most serious consequences of moral harm caused to adolescents, and measures to prevent it in the future.

Keywords: morality, moral damage; norms of law; socio-political; human rights and obligations; internet system; social network.

Моральды зиян – қазіргі таңда еліміз бойынша және әлемдік деңгейдегі үлкен мәселе. Онымен қоса, ғалымдар және заң ғалымдары, заңгерлер арасындағы таласымды сұрақ екені мәлім. Жалпы моральды зиян түсінігі Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 951-бабынан негіз алады. Бұл негіз былай көрсетілген, Моральдық зиян – жеке тұлғалардың өзіндік мүліктік емес игіліктері мен құқықтарының

бұзылуы, кемсітілуі немесе олардан айырылуы, оның ішінде өзіне қарсы құқық бұзушылықтың жасалуы салдарынан жәбірленушінің, ал осындай құқық бұзушылық салдарынан ол қайтыс болған жағдайда – жақын туыстарының, жұбайының (зайыбының) басынан кешірген (төзімін тауысқан, уайымға салған) жан азабы немесе тән азабы (қорлау, ызаландыру, қысым жасау, ашуландыру, ұялту, түңілту, тән қиналуы, залал шегу, қолайсыз жағдайда қалу және т.б. Яғни, тұлғаның психикасына тікелей әсер етуі мүмкін құбылыс. Айта кетерлігі, тек бір субъектіге қатысты емес, осындай құқық бұзушылыққа тап болып, жан тәсілім еткен жәбірленушінің жақындарының психикалық соққы алуы.

Моральды зиян этика нормаларымен тығыз байланысты. Себебі, этика – моральды құндылықтар туралы ғылым. Адамның-адамға деген қарым-қатынасы, тұлғаның қоғамда өзін-өзі ұстай білуі, өзінен деңгейі мен білімі төмен адамға ілтипаты, өзінен үлкен немесе өзінен кіші тұлғаға көрсететін әдеби болып қарастырылады.

Ежелгі Грециядағы Платонның шәкірті Аристотель антикалық білімді негіздей отырып, этиканы философиялық дисциплинаға теңестірді. Онымен қоса, Софистер этикалық тәртіпті мораль негізінен туындағанын анықтады.

Конфуций ілімінде мораль нормалары жақсы мен жаманның ара қатынасы екінші дәлелденді. Қытай философиясында этика термині былай түсіндіріледі:

- Салт-дәстүрді дәріптеу және жасы үлкендерді сыйлау;
- Этика-теоретикалық принциптерге негізделген, яғни, нақтыланған іс-әрекет;
- Әлеуметтік-саяси этика, қоғам мен адам арасындағы ара-қатынас.

Бұл концепцияны қорытындылай келе, мораль – субъектілердің іс-әрекеті мен іс-қимылының әрекетінен туындайтын сенімі, тарихи көзқарастар ұйғарымының жүйесі болып табылады.

XXI ғасырда моральды таңдау берілген. Моральды таңдау дегеніміз – адамның ой-өрісі мен ақылы, жеке немесе қоғамдық құндылықтарға сай әрекет жасауы. Жалпы позициясы жаман мен жақсы қылық арасында таңдау жасауы. Мораль - адамның жеке ниеті мен қалауын тежеу. Барлық ғасырда моральды ұстамдылық ретінде қарастырған.

Дәл осы мәнде моральды құндықты бұзу әрекетіне алып келетін мәселелер бар. Яғни, этика мен әдепті бұза отырып заң нормаларына қайшы келу. Моральды зиян келтіру заңгерлер арасында аса өзекті, әрі таласымды тақырып. Себебі, моральды зиян келтіру адамның психикалық тұғырына әсер етеді. Ал, Қазақстан Республикасының Ата-

заңына сәйкес, Конституцияға сәйкес мемлекеттің ең басты байлығы: адам, оның өмірі, құқығы және бостандығы. Қайнар көзге сілтеме жасай отырып, адами құндылық сақталу керек және заң бойынша қорғалуға міндетті.

Қазіргі кезде, ғаламтор желісінде, көптеген хат-хабар алмасуда, пікір қалдыруда балағат сөз баяндалады. Балағат сөздер – күнделікті қолдануға тиым салынған сөздер. Желідегі жеке құндылықтар мен адамның жеке басына бағытталған анайы сипаттағы сөздер, кімнің болмасын шабына тиіп, өміріне тікелей әсер етіді. Анайы сөздер адамның намысын қорлап, жаны мен жүрегіне қаяу салғаннан бөлек «өзін-өзі өлтіруге» жеткізуі мүмкін. Орасан зор залал келтіру Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде былай баяндалады, «Жәбірленушіні қорқыту, оған қатыгездікпен қарау немесе оның адами қадір-қасиетін үнемі қорлау арқылы адамды өзін-өзі өлтіруге дейін немесе өзін-өзі өлтіруге баруға дейін жеткізу» қатаң түрде жазаланады. Яғни, үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Және де,

- кінәлі адамға дәрменсіз күйде екені көрінеу белгілі не кінәлі адамға материалдық немесе өзгедей тәуелді адамға қатысты;

- екі немесе одан көп адамға қатысты;

- адамдар тобы алдын ала сөз байласу арқылы немесе қылмыстық топ жасаған;

- телекоммуникация желілерін, оның ішінде Интернет желісін пайдалану арқылы жасалған дәл сол іс-әрекет – бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, кәмелетке толмаған адамға қатысты жасалған іс-әрекеттер – үш жылдан сегіз жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Көпшілікке мәлім, қазіргі таңда кәмілет жасына толмаған жас өспірімдер арасында суицидтік әдіс кең таралған. Суицид – адамның өзіне-өзінің қиянат жасап, өз өмірін қиюы. Адамзаттың өз өміріне балта шабуы-қоғам дертіне айналып барады. Менің субъективті көзқарасым бойынша, адам әсіресе өскелең ұрпақ жаман сөз етегінде немесе қадір-қасиетіне қол сұғу арқылы айтылған «тәрбиелеу» үшін өз өмірін қиып жатады. Қоғам мен үлкендердің ойында қалып қалған «бұрынғы замандық» менталитет, жастарға іс-әрекетке тиым салу, электронды түрде ескертулер жасау, әлеуметтік желіген жүктелген әрбір бейне-жазбаларына жағымсыз пікір қалдыру өзіндік көзқарасын қалыптастырмауға, дамуын тежеуге алып келеді. Кішкентайларды жеке

тұлға ретінде қабылдап, сабырлы түрде ненің дұрыс және ненің бұрыс екенін түсіндірсе, ара-жігін ажыратып көрсетсе, бұл дау орын алмас-та еді.

Беймүліктік игіліктері мен құқықтарының бұзылуы, кемсітілуі немесе олардан айырылу, соның ішінде жәбірленушіге қарсы жасалған құқық бұзушылықтың салдарынан басынан кешірген жан азабы немесе тән азабы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жазасыз қалмайды. Сілтеме ретінде, Азаматтық кодексте жаза түрлері белгіленген және моральдық зиянды зиян келтірушінің кінәсі болған кезде зиян келтіруші өтейді.

Зиян келтірушінің кінәсіне қарамастан моральдық зиян мына жағдайларда, егер:

- зиян азаматтың өмірі мен денсаулығына жоғары қауіптілік көзі арқылы келтірілсе;
- зиян азаматқа оның заңсыз сотталуының, заңсыз қылмыстық жауапқа тартылуының, бұлтартпау шарасы ретінде заңсыз қамауға алуды, үйде қамауда ұстауды немесе ешқайда кетпеуі туралы қолхат алуды қолданудың, қамауда ұстау, психиатриялық емдеу мекемесіне немесе басқа емдеу мекемесіне орналастыру түрінде әкімшілік жазаны заңсыз қолданудың салдарынан келтірілсе;
- зиян ар-ожданына, қадір-қасиеті мен іскерлік беделіне нұқсан келтіретін мәліметтер тарату арқылы келтірілсе;
- заң актілерінде көзделген өзге де жағдайларда өтеледі.

Моральды зиянды өтеу мөлшері де заң нормаларында нақты белгіленген. ҚР АҚ 952-бабының 1 тармағына сәйкес, моральды зиян ақшалай нысанда өндіріледі.

Ал, 3-тармағына сәйкес, Моральдық зиянның мөлшерін анықтаған кезде жәбірленушінің не оған қарсы жасалған құқық бұзушылық салдарынан ол қайтыс болған жағдайда жақын туыстарының, жұбайының (зайыбының) келтірілген адамгершілік залалдың ауырлығын субъективті бағалауы да, сондай-ақ жәбірленушінің не ол қайтыс болған жағдайда оның жақын туыстарының, жұбайының (зайыбының) жан азабы мен тән азабының дәрежесін дәлелдейтін объективті деректер де: қол сұғу объектісі болған игіліктің (өмір, денсаулық, ар-ождан, қадір-қасиет, бостандық, тұрғын үйге ешкімнің тиіспеуі және т.б.) өмірлік маңыздылығы; құқық бұзушылық зардаптарының ауырлығы (жақын туыстарын өлтіру, мүгедектікке алып келген дене жарақатын салу, бас бостандығынан айыру, жұмыстан немесе тұрғын үйден айыру және т.б.); ұятқа қалдыратын жалған мәліметтер тарату сипаты мен

аясы; жәбірленушінің өмір сүру жағдайлары (қызметтік, отбасылық, тұрмыстық, материалдық, денсаулық жағдайы, жасыжәне басқалары), өзге де назар аударуға тұратын мән-жайлар ескеріледі.

Тағы да назарға ілігерлі жайт, моральды зиянды өндірудіде сот сараптамасын енгізуі мүмкін. Заттай деректерге сүйене отырып, психолог көмегін ала отырып сот моральды зиянды өндіруге шешім шығарады.

Қорытындылай келе, моральды жапа шектіру аса ауыр құбылыс. Адамның жаны мен қоса тәні зиян шегу құқық нормаларында өзектілігін еш уақытта жоғалтпайды. Қоғам мен әлеумет және тұлға бір ағында жүрмей моральды зиян келтіруді жою мүмкін емес. Әр адам өзіндік қылығына, іс-әрекетін байыпты және сөйлеген әрбір сөзіне сақ болса, анайылықты ауызынан алып тастаса, мемлекеттік заң нормаларына қарсы келмейді. Естен шығармауымыз керек, мүлікті игілік болмағанына қарамастан, моральды зиян келтірілген жағдайда айып өндіріледі.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылы 30 тамызда референдумда қабылданды. – Алматы: ТОО «Издательство Норма-К», - 2017 жыл, 44 бет.
2. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. – Алматы ТОО «Юрист», - 2020. – 220 бет.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – Алматы ТОО «Юрист», - 2020. – 220 бет.
4. Нурмашев У., Байжанова К. Основы юридической этики. – «Жеті Жарғы» Алматы, 2013.

ӘОЖ 343.7

Бахтиярова Зарина Маликқызы,

Каспий қоғамдық университетінің «Әділет»

«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ТЕМЕКІ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫ

Ғылыми жетекші:

з.ғ.к., «КҚУ «Әділет» Жоғары құқық мектебінің қауымдастырылған профессоры Калимбекова А.Р.

Аңдатпа

Мақалада темекі бұйымдарының заңсыз айынлымы жайлы және оның негізгі проблемалары айқындалады. Сонымен қатар мақала, темекі бұйымдарының зияны мен зардабы жайлы жан- жақты ақпарат береді. Темекі бұйымдарының заңсыз айналымының Қазақстандағы орны мен алдағы қатерлер қарастырылған. Мақалада бұл терминнің ерекшеліктері мен кемшіліктері көрсетіледі.

Түйінді сөздер: никотин, элетронды темекі, танин, хром, никель, алкоголид, аммиак, органикалық қышқылдар, субъект, импорт, экспорт.

Бахтиярова Зарина Маликовна,

студентка 1 курса Высшей школы права «Әділет»

Каспийского общественного университета,

Республики Казахстан, г. Алматы

НЕЛЕГАЛЬНАЯ ПРОДАЖА ТАБАЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ

Аннотация

В статье рассказывается о незаконном обороте табачных изделий и раскрываются его основные проблемы. Также статья дает исчерпывающую информацию о вреде и последствиях табачных изделий. Рассмотрена роль незаконного оборота табачных изделий в Казахстане и предстоящие риски. В статье будут показаны особенности и недостатки этого термина.

Ключевые слова: никотин, элетронный табак, танин, хром, никель, алкоголид, аммиак, органические кислоты, субъект, импорт, экспорт.

Bakhtiyarova Zarina,

1 year student of the High School of Law «Adilet»,

Caspian Public University,

The Republic of Kazakhstan, Almaty

ILLEGAL SALE OF TOBACCO PRODUCTS

Annotation

The article describes the illicit trafficking of tobacco products and reveals its main problems. The article also provides comprehensive information about the harm and consequences of tobacco products. The role of illicit tobacco trafficking in Kazakhstan and the upcoming risks are considered. The article will show the features and disadvantages of this term.

Keywords: nicotine, electronic tobacco, tannin, chromium, nickel, alcoholide, ammonia, organic acids, subject, import, export.

Бірден тақырыпқа көшпес бұрын, жалпы «темекі деген не?», «оның адам денсаулығына тигізер зияны, зардаптары мен қатері қандай?» деген бірқатар сұрақтарға жауап беріп өтсек.

Темекі – заңды түрде қолдануға болатын есірткі түрі. Темекі жапырағында танин, желім, шайыр, крахмал және алколоидер бар есімдік.Темекі түтінінде 30-астам улы заттар бар: Никотин, Көмір қышқыл газы, Көміртект тотығы, Көгеретін қышқыл, Аммиак, Шайырлы заттар, Органикалық қышқылдар және басқалары. Темекіден ауаға жылына 720 мың тонна күкірт қышқылы, 384 мың тонна аммиак, 180 мың тонна никотин, 660 мың тонна темекі майы, 550 мың тоннадай иісті газ шығады.

Ал, осы заттардың зиянына көшетін болсақ, әсіресе қазіргі таңдағы жасөспірімдер арасында тарлалған электронды темекінің зиянына тоқталсақ. Өкінішке орай, жасөспірімдер темекі шегу қазір сирек емес. Дүкендерде кәмелетке толмаған балаларға темекі сатуға тыйым салынған, ал темекі байқаған оқушылар ауыр проблемаларды шешуге тәуекел етеді, алайда бұл статистикаға еш әсер етпейді: әрбір үшінші жасөспірім 15 жасқа дейінгі темекімен танысады. Оның жартысындағы бұл зиянсыз «тентектік» ересек өмірде де сақталатын зиянды әдетке айналады. Тағы бір қызықты бақылау-шылым шегетін ересектердің басым бөлігін жасөспірім жасында бастағаны. Егер статистикаға сенсек, темекі шегушілердің жалпы санының 10%-ы ғана 18 жылдан кейін темекі шегумен танысты – қалған 90%-ы бұрынғыдан да ерте басталды. Егер ересек адам темекі шегуден бастап, оның қандай тәуекелге баратынын сезінсе, онда жастар өкінішке орай, тек сәнге құрмет көрсетсе, стильді қарап, көңіл аударғысы келеді, бунтарлық серпіліс танытады және өз дербестігін атап өтуге тырысады. Сонымен қатар, ғылыми сараптамаларға сүйенетін болсақ электронды темекінің адам ағзасына қарапайым темекіден қарағанда әлдеқайда зияны көп екенін көре аламыз.

Электронды темекі дегеніміз – ішіне сұйық ерітінді құйылған, ауыстылылатын картриджі бар және никотин жеткізетін электрондық жүйеге (НЖЭЖ) жататын құрал болып табылады. Оның буында адам денсаулығына зиянды химиялық заттар бар. Олар: формальдегид, ацетальдегид, карбол қосындысы, ауыр металлдар (қалайы, мыс, хром, никель және т.б.).

Электронды темекі не үшін қауіпті?

1. Электронды шылымның құрамындағы никотин тез сіңіп, 8 секундтың ішінде миға тарайды;

2. Никотин қантамырлардың тарылуына ықпал ететіндіктен барлық ағзаларды қанмен қамтамасыз ету нашарлап, бірінші кезекте жүрек-қантамыр ауруларының (инсульт, инфаркт) дамуына әкеліп соғады;

3. Жүкті әйелдің ағзасындағы никотин түсік тастау мен ерте босану қаупін арттырып, ұрыққа ауа жетіспеуіне әкеп соғады;

4. Никотин жасушалардың өзгеруін тудырады және келесі ұрпақтарда бұл өзгерістер көбейе береді;

5. Электронды темекінің құрамындағы химиялық заттар қауіпті ісік ауруына шалдықтыруы мүмкін;

6. Электронды темекінің түтінінде ұлы заттар болғандықтан, адамдарға әсіресе балаларға қауіпті;

Толық ақпарат берілді деген ойдамын, енді басты тақырыпты талқыға алсақ. Қазіргі таңда электронды темекі ауқымды әрі ең актуалды мәселелердің бірі деп ойлаймын. Әсіресе, жасөспірімдер арасында жақсы таралған бұл зиянды зат, күннен күнге дамып, жылдам айналым алу барысында. Осы сәтте менің ойымда көптеген сұрақтар туындайды. Мысалы, электронды темекіні жасөспірім балаларға кім сатты, қалай және неліктен. Тіпті, қарап тұрсаң мектеп оқушылар арасында кең ауқымды алған. Демек, бұл ретте екі ой қалыптасуы мүмкін: біріншіден, жасөспірімдер не ересектердің көмегімен алады, не болмаса оларға заңсыз түрде сауда жасайды. Қазақстан Республикасының Конституциясының Әкімшілік құқық бұзушылық кодексінің 423-1 бабына сүйенсек:

1. Жиырма бір жасқа толмаған адамдарға темекіні және темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды сату – жеке тұлғаларға – он бес, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – жиырма бес, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – қырық, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет – жеке тұлғаларға – отыз, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – елу, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – сексен, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне екі жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

Сондай-ақ бұл проблема тек біздің елдің аумағында ғана емес, бүкіл дүниежүзілік сипатқа ие болып табылады. Тағы бір айта кететін жәйт, электронды темекі зинды бұйымы бізге өзге елдерден келіп экспортталатындықтан, проблеманың шешу жолының бір түрі – экспортқа тыйым салу деп білем. Сонымен қатар, кез — келген заңды қол жеткізуге тыйым салу, электрондық темекіге иелік етуге тыйым салу, электрондық темекіні өндіруге, экспорттауға, импорттауға және сатуға тыйым салу, электронды темекінің зияны жайлы халыққа нақты ақпарат беру және т.б сондай сияқты іс-әрекеттерді жүзеге асыру керек деп ойлаймын.

Қорытынды: Көптеген ақпарат көздеріне сүйенсек, дүниежүзіндегі 97 ел бұл проблемаға өзіндік көз қарастары мен шешу жолдарын көрсете кеткен. Менің ойымша, олардың қолданатын шараларынан ақпарат ала отырып, бізге де бұл мәселенің шешу жолдарын тезирек қарастырып қана қоймай, жүзеге асыру керек деп ойлаймын.

УДК 347.1

Бекжан Алдияр Бурлибайұлы,
студент 4 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

Научный руководитель:
академический профессор,
д.ю.н. Ильясова К.М.

ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ КАК ОБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

Развитие современных телекоммуникационных систем повлекло за собой создание качественно новых объектов гражданского и торгового оборота – цифровых активов. Выделение цифровых объектов права стало объективной потребностью участников общественных отношений, желающих напрямую совершать сделки с контрагентами, исключая посредников в лице банков, платежных систем и иных операторов сделок.

Ключевые слова: цифровая революция, цифровые активы, цифровые финансовые активы, цифровые права, интернет-ценности, цифровые вещи, объекты прав, объекты хозяйственного оборота.

Бекжан Алдияр Бурлибайұлы,
Каспий қоғамдық университеті
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 4 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ ОБЪЕКТІЛЕРІ РЕТІНДЕ САНДЫҚ АКТИВТЕР

Аңдатпа

Қазіргі заманғы телекоммуникациялық жүйелердің дамуы азаматтық және сауда айналымының сапалы жаңа объектілерін – сандық активтерді құруға әкелді. Құқықтың сандық объектілерін бөлу банктер, төлем жүйелері және басқа мәміле операторлары арқылы делдалдарды қоспағанда, контрагенттер мен тікелей мәміле жасағысы келетін қоғамдық қатынастарға қатысушылардың объективті қажеттілігіне айналды.

Түйінді сөздер: сандық революция, сандық активтер, сандық қаржылық активтер, сандық құқықтар, интернет құндылықтары, сандық заттар, құқық объектілері, экономикалық айналым объектілері.

Bekzhan A.B.,
4 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

DIGITAL ASSETS AS OBJECTS OF CIVIL RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation

The development of modern telecommunication systems has led to the creation of qualitatively new objects of civil and commercial turnover – digital assets. The allocation of digital objects of law has become an objective need for participants in public relations who want to directly make transactions with counter parties, excluding intermediaries represented by banks, payment systems and other transaction operators.

Keywords: digital revolution, digital assets, digital financial assets, digital rights, internet values, digital things, objects of rights, objects of economic turnover.

В связи с принятием Закона РК от 25 июня 2020 г. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования цифровых технологий» п. 2 ст. 115 ГК РК был дополнен таким объектом гражданских прав как цифровые активы. Кроме того, ст. 116 ГК РК была дополнена пунктом 3-1, в котором предусмотрено, что понятие и виды цифровых активов, а также особенности оборота цифровых активов определяются законодательством Республики Казахстан, актами Международного финансового центра «Астана».

В подп. 55-1 ст. 1 Закона Республики Казахстан от 24 ноября 2015 г. «Об информатизации» понятие «цифровые активы» определяется как имущество, созданное в электронно-цифровой форме с применением средств криптографии и компьютерных вычислений, не являющееся финансовым инструментом, а также электронно-цифровая форма удостоверения имущественных прав.

Введение в ГК РК понятия «цифровые активы» в качестве самостоятельного объекта гражданских прав, безусловно, связано с применением в различных областях человеческой деятельности цифровых технологий. Как отмечает, М.К. Сулейменов, влияние современной технологической революции («цифровой революции») распространилось на систему права, как на национальном, так и на международном уровне [1, С. 27].

В законодательстве некоторых других стран также закрепляются новые объекты, которые связаны с цифровизацией, или предусматриваются положения, связанные с применением цифровых технологий.

Так, в ГК РФ введено понятие «цифровые права». Согласно положениям ст. 141.1 ГК РФ цифровыми правами признаются названные в таком качестве в законе обязательственные и иные права, содержание и условия осуществления которых определяются в соответствии с правилами информационной системы, отвечающей установленным законом признакам. Осуществление, распоряжение, в том числе передача, залог, обременение цифрового права другими способами или ограничение распоряжения цифровым правом возможны только в информационной системе без обращения к третьему лицу. В указанной статье предусмотрено, что если иное не предусмотрено законом, обладате-

лем цифрового права признается лицо, которое в соответствии с правилами информационной системы имеет возможность распоряжаться этим правом. В случаях и по основаниям, которые предусмотрены законом, обладателем цифрового права признается иное лицо. Также установлено, что переход цифрового права на основании сделки не требует согласия лица, обязанного по такому цифровому праву.

Следует отметить, что в казахстанской и зарубежной научной литературе неоднократно ставился вопрос о том, какова правовая природа цифровых активов (цифровых прав), являются ли они самостоятельными видами объектов гражданских прав или это только цифровая форма уже известных прав, таких как, например, имущественные права.

По мнению М.К. Сулейменова, объектами цифровых прав являются нематериальные объекты, создаваемые в результате использования цифровых технологий (в т.ч. компьютерных программ) в виде результатов математических вычислений, признаваемые в качестве объекта регулирования в силу закона либо в силу соглашения (договора) субъектов цифровых прав [1, С. 91]. Определяя правовую природу цифровых прав, указанный автор отмечает, что цифровое право – это не самостоятельное имущественное право наряду с обязательственными и иными правами, а способ закрепления имущественных прав [1, С. 110]. Аналогичная позиция была высказана и российскими авторами. Так, по мнению Л.Ю. Василевской, цифровизация прав приводит не к возникновению нового вида имущественных прав, существующего наряду с обязательственными, корпоративными, исключительными правами, а к их цифровому способу фиксации и распространению на них механизма цессии, отчуждения указанных прав [2].

Наряду с этим, существует несколько иной подход к природе цифровых активов. Так, анализируя новеллы, внесенные Федеральным законом РФ от 31 июля 2020 г. «О цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» (далее – Закон РФ о ЦФА), Л.А. Новоселова и О.А. Полежаев отмечают, что цифровой финансовый актив, как его понимают в контексте ст. 13 Закона о ЦФА, претендует на принципиально иную роль: скорее, не средства удостоверения права, а механизма его образования, и сам по себе начинает выступать в качестве объекта гражданских прав, по существу, отличающимся от классической ценной бумаги только формой выражения закрепленного в ней права [3, С. 79].

Вместе с тем, нужно отметить, что согласно казахстанскому законодательству понятие «цифровые активы» включает имущество, не явля-

ящееся финансовым инструментом. Так, согласно п. 1 ст. 128-1 ГК РК к финансовым инструментам отнесены деньги, ценные бумаги, включая производные ценные бумаги, производные финансовые инструменты и другие финансовые инструменты, в результате операций с которыми одновременно возникают финансовый актив у одного лица и финансовое обязательство или долевой инструмент – у другого.

Согласно казахстанскому законодательству понятие «финансовые активы» включает две категории объектов: 1) имущество, созданное в электронно-цифровой форме с применением средств криптографии и компьютерных вычислений, не являющееся финансовым инструментом; 2) электронно-цифровая форма удостоверения имущественных прав.

Критикуя такой подход законодателя, М.К. Сулейменов отмечает, что разработчикам надо было определиться, что же это такое – цифровой актив: или имущество, или форма удостоверения имущества? Дело в том, что одно исключает другое. Или имущество, или форма, удостоверяющая имущество [1, С. 103].

Такая критика известного казахстанского ученого, разработчика проекта ГК РК и множества других законопроектов, вполне обоснована. Полагаю, что объект и форма, в которой такой объект выражается, это разные понятия. Цифровая или иная форма выражения объекта не меняет природу объекта. Так, в цифровой форме могут выражаться (удостоверяться) имущественное право требования, но от этого природа права не меняется. Имущественное право остается имущественным правом, отличается только форма ее удостоверения (текст контракта на бумажном носителе или цифровая форма).

Вместе с тем, развитие цифровых технологий может привести к появлению отдельных новых разновидностей имущественных прав со специфическим правовым режимом, а может и новых видов гражданских прав. Сейчас используются токены, криптовалюты, искусственный интеллект, смарт-контракты, «облачные» вычисления (удаленные компьютерные сервисы), цифровые хранилища криптовалют («электронные кошельки»), цифровые биржи, цифровое имущество и др. Следует при этом отметить, что в отношении некоторых таких объектов и цифровых технологий существует законодательное регулирование, а в отношении других централизованное регулирование не существует.

Так, в ст. 1 Закона Республики Казахстан от 24 ноября 2015 г. «Об информатизации» даются определение понятий «блокчейн», «интеллектуальный робот», «цифровой майнинг», «цифровой токен» и др. В

отношении цифровых активов в ст. 33-1 указанного Закона предусмотрены ряд положений, определяющих правовой режим указанных объектов. В частности, установлены положения о том, что: 1) цифровой актив не является средством платежа; 2) цифровые активы являются обеспеченными или необеспеченными; 3) к обеспеченным цифровым активам относятся цифровой токен и иные цифровые активы, являющиеся цифровым средством удостоверения имущественных прав на товары и (или) услуги, выпускаемые (предоставляемые) лицом, выпустившим обеспеченный цифровой актив; 4) к необеспеченным цифровым активам относятся цифровые токены, полученные как вознаграждение за участие в поддержании консенсуса в блокчейне в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан; 5) выпуск и оборот необеспеченных цифровых активов на территории Республики Казахстан запрещаются, за исключением случаев, предусмотренных законами Республики Казахстан; 6) цифровой актив не обеспечивает права на финансовые инструменты и не предоставляет его собственнику или владельцу соответствующих прав в отношении юридического лица; 7) право на цифровой актив удостоверяется посредством записи в блокчейне лицом, выпускающим цифровой актив на распределенной платформе данных, в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

В контексте положений ст. 33-1 Закона РК «Об информатизации» к необеспеченным цифровым активам, выпуск и оборот которых в РК запрещен, можно отнести криптовалюту. В казахстанской литературе высказывалось мнение о возможности регулирования криптовалюты гражданским законодательством [4]. По мнению М.К. Сулейменова, с этим в принципе можно согласиться. Во всяком случае, считает автор, нельзя отказывать в признании криптовалюты на том основании, что она законодательно не урегулирована. Пока криптовалюта законодательно не запрещена, а значит, может развиваться свободно [1, С. 107].

Меликов У.А., рассматривая криптовалюту в системе объектов гражданских прав Республики Таджикистан, пишет, что любой объект, который предназначен для удовлетворения интересов субъекта, требует определения его правового режима. В случае криптовалюты, по его мнению, следует применять нормы законодательства, комплексно исходя из конкретных правоотношений, складывающихся по ее поводу [5].

Таким образом, можно подытожить, что в условиях цифровизации существуют различные объекты и процессы, которые могут иметь раз-

ную природу и режим. В настоящее время, введение цифровых активов как самостоятельного вида объектов гражданских прав в РК является, скорее, преждевременным. Как справедливо отмечает, М.К. Сулейменов, нужно сначала разобраться с теоретическими позициями [1, с. 110]. Итогом таких исследований может быть результат, когда цифровой актив будет скорее формой, но не самостоятельным видом объектов гражданских прав.

Список использованных источников:

1. Сулейменов М.К. Гражданское право Республики Казахстан: опыт теоретического исследования: Монография в 6 томах. Том 5/ М.К. Сулейменов. Часть третья. Практическая. Раздел 4. Цифровизация и гражданское право. Раздел 5. Предпринимательство, инвестиции и недропользование». – Алматы: Казахстанский Международный арбитраж, 2021 г.

2. Василевская Л.Ю. Токен как новый объект гражданских прав: проблемы юридической квалификации цифрового права. <https://urfac.ru/?p=2398>

3. Новоселова Л.А. и О.А. Полежаев О.А. Цифровые финансовые активы как объекты имущественных отношений: актуальные вопросы теории и практики// Власть Закона. Научно-практический журнал № 2 (46) 2021.- С. 79.

4. Москеленко А. Перспективы законодательного внедрения криптовалюты в Казахстане с учетом опыта зарубежных стран. <https://www.zakon.kz/4929372-perspektivy-zakonodatelnogo-vned...>

5. Меликов У.А. Криптовалюта в системе объектов гражданских прав/ <https://cyberleninka.ru/article/n/kriptovalyuta-v-sisteme-obektov-grazhdanskih-prav>

УДК 341.231.14

Вахабов Фирдавс,

студент 2 курса Высшей школы права
Университета КАЗГЮУ имени М.С. Нарикбаева,
Республика Казахстан, г. Нур-Султан

**ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА
И ГРАЖДАНИН**

Аннотация

Данная статья направлена на изучение функций и компетенций уполномоченного по правам человека. Будут рассмотрены три вида института уполномоченного, такие как уполномоченный по правам человека, омбудсмен по правам детей, а также уполномоченный по предпринимательской деятельности. Представлены решения, касающиеся улучшения трех видов института уполномоченного по правам человека в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: Уполномоченный по правам человека, омбудсмен, омбудсмен по правам ребенка, омбудсмен по предпринимательской деятельности, пытки, полномочия, функции, Республика Узбекистан.

Вахабов Фирдавс,

М.С. Нарикбаев атындағы «КазГЗУ» Университетінің
Құқық жоғары мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

ОМБУДСМЕН ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақала Омбудсменнің функциялары мен құзыреттерін зерттеуге бағытталған. Омбудсмен институтының омбудсмен, балалар омбудсмені және бизнес- омбудсмен сияқты үш түрі қарастырылады. Өзбекстан Республикасындағы омбудсмен институтының үш түрін жетілдіруге қатысты шешімдер ұсынылған.

Түйінді сөздер: адам құқықтары жөніндегі уәкіл, омбудсмен, бала құқықтары жөніндегі омбудсмен, бизнес- омбудсмен, азаптау, күәлік, функциясы, Өзбекстан Республикасы.

Vakhobov Firdavs,

2nd year student of the the Higher School of Law
of KAZGUU University named after M.S. Narikbaev,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

THE OMBUDSMAN AND HIS ROLE IN THE PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS

Annotation

This article is aimed at studying the functions and competencies of the Commissioner for Human Rights. Three types of the institution of the Commissioner will be considered, such as the Commissioner for Human Rights, the Ombudsman for Children's Rights, as well as the Commissioner for Entrepreneurship. The decisions concerning the improvement of three types of the institution of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Uzbekistan are presented.

Keywords: Commissioner for Human Rights, Ombudsman, Ombudsman for Children's Rights, Ombudsman for entrepreneurship, torture, powers, functions, Republic of Uzbekistan.

Роль института уполномоченного по правам человека в Республике Узбекистан

Как гласит статья 1 об Уполномоченном Олий Мажилиса с внесенными изменениями: Статья 1. Уполномоченный Олий Мажилиса Республики Узбекистан по правам человека (омбудсмен). Уполномоченный Олий Мажилиса Республики Узбекистан по правам человека (омбудсмен) (далее – Уполномоченный) – должностное лицо, наделенное полномочиями обеспечения парламентского контроля за соблюдением законодательства о правах и свободах человека государственными органами, предприятиями, учреждениями, организациями и должностными лицами (далее – организации и должностные лица).

Институт Уполномоченного по правам человека Республики Узбекистан дополняет существующие формы и средства защиты прав и свобод человека. Уполномоченный способствует совершенствованию законодательства Республики Узбекистан о правах человека и приведению его в соответствие с нормами международного права, развитию международного сотрудничества, содействует повышению общественного сознания граждан в области прав человека.[1]

Иными словами, Омбудсмен является должностным лицом, который помогает решать проблемы граждан в разных институтах права (в основном, это уголовное право), защищая их права, а также старается соблюдать все нормы международного права по защите прав человека.

Институт омбудсмена возник в 1995 году и за его время существования прошел 3 реформы в 2004, 2015 и в 2021 году. До изменений в 2004 году омбудсмен имел право занимать две должности одновременно, то есть в Олий Мажилисе быть депутатом и выполнять функции уполномо-

ченного по правам человека. Так же омбудсмен имеет право обращаться в конституционный суд Узбекистана в целях более эффективной защиты прав человека. То есть когда лицо подверглось незаконным действиям, нарушающим его основополагающие права или если он не получил справедливого рассмотрения своего дела в части осуществления его конституционных прав или в иных случаях. Таким образом, омбудсмен наделен достаточно широкими полномочиями для комплексной защиты прав и законных интересов граждан. Еще одним эффективным механизмом является законодательная инициатива, когда омбудсмен в целях создания более эффективного и справедливого с точки зрения права механизма осуществляет защиту прав и интересов граждан. Таким образом, омбудсмен, исходя из своей правовой практики, может подчеркивать определенные несоответствия или несправедливые стороны законодательства, а также случаи, когда законодательству стоит ужесточить наказания по определенной категории преступлений, в связи с тем, что имеется факт большого распространения данных преступлений, к последней категории можно отнести преступления, связанные с половой свободой, как подчеркивал наш омбудсмен в своем отчете СМИ в 2021 количество преступлений, связанных с половой свободой женщин, то есть инцидентами с их изнасилованиями, процент преступлений увеличился на 22 % в сравнении с прошлым годом, а в сравнении с 2015 годом в 4 раза. Таким образом, омбудсмен предложил увеличить ответственность за преступления- изнасилования и принуждение во вступление в половую связь, что позволило уменьшить количество преступлений. Также омбудсмен предложила проводить больше профилактических мероприятий, как с лицами мужского пола, так и с лицами женского пола, чтобы объяснить лицам мужского пола, что за изнасилование им грозит большая ответственность, а женщинам, что обращение в МВД (министерство внутренних дел) не является позором или фактом, который мог бы понизить социальный или личный статус женщины. Также относительно последних инициативных предложений омбудсмена является предложение о том, чтобы привлечь частный бизнес для социальной реабилитации лиц, отбывших наказание, так как осужденные после освобождения из мест лишения свободы не имеют возможности получить нормальную должность, прокормить себя или свою семью, что в значительной степени способствует увеличению совершения рецидивов, так как бывший заключенный может рассчитывать на зарплату с минимальным окладом, что составляет 70 долларов в месяц без учёта налоговых исчислений, а после их оплаты лицо по-

лучает лишь 50 долларов. На основании этого омбудсмен посчитал, что если предприятия, обеспечивают лиц, освободившихся из мест лишения свободы, достойной работой и достойной зарплатой, то количество рецидивов уменьшится на 70%. К данным предприятиям можно применить налоговые льготы и преференции по аналогии с льготами предприятий, которые обеспечивают работой лиц, входящих в группу риска (инвалиды, малоимущие и т.д.). Последние оплачивают 50% налогов, что в значительной степени повышает интерес предприятий в участии и в поддержке группы риска при минимальном ущербе для государственного бюджета. На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что функциональные возможности омбудсмана в полной мере могут охватить комплекс проблем и недочетов в законодательстве, предлагая адекватное решение проблем. Таким образом, при более сильной поддержке института омбудсмана Республики Узбекистан можно улучшить систему защиты прав и законных интересов граждан, предотвратить и коррупционные риски- злоупотребления и превышения служебным положением со стороны чиновников, и предоставить гражданам отстаивать свои интересы в суде.

Борьба уполномоченного по правам человека против пыток.

Как известно в нашей стране на сегодняшний день идет процесс борьбы с пытками по отношению к заключенным. К сожалению, в Республике Узбекистан вопрос о пытках является до сих пор очень важным вопросом, на который стоит обратить внимание. Правоохранительные органы иногда пользуются такими методами допроса в целях добычи информации у заключенного или же просто в целях выбивания показаний. Как известно, пытки человека является преступлением международного уровня. В период, начиная с 2000 до 2014 годов, было отмечено, что заключенные подвергаются жестоким пыткам, а также содержаться в нечеловеческих условиях в тюрьмах. Жестокость в тюрьмах доходила до того уровня, что заключенным давали лишь 9 секунд на принятия душа, об этом говорит сам заключенный бывший журналист **Мухаммад Бекжанов** [2]. Но после смены главы государства в 2017 году начались большие изменения во многих сферах. Например, в сфере законодательства были приняты меры в борьбе против пыток. Например, в судебной сфере были выпущены под амнистию 15,5 тысяч граждан, в их число входили подростки, женщины и люди пожилого возраста. На сегодняшний день омбудсмен, являясь уполномоченным органом по правам человека, занимается вопросами об отмене пыток. Пытки в неко-

торых случаях доводят даже до смерти человека. Так, 30 мая 2020 года сотрудники УКД ОВД № 4 города Андижан задержали гражданина А. Абдукаримова, которого на основании заявления доставили в отделение [3]. Сотрудник зверски издевались над гражданином и пытали его, он был госпитализирован, но несмотря на усилия врачей 11 июня гражданин умер. Родственники обратились в правоохранительные органы, а также омбудсмену для справедливой защиты их интересов. Омбудсмен оказал им практическую помощь в части оценки законности действий правоохранительных органов, так как имелась вероятность того, что они попытаются скрыть дело или отказать в рассмотрении заявления. Но, к счастью, дело было рассмотрено справедливо и объективно. В отношении всех виновных лиц были возбуждены уголовные дела и назначено наказание соразмерное вине. Стоит отметить, что при прежней власти данный инцидент был бы сокрыт и виновные лица смогли бы избежать наказания. Данный инцидент получил распространение среди СМИ и перед омбудсменом был поставлен вопрос касательно пыток в Узбекистане. Омбудсмен назвал данный инцидент позором и отметил, что из-за ограничения полномочий не имеет возможности в должной мере привлекать к ответственности виновных лиц [4]. Он также отметил, что был проведен брифинг совместно с Генеральной Прокуратурой Республики Узбекистан, в котором отдельное внимание уделялось проблеме пыток. Результатом брифинга стало уделение особого внимания Прокуратуры инцидентам, связанным с применением пыток, в части более жесткого надзора. Также омбудсмен предложил учредить Комитет по предупреждению пыток, который занимался бы проведением профилактических и надзорных мер внутри системы МВД касательно применения пыток сотрудниками МВД в отношении физических лиц. Таким образом, можно заметить явные изменения в законодательстве, которые направлены на уменьшение количества пыток.

**Полномочия уполномоченного по правам ребенка
(далее омбудсмен по правам ребенка) и его значение в обществе
Республики Узбекистан**

Этот орган был создан в целях защиты прав и интересов ребенка в апреле 2019 года. Данный институт является совершенно новым независимым органом. Также хотелось бы отметить тот факт, что так как омбудсмен является независимым органом, он также имеет право неприкосновенности, то есть не может быть привлечен к ответственности по уголовным и административным делам или же заключен под стражу без

согласия на то Олий Мажилиса. Целью создания этого органа является защита прав ребенка, обеспечение физического и нравственного воспитания детей, также контроль родителей и их детей, а также контроль правонарушений среди детей и проведение профилактических мер в целях воспитания детей. Все эти функции позволят в будущем в нашей стране понизить процент правонарушений и преступлений среди детей и подростков. Проведение профилактических мер в отношении несовершеннолетних детей позволит обеспечить хорошее будущее детям, а также хорошее будущее нашему государству, в целом. Так как у некоторых детей с определенными проблемами или же детей, у которых нет родителей, нет возможности самим себе помочь в определенных моментах и в этих случаях данными вопросами в интересах несовершеннолетних будет заниматься омбудсмен. К примеру, если какой-либо ребенок без опекунов, который живет в детском доме, совершит преступление или же его права будут ущемляться, этими вопросами будет заниматься омбудсмен, так как в его полномочия входит функция, касающаяся участия в судебных процессах в целях защиты прав ребенка. Также в обязанности омбудсмена входят обязанности по реализации всех проектов, касающихся исполнений Конвенции ООН о правах ребенка, а также других международных конвенций и документов, касающихся прав ребенка. Например, был подписан меморандум о взаимопонимании и взаимодействии в области защиты прав и интересов ребенка между Республикой Узбекистан и Российской Федерацией [5]. Далее, был проведен онлайн брифинг, где отмечалось, что благодаря слаженной работе омбудсменов по защите прав ребенка обеих сторон, был возвращен 2-х месячный ребенок, находящийся в органах социального учреждения города Москва, а также была оказана помощь двум несовершеннолетним девушкам (гражданкам РФ), оказавшимся в беспомощном положении на территории Республики Узбекистан. Было отмечено, что уполномоченные по правам ребенка постараются в полной мере реализовать свои возможности не только внутри своих государств, но и в рамках всего СНГ. Это позволит в будущем Узбекистану подняться на новый международный уровень, касающихся прав ребенка.

**Уполномоченный по предпринимательской деятельности
(далее Бизнес омбудсмен) его функции и полномочия
в Республике Узбекистан.**

Целью создания бизнес омбудсмена в Республике Узбекистан является улучшение и совершенствование института по защите предприни-

мателей и защита их законных прав и интересов. Так как каждый человек в процессе своей жизни тесно связан с использованием денежных ресурсов и очень важно обеспечить право на осуществление предпринимательской деятельности каждым человеком и очень важно создать крепкую систему по развитию гармоничных отношений при реализации предпринимательской деятельности. В настоящее время в Республике Узбекистан основное внимание государства направлено на создание новых субъектов предпринимательства и переход к промышленной экономике вместо аграрной. С 2017 года по одной из ветвей программы развития Узбекистана по программе президента Республики Узбекистан, является программа каждая семья-предприниматель. Следовательно, бизнес-омбудсмен осуществляет важную роль во всесторонней защите прав и интересов субъектов предпринимательства. К основным задачам института бизнес-омбудсмента можно отнести: защиту прав и законных интересов предпринимателей, оказание правовой поддержки, осуществление контроля над контролирующими органами во время проведения ими проверок, а также подготовка предложений по совершенствованию законодательства [6]. Все вышеперечисленные задачи способствуют осуществлению более эффективного контроля и выполнения своих обязанностей в развитии предпринимательской деятельности в Республике Узбекистан. В целях осуществления возложенных на него задач бизнес-омбудсмен может осуществлять следующие действия по отношению к должностным лицам - проведение мониторинга законности проведения проверок по отношению к субъектам предпринимательства, обращение в суды с заявлениями, исками и жалобами в интересах субъектов предпринимательства, запрашивать статистические анализы и иные вопросы, которые входят в компетенцию омбудсмента, принятия участия в заседаниях государственных органов, связанных с рассмотрением прав предпринимателей, а также посещать места содержания под стражей субъектов предпринимательства. Эти действия способствуют быстрому устранению проблем относительно практического применения некоторых законодательных актов органами власти. Ярким примером вышесказанного является проверка законности решений Налогового Комитета Руз, относительно пересмотра статуса сделки, признания их фиктивными и дальнейший зачет удвоенной суммы НДС субъектам предпринимательства [7]. Суть дела заключается в том, что налоговые органы начали проведение мероприятий по уменьшению количества недобросовестных плательщиков НДС. В ходе мероприятий предприятия, которые занимались обходом налогов, были выявлены,

но они все не имели возможности погасить ущерб и отвечать по своим обязательствам перед налоговыми органами. Тогда налоговые органы определили список организаций, которые работали с недобросовестными плательщиками налогов и решили повесить долг недобросовестных плательщиков на их партнеров, посредством признания их операций фиктивными и скорректировав сумму НДС, хотя партнеры уже оплатили НДС и с точки зрения закона были полностью «чисты перед законом» и к фиктивным сделкам не имели отношения. За месяц Государственный Налоговый Комитет, таким образом, незаконным способом конфисковал более 3 триллионов сумм и таким образом погасил дефицит бюджета. Огромное количество предпринимателей были на грани банкротства, за один день бизнес-омбудсмен получил 50 обращений по данной проблеме только от субъектов предпринимательства города Ташкент и тысячи с других регионов. Используя свои полномочия, бизнес-омбудсмен направил обращение в Налоговый Комитет для создания специальной комиссии по пересмотру решений Государственного Налогового Комитета относительно изменения статуса сделок. Также он лично помогал субъектам предпринимательства при обращении в Экономические Суды направлять обращения в Генеральную Прокуратуру о привлечении должностных лиц, допустивших нарушения закона к ответственности. Благодаря усилиям бизнес-омбудсмана были в значительной степени смягчены последствия неправомерных действий государственных чиновников, а также восстановлены нарушенные права субъектов предпринимательства. Данным примером хотелось бы подчеркнуть, что без внимания и помощи бизнеса омбудсмана тысячи семей могли остаться без средств существования. Таким образом, можно сделать вывод, что роль бизнес омбудсмана в жизни человека является весьма значительной и без него невозможно создание благоприятной среды внутри предпринимательского рынка Республики Узбекистан.

Решение проблем, касающиеся трех институтов омбудсмана.

Стоит отметить, что институты омбудсменов в республике Узбекистан хоть и имеют хорошие показатели эффективности, но, на мой взгляд, можно было бы улучшить их деятельность с помощью следующих проектов:

Во-первых, уполномоченному по правам человека Республики Узбекистан необходимо расширить круг полномочий, в части возбуждения уголовных дел по факту обращений физических лиц и разработать проект изменений, позволяющие омбудсмену по правам человека само-

стоятельно возбуждать уголовные дела в отношении лиц, нарушающие права человека. Как подчеркивал бывший омбудсмен по правам человека Улугбек Мухаммадиев, что его деятельность по защите прав человека, например против пыток или противоправных действий чиновников ограничивалась лишь передачей дел в прокуратуру. То есть его участие носило номинальный характер, но если бы он имел право на возбуждение уголовных дел, то это позволило бы фактически осуществлять защиту прав человека, увеличив в значительной степени эффективность механизмов защиты прав человека и уменьшило бы бюрократии в системе уголовного-судопроизводства.

Во-вторых, я считаю, что нужно обеспечить больше финансирования для реализации проектов, связанных с улучшением защиты прав ребенка. Это позволит в будущем обеспечить Узбекистан хорошим будущим. Как отмечалось неоднократно президентом и омбудсменом по правам ребенка «Дети — это будущее Узбекистана!» и защита их интересов является передовой задачей и главной обязанностью. Увеличив финансирование данного института мы в полной мере сможем реализовать его потенциал и обеспечить комплексную и всестороннюю защиту прав ребенка в Республике Узбекистан.

В третьих, на мой взгляд, необходимо обеспечить бизнес омбудсмену право наложения вето на законопроекты, ограничивающие или ухудшающие права и законные интересы предпринимателей и бизнеса, в целом. По моему мнению, это обоснованно тем, что в системе законодательства Республики Узбекистан имеется огромное количество нормативных актов противоречащих, требованиям установленных в налоговом кодексе Республики Узбекистан, постановлениях Правительства, актам Президента, также законодательных актов, ухудшающих предпринимательскую деятельность в Узбекистане. Следовательно, если бизнес омбудсмен будет наделен такими полномочиями, то он сможет поднять эффективность системы взаимоотношений в предпринимательской деятельности.

Заключение

Проведя итоги вышеизложенного, хотелось бы сказать о том, что омбудсмен является независимым должностным лицом, который помогает гражданам, иностранным лицам, юридическим лицам в целях защиты их прав перед государственными организациями, а также правоохранительными органами. Уполномоченный по правам человека, уполномоченный по правам ребенка и уполномоченный по предпринимательской деятельности каждый из них, контролируя свою сферу,

помогает государству в решении задач в Республике Узбекистан, поскольку общей целью является урегулирование каких-либо проблем или конфликтов между гражданами и государственными органами, помощь людям, которые возможно в какой-то степени не могут обеспечить себе хорошую правовую защиту в судебных спорах и в иных ситуациях, где необходимо их вмешательство.

Список использованных источников:

1. <https://parliament.gov.uz/ru/laws/adopted/75/3021/>
2. <https://cabar.asia/ru/uzbekistan-primeneniye-pytok-ostaetsya-ostroj-problemoj>
3. <https://uznews.uz/ru/article/25392>
4. <https://www.gazeta.uz/ru/2020/06/15/ombudsman/m>
5. <http://deti.gov.ru/articles/news/detskie-ombudsmeny-rossii-i-uzbekistana-podpisali-memorandum-o-vzaimoponimanii-i-vzaimodejstvii>
6. <https://biznesvakil.uz/ru/menu/directions/>
7. <https://podrobno.uz/cat/economic/biznes-ombudsman-nachal-izuchenie-zakonnosti-deystviy-gnk-po-korrektirovke-ili-otmene-summy-zacheta-/>

ӘОЖ 341.492

Ғалымжанова Айдана,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ЦИФРЛЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ: АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасындағы сот ісін жүргізудің цифрландыруының артықшылықтары мен кемшіліктері, сот ісін жүргізуді оңайлату үшін енгізілген жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану, әлемдік пандемияның сот ісінің цифрландыруына әсеріңаншалықты екендігі жайында сөз қозғалады.

Түйінді сөздер: цифрландыру, сот ісін жүргізу, мемлекеттік саясат, адам құқықтары мен бостандықтарының қорғалуы және қамтамасыз етілуі, қызмет көрсету.

Галымжанова Айдана,
студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республики Казахстан, г.Алматы

ЦИФРОВОЕ СУДОПРОИЗВОДСТВО: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Аннотация

В статье речь идет о преимуществах и недостатках цифровизации судопроизводства в Республике Казахстан, использовании возможностей новых технологий, внедренных для упрощения судопроизводства, о том, насколько пандемия повлияла на цифровизацию судопроизводства.

Ключевые слова: цифровизация, судопроизводство, государственная политика, защита и обеспечение прав и свобод человека, оказание услуг.

Galymzhanova Aidana,
3 year student of the High School of Law «Әділет»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

DIGITAL LITIGATION: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Annotation

The article will focus on the advantages and disadvantages of digitalization of legal proceedings in the Republic of Kazakhstan, the use of new technologies introduced to simplify legal proceedings, and how the global pandemic has affected the digitalization of legal proceedings.

Keywords: digitalization, legal proceedings, public policy, protection and enforcement of human rights and freedoms, provision of services.

Азаматтық қоғамның одан әрі дамуына сот жүйесінің тигізер әсері де, мәні де жоғары. Демек, Қазақстан Республикасындағы сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де

нысандары арқылы жүзеге асырылады. «Қазақстан Республикасының сот әділдігін тек сот қана жүзеге асырады,» - деп Ата заңымызда бекітілген. Қазақстан Республикасының сот жүйесін Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты, Қазақстан Республикасының Конституциясына және осы Конституциялық заңға сәйкес құрылатын жергілікті және басқа соттар құрайды. Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылады және азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, Республика Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз етуге қызмет етеді.

Қазақстанда коронавирустық індет пен төтенше жағдай жағдайында соттардың жұмысын реттеудің іс жүргізу заңнамасында болмауы сот арқылы қорғалуға конституциялық құқықты тоқтатпайды, тіпті одан да көп жоймайды деп шешілді. Сондықтан сот органдары осы құқықтарды қалай сақтау және процеске қатысушылардың денсаулығын сақтау жолдарын шешуге тырысты.

Соттарға ақпараттық технологияларды кеңінен енгізу міндетін Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 2013 жылы Судьялардың VI съезінде қойған болатын. Ол мерзімінен бұрын аяқталды. Қазіргі таңда «Электрондық сот» жобасы толығымен жүзеге асырылды. Оларға берілген мүмкіндіктер, әсіресе, коронавирустық пандемияға байланысты барлық елдерде эпидемияға қарсы түрлі шаралар енгізіліп жатқан уақытта өте үлкен сұранысқа ие болды.

Елдегі мемлекеттік қызмет көрсету саласы бойынша цифрлы технологияға ең алғаш қадам басқан осы сот саласы болатын. Соған сай, сот жүйесі заманауи ақпараттық технологиялар арқылы электронды іс қағаздарын және сот ісін жүргізуге ауысу бойынша үлкен жұмыстар атқарды. Егер 2013 жылы «Электрондық үкімет» порталы (барлық мемлекеттік қызмет алушыларға арналған бірыңғай терезе) арқылы соттарға келіп түскен өтініштердің жалпы санының 3%-ы ғана жолданса, ағымдағы жылдың бірінші жартыжылдығында 91%-ы барлық өтініштер Сот кабинеті арқылы қабылданды. Бұл ретте цифрландыру сот өндірісінің барлық түрлеріне әсер етуде: қылмыстық, азаматтық, әкімшілік. «Сот кабинетін» азаматтар, заңгерлік кеңселер мен шаруашылық жүргізуші субъектілер ғана емес, іске қатысушы мемлекеттік органдар да белсенді пайдаланып жатыр. Басқа мемлекеттік органдармен онлайн байланыс үшін «Электрондық үкімет» жеке бірыңғай мемлекеттік порталы (e-gov.kz) да кең қолданыста.

2017 жылдан бастап Ахуалдық орталық жұмыс істейді – соттардың сот төрелігін жүзеге асыруы, өтініштерге жауап беруі және олардың тақырыптарын талдау бойынша нақты уақыт режимінде 750-ден астам индикаторларға мониторинг жүргізуге қабілетті соттардың қызметін бақылаудың бірыңғай жүйесі.

Айта кетерлігі, соттарды техникалық жарақтандырумен қатар сот өндірісін цифрландыруды заңдастыру жүзеге асырылды.

2020 жылдың маусым айында Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексіне азаматтық сот ісін жүргізуді одан әрі цифрландыруға бағытталған түзетулер қабылданды. Атап айтқанда, сот отырысының аудио-бейне жазбасы электронды хаттама деп танылатыны қарастырылған. Күрделі істер бойынша қысқаша хаттама мәтінді автоматты тану арқылы алынған аудиожазбаның мәтіндік транскрипциясымен қоса берілуі мүмкін.

ҚР Жоғарғы Сотының жанындағы Соттардың қызметін қамтамасыз ету департаментінің басшысы Наиль Ахметзакировтың айтуынша, оның бөлімшесі сот процесіне қатысушылардың барлығына сот төрелігін жүзеге асыру үшін жағдай жасауға бағытталған. «Қазақстанда соттарды цифрландыру жүзеге асырылды деп сеніммен айта аламыз. Азаматтық талаптардың 91 пайызы электронды түрде беріледі. 6,5 миллион сот актісін интернет арқылы алуға болады», - дейді Наиль Ахметзакиров. Сот төрелігінің қолжетімділігі, жоғары қызмет көрсету, азаматтар мен олардың құқықтарын құрметтеу басты назарда.

Сотқа қатысушылар бүкіл процесті: сотқа арыз беруден бастап істі түпкілікті шешуге дейін «цифрлық бақылауды сақтай» алады. Бұл ретте оларға бірқатар қызметтер көмектеседі. Оның біріншісі – «Сот кабинеті» 2014 жылдан бастап сервисі жұмыс істейді. Бұл барлық сот қызметтеріне қол жеткізудің бірыңғай электронды терезесі. Ол арқылы кез келген гаджеттен сотқа электронды өтініштердің 90-нан астам түрін жолдап, өтініштің тіркелгенін көріп, оның мәртебесін біліп, соңында сот актісін алуға болады. Оның үстіне отырысқа қатысу үшін сотқа жүгінбей-ақ тиісті өтініш берсе жеткілікті.

«Courts-Gis» сервисі белгілі бір аймақтағы соттардың, адвокаттардың, медиаторлардың, нотариустардың байланыстарын табуға мүмкіндік береді. Ыңғайлы «Smart Sot» Telegram боты арқылы көптеген сұрақтарға жауап алуға болады. Қазақстанда әрбір сот қызметін алушының пікірі маңызды болып саналады.

«Цифрлық агент» жобасы сот қызметкерлерінің жайлылығын, қызметін, сот тәртібі мен жұмысын бағалауға, шағымдар мен

ұсыныстарды қалдыруға мүмкіндік береді. Бұл мобильді қосымша кез келген қолданушыға сотқа онлайн түрде хабарласып, туындаған мәселелерді сол жерде шешуге мүмкіндік береді.

Соттар арасындағы бейнебайланысты қамтамасыз ету үшін оларда орнатылған бейнеконференцбайланыс жүйесі негізінен пайдаланылады, бірақ соттарда TrueConf, ZOOM және WhatsApp сияқты басқа да коммуникациялық бағдарламалық қамтамасыз ету қолданылады. Мысалы, тергеу изоляторында отырған адамдар сот отырысына қатысқан кезде қосылу TrueConf бағдарламасы арқылы кәдімгі интернет желісі арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ Қазақстанның барлық соттарында сот процестерін аудио-бейне жазу (АВФ) жүйесі енгізілген. Бүгінгі таңда барлық сот істерінің 92,5%-ы судьялар мен процеске қатысушыларды тәртіптік жазаға тартатын, сондай-ақ судьялардың әрекеттеріне шағымдану көлемін азайтатын АВФ жүйесі арқылы қаралады. Сонымен қатар, АВФ жүйесін енгізудің арқасында қағаз жеткізгіште жасалған сот отырысының хаттамасы толығымен электронды хаттамаға ауыстырылды.

Соттар отандастарын татуласуға, дауларды шешудің соттан тыс тәсілдеріне өз еркімен жүгінуге шақырады. Сот сайттарында аймақтағы медиаторлардың тізімімен «Онлайн-татуласу» функционалы іске асырылған.

Қазақстан соттарында «Істерді автоматты түрде бөлу» электронды жүйесі енгізілді, оны қолдану субъективті факторды жояды, ықтимал сыбайлас жемқорлықтың жолын кеседі. Бұл жүйе судьяның мамандануын, жұмыс көлемін, басқа сотқа ауыстырылуын, қылмыстық істер бойынша тергеу судьясының, әкімшілік судьяның қызметтік міндеттерін орындауын, еңбек демалысында, іссапарда және науқастануы бойынша демалыста болуын ескереді. Істерді тағайындау процесі толығымен автоматтандырылған, сот басшылығының кез келген араласуы алынып тасталды.

Осылайша, жаңа цифрлық сот өндірісі Қазақстан соттарының жұмыс принциптерін сапалы өзгертті, бұл оларға туындайтын сын-қатерлерге лайықты жауап беруге мүмкіндік береді, дегенмен де айтуға тұрарлықтай кемшілік жақтары да кездесіп жатады. TrueConf бейнеконференция бағдарламалық жасақтамасында байланыс жиі үзіледі, қатып қалады, артық дыбыс, шу шығатын жағдайлар кездеседі. Қамауда отырған сотталушыларға қатысты тергеу изоляторларында байланыс дереу орнатылмай жатады. Одан бөлек, бейне байланыстың басқа мәселесі де бар – процеске қатысушылардың дағдылары, яғни олар әрдайым

гаджеттерімен жұмыс істемейді және қалай қолдану қажеттігін білмей жатады. Мұндай жағдайлар үшін билік қашықтықтан сот талқылауына дайындық бойынша арнайы жадынама әзірледі. Ол республикалық ЖС сайтында жарияланды.

Қорытындылай келе, заманға сай сот ісін жүргізудің артықшылықтарынан кемшіліктері аз көлемде екендігін, сонымен қатар мемлекет және жоғары сот тарапынан туындаған кемшіліктерді реттеу үшін жұмыс жасалатындығын және онлайн сот өндірісін өткізуге Қазақстан Республикасы азаматтары біршама үйрегенін, осыған байланысты оның ыңғайлылығын атап өтуге болады. Қазақстан Doing Business рейтингінде соттарды цифрландыруды бағалайтын көрсеткіш бойынша әлемнің 190 елі арасында төртінші орында тұр. Сот төрелігінің тиімділігі жөніндегі Еуропалық комиссияның (СЕРЕЈ) 2018-2020 жылдарға арналған жарияланған мерзімді есебіне сәйкес, республика соттардың заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланғаны үшін 9,23 балл алды. Жоғарыда тек үш мемлекет бар: Латвия, Эстония және Португалия.

Осы тұста, сот жүйесін цифрландыру – Тәуелсіз мемлекетіміз үшін өз конституциясы мен ондағы сот жүйесінің қызметі және оның мақсаты мен міндеттерінің жоғары деңгейде болуының көрінісі.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Конституциясы.
2. Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы
3. Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы N 132 Конституциялық заңы.
4. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының интернет-ресурсы.

ӘОЖ 341.231.14

Досқожа Әсима Бақытжанқызы,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғарғы құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КИБЕРКЕҢІСТІКТЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасындағы ғаламтор дамуымен бірге іргелесіп, күннен-күнге ұлғайып келе жатқан киберқылмыс және олардың түрлері, кибербуллинг және осы түсініктермен бірге ілесіп жүретін біршама мәселелер қарастырылады. Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан Республикасы адам құқықтары мен бостандықтары саласындағы көптеген халықаралық-құқықтық актілерді ұлттық заңнамаға енгізді. Мақалада жеке тұлғалардың құқықтық мәртебесі қарастырылады, адамдардың және азаматтардың азаматтық және саяси құқықтарымен бостандықтарына ерекше назар аударылады. Сондықтан қазіргі күні киберқылмыстың алдын алу, халық құқықтарының бұзылмауын қамтамасыз ету үшін көптеген жаңа шаралар қарастырылуда және қолданысқа ие.

Киберқылмыс тек қана біздің мемлекетте емес, бүкіл әлемдегі өзекті әрі ауқымды проблемаларды бірі болғандықтан, бұл үлкен жариялылық пен назар аударуға тұрарлық екендігі мақалада айқындалады. Қоғамда киберқылмыстың, кибербуллингтің ауқымды болу негізімен байланысты балалардың, кәмілеттік жасқа толмағандардың зардап шегуі өте жиі кездесуде, сондықтан назар аударуға тұрарлық проблемалардың бірі. Мақалада осы проблемалық аспектілер және қорғау тәсілдері қамтылған. Балалар мемлекеттік саясаттың маңызды басымдығы болып табылады, балалардың қауіпсіздігі-мемлекеттің сөзсіз басымдығы.

Түйінді сөздер: ғаламтор, желі, мемлекет, қоғам, киберқылмыс, кибербуллинг, бала қауіпсіздігі, кәмілет жасқа толмағандар, қауіпсіздік, азаматтардың құқықтары, жеке тұлға құқықтары.

Досқожа Әсима Бақытжанқызы,
студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются киберпреступность и их виды, кибербул-

линг и некоторые сопутствующие этим понятиям проблемы, которые нарастают и растут вместе с развитием интернета в Республике Казахстан.

После обретения независимости Республика Казахстан внесла в национальное законодательство многие международно-правовые акты в области прав и свобод человека. В статье рассматривается правовой статус физических лиц, особое внимание уделяется гражданским и политическим правам и свободам людей и граждан. Поэтому в настоящее время прорабатывается и действует множество новых мер по предотвращению киберпреступности, обеспечению безубыточности прав населения. Поскольку киберпреступность является одной из самых актуальных и масштабных проблем не только в нашем государстве, но и во всем мире, то в статье раскрывается, что она заслуживает большой публичности и внимания. В обществе очень часто страдают дети, несовершеннолетние, связанные с основами киберпреступности, кибербуллинг, поэтому одна из проблем, на которую стоит обратить внимание. В статье освещены эти проблемные аспекты и способы защиты. Дети являются важнейшим приоритетом государственной политики, безопасность детей-безусловный приоритет государства. **Ключевые слова:** интернет, сеть, государство, общество, киберпреступность, кибербуллинг, безопасность детей, гендерное неравенство, несовершеннолетние, безопасность, права граждан, права личности

Doskozha Asima Bakhytzhankyzy

2 year student of the Higher School of Law «Adilet»
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

PROBLEMS OF THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS IN CYBERSPACE

Annotation

This article discusses cybercrime and its types, cyberbullying and some related problems that are increasing and growing with the development of the Internet in the Republic of Kazakhstan.

After gaining independence the Republic of Kazakhstan introduced many international legal acts in the sphere of human rights and freedoms into the national legislation. The article deals with the legal status of individuals, with a special focus on civil and political rights and freedoms of individuals and

citizens. Therefore, many new measures to prevent cybercrime, to ensure that the rights of the population are not compromised, are being elaborated and implemented.

Since cybercrime is one of the most urgent and large-scale problems not only in our state, but also in the whole world, the article reveals that it deserves great publicity and attention. In society very often children, minors suffer from the basis of cybercrime, cyberbullying... It is often found in networks, on the Internet, so it is one of the problems to pay attention to. The article highlights these problematic aspects and ways to protect Children are the most important priority of state policy, children's safety is an unconditional priority of the state.

Keywords: Internet, network, state, society, cybercrime, cyberbullying, child safety, gender inequality, minors, security, civil rights, individual rights

Адам құқығы – конституциялық құқықтың маңызды институты. Адам құқықтары – адамның өз мүдделерін заң шеңберінде жүзеге асыру мүмкіндігі. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

Біз интернет қарқынды дымып келе жатқан уақытта өмір сүрудеміз. Қазіргі XXI ғасыр-бұл инновациялық технологиялардың қарқынды даму, ғарыш кеңістігін игеру, техниканың әртүрлі түрлерін жасау және жетілдіру ғасыры. Соңғы онжылдықтарды салыстыра отырып, біз қоғамның қаншалықты өзгергенің, онымен қоса қоғамға осы ғаламтордың біздің елімізде дамуымен бірге еріп келген киберкеңістіктегі құқық бұзушылықтардың өсіп келе жатқаның байқай аламыз. Қазақстан Республикасында ғаламтор ең алғашымен 1996 жылы қолға жетімді болған. Бастапқыда халыққа, қоғамда киберкеңістікпен байланысты құқық бұзушылықтар сирек кездескен болатын, бірақ қазір ғаламторға сұраныс көбейген сайын, әрі ғаламторға қолжетімділік бәрінде болғандықтан, құқықбұзушылықтар да күннен күнге ұлғаюда. Құқық бұзушылық жалпы әр уақытта, әр жерде кездесетіні бізге мәлім, бірақ назарға аларлықтай жағдай ол ғаламтордың пайда болуымен, киберкеңістікте құқық бұзушылықтың мүлдем басқа масштабқа ие болуы, толығырақ айтқанда, ол шекаралардың болмауы және анонимділік. Киберкеңістіктегі осы мүмкіндіктер, құқық бұзушыларға өте қолайлы жағдай жасауда, яғни физикалық тұрғыда оларға қол жете алмаушылық, себебі құқық бұзушылар тікелей контактка шықпайды, тек желіде әрекет жасайды.

Инновациялық технологиялардың, жаңа телекоммуникациялардың қарқынды дамуы, бұл технологиялардың қылмыстық мақсатта теріс пайдаланумен қатар үлесіп жүреді.

Киберкеңістіктегі құқықбұзушылықтардың мөлшері компьютерлік желілерді пайдаланушылар санына пропорционалды түрде күннен күнге өсуде. Осыған байланысты біздің елімізде бұл өзекті проблемалардың бірі болып тұр қазіргі уақытта. Компьютер мақсат ретінде. Бұл қылмыстарды таңдалған қылмыскерлер тобы жасайды. Компьютерді құрал ретінде қолданатын қылмыстардан айырмашылығы, бұл қылмыстар қылмыскерлердің техникалық білімін қажет етеді. Технология дамыған сайын, қылмыстың сипаты да өзгереді. Бұл қылмыстар салыстырмалы түрде жаңа, олар компьютерлер болғанға дейін ғана болған – бұл қоғам мен әлемнің осы қылмыстарға қарсы тұруға қаншалықты дайын еместігін түсіндіреді. Интернетте күнделікті осындай сипаттағы көптеген қылмыстар жасалады.

Киберкеңістіктегі құқықбұзушылықтар қауіпі бүкіл әлемге әсерін тигізуде, сонымен қатар біздің еліміз де сол тізімде екенің құлық қорғау органдары растайды. Осы өзекті мәселе бойынша, күнделікті өмірде көптеген адамдар, тіпті үлкен компаниялар зардап шегуде. Киберқылмысқа ұрынғандар саны күннен күнге өсуде, осы қылмыс түрінің жасалу жолдары, түрі, жағдайы өте көп болғандықтан қарапайым халыққа оның алдын алу және оны болжау қиындыққа соғады. Себебі кейбір киберқылмыскерлер ұйымдасқан топтарға бірігеді, озық әдістерді қолданады және жоғары техникалық біліктілікке ие. Қазіргі күні ғаламтор құрбандары өте көп. Осы мақалада күнделікті өмірде жиі кездесетін киберқылмыс түрлерін, жасалу жолдарын, кибербуллинг және осы түсініктермен бірге ілесіп жүретін біршама мәселелерді және шынайы бастан кешірілген тәжірибелер әрі олардың алдын алу жолдары жайлы толығырақ жазғым келеді.

Ғаламторда қоғам ыңғайлығы үшін, сату, сатып алу, ақпарат алу тағы да басқа іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін парақшалар, сайттар көп. Мысал ретінде алсақ, көп сұранысқа әрі өте жиі қолданылатын желілер ол – WhatsApp, OLX, Kolesa.kz, VK, Krisha.kz және де жарнама ретінде шығатын тіркелуді талап ететін сайттар немесе белгілі бір ұтыс жайлы спамдар жайлы айта кетсе болады. Осы желілермен тығыз байланысты киберқылмыстар өте жиі кездесуде және ауқымды болып келе жатыр.

Фишинг – жиі WhatsApp желісінде кездеседі, бұл спам-хабарламаларды немесе басқа байланыс нысандарын жаппай тарату. Фишингтік жіберілімдегі хабарламаларда залалданған қосымшалар не-

месе зиянды сайттарға сілтемелер болуы мүмкін. Олар сондай-ақ жауап хатында алушыдан құпия ақпарат беруді сұрай алады. Мысалы банк карточкасының белгілі бір сандарың немесе толтырушының жеке басына байланысты информацияның жазуын талап етеді. Қарапайым халық бұл әдістің киберқылмыс екенің болжай алмайды әрі алдын ала алмайды. Көбіне фишинг хабарламаларда ұтыс жайлы хабарландыру, бұл хаттарда шабуылдаушылар Испанияға әлем чемпионатына жалған тегін сапарлар ұтысымен оқырманды қызықтырады. Хабарламалардағы сілтеме бойынша өткен адамдардың жеке деректері ұрланады, қылмыскердің қолына түседі. Оқырман бұл сілтеменің жалған екенің әрі ол жайлы жеке мәліметтердің ұрланғаның бірден біле алмайды, осы қысқа уақыт ішінде біліктілігі жоғары киберқылмыскер тез арада жұмыс істеп, ақша немесе мәліметтерді иемденеді. Фишингтің алдын алу жолы, әрі халықтың бұл әдіспен тікелей қатынасқа түспеуін болдырмау үшін телекоммуникациялар немесе ескертулер арқылы белгілі бір ережелер жиынтығын хабарлап тұру керек.

Электрондық спам-хабарламалардағы тіркемелерді ашпаңыз. Компьютерлерді зиянды шабуылдар және киберқылмыстардың басқа түрлері арқылы жұқтырудың классикалық тәсілі-бұл электрондық спам хабарламаларына қосымшалар. Сізге белгісіз жіберушінің тіркемесін ешқашан ашпаңыз.

Жеке мәліметтердің таралуының алдын алу үшін күшті құпия сөздерді қолданыңыз, оларды алу қиын және оларды еш жерде жазбаңыз. Киберқылмыспен күрес үшін елімізде жеке менеджерлер қызметі бар. Қазақстан Республикасының азаматы сенімді құпия менеджерінің қызметін пайдалана алады, ұйым сізге күшті құпия сөз ұсыну арқылы тапсырманы жеңілдетеді.

Киберқылмыскерлер қолданатын ең көп таралған төрт әдіс бар: компьютерлер мен желілерді теріс пайдалануға негізделген зиянды бағдарламаларды пайдалану.

DdoS шабуылдары: әсер ету объектісін істен шығару үшін байланыс желілік протоколдарын қолдана отырып, серверге немесе қызметке көптеген сұраныстар жасайды.

Әлеуметтік инженерия мен зиянды кодтың үйлесімі: жәбірленушіні белгілі бір әрекеттерге мәжбүр етеді (яғни электрондық поштадағы сілтемені басу, сайтқа кіру және т.б.), бұл кейіннен бірінші әдісті қолдана отырып жүйені жұқтыруға әкеледі.

Заңсыз әрекеттер: құдалау, заңсыз мазмұнды тарату, сыртқы келбет және т.б. бұл жағдайда шабуылдаушылар жасырын профильдер,

шифрланған хабарламалар және басқа ұқсас технологиялар арқылы іздерін жасырады.

Әлемнің көптеген елдерінің ережелері киберқылмыс үшін қылмыстық жауапкершілікті қарастырады, жаза айыппұлдан өлім жаза-сына дейін өзгереді.

Киберқылмыстың тағы бір әдісі ол, қылмыскерлер банк атынан қоңырау шалып ақша аудару операциясың жүзеге асырады. Алаяқтар клиентке күдікті операция туралы хабарлайды және шоттан ақша аудару үшін жеке деректерді хабарлауды сұрайды. Мысалы, құпиясөзді ауыстыруды және оларға Банктің SMS-хабарламасынан құпия кодты жіберуді талап етеді. Осы ақпараттың көмегімен зиянкестер шоттан ақша аударарды және клиентке үлкен сомаға қарыз бере алады. Заңнама бойынша бұл ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі 438-бап. Арнаулы қызметтерді көрінеу жалған шақыру жеке тұлғаларға отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Интернеттен алынған деректерге сүйенсек, деректер бойынша Fiprom.kz, қылмыстық алаяқтық операциялардың саны бір жылда 31% - ға өсті. Қазақстанда тек 2021 жылдың қаңтарында 4000 – нан астам алаяқтық оқиғасы анықталды, олардың басым бөлігі (43,3%) - интернет-алаяқтық (1800 қылмыстық іс). Мұндай алаяқтардан келтірілген шығын сомасы қаңтар айында 1,8 млрд теңгені құрады (оның ішінде: 1,1 млрд – Жеке тұлғаларға, 82,7 млн – заңды тұлғаларға, 530 млн – мемлекетке), бір жыл бұрын бұл сома 3 млрд теңгеден асты.

Алдын алу жолын қарастыратын болсақ, қазіргі таңда банктер адам құқықтарының бұзылуының жиілеуіне байланысты, күдікті қоңырау немесе хабарлама келсе ең алдымен банкке қоңырау шалуын талап етеді, нөмір әрқашан картаның артқы жағында немесе банк сайтының басты бетінде болады және тағы да басқа шаралар қарастырылуда.

Интернет-бұл ересектер мен балаларға білім алуға, дамуға және қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін іргелі ресурс. Алайда, дамыған интернет-технологиялар тек жақсылық қана емес, сонымен бірге кәмелетке толмағанның қауіпсіздігіне айқын қауіп төндіреді. 1989 ж 20 қарашада «Балалар құқығы туралы Конвенция» қабылданды. Қазірде бұған 191 мемлекет кірген. Конвенция деген – арнаулы мәселелер жөніндегі келісім шарт. Осы Конвенция негізінде 2002 ж тамызда Қазақстанда «Балалар құқығы туралы» заң қабылданды. Бұл заң 9 – тарау, 53 – бап – тан тұрады. Осы ережелерді бұлжытпай орындау – біздің Отанымыз, еліміз, халқымыз алдындағы парызымыз.

Құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін баланың құқығы заңмен бекітіледі. Құқық қорғауды ата – аналар, бағып – қағу және қамқорлыққа алу органдары, сот, прокурор жүзеге асырады. Заң баланы озбырлықтың түрлерінен оның абройын төмендетуден, ата – аналар тарапынан болатын қиянаттан қорғайды. Интернетте әлеуметтік желілердегі құдалау сәні қарқын алуда. Бұл проблема жалпы карантин кезінде, адамдар арасындағы барлық байланыс желіге енген кезде ауқымды бола бастады. Ай сайын әрбір бесінші қазақстандық жасөспірім буллингтің құрбаны немесе қатысушысы болады, дейді мамандар, статистика бойынша қыз бала құрбандарының саны 80% - ды құрайды. Адамды ренжіту оңай, ал интернетте оны жасау тез әрі ыңғайлы. Анонимдердің тарапынан әрбір адам ойға тыйымсыз сөздер, қорқытулар келуі мүмкін. Мәселенің үнсіздігі қайғылы жағдайға айналуы мүмкін, дейді сарапшылар. Кибербуллинг психикалық денсаулыққа әсер етеді. Бала немесе ересек адам депрессия мен мазасыздыққа ұшырауы мүмкін, нәтижесінде психоактивті заттарды бақылаусыз қолдану және суицид туралы ойлар пайда болады.

Балалар әлеуметтік желілерде жиі жыныстық құдалауға ұшырайды – бұл нені білдіреді және бұл мәселені қалай шешуге болады? Балаларға көмек көрсету ұйымы мен қылмыс құрбандарын қолдау қызметінің деректеріне сүйенетін болсақ, балалар мен жасөспірімдер әлеуметтік желілерде қорлау мен құдалаудың келесі түрлеріне тап болады:

Ашық жыныстық сипаттағы хабарламалар

фотосуреттерді жіберуге мәжбүрлеу

алушының келісімінсіз ашық фотосуреттер мен бейнелерді жіберу

кездесуге мәжбүрлеу және қорқыту

фотошоптағы суреттерді жыныстық тон беру және тарату үшін өңдеу

жыныстық қатынасқа байланысты ауызша қорлау және құдалау

сыртқы күтім, яғни баламен жыныстық қанау мақсатында сенімді қарым-қатынасты қалыптастыру

Осындай интернет желісінде болып жатқан мәселелердің алдын алу үшін мектептерде интернетті жөнді қолдану сауаттылығына назар аударып, тренингтер жүргізу керек. Яғни балаларға, жасөспірімдерге қауіпсіздік ережелерін айтып, кибербуллинг және оның түрлерімен бетпе-бет кездескен жағдайда қолданатын шараларды және қорғану тәсілдерін үйрету керек. Ең маңыздысы балаларға және жасөспірімдерге олардың құқықтары жайлы және ол құқықтарының бұзуына ешкімнің құқысы жоқ екенің түсіндірген жөн. Балалар және

жасөспірімдер құқытары бұзылған жағдайда, ол адамның жауапқа тар-тылуы тиіс екені туралы хабардар болуы қажет. Жасөспірімдерге, егер олар ғаламтор желісінде жыныстық қудалауға ұрынған жағдайдағы қолдану шараларын түсіндіру маңызды, себебі көбіне балалар болған оқиға жайлы ешкімге айтпауды жөн көреді. Оған себеп, ата-аналардың, мұғалімдердің, мектепте бұндай оқиға болып қалу ықтималдылығы жайлы, балаларды қорғау мақсатында жүргізілетін көрнекті түрде көрсетіп, ескертіп, үйрететін іс-шаралардың, сынып сағаттарының аз болуы және назар аудармауы.

Желіде қудалауға ұрынған сәтте әрбір қолданушы, ол бала немесе ересек адам болсын білуге пайдалы мәліметтер және әрекеттерді қарастырайық. Ең бастысы ол дәлелдемелер жинау. Бұл мысалы болуы мүмкін: хат-хабарламалардың скриншоттары, дауыстық хабарламалардың нұсқалары, диктофондағы сөйлесулерді жазу, электрондық пошталар, куәгерлердің куәліктері. Осы мәліметті жасөспірімдерге білген жөн, себебі қорқыныш сезіміне байланысты балалар бәрін өшіріп тастауы мүмкін. Және келесі мәліметті және маңызды заңды балаларға білген жөн. Яғни қылмыстық жауапкершілікке қалай тартуға болады? Бірінші әдіс: Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 123 — бабы-құқық бұзушыны қылмыстық жауаптылыққа заңнамалық деңгейде тарту тәсілдерінің бірі. Адамды бопсалау, мүлкін жою, бүлдіру немесе алып қою қатері арқылы не жәбірленушінің материалдық немесе өзге де тәуелділігін пайдалана отырып, жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасауға мәжбүрлеу». Осы заңды білуі тиіс. Қылмыскерлер балалардың, жасөспірімдердің заңды білмеуін пайдаланып өздерінің мақсаты ретінде балаларды объект ретінде қарастырады.

Жасөспірімдер қудалауға байланысты қылмысқа тап болған жағдайда тағы бір әдіс жайлы білуі тиіс. Қазір Қазақстан Республикасында қылмыстардың жолын алу мақсатында көптеген жаңа ашылымдар бар, мысалы әрбір азамат қудалауға ұшыраған жағдайда “KORGAU 123” қоғамдық платформасында кеңес ала алады. Платформа қоғамдық ұйымдар, БАҚ, бизнес-ұйымдар және ҚР еріктілерін біріктіру нәтижесінде құрылды.

Платформаның мақсаты-Қазақстандағы жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу. Байланыстың ең оңай жолы-150 сенім телефоны.

Бүгінгі таңда кибербуллингтің әртүрлі түрлерінің егжей-тегжейлі жіктелуі бар:

Кибербуллинг (cyberbullying) – бұл интернет-технологияларды, компьютерлерді, гаджеттерді және басқа да электрондық девайстарды пайдалана отырып, біреуге келтірілетін мақсатты және қайталанатын зиян.

Троллинг (cyber trolls) – бұл агрессорлар теріс, алаңдатарлық ақпаратты веб-сайттарда, әлеуметтік медиа беттерінде жариялайтын жағдайлар.

Хейтинг (hate) – бұл теріс пікірлер мен хабарламалар, белгілі бір адамға немесе құбылысқа қатысты иррационалды сын, көбінесе оның ұстанымын негіздей алмайды.

Flaming (flaming) – бұл әлеуметтік желілердегі чаттар мен түсініктемелерде жиі кездесетін қорлау, көпшілік алдында эмоционалды бөлісу. Бұл көпшілік алдында болғандықтан, көптеген адамдар қақтығыс тараптарының бірінің қорлауына өздігінен қосыла алады.

Киберсталкинг (cyberstalking; to stalk — ізіне түсу, ізіне түсу) — құрбанды хабарлама алушымен немесе оның отбасы мүшелерімен жүзеге асырылуы мүмкін заңға қайшы әрекеттер немесе зақымдар қауіпмен қорқыту ниетімен қайталанатын қауіп төндіретін, дабыл және тітіркену тудыратын хабарламалар арқылы құрбанды құдалау үшін электрондық коммуникацияларды пайдалану.

Секстинг (sexting) — бұл жалаңаш және жартылай жалаңаш адамдармен фото және видео материалдарды жіберу немесе жариялау процесі. Балалар неғұрлым үлкен болса, оларды секстингке тарту ықтималдығы соғұрлым жоғары болады. Кейде хабарламалар жұптық қарым-қатынас аясында жіберіледі, ал басқа жағдайларда олар құдалау мен зиян келтіру мақсаттарын көздейді, мысалы, бұрынғы серіктесінің интернеттегі жалаңаш фотосуреттерін қарым-қатынастың ауыр үзілісі үшін кек ретінде орналастырады.

Жасөспірімдердің көпшілігі ВКонтактеде, ішінара Youtube — те, чаттарда кибербуллингпен жиі кездесетінін және тек 12%-ы мультипликативті онлайн ойындарда кездесетінін айтады.

Қазіргі таңда жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмасауы өте жиі кездесуде, көбіне олар кибербуллингпен тығыз байланысты. Қазақстанда суицидтер саны бойынша ресми статистика жарияланған жоқ. Тәуелсіз сарапшылар келтірген сандар өз-өзіне қол жұмсау проблемасы Қазақстанға өз-өзіне қол жұмсау саны бойынша әлемдегі жетекші

позициялардың бірін тұрақты бекіте отырып, қауіп-қатер ауқымын қабылдап жатқанын көрсетеді.

Елде 15-19 жас аралығындағы қыздар мен ұлдар арасында ең көп тіркелген суйцидтер бар, бұл Ресейден кейінгі екінші үлкен көрсеткіш. ЮНИСЕФ-тің 2009 жылғы баяндамасы 1999 жылдан 2008 жылға дейін елдегі жастар арасындағы суйцидтер саны 23% - ға артқанын көрсетеді.

Елдің білім министрлігінің баланы қорғау Комитетінің басшысы Раиса Шердің айтуынша, жастар арасында суйцидтің жоғары деңгейіне әкелетін бірнеше факторлар бар:

Мектептегі қорлау

Әлеуметтік мінез-құлық нормаларының төмендеуі

Ата-аналар мен жақындардың сүйіспеншілігін сезінбеу

Ересектер тарапынан қорлау

Секстингке байланысты өз-өзіне қол жұмсау көбеюде, мысалы мектеп қабырғаларында жасөспірімдердің жұптық қарым-қатынас аясында екінші тарап жеке хаттамаларынан жасөспірімнің жеке фото-видеоларын рұқсатсыз таратады. Жасөспірімнің құқықтарын бұзады. Осындай мәселе орыналғанда мектепте жасөспірімнің тарапына хейтинг, қорлау жүреді. Психологиялық тұрғыда жасөспірім бұндай жағдайды көтере алмайды және шешу жолдарын білмейді. Бала бұл оқиға жайлы ата-анасына немесе мұғалімге жүгінбейді, себебі бұл тақырып мектеп қабырғаларында профилактика ретінде көп қозғалынбайды, бала өз құқықтарын қорғау жайлы мәліметпен қамтылмаған.

Алдын алу жолына, бала құқықтарын жүзеге асыруға келетін болсақ, секстингке ұшыраған жағдайда осы мәліметті жасөспірімдерге білген жөн;

ҚР Қылмыстық кодексі 147-бап. Жеке өмірге қолсұғылмаушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және оларды қорғау туралы заңнамасын бұзу.

2. Адамның жеке немесе отбасы құпиясын құрайтын, жеке өмірі туралы мәліметтерді оның келісімінсіз заңсыз жинау не өзге де дербес деректерді заңсыз жинау және (немесе) өңдеу нәтижесінде адамның құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіру – бес мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзету жұмыстарына не сегіз жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

4. Адамның жеке немесе отбасы құпиясын құрайтын, жеке өмірі туралы мәліметтерді оның келісімінсіз тарату не өзге де дер-

бес деректерді заңсыз жинау және (немесе) оңдеу нәтижесінде адамның құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіру – бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

5. Осы баптың төртінші бөлігінде көрсетілген мәліметтерді көпшілік алдында сөйлеген сөзде, көпшілікке көрсетілетін шығармада, бұқаралық ақпарат құралдарында немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып тарату – жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

ҚР Қылмыстық Кодексі 148-бап. Хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары немесе өзге де хабарлар құпиясын заңсыз бұзу

1. Жекетұлғалардың хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары немесе өзге де хабарлар құпиясын заңсыз бұзу – екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не алты жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. ҚР Қылмыстық Кодексі 312-бап. Кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды дайындау және олардың айналымы не оларды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына қатысу үшін тарту

1. Кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды тарату, жария көрсету немесе жарнамалау мақсатында дайындау, сақтау немесе Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы алып өту не тарату, жария көрсету немесе жарнамалау – мүлкі тәркіленіп, үш жылдан алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

2. Он сегіз жасқа толған адамның кәмелетке толмағандарды порнографиялық сипаттағы материалдарды және (немесе) заттарды дайындауға модельдер немесе актерлер ретінде, сол сияқты порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына орындаушылар ретінде қатысу үшін тартуы – мүлкі тәркіленіп, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығына нөмір бойына айыра отырып, бес жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығына айыруға жазаланады.

3. Осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, мынадай:

1) ата-ана, педагог не кәмелетке толмағанадамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған;

2) көрінеу жас балаға қатысты жасалған;

3) алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобы немесе қылмыстық топ жасаған;

4) бірнеше рет жасалған іс-әрекеттер – мүлкі тәркіленіп, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығына нөмір бойына айыра отырып, он жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Кибер қылмыс ақпараттық процестердің жаһандануының және ғаламдық компьютерлік желілердің пайда болуының объективті салдары болып табылады. Адам қызметінің әр түрлі салаларында ақпараттық технологияларды қолданудың өсуі мен оларды қылмыс жасау мақсатында пайдалану да өсуде. Киберкеңістіктегі мәселерді шешудің тікелей жолына жетуге адамның ақыл-ойы жеткіліксіз. Киберкеңістіктен киберқылмысты жою мүмкін емес. Оларды тек зерттеп, тексеруге болады. Тарих көрсеткендей, ешбір заңнама әлемдегі қылмысты толығымен жоя алмады. Мүмкін болатын жалғыз қадам – адамдарға олардың құқықтары мен міндеттері туралы хабарлау. Бұл мақалада киберқылмыс туралы кіріспе ақпарат ұсынылды, тергеу кезінде туындайтын онымен байланысты ұғымдар мен проблемалар, киберқылмысжәнекибер қылмыс туралы ескертулер. Сонымен қатар, кейбір ұғымдар, тақырыптар мен мәселелер толығырақ ұсынылған.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. <https://www.unicef.by/press-centr>
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
3. <https://stop-ugroza.ru/life/10-form-kiberbullinga-ot-kids-kaspersky-ru/>
4. <https://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/item/128288-80-zhertv-kiberbullinga-sredi-podrostkov-devochki-ekspert>
5. ЮНИСЕФ-тің суицид саласындағы зерттеуі <https://www.unicef.org/kazakhstan>
6. Адам құқықтарыныңжалпығабірдейдекларациясы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001>
7. Қазақстан РеспубликасыныңҚылмыстықкодексі <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>

УДК 341.231.14

Елеуов Алихан Мұханұлы
студент 4 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРАВО НА ИНТЕРНЕТ-ДОСТУП

Аннотация

В данной статье исследуются правовое положение права на интернет-доступ. Дан правовой анализ международных договоров по защите прав на интернет-доступ. Исследованы научные труды и опыт зарубежных стран.

Ключевые слова: право на интернет-доступ, интернет, права человека, доступ в интернет.

Елеуов Алихан Мұханұлы
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 4 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ИНТЕРНЕТКЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ҚҰҚЫҒЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада Интернетке қол жеткізу құқығының құқықтық жағдайы зерттеледі. Интернет қол жетімділік құқығын қорғау бойынша халықаралық шарттарға құқықтық талдау жасалды. Шетелдердің ғылыми еңбектері мен тәжірибелері зерттелген.

Түйінді сөздер: Интернетке қол жеткізу құқығы, интернет, адам құқықтары, интернетке қол жеткізу.

YeleuovAlikhan Mukhanuly
4 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

RIGHT TO INTERNET ACCESS

Annotation

This article examines the legal status of the right to Internet access. The legal analysis of international treaties on the protection of Internet access rights is given. The scientific works and experience of foreign countries are studied.

Keywords: right to Internet access, Internet, human rights, Internet access.

Доступ в Интернет стал неотъемлемой частью современной жизни, необходимой для обеспечения свободы выражения мнений, участия в политической жизни, охраны здоровья и других основных прав. Это обеспечивает бесценное пространство, где маргинализованные сообщества иницируют социальные изменения и создают идентичности.

Граждане мира в подавляющем большинстве согласны с тем, что доступ в Интернет является основополагающим правом человека, и опрос 2010 года показал, что четыре из пяти человек во всем мире разделяют эту точку зрения. Тем не менее, по оценкам, 3,7 миллиарда человек во всем мире не подключены к Интернету (данные о доступе в Интернет в основном ограничены развитыми странами). Более того, эта проблема выходит за рамки стран с низким и средним уровнем дохода.

Пандемия COVID-19 высветила и усугубила эти широко распространенные проблемы, связанные с ненадежностью или полной недоступностью Интернета. Вред, причиняемый этим цифровым разрывом, ясно показывает, почему доступ в Интернет необходим, и поэтому его следует рассматривать как право человека. Так во время пандемии в Республике Казахстан граждане столкнулись с зависанием интернета из-за большого трафика, но данную проблему испытали практически все страны.

Поиск и установление права на доступ в интернет в соответствии с международным правом

Ни один крупный международный договор не кодифицирует право на доступ в Интернет, и общее мнение ученых заключается в том, что в настоящее время у правительств нет международно-правовых обязательств принимать меры для обеспечения такого права для своих граждан. Тем не менее, некоторые ученые утверждают, что государства обязаны воздерживаться от вмешательства в доступ, если ограничения препятствуют осуществлению прав человека. Другие утверждают, что растущие тенденции в международной политике и мягком праве указывают на сближение норм и движение к будущему признанию до-

ступа в Интернет в качестве права человека. Это право будет включать обязательства правительств по обеспечению необходимой физической инфраструктуры.

Совет ООН по правам человека рассмотрел вопрос о доступе в Интернет в нескольких не имеющих обязательной силы резолюциях “О поощрении, защите и осуществлении прав человека в Интернете”. В последней резолюции подчеркивается важность применения основанного на правах человека подхода к доступу в Интернет и содержится призыв к государствам “содействовать доступному и надежному подключению, цифровому доступу и цифровой интеграции”. Хотя в резолюции прямо не упоминаются юридические обязательства государств по предоставлению инфраструктуры, необходимой для доступа в Интернет, и формулировки, касающиеся обязанностей государств, являются мягкими, тем не менее, это знаменует собой значительный шаг на пути к более широкому юридическому признанию прав доступа в Интернет.

Недавно Организация Объединенных Наций (ООН) опубликовала на своем веб-сайте новый доклад, в котором говорится, что право на доступ в Интернет признано неотъемлемым правом человека.

Таким образом, намеренное лишение людей в различных регионах мира возможности выходить в Интернет в настоящее время является нарушением прав человека. Решение ООН добавить право на доступ в Интернет в список неотъемлемых прав было принято после того, как сирийские власти 3 июня отключили доступ в Интернет по всей стране, чтобы помешать оппозиции координировать свои действия[1].

Право на доступ в интернет в существующих договорах

Один из путей к признанию – показать, что право на доступ в Интернет подразумевается в существующих правах человека. Такой подход к толкованию использовался, например, для утверждения, что право на убежище в связи с изменением климата в связи с ухудшением состояния окружающей среды (явно не являющееся обязательным международным правом человека) включено в право на жизнь, которое является основополагающим правом человека, выраженным в основных международных договорах. Право на доступ в Интернет, возможно, подразумевается в установленных правах человека, включая свободу выражения мнений, которая закреплена в статье 19 Всеобщей декларации прав человека (ВДПЧ) и Международном пакте о гражданских и политических правах (МПГПП) [2].

Совет ООН по правам человека отметил, что эти положения охватывают право на доступ в Интернет. Бывший Специальный докладчик

ООН по свободе выражения мнений Фрэнк Ла Рю аналогичным образом утверждал, что доступ в Интернет следует признать в качестве права человека, жизненно важного для свободы выражения мнений. А на статью 19 МПГПП ссылались в ходе судебных разбирательств, оспаривающих отключение Интернета в Камеруне в 2017 году. Другие статьи МПГПП могли бы аналогичным образом поддерживать право на доступ в Интернет, такие как статья 22 (свобода ассоциации) или статья 25 (право «принимать участие в ведении государственных дел») [3].

Важно отметить, что это не просто негативные права на невмешательство. По словам Ла Рю, правительства также обязаны продвигать и предоставлять инфраструктуру и оборудование, необходимые для получения доступа. Эта обязанность частично вытекает из статьи 2 МПГПП, в которой говорится, что государства должны предпринять шаги для немедленного осуществления перечисленных прав. Более того, в Замечании общего порядка № 34 Комитета по правам человека говорится, что правительствам «следует предпринять все необходимые шаги [...] для обеспечения доступа отдельных лиц» к Интернету и глобальным сетям информационно-коммуникационных технологий.

Необходимость признания права на доступ в Интернет коренится в неделимости основных прав человека. Принципы взаимозависимости и неделимости прав упоминаются во всех основных договорах по правам человека. Когда нарушается один набор прав человека (например, экономических и социальных), это также затрагивает другие права (например, гражданские и политические права).

Что касается Интернета и установленных прав человека, то практически невозможно полноценно участвовать в общественных делах и политике без доступа в Интернет. То же самое касается доступа к надлежащему образованию, здравоохранению или другим экономическим и социальным правам человека.

Таким образом, доступ в Интернет должен быть признан одним из основных прав человека, поскольку он неотделим от других основных прав человека, неотделим от них и необходим для их реализации.

Право на доступ в интернет в обычном международном праве

Право на доступ в Интернет также может стать признанным юридическим правом в рамках обычного международного права (ОМП). ОМП состоит из двух элементов: практика государств (то, как государства действуют в отношении права) и *opinio juris* (субъективное мнение государств об их обязательствах). Для признания права таким образом

должна существовать общая практика государств, признающих это право, а также убежденность этих государств в том, что это право существует. Влияющие факторы включают судебные решения, мягкое право и юридическую науку.

Появляется все больше свидетельств того, что доступ в Интернет может стать признанным правом в соответствии с ОМП. В последние годы право на доступ в Интернет получает все большее признание в государственной практике. Эстония классифицировала доступ в Интернет как право человека в 2001 году. Финляндия сделала широкополосную связь законным правом для своих граждан в 2009 году. Индийский штат Керала также объявил всеобщий доступ в Интернет основным правом человека. Другие страны, заявившие об этом, включают Швецию, Канаду, Германию и Грецию. В 2013 году Мексика не только объявила доступ в Интернет правом человека, но и потребовала от правительства предоставить доступ тем, кто не может себе этого позволить, включая обязательство по созданию общественной инфраструктуры для поддержки доступа.

Этот вопрос также решался в национальных судах. В деле 2010 года Верховный суд Коста-Рики заявил, что доступ в Интернет является основополагающим правом. Даже Верховный суд Соединенных Штатов отметил, что доступ к Интернету и платформам социальных сетей предоставляет “возможно, самые мощные механизмы, доступные частному гражданину, чтобы его или ее голос был услышан”.

Это растущее государственное признание права на доступ в Интернет во многих регионах и различными способами усиливает аргументы в пользу признания права человека на доступ в Интернет в соответствии с ОМП.

Заключение

В 2010 году британская телерадиокомпания Би-би-си организовала опрос в 26 странах, в котором приняли участие более 27 тысяч человек. Этот опрос показал, что большинство (79%) считают доступ в Интернет своим основным правом. Тенденции к повышению значимости доступа в Интернет для современного общества таковы, что государства вынуждены реагировать на происходящие изменения. В результате ряд стран пошли по пути прямого признания права на доступ в Интернет в качестве основного права человека на национальном уровне. С другой стороны, этому вопросу уделяется значительное внимание на международном уровне, и здесь подобные идеи получают более подробную информацию.

В связи с растущим значением информационных и телекоммуникационных технологий у населения сформировались ожидания относительно доступа к сети определенного качества и определенных возможностей для работы в ней. Субъектом, который может существенно повлиять на реализацию этих ожиданий, является государство.

Реагируя на эти ожидания и осознавая преимущества развития информационных технологий, государства, хотя и не обеспечивают напрямую право на доступ в Интернет, совместно формируют правовое регулирование, в котором они берут на себя обязательства, касающиеся технологических и идеологических аспектов доступа в Интернет и работы в нем, что можно рассматривать как предпосылку для утверждения этого права в качестве самостоятельного [4].

Подводя итог, следует отметить, что «заявка» на признание права на доступ в Интернет в качестве самостоятельного права человека состоялась. Оно находится в процессе становления. Ожидается, что степень вовлеченности Интернета в сферу реализации прав человека будет продолжать возрастать, и право на доступ к Интернету вполне может быть признано новым универсальным правом, неотъемлемым атрибутом социализации и, наконец, перестанет рассматриваться конституционалистами как «приложение» к праву на информацию.

Список использованных источников:

1. ООН признала право на доступ в Интернет неотъемлемым/ Ссылка URL:<https://rg.ru/2011/06/07/oon-site-anons.html>
2. Всеобщая декларация прав человека, принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года
3. Международный пакт о гражданских и политических правах (Нью-Йорк, 16 декабря 1966 г.)
4. Хуснутдинов А. Право на доступ в Интернет – новое право человека? // Сравнительное конституционное обозрение. 2017. №4(119). С.109–123.
5. STUDY. EPRS | European Parliamentary Research Service. Author: Hendrik Mildebrath. Members' Research Service. PE 696.170 – July 2021. EN.

ӘОЖ 347.1

Жайлаубай Ж.А.,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Ғылыми жетекші:

з.ғ.к., «КҚУ «Әділет» Жоғары құқық мектебінің қауымдастырылған профессоры Калимбекова А.Р.

Аңдатпа

Мақалада сыбайлас жемқорлық ұғымы қарастырылады. Автор сыбайлас жемқорлық құбылысын зерттеуде тарихи шегініс жасады. Сыбайлас жемқорлықтың түрлеріне назар аударылып, мемлекеттік басқарудағы, судьялар арасындағы сыбайлас жемқорлық ерекше үлкен зиян келтіруі мүмкін екендігі атап өтілді. Сыбайлас жемқорлықпен күресу жолдары, шенеуніктердің, мемлекеттік қызметкерлердің жауапкершілігін күшейту шаралары ұсынылды, олар арқылы адам құқығы көбірек қорғалады.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, жауапкершілік, мемлекеттік қызметші, судья, адам құқығы.

Жайлаубай Ж.А.,
студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

КОРРУПЦИЯ И ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

В статье рассмотрено понятие коррупции. Автором сделан исторический экскурс при исследовании явления коррупции. Обращается внимание на виды коррупции, отмечено, что коррупция в государственном управлении, среди судей способна принести особенно большой вред.

Предложены пути борьбы с коррупцией, меры усиления ответственности должностных лиц, государственных служащих, посредством чего права человека будут более защищены.

Ключевые слова: коррупция, ответственность, государственный служащий, судья, права человека.

Zhailaubai Zhuldyz Askarkyzy,

2nd year student of the Higher School of Law «Adilet»,

Caspian Public University,

The Republic of Kazakhstan, Almaty

CORRUPTION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Annotation

The article considers the concept of corruption. The author made a historical digression in the study of the phenomenon of corruption. Attention is drawn to the types of corruption, it is noted that corruption in public administration, among judges can bring especially great harm. Proposed ways to combat corruption, measures to strengthen the responsibility of officials, civil servants, through which human rights will be more protected.

Key words: corruption, responsibility, civil servant, judge, human rights.

Сыбайлас жемқорлық дегенде ойыңызға не түседі? Сыбайлас жемқорлық дегеніміз не? Сыбайлас жемқорлық-өз өкілеттіктерін өз пайдасы үшін пайдаланатын адамдар.

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша сыбайлас жемқорлық – мемлекеттік міндеттерді атқаратын адамдардың, сондай-ақ соларға теңестірілген адамдардың лауазымдық өкілеттігін және соған байланысты мүмкіндіктерін пайдалана отырып не мүліктік пайда алу үшін олардың өз өкілеттіктерін өзгеше пайдалануы, жеке өзі немесе делдалдар арқылы заңда көзделмеген мүліктік игіліктер мен артықшылықтар алуы, сол сияқты бұл адамдарға жеке және заңды тұлғалардың аталған игіліктер мен артықшылықтарды құқыққа қарсы беруі арқылы оларды сатып алуы сыбайлас жемқорлық [1]

Сыбайлас жемқорлық еліміздің экономикалық өсуі мен дамуына үлкен кедергі болып табылады. Негізгі себеп-билікті пайдалануға байланысты экономикалық пайда алу мүмкіндігі. Негізгі тежеуші фактор-ашкереулеу және жазалау қаупі.

Ежелгі Рим XII кестелерінде пара туралы айтылады; Ежелгі Ресейде Митрополит Кирилл «парақорлықты» сиқыршылық пен маскүнемдікпен қатар айыптады. Иван IV Грозныйдың кезінде монеталармен құйрылған қаздан артық алған Дик бірінші рет өлім жазасына кесілді. Сондай-ақ, Ш.Монтескье: «...ғасырлар бойы қалыптасқан тәжірибеден белгілі, билікке ие болған кез-келген адам оны теріс пайдалануға бейім және ол осы бағытта өзінің шегіне жеткенше жүреді». Тиісінше, сыбайлас жемқорлықтың көріністері тоталитарлық және демократиялық режимі бар мемлекеттерде де, экономикалық және саяси дамымаған елдер мен супер державаларда да кездеседі. Негізнен, мұндай елдердің алатын үміткер айрықша целомудрие. Ежелгі Египеттің билеушілері де осындай мәселелерге тап болды. Археологиялық зерттеулер барысында табылған құжаттар 597-538 жылдары еврейлерді вавилондық тұтқындаудан кейінгі кезеңде Иерусалимдегі сыбайлас жемқорлықтың жаппай көріністерін көрсетеді.[2]

Сыбайлас жемқорлықтың пайда болуы мен болуы қоғамдық және экономикалық қызметтегі басқару функцияларын бөлу сәтінен бастап мүмкін болады. Дәл осы жағдайда лауазымды тұлға ресурстарды басқаруға мүмкіндік алады. Осыдан кейін шенеунік мемлекет мүддесі үшін емес, жеке пайдәкүнемдік ниеттері негізінде шешім қабылдай бастайды.

Сыбайлас жемқорлықтың ең қорқынышты фактісі-судьяларды сату, өйткені нақты қылмыскерлер бостандықта қалуы мүмкін, ал жазықсыз адамдар жазалануы мүмкін.

XX ғасырдың екінші жартысында сыбайлас жемқорлық халықаралық проблемаға айналды. Жаһандану жағдайында бір елдегі сыбайлас жемқорлық көптеген елдердің дамуына теріс әсер етеді. Көптеген мамандардың пікірінше, сыбайлас жемқорлықтың базалық себебі саясат институттарының жетілмегендігі болып табылады, олар тежеудің ішкі және сыртқы тетіктерін қамтамасыз етуі тиіс.

Платон мен Аристотель сыбайлас жемқорлықты саяси категорияларға жатқызды, Н. Макиавелли оны азаматтық қасиетті бұзатын мемлекеттің жалпы ауруының дәлелі деп санады, Ш. Монтескье оны дисфункционалды процесс ретінде сипаттады, нәтижесінде жақсы саяси тәртіп немесе жүйе жарамсыз болып қалды [3].

Қазіргі ғылыми, оқу және қоғамдық-публицистикалық әдебиеттерде сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі анықтамалары ұсынылған. Сыбайлас жемқорлықтың интегралды сипаты. Бүгінгі күні осы күрделі құбылыстың біржақты анықтамасын жасауға мүмкіндік бермеді.

Сыбайлас жемқорлыққа байланысты сот төрелігіне тең қол жетімділік жоқ. Сыбайлас жемқорлық адам құқығын бұзады және көптеген адамдардың өміріне теріс әсер етеді. Сыбайлас жемқорлық әділ сайлау өткізуге кедергі келтіреді. Коррупция басқарады қоғам. Егер сыбайлас жемқорлық адам құқығын бұзса, онда адам құқығын сақтау және құрметтеу сыбайлас жемқорлыққа қарсы күшті құрал болуы керек.

ҚР Конституциясында бекітілген адам, оның құқықтары мен бостандықтары жоғары құндылықтар болып табылатыны туралы ережелерге [4] қарамастан, азаматтардың бірлесу, жиналыс бостандығына, объективті тергеу жүргізуге, әлеуметтік-экономикалық құқықтарға, ақпарат алу және тарату құқықтарына шектеулі құқықтары бар. Мұның бәрі, сайып келгенде, азаматтардың сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы күреске әлсіз қатысуына әкеледі.

Адам құқықтарының басымдығы сыбайлас жемқорлықты қылмыс ретінде қабылдамауға тиіс құндылықтар жүйесінің негізгі қағидаты және ажырамас бөлігі болуға тиіс. Сыбайлас жемқорлықпен күресетін құқық қорғаушылар мен белсенділер бір-бірін алмастырмай, бірлесіп және жалпы әдістермен әрекет етуі керек, бастысы біртұтас болуы керек. Бұл ретте олар құқық қорғау органдарына алдын алу іс-әрекеттерін ұсынуға тиіс. Адам құқықтарын сақтау сыбайлас жемқорлыққа қарсы ең тиімді іс-қимыл болады деген түсінікті күшейту қажет. Мемлекетті ашық басқару, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі халықаралық ынтымақтастық және адам құқықтарын қорғау сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл үшін бүкіл әлемде үздік басшылық болуы мүмкін.

Мемлекет басшысының сайлауалды бағдарламасын орындау үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды күшейту жөнінде бірқатар маңызды заңнамалық шаралар қабылданды.

Тәуелсіз Қазақстан тарихында алғаш нте басшылардың бағыныстылардың сыбайлас жемқорлық үшін жауапкершілігі заңнамалық деңгейде бекітілді. Енді саяси мемлекеттік қызметшілер, егер олардың тікелей бағыныштылары сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған болса, отставкаға кетуі керек. Саяси емес, А және Б корпусының мемлекеттік әкімшілік қызметшілері болып табылатын басқа да барлық басшыларға қатысты олардың тікелей бағыныстылары сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған жағдайда тәртіптік жауапкершілік енгізілді. Сонымен қатар, менеджердің ұжымдағы сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жөніндегі міндеттерін жүйелі түрде ескермегені үшін жауапкершілігі енгізілді. Нормативтік құқықтық актілер жобаларының сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамасы қалпына келтірілді, бұл

заңнамалық және заңға тәуелді актілерді әзірлеу сатысында сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне әкеп соқтыратын нормаларды алып тастауға мүмкіндік береді. [5]

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 2 шілдедегі № 267-І «сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңы.
2. https://studbooks.net/1117502/pravo/istoriya_voznikoveniya_razvitiya_korrupsii
3. Афоризмдер. www.aforizmer.ru
4. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы, Астана, «Елорда», 2009 –Б.56.
5. <https://docviewer.yandex.kz/view/1018684340/>

УДК 342.7

Ильясов Ж.З.,

студент 3 курса Университета «Туран»,
глава Научного клуба в Области Юриспруденции и
Международного права при Университете Туран,
Республика Казахстан, г. Алматы

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОКУМЕНТЫ В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ИХ СОБЛЮДЕНИЕ

Аннотация

В статье отмечается, что, несмотря на то что, сейчас век человечности, демократии и прав человека, но проблемы в соблюдении этих прав до сих пор имеются. Даже, несмотря на то, что все страны мира подписали и ратифицировали конвенции, договора, декларации по защите прав человека, и их соблюдение и так далее.

В данной статье поднимается вопрос о соблюдении и наблюдении за соблюдением данных договоров, а также что влечёт за собой их несоблюдение и не исполнение.

Автор считает, что данные действия, которые сейчас проходят, малоэффективны в реальности, на бумагах одно, а в реальности другое. И поэтому нужно пересмотреть то, как страны и международные органи-

зации, борются за соблюдение и исполнение этих самых договоров. Потребность в соблюдении этих прав, а также самосознание граждан, в том, что эти права им нужны, помогут в развитии общества и соблюдении данных договоров.

Ключевые слова: права человека, соблюдение, ООН, конвенция, пакты, декларация, Совет Европы, не соблюдение, санкции.

Ильясов Ж.З.,

«Тұран» Университетінің 3 курс студенті,
«Тұран» Университетінің «Құқықтану және халықаралық құқық»
саласындағы ғылыми клубының жетекшісі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰРАЛДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ САҚТАУ

Аңдатпа

Мақалада қазір адамзаттың, демократияның, адам құқығының заманыболғанына қарамастан, бұл құқықтарды сақтауда әлі де проблемалар бар екені атап өтілген. Бұл мақалада осы келісімдерді сақтау және олардың сақталуын бақылау мәселесі, сондай-ақ сақтамау және орындамау нені білдіретіндігі сияқты мәселелері көтеріледі.

Автор қазір орындалып жатқан бұл әрекеттер шындықта тиімсіз, қағаз жүзінде бір нәрсе, ал іс жүзінде басқа нәрсе деп есептейді. Сондықтан, дәл осы шарттарды сақтау және жүзеге асыру үшін елдер мен халықаралық ұйымдар қалай күресетінін қайта қарау қажет.

Бұл құқықтарды құрметтеу қажеттілігі, сондай-ақ азаматтардың өздеріне бұл құқықтар қажет екенін сезінуі қоғамның дамуына және осы келісімдердің сақталуына ықпал етеді.

Түйінді сөздер: адам құқықтары, сақтау, БҰҰ, конвенция, пактілер, декларация, ЕуропаКеңесі, сақтамау, санкциялар.

Ilyassov Z.Z.,

3rd year student of the University of Turan, head of the Science Club in the
Field of Jurisprudence and International Law at the University of Turan,
Republic of Kazakhstan, Almaty

INTERNATIONAL INSTRUMENTS IN THE FIELD OF THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND THEIR COMPLIANCE

Annotation

The article notes that despite the fact that now is the age of humanity, democracy and human rights, there are still problems in the observance of these rights.

Even though all countries of the world have signed and ratified conventions, treaties, declarations on the protection of human rights, and their observance, and so on.

This article raises the issue of compliance with and monitoring compliance with these agreements, as well as what their non-compliance and non-execution entails.

The author believes that these actions, which are now taking place, are ineffective in reality, on paper one thing, but in reality another. And therefore, it is necessary to reconsider how countries and international organizations fight for the observance and implementation of these very treaties.

The need to respect these rights, as well as the self-awareness of citizens that they need these rights, will help in the development of society and the observance of these agreements.

Key words: human rights, observance, UN, convention, pacts, declaration, Council of Europe, non-observance, sanctions.

Международные договора, конвенции и так далее неотъемлемая часть современного мира, особенно в области защиты прав человека, их соблюдение и так далее.

Со временем развития мира, люди иногда задумывались об основных правах, которые обязаны быть у любого человека. Но этому мешали власти имущие, так как им это было не выгодно. Но всё изменилось, когда прошли 2 мировые войны, которые показали, что защита права человека, нужна этому миру как воздух. После окончания 2 мировой войны, главы государств и население начали поднимать, этот серьёзный вопрос, поэтому началось создание этих документов.

Список самых главных документов:

ВСЕОБЩАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА (1948)

Всеобщая Декларация прав человека была принята на третьей сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Случилось это 10 декабря 1948 года, вскоре после того, как были обнародованы свидетельства преступлений нацистской Германии во время Второй мировой войны, в частности Холокоста, массового убийства 6 миллионов евреев в Европе. Всеобщая декларация прав человека – самый важный международный документ, определяющий права человека, как принадлежащие всем людям от

рождения, независимо от их пола, цвета кожи, этнической, религиозной или сексуальной принадлежности. Активное участие в разработке документа принимала Элеонора Рузвельт, — руководитель Комитета по разработке Декларации. Всеобщая декларация прав человека состоит из 30 статей и защищает гражданские, политические, экономические и социально-культурные права человека.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОКУМЕНТЫ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

ЕВРОПЕЙСКАЯ КОНВЕНЦИЯ О ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ОСНОВНЫХ СВОБОД (1950)

В 1950 году Советом Европы была принята Европейская конвенция о защите прав и свобод человека, которая стала одним из важнейших международных документов о правах человека, позволяющих гражданам возбуждать дела против своих государств и добиваться справедливого судебного разбирательства в Европейском суде по правам человека.

Европейская конвенция и ее протоколы защищают:

- право на жизнь, свободу и неприкосновенность личности
- справедливое судебное разбирательство
- участие и выдвижение своей кандидатуры на выборах
- свободу мысли, совести и религии
- свободу слова и прессы
- свободу распоряжаться своей собственностью
- свободу собраний и объединений.

Европейская конвенция и ее протоколы особо запрещают:

- пытки и бесчеловечное обращение
- смертную казнь
- рабство и подневольный труд
- высылку из страны собственных граждан или отказ им во въезде

в страну

- коллективную высылку иностранцев.

Главное отличие Конвенции от иных международных договоров в области прав человека — существование реально действующего механизма защиты декларируемых прав- Европейского суда по правам человека, рассматривающего индивидуальные жалобы на нарушения конвенции. Все 47 стран- членов Совета Европы ратифицировали Европейскую конвенцию о защите прав человека и основных свобод. Обязательным при ратификации является отказ от применения смертной казни. При ратификации государства обязуются соблюдать положения Европейской Конвенции и ее протоколов; исполнять решения Европей-

ского Суда по правам человека и приводить свое законодательство в соответствие с положениями Конвенции и решениями Суда.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПАКТ О ГРАЖДАНСКИХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРАВАХ (1966)

Международный пакт о гражданских и политических правах, принятый Генеральной Ассамблеей ООН в декабре 1966 года, призывает государства, его ратифицировавшие уважать гражданские и политические свободы граждан. Гражданские и политические свободы, такие как свобода слова, религии, объединений и ассоциаций, свобода выборов и право на жизнь. Обязательства наблюдения за исполнением положений Международного пакта о гражданских и политических правах возложено на Комитет по правам человека ООН.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПАКТ ОБ ЭКОНОМИЧЕСКИХ, СОЦИАЛЬНЫХ И КУЛЬТУРНЫХ ПРАВАХ (1966)

Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, принятый Генеральной Ассамблеей ООН 16 декабря 1966 года, вступил в силу 3 января 1976 года. Пакт оговаривает защиту таких прав, как:

- Право на самоопределение
- Право на труд и благоприятные условия труда
- Право на создание профсоюзов и забастовки
- Право на социальное обеспечение
- Защита семьи, материнства и детей
- Право на достаточный уровень жизни
- Право на образование и бесплатное обязательное начальное образование
- Право на участие в культурной жизни и пользования достижениями науки.

КОНВЕНЦИЯ О ЛИКВИДАЦИИ ВСЕХ ФОРМ ДИСКРИМИНАЦИИ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН (1979)

Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, принятая на Генеральной Ассамблее ООН в 1979, вступила в силу 3 сентября 1981 года. Статья 1 Конвенции определяет дискриминацию в отношении женщин как любое различие, исключение или ограничение по признаку пола, которое направлено на ослабление или сводит на нет признание, пользование или осуществление женщинами, независимо от их семейного положения, на основе равноправия мужчин и женщин, прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной, гражданской или любой другой области.

Международный день борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин отмечается, по инициативе Генеральной ассамблеи ООН 2000 года, каждый год 25 ноября и призван обратить внимание на проблему насилия над женщинами во всех странах мира.

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНВЕНЦИЯ О ЛИКВИДАЦИИ ВСЕХ ФОРМ РАСОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ (1979)

Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации, принятая Генеральной Ассамблеей ООН в декабре 1965 года, вступила в силу в январе 1969 года. Комитет ООН по ликвидации расовой дискриминации следит за исполнением положений конвенций государствами, ее ратифицировавшими.

Выражение «расовая дискриминация» означает в Конвенции любое различие, исключение, ограничение или предпочтение, основанное на признаках расы, цвета кожи, родового, национального или этнического происхождения, имеющие целью или следствием уничтожение или умаление признания, использования или осуществления на равных началах прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной или любых других областях общественной жизни. Государства-участники осуждают расовую дискриминацию и обязуются безотлагательно всеми возможными способами проводить политику ликвидации всех форм расовой дискриминации.

КОНВЕНЦИЯ ООН ПРОТИВ ПЫТОК И ДРУГИХ ЖЕСТОКИХ, БЕСЧЕЛОВЕЧНЫХ, УНИЖАЮЩИХ ДОСТОИНСТВО ВИДОВ ОБРАЩЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ (1984)

Конвенция ООН против пыток, принятая в 1984 году, вступила в силу в 1987 году. Комитет ООН против пыток следит за исполнениями положений Конвенции государствами, ее ратифицировавшими.

Статья 1 Конвенции определяет «пытку» как любое действие, которым какому-либо лицу умышленно причиняется сильная боль или страдание, физическое или нравственное, чтобы получить от него или от третьего лица сведения или признания, наказать его за действие, которое совершило оно или третье лицо или в совершении которого оно подозревается, а также запугать, или принудить его или третье лицо, или по любой причине, основанной на дискриминации любого характера, когда такая боль или страдание причиняются государственным должностным лицом или иным лицом, выступающим в официальном качестве, или по их подстрекательству, или с их ведома или молчаливого согласия. В это определение не включаются боль или страдания, которые возникают лишь в результате законных

санкций, неотделимы от этих санкций или вызываются ими случайно.

КОНВЕНЦИЯ ООН О ПРАВАХ РЕБЕНКА (1989)

Конвенция о правах ребенка была принята Генеральной ассамблеей ООН в ноябре 1989 года и вступила в силу в сентябре 1990 года. Конвенция состоит из 54 статей, оговаривающих индивидуальные права детей в возрасте до 18 лет на полное развитие своих возможностей в условиях, свободных от голода и нужды, жестокости, эксплуатации и других форм злоупотреблений.

Конвенция дает определение «ребенка» и приоритетность интересов детей перед интересами общества.

В ней закреплены:

- Права детей на жизнь, имя, гражданство, право знать своих родителей, право на заботу родителей и на не разлучение, права и обязанности родителей по отношению к детям

- Права детей на выражение своих взглядов, своего мнения, на свободу мысли, совести и религии, ассоциаций и мирных собраний, доступ ребенка к распространению информации

- Права детей на уровень жизни, необходимый для физического, умственного, духовного, нравственного и социального развития ребенка, а также права на образование, отдых и досуг

- Защита прав детей от эксплуатации, от незаконного употребления наркотиков, похищения и торговли детьми

- Права детей, находящихся в месте заключения, а также права детей на охрану во время вооруженных конфликтов и войн.

Конвенция о правах ребенка ратифицирована всеми странами-членами ООН, кроме США и Сомали.

КОНВЕНЦИЯ ООН О ПРАВАХ ИНВАЛИДОВ (2006)

Конвенция ООН о правах инвалидов, принятая Генеральной Ассамблеей ООН в декабре 2006 года, вступила в силу в марте 2007 года. На сегодняшний день 97 государств в мире ратифицировали и 147 государств подписали Конвенцию.

В статье 3 перечислены следующие принципы Конвенции:

- Уважение достоинства человека, его личной самостоятельности, свободу делать свой выбор и независимость

- Недискриминация

- Полное и эффективное вовлечение и включение в общество

- Уважение особенностей инвалидов и их принятия в качестве компонента людского многообразия и части человечества

- Равенство возможностей
- Доступность среды: свободный доступ к транспортным средствам, местам и информации и невозможность отказа в доступе по причине инвалидности
- Равенство мужчин и женщин
- Уважение развивающихся способностей детей-инвалидов и уважение права детей-инвалидов сохранять свою индивидуальность, право гордиться собой/

В сегодняшнем мире, в мире, где идёт глобализация и цифровизация, эти договора, документы и так далее получили, большую силу, как никогда ранее, так как если одна из стран участниц, не поддерживает данные конвенции и договора, в её сторону летят Санкции.

Самые популярные из них это запрет на торговлю и въезд в страну, которая объявила санкции.

Например: КНР, регулярно нарушает права человека, особенно в СиньЦзянско-Уйгурском Автономном округе, где многие представители мусульманской религии или те кто просто осудил действия властей подвергаются насилию со стороны властей КНР, и их принуждают к рабскому труду. Или их отправляют в лагеря “перевоспитания”, начиная с 2014 года Пекин, отрицал их существование, но потом, новостная лента BBC в 2017 году, раскрыла место нахождения одного из таких лагерей. Когда об этом узнал мир, в сторону КНР пошли санкции, на покупку их товаров и закрытии там юр. Лиц, что вызвало безработицу и серьёзный кризис в области обработки и производства. После этого Китай в срочном порядке начал исправлять дела и даже была приглашена специальная комиссия из ООН, для проверки, но мы уже видим, что это в КНР было и теперь Западные компании с осторожностью относятся, к тому, чтобы открывать свои заводы и фабрики в КНР.

Также за последнее время, самое большое и громкое собрание по поводу прав человека, их соблюдение и так далее. Это был Уйгурский трибунал в Лондоне, где на протяжении нескольких месяцев собирались доказательства, свидетели и даже показания бывших работников этих лагерей и заключённых.

Санкции являются хорошим рычагом влияния, так как с их помощью, лучше осуществляется исполнение договоров по защите прав человека. Также за соблюдением этих документов следят разные международные организации, СМИ, общественность, мониторинговые комиссии, правоохранительные органы и так далее.

К примеру: специальная комиссия ООН, приезжает в разные страны и следит за исполнением данных договоров, если поступил сигнал. А потом отправляет отчёт Генеральному директору.

Список использованных источников:

1. https://ru.wikipedia.org/wiki/Права_человека
2. <https://www.ohchr.org/ru/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>
3. <https://foxford.ru/wiki/obschestvoznanie/prava-cheloveka-i-ih-zaschita>
4. <https://www.coe.int/ru/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

УДК 347

Калымжанов Жасулан,
студент 3 курса специальности «Юриспруденция»
Университета «Туран»,
Республика Казахстан, г. Алматы

Научный руководитель:

Алаева Г.Т., к.ю.н., ассоциированный профессор кафедры «Юриспруденция и международное право» Университета «Туран»

РЫНОК КРЕДИТНО-ДЕФОЛТНЫХ СВОПОВ И ЕГО ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОРМАЦИОННОГО КОНТРОЛЯ

Аннотация

В данной статье рассмотрено юридическое положение кредитно-дефолтных свопов в РК. Обращается внимание на неясность их правового состояния и предлагаются пути решения данной задачи.

Ключевые слова: экономика, финансы, юриспруденция и деривативы, кредитно-дефолтный своп, своп контракт.

Калымжанов Ж.Б.,
«Туран» университетінің
«Құқықтану» мамандығының 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы

КРЕДИТТІК-ДЕФОЛТТЫҚ СВОПТАР НАРЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ АҚПАРАТТЫҚ БАҚЫЛАУ АРҚЫЛЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ РЕТТЕУ

Аңдатпа

Бұл мақалада ҚР-дағы кредиттік-дефолттық своптардың заңды ережесі қарастырылады. Олардың құқықтық жағдайының белгісіздігіне назар аударылып, осы мәселені шешу жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: экономика, қаржы, құқықтану және деривативтер, кредиттік-дефолттық своп, своп келісімшарт.

Kalymzhanov Zh.B.,

3rd year student of the specialty "jurisprudence"

University "Turan",

Republic of Kazakhstan, Almaty

CREDIT DEFAULT SWAPS MARKET AND ITS LEGISLATIVE REGULATION THROUGH INFORMATION CONTROL

Annotation

This article discusses the legal status of credit default swaps in the Republic of Kazakhstan. Attention is drawn to the ambiguity of their legal status and ways of solving this problem are suggested.

Key words: economics, finance, law and derivatives, credit default swap, swap contract.

Люди, владеющие информацией, владеют миром. Темпы развития экономики ее способом производства и перераспределением общественных благ, регулируются законодательством, однако ее субъекты могут испытывать информационный вакуум. Закон не всегда может своевременно предусмотреть все негативные сценарии и уберечь от них путем рационального определения прав и обязанностей сторон. Соотношение уровня экономики и информации служит проявлением кризиса: нехватка технологий, способствующих быстрому обмену информацией и контролю за ситуацией.

Такая проблема случилась с миром в 2008 году в виду произошедшего мирового финансового коллапса. Этот кризис был по-своему уникален. Он не был похож на кризис перепроизводства или наоборот, недопроизводства. Всеми виной бесконечная погоня за прибылью и

отсутствие четких информационных посылов от государства по урегулированию тех сфер экономики, которые создали цепную реакцию банкротств и, как итог, кризис мирового масштаба. Проблемным тогда оказался дериватив под названием «кредитно-дефолтный своп» или CDS (от англ. -«Creditdefaultswap»).

Принцип действия довольно прост. Являясь инвестиционной компанией, банком, негосударственным пенсионным фондом, либо любым иным финансовым учреждением, лица, заинтересованные в получении дохода, активно инвестируют или кредитуют своих контрагентов на сумму 1000 \$ под 10% на один год. Но ведь всегда существует риск невозврата авансированных средств должником, и поэтому заключаются соглашения с третьим лицом по обеспечению выданных в заем денег. Сама по себе ситуация абсолютно уникальна, ведь лицо и вовсе может не проверять своего должника на платежеспособность и риск дефолта. Достаточно лишь занести его в компьютер, выдать сумму денег и застраховать долг от невыплаты. Третье лицо обязуется в случае невозможности выплаты долга должником, выплатить эту сумму за этого должника субсидиарно, при условии, что ему будет выплачиваться страховая премия.

В нашем примере мы можем взять 3% премии от суммы дохода кредитора. Таким образом, третье лицо принимает на себя риск по выплате долга за вознаграждение и само может стать должником. Справедливо было бы отметить, что третье лицо имеет регрессное право требования к первоначальному должнику в выплаченной сумме кредитору. Если же в экономике дела идут успешно, то третье лицо получает вознаграждение и может давать гарантии обеспечения займа всем другим покупателям CDS. А ссудодатель предоставляет займы, как надежным плательщикам долга, так и ненадежным, ведь он (кредитор) уверен, что получит свои деньги от продавца CDS.

Одна из особенностей данного «инструмента» в том, что тремя участниками сделки не ограничиваются. Первоначальный продавец CDS может стать и его покупателем. Предположим, что третье лицо понимает, что должник не сможет выплатить долг и заключает еще одну сделку с другим контрагентом по продаже долга под 2% от дохода первоначального кредита. Новый покупатель CDS тоже беспокоится за возможность вернуть долг и в свою очередь также продает долг, но уже под 5% от дохода кредитора, хотя полученное им вознаграждение составляет 2%, потому как дела должника становятся все хуже и возможность его дефолта все ближе.

Интересен тот факт, что речь о вознаграждении уже не идет, все новые и новые продавцы готовы продавать в убыток все новым покупателям, лишь бы скинуть с себя бремя долга, при этом за более рисковую облигацию, растет и вознаграждение. Эта схема крайне неустойчива, и она как лавина захватывает все больше и больше участников в свой оборот под заманчивые дивиденды. Если представить, что оговоренная сумма не 1000 \$, а 1 000 000 000 \$, то вряд ли в данной «цепи» найдутся лица, которые смогут выплатить долг или которые смогут это сделать без дефолта по другим долгам, и, как следствие, общее банкротство. Перед началом кризиса 2008 года общая сумма сделок по CDS составляла 70, 65 трлн. долларов США. Это в 5 раз больше ВВП США на то время и больше ВВП Земли на 7 трлн. долларов. [1, С. 7]

В целом приведенные цифры сильно варьируют и точный объем, заключенных по поводу CDS сделок, высчитать представляется крайне затруднительным в виду их огромного количества. По поводу рынка кредитно-дефолтных свопов, инвестор с мировым именем Уоррен Баффетотметил, что деривативы— это«финансовое оружие массового поражения» [2]. Такое заявление вызывало море возмущения и критики, ведь считалось, что данный инструмент чуть ли не панацея от риска невыплат долгов и CDS помогает перераспределять риски равномерно. Однако Уоррен был одним из немногих, кто видел опасность в данной затее. В то время, когда многие участвовали в сделках с ипотечными облигациями и становились все больше должны банкам и пенсионным организациям, Уоррен откладывал деньги для лучших времен.

Как можно заметить, CDS, будучи финансовым инструментом, во многом напоминает обыкновенный договор страхования, однако некоторые эксперты считают неверным относить его к таковым. Тем не менее, на наш взгляд, было бы уместнее отнести его к страховому инструменту по ряду причин:

- хеджирование рисков;
- наличие страхователя и страховщика или покупателя CDS и его продавца;
- возможность перестраховывать страхователя другими страхователями;
- возможности сострахования и создания страхового пула соответственно;
- наличие страховой премии за принятие риска;
- страховая выплата по наступлении оговоренного в договоре случая выплачиваемая определенной в договоре суммой;

- двойное, множественное и групповое страхование;
- право суброгации, а также другие схожести.

Считаем, исходя из схожести описания CDS, **следует руководствоваться** законодательными актами, регулирующими страховую деятельность. Какие проблемы на сегодняшний день существует в сегменте CDS? Не секрет, что представляющий гарантию выплаты субъект договора CDS, заинтересован в получении только страховой премии. Он может страховать беспорядочно всех и при этом его личный капитал достаточности может явно не дотягивать даже до половины его обязательств по таким сделкам. В случае регресса в экономике, череды банкротств, может выявиться неплатежеспособность самого гаранта исполнения обязательства и последующий эффект «домино». Или, если его рейтинг устойчивости будет понижен вследствие выплаты страхового случая, то другие компании, ввиду большего риска или невозможности продолжения сделки с компаний, чей рейтинг ниже их уставного минимума, будут вынуждены выйти из сделки.

Сам по себе договор CDS является производным от основной сделки и тесно с ней связан, однако он в то же время и самостоятелен. Не требует проставления известность лица, чей заем обеспечен возвратом. То есть оно и вовсе может не знать, что его кредит застрахован. Именно поэтому CDS множатся с высокой скоростью и могут быть производны от других CDS, но все при этом связаны своим общим прародителем – первой сделкой. Следовательно, есть некий элемент спекулятивности. Например, будучи сто одиннадцатым по счету страховщиком из Казахстана, можем и не знать, что обеспечили невозврат средств от плохого урожая батата в Перу.

Четкого определения в каком-либо законодательном акте понятия и механизма CDS попросту нет. Даются общие собирательные понятия, которые описывают CDS, но ни в коем случае не толкуют его. На наш взгляд имеет место необходимость в научном и законодательном обосновании и толковании понятия CDS. В настоящее время многие эксперты не сходятся во мнении касательно природы CDS. **Это значит, что участники CDS будут использовать элементы разных договоров для реализации своих целей, и опасность возникновения дефолта становится слишком велика.**

Чем CDS будет отличаться от обычного страхования и почему следует вводить его как отдельный механизм на организованном страховом рынке в Республике Казахстан? Широкий круг страхуемых обязательств, стороны свопа на вторичном рынке могут не иметь прямых отношений

с базовым заемщиком, и базовый заемщик может и не иметь кредитно-го риска или, проще говоря – займов [3].

Пруденциальный норматив, установленный ЦБ Казахстана, таков, что фактической размер маржи платёжеспособности деленной на минимальный размер маржи платежеспособности не должен быть менее единицы [4]. Это означает, что активы должны быть равны обязательствам, а в идеале быть выше единицы. Таким образом, закон обязывает иметь так называемый запас капитала, который всегда должен быть в наличии организации и должен быть увеличен пропорционально обязательствам, как 1:1. Следовательно, такое банкротство невозможно.

Еще одним пунктом, касающимся участников рынков CDS, является их публичность. В соответствии с законом Республики Казахстан от 18.12.2000 года «О страховой деятельности» (ст.16-1, п.1), страховому брокеру возможны только два вида организационно – правовых форм: «Акционерное общество» и «Товарищество с ограниченной ответственностью» [5].

Если АО, в виду публичности своей деятельности и публикации отчетов, для заинтересованных лиц не вызывает вопросов, то о балансе и ходе дел в ТОО можно догадаться только уполномоченному органу, что в принципе не дает четкого представления покупателю CDS о надежности такого продавца. На наш взгляд необходимо обязать страховых брокеров в регистрационных компаниях только в форме «Акционерного общества». Таким образом, деятельность страховых организаций уже не представляет той угрозы, которая возникла в 2008 году в период кризиса, однако однозначно и то, что в законе необходимо введение и более детальное описание понятий «своп», «кредитно-дефолтный своп» с определением их четкого толкования и механизма использования в страховом законодательстве Республики Казахстан.

Список использованных источников:

1. Рене М. Штульц К., (Колумбус, США), Кредитно-дефолтные свопы и кредитный кризис*, №6, 2010, стр 7. <https://ecsocman.hse.ru/data/2012/12/19/1251394563/12.pdf> (29.11.2021)
2. Уоррен Баффет. Ежегодное послание акционерам BerkshireHathaway. США, Штат Небраска, г. Омаха, штаб-квартира BerkshireHathaway. 30 апреля 2005 года.– <https://buffett.cnbc.com/2005-berkshire-hathaway-annual-meeting/> (29.11.2021)
3. Интернет энциклопедия «Википедия», Кредитно-дефолтный своп, –https://ru.wikipedia.org/wiki/Кредитный_дефолтный_своп (29.11.2021).

4. Постановление Правления Национального Банка Республики Казахстан от 26 декабря 2016 года № 304. //Зарегистрировано в Министерстве юстиции Республики Казахстан 13 февраля 2017 года № 14794. Об установлении нормативных значений и методик расчетов пруденциальных нормативов страховой (перестраховочной) организации и страховой группы и иных обязательных к соблюдению норм и лимитов, требований к приобретаемым страховыми (перестраховочными) организациями, дочерними организациями страховых (перестраховочных) организаций или страховых холдингов акциям (долям участия в уставном капитале) юридических лиц, перечня облигаций международных финансовых организаций, приобретаемых страховыми холдингами, минимального требуемого рейтинга для облигаций, приобретаемых страховыми холдингами, и перечня рейтинговых агентств, а также перечня финансовых инструментов (за исключением акций и долей участия в уставном капитале), приобретаемых страховыми (перестраховочными) организациями. Пункт 7.<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014794>

5. Закон Республики Казахстан от 18 декабря 2000 года № 126-II «О страховой деятельности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2021 г.)https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z000000126_

УДК 342

Колчанова Екатерина Андреевна,
студентка 1 курса юридического факультета
КазНУ имени Аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Аннотация

В данной статье раскрываются актуальные вопросы защиты прав человека в условиях пандемии, в которых оказалось все мировое пространство. Автором статьи дан исторический ракурс Covid-19, а также с позиции национальных мер в отношении безопасности, вызывающую озабоченность в связи с этими мерами в плане ограничений и нарушений прав человека. Интересным представляется в статье вопросы о роли, которую играет государство в обеспечении прав человека в чрезвычайных ситуациях в области общественного здравоохранения. При

этом в центре внимания исследования вопросы наблюдения защиты либо на нарушения прав человека в условиях пандемии.

Ключевые слова: право, конституционное право, защита прав человека, локдаун, пандемия, Covid-19, ВОЗ, чрезвычайная ситуация в области здравоохранения.

Колчанова Е.А.,

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Заң факультетінің 1 курс студенті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДА АДАМ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ

Аңдатпа

Бұл мақалада бүкіл әлем кеңістігі төніп тұрған пандемия жағдайында адам құқықтарын қорғаудың өзекті мәселелері ашылады. Мақала авторы Ковид-19-ға тарихи перспективаны, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздік шаралары тұрғысынан адам құқықтарының шектеулері мен бұзылуына қатысты осы шараларға алаңдаушылық туғызады. Мақалада денсаулық сақтау саласындағы төтенше жағдайларда адам құқықтарын қамтамасыз етудегі мемлекеттің рөлі туралы сұрақтар қызықты. Сонымен қатар, зерттеудің негізгі бағыты пандемия кезіндегі адам құқықтарын қорғау немесе бұзу мониторингі мәселелері болып табылады.

Түйінді сөздер: заң, конституциялық құқық, адам құқығын қорғау, локдаун, пандемия, Covid-19, ДДҰ, Денсаулық сақтау саласындағы төтенше жағдай.

Kolchanova E.A.,

1st year student of the Faculty of Law

KazNU named after Al-Farabi,

Republic of Kazakhstan, Almaty

PROTECTING HUMAN RIGHTS DURING A PANDEMIC

Annotation

This article reveals the topical issues of protecting human rights in a pandemic in which the entire world space finds itself. The author of the article provides a historical perspective on Covid-19, as well as from the perspective of national security measures, raising concerns about these measures in

terms of restrictions and violations of human rights. It is interesting in the article questions about the role that the state plays in ensuring human rights in emergency situations in the field of public health. At the same time, the focus of the study is the issues of monitoring protection or violations of human rights in a pandemic.

Keywords: law, constitutional law, human rights protection, lockdown, pandemic, Covid-19, WHO, health emergency.

Безусловно, «главными ценностными характеристиками казахстанского общества», - считает казахстанский конституционалист, д.ю.н. Калишева Н.Х., «можно назвать как публичную политическую власть, так и основные права и свободы человека. В конституционной аксиологии Республики Казахстан не в достаточной степени решена проблема прав и свобод человека. Хотя, обратившись к анализу статей первых двух разделов Основного закона РК (ст. 1, 12, 19, 20, 22 и др.), видно, что в них имеется прямая ссылка, указывающая на основные права и свободы, являющиеся высшей ценностью. При этом положение человека, его права и свободы есть объект конституционного регулирования в Республике Казахстан, предмет охраны и защиты иных законов – источников конституционного права, социальная направленность деятельности государства при этом покоится на обязанности постоянно обеспечивать реализацию основных прав человека»[1].

«Нравственный закон не витает априори, не существует лишь в умозрительных сферах, он реализуется в обществе. Отсюда – возможность и необходимость преобразовать деятельность человека в соответствии с его целевыми установками. (Для этого Кант и создавал свой категорический императив.) Однако «осуществление нравственного начала в жизни человека», - считает российский ученый Фролова Е.А., - «может получить противоречивое по существу решение: с одной стороны, свобода есть свойство нашего умопостигаемого мира; с другой стороны, свобода – источник деятельного проявления человека в окружающем мире»[1].

Надо отметить, что в чрезвычайных ситуациях меняется у людей и система ценностей. Как-то по-особому в таких условиях приобретают в сознании граждан традиционные понятия и простые вещи, например, важным становится то, что раньше воспринималось само собой разумеющимся – возможность работать, выезжать на отдых, совершать прогулки, встречаться со своими близкими и родными. Приоритетными в современный период в системе ценностей стали жизнь, здоровье, семейные ценности.

Анализируя же начальный период, когда в конце декабря 2019 года мир поразила новость о том, что в китайском городе Ухань провинции Хубэй центрального Китая внезапно выявили случаи пневмонии неизвестного происхождения у местных жителей, связанных с местным рынком животных и морепродуктов, реакция людей была неоднозначной. В виду широкого распространения в СМИ, кто-то обсуждал данные новости как нечто малокасаемое нас, а другие всерьез начали опасаться, поскольку новость уже облетела весь мир. Каждый день люди слышали о том, как число заразившихся растет, как появляется первые случаи смерти, какой большой интерес уделяется тому, где именно возник этот вирус. Опаснее всего было то, что на уровне обыденного сознания неоднозначно муссировалась информация об этом, охватившая весь мир одновременно. Так, стало известно, что мир столкнулся с глобальной пандемией – вирус начал молниеносно распространяться из Китая. Было проведено экстренное заседание, созванное по требованию Гендиректора Всемирной организации здравоохранения, профильным комитетом ВОЗ была объявлена чрезвычайная ситуация международного значения.

Основной причиной всех событий и действий была неготовность государств такому жизненному обороту, отсутствие информации о природе, последствиях Covid-19, какой может быть ущерб здоровью от перенесенного заболевания. Все правовые системы столкнулись с чем-то серьезным, требующим на государственном уровне вводить повсеместные ограничения предполагающих и изоляцию, и запрет массовых мероприятий, социальную дистанцию, так называемый, «локдаун», закрытие многих учреждений, организаций, что, несомненно, привело к большим финансовым и экономическим потерям на государственном уровне. «Мы не знаем, какой ущерб этот коронавирус может нанести, если он распространится в стране, в которой система здравоохранения слабая. Мы должны действовать сейчас, чтобы помочь странам подготовиться к возможности такой ситуации», - пояснил тогда глава ВОЗ д-р Тедрос Гебрейесус. [3]

Надо отметить, что с момента первых новостей о случаях заболевания в Китае, заполонивших мир, Казахстан оперативно разработал план специальных мероприятий в целях сделать все возможное для предотвращения распространения коронавирусной инфекции в стране и защитить население РК.

С момента объявления ВОЗ распространение коронавирусной инфекцией пандемией, Президент Республики Казахстан поручил принять

необходимые превентивные меры по недопущению распространения инфекции в стране. С тех пор ограничен въезд странам категории 1Б – Германия, Испания и Франция. Однако, уже 13 марта были зарегистрированы первые четыре случая коронавируса в Казахстане. Правительством принято решение отменить все массовые мероприятия в Казахстане.

15 марта Президент К.К. Токаев объявил о том, что с 16 марта 00:00 часов в Казахстане вводится режим Чрезвычайного положения. Режим ЧП предполагал, приостановление деятельности крупных объектов, включая кинотеатры, спортивные и тренажерные залы, закрытие учебных заведений, ограничение пересечения границы Казахстана, запрещение проведения массовых мероприятий, в том числе семейных, закрытие крупные объекты массового скопления людей. И буквально через несколько дней с 19 марта с 00:00 часов в Нур-Султане и в Алматы был введен режим карантина. Лишь 11 мая был снят режим ЧП, несмотря на это, в стране продолжают действовать карантинные ограничения. [2]

В Республике Казахстан и во всех открытых демократических обществах, как уже отмечалось в числе главных нематериальных ценностей есть права и свободы человека. Опираясь на положение п. 2 ст.12 Основного Закона РК, которое гласит, что «Права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми...», можно сделать вывод, что пока человек жив, он неразрывно связан со своими правами и свободами, они не должны быть никем и никаким образом отняты у него. Каждый человек имеет право на жизнь, на свободу и личную неприкосновенность. Никто не должен подвергаться пыткам, жестоким или унижающим его достоинство обращению и наказанию. Все люди равны перед законом, имеют право на равную защиту закона. Каждый человек имеет право свободно передвигаться и выбирать себе местожительство в пределах государства, каждый человек имеет право на труд, образование, на отдых, на такой жизненный уровень, который необходим для поддержания здоровья и благосостояния его, его семьи и т.д. Международно-правовые документы признают права и свободы человека высшей ценностью[4].

Международные нормы о правах человека гарантируют каждому право на наивысший достижимый уровень здоровья и обязывают государства принимать меры для предотвращения угроз здоровью населения и по оказанию медицинской помощи тем, кто в ней нуждается.

Международные стандарты в области прав человека также предусматривают, что в ситуациях серьезных угроз для здоровья населения и чрезвычайных положений, угрожающих жизни нации[5].

Важным представляется вопрос о защите прав человека в условиях чрезвычайных ситуаций в области общественного здравоохранения с началом пандемий, в частности, связанной с распространением по миру Covid-19 и, несомненно, что представляет понятие «чрезвычайная ситуация».

Так, в юридической литературе, под чрезвычайной ситуацией понимается «обстановка на определенной территории, сложившаяся в результате аварии, пожара, вредного воздействия опасных производственных факторов, опасного природного явления, катастрофы, стихийного или иного бедствия, которые могут повлечь или повлекли за собой человеческие жертвы, вред здоровью людей или окружающей среде, значительный материальный ущерб и нарушение условий жизнедеятельности людей»[6].

Анализ эффективности ответных мер на эпидемии – трудная задача, при условии, что чрезмерно ограничительные меры могут рассматриваться как выполнение государствами – участниками Конвенции своих обязательств по защите прав граждан, находящихся под их юрисдикцией. С каждым годом разрабатывается всё большее количество национальных и международных законов для обеспечения предотвращения или же ограничения распространения болезней с пандемическим потенциалом. Основной целью является защита прав человека от любых опасностей, включая угрозу здоровью. Эти процессы сопровождаются секьюритизацией здравоохранения, что означает отношение к общественному здоровью преимущественно как к проблеме безопасности, своего рода, как к «войне с инфекционными заболеваниями». В свою очередь, подход к безопасности часто сопряжен с политикой различных ограничений, предполагающих изоляцию, запрет массовых мероприятий, социальную дистанцию, так называемый «локдаун», закрытие многих учреждений, организаций, с чем мы и столкнулись в условиях карантина. Невероятно трудно соблюсти этот баланс в области защиты прав человека. Например, с одной стороны граждане имеют право на охрану здоровья, с другой стороны, граждане вправе свободно передвигаться по территории своей страны. И все в рамках одной конституции.

При этом в конституциях демократических государств, Казахстан не является исключением, есть статьи закона о допустимом ограничении

некоторых прав и свобод, если таковые ограничения вводятся в законном порядке, безусловно, нужны и научно обоснованы. При этом их применение не должно представлять произвольные действия власти, либо быть дискриминационными и ограниченными по времени, если при этом соблюдается человеческое достоинство, помимо того такие ограничения подлежат контролю и соразмерны преследуемой цели. Таким нормативным актом в РК является Закон Республики Казахстан от 8 февраля 2003 г. «О чрезвычайном положении», который определяет основания введения чрезвычайного положения [7].

Таким образом, чрезвычайное положение – это режим, который применяется в силу невозможности стабилизации обстановки иными способами. Он вводится Президентом Республики Казахстан соответствующим указом после официальных консультаций с Премьер-Министром и председателями палат Парламента с незамедлительным информированием Парламента Республики Казахстан. Срок введения чрезвычайного положения на всей территории Казахстана – 30 суток, а на отдельной местности – 60 суток. В случае устранения причин чрезвычайное положение может быть отменено Президентом РК досрочно. Указанный срок может продлеваться соответствующим Указом Президента РК.

В целях незамедлительного реагирования Президентом РК могут создаваться специальные органы государственного управления по обеспечению режима чрезвычайного положения, к которым относятся:

1. Государственная комиссия по обеспечению режима чрезвычайного положения при Президенте Республики Казахстан.

2. Комендатура местности, которую возглавляет комендант. В период введения чрезвычайного положения могут вводиться основные и дополнительные меры и ограничения, цель которых заключается в устранении обстоятельств, послуживших основанием для его введения, обеспечение безопасности, защиты прав и свобод человека и гражданина, защиты конституционного строя Республики Казахстан.

Масштаб коронавирусной пандемии безоговорочно является угрозой здоровью населения страны. Здесь оправдано ограничение определенных прав и свобод, например, ограничение свободы передвижения или изоляция.

Поскольку мы впервые столкнулись с пандемией, разумеется, возникли неоднозначные действия, как со стороны общества, так и со стороны органов государства и должностных лиц, например, спекуляция на средствах защиты, как медицинские маски и антисептики, и их дефи-

цит и незамедлительное вмешательство государства по этому поводу. Безусловно, вскоре респираторы и маски стали доступными. При этом перед Правительством стоял огромный пул задач по обеспечению необходимой медицинской помощи, по строительству в срочном порядке передвижных медицинских комплексов, по оснащению необходимым медицинским оборудованием и по множеству других мер в области здравоохранения.

Также в рамках гарантированного объема бесплатной медицинской помощи государство проводится вакцинация граждан. При этом сначала вакцины получали те люди, которые находятся в категории риска. Помимо этого, Правительством РК были приняты меры, направленные на стабилизацию экономических и социальных сфер. Здесь речь также идет о конкретной помощи, как населению, так и малому бизнесу. Первые пакеты мер социальной помощи стали выплаты, безусловно оставшимся без дохода в связи с ЧП гражданам, а также самозанятым, в размере 1мрзп (на тот момент сумма составляла 42 500тг). Благотворительную помощь и социальные выплаты оказывали общественные фонды уязвимым слоям населения. Надо отметить, что казахстанскому бизнесу была оказана помощь в виде реструктуризацией кредитов и льготного кредитования. При этом со стороны государства велась глобальная, масштабная работа по цифровизации услуг для возможности нормального продолжения жизни в условиях изоляции и карантина. К примеру, во избежание ущерба образовательной системе был осуществлен экстренный переход на дистанционное образование. Справедливо считать, что это можно назвать одним из элементов обеспечения прав личности. В условиях реальности, где бушует «коронавирус», общество понимает справедливость как соразмерность ограничительных мер в целях защиты жизни и здоровья населения свободе реализации других прав и свобод человека и гражданина, с одной стороны, и как достаточность компенсационно-восстановительных мер для обеспечения основных социально-экономических гарантий прав человека, с другой. Только в этом сила положений, гарантированных Конституцией Республики Казахстан.

В итоге, все перечисленные меры, как в области здравоохранения, так и в области социальной защиты использовались в интересах общественности. Все меры и ограничения такие как: социальное дистанцирование и социальная изоляция направлены, прежде всего, на замедление распространения коронавируса и снижение риска заболеть.

Безусловно, каждый человек имеет право на получение медицинской помощи. И именно на государстве лежит ответственность на предоставление этих услуг. Считаем, что Республика Казахстан данными обязательствами, в целом, справляется. С учетом того, что весь мир впервые столкнулся с таким явлением как пандемия, связанная с «Covid-19», все мировое сообщество оказалось в режиме чрезвычайной ситуации, и, возможно не всегда, руководство государств, в том числе Казахстана своевременно предпринимало эффективные меры. Но в любых ситуациях права человека всегда представляют ценность в демократическом государстве, и, несомненно, все действия государства должны быть направлены на их защиту и обеспечение законных интересов.

Список использованных источников:

1. Кроткова Н.В. Ценность человека в евразийской модели конституционализма: от идей к реальности (К 25-летию Конституции Республики Казахстан). [Электронный ресурс]: //Ж. «Государство и право» РАН Москва РФ. №11. – С.162-173. – – Режим доступа: <http://gospravo-journal.ru/s102694520012584-3-1/>
2. Человечество и пандемия: уроки 2020 года от 28.12.2020 ООН. – Режим доступа: [Электронный ресурс]: https://www.inform.kz/ru/rezhim-chp-v-kazahstane-kak-eto-bylo_a3648540
4. Конституция Республики Казахстан 30 августа 1995 года. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
5. [Электронный ресурс]: <https://www.hrw.org/ru/node/339654/printable/print>
6. [Электронный ресурс]: . <https://www.gov.kz/memleket/entities/emer/activities/1751?lang=ru>
7. Закон Республики Казахстан от 8 февраля 2003 года № 387-III «О чрезвычайном положении и положении» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2021 г.). Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000387_z030387.htm

УДК 341.231.14

Ким Анна Алексеевна,
студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г.Алматы

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Научный руководитель:

Калимбекова А.Р.,

к.ю.н., ассоциированный профессор ВШП «Әділет» КОУ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению проблем в сфере обеспечения кибербезопасности на правовой основе в Республике Казахстан. Отмечается, что информация в киберпространстве стала одним из самых важных аспектов в правах личности и общества, и защита и обеспечения безопасности выходит на первый план при цифровизации казахстанского общества. Исследуются понятия «киберпространство» и «кибербезопасность». Рассмотрен ряд нерешенных проблем в сфере информационных технологий, пути правового регулирования.

Ключевые слова: безопасность, права человека, цифровые права, информационные технологии, киберпространство, кибербезопасность, безопасность, информация.

Ким А.А.,

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КИБЕРКЕҢІСТІКТЕГІ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақала Қазақстан Республикасындағы киберқауіпсіздікті құқықтық негізде қамтамасыз ету саласындағы мәселелерді қарастыруға арналған. Киберкеңістіктегі ақпарат адам мен қоғам құқықтарының

маңызды аспектілерінің біріне айналғаны, қазақстандық қоғамды цифрландыруда қорғау мен қауіпсіздік бірінші орынға шыққаны атап өтілді. «Киберкеңістік» және «киберқауіпсіздік» ұғымдары зерттеледі. Ақпараттық технологиялар саласындағы бірқатар шешімін таппаған мәселелер, құқықтық реттеу жолдары қарастырылған.

Түйінді сөздер: қауіпсіздік, адам құқықтары, цифрлық құқықтар, ақпараттық технологиялар, киберкеңістік, киберқауіпсіздік, қауіпсіздік, ақпарат.

Kim A.,

2nd year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

ACTUAL PROBLEMS OF HUMAN RIGHTS IN CYBERSPACE

Annotation

The article is devoted to the consideration of problems in the field of ensuring cybersecurity on a legal basis in the Republic of Kazakhstan. It is noted that information in cyberspace has become one of the most important aspects in the rights of the individual and society, and protection and security comes to the fore in the digitalization of Kazakhstani society. The concepts of “cyberspace” and “cybersecurity” are explored. A number of unresolved problems in the field of information technology, ways of legal regulation are considered.

Keywords: security, human rights, digital rights, information technology, cyberspace, cybersecurity, security, information.

Данная статья акцентирует внимание на трудностях обеспечения кибербезопасности на правовой основе в Республике Казахстан. Но прежде всего, необходимо разобраться в определении понятия «киберпространство» и «кибербезопасность». Киберпространство – это так называемая искусственная среда, разработанная компьютерными инструментами. Можно сказать, что киберпространство – это **виртуальная реальность**. Это не физическая среда, к которой можно прикоснуться, но это цифровая конструкция, разработанная с помощью **компьютеров**. Кроме того, следует отметить, что с понятием «киберпространство» также связано и понятие «кибербезопасность». Кибербезопасность – это процесс использования мер безопасности для обеспечения

конфиденциальности, целостности и доступности данных посредством сети Интернет.

Быстрое развитие информационной деятельности в последнее время привело к тому, что на данный момент Интернет прекратил быть пространством для хранения и распространения информации. Наряду с появлением множества социальных сетей, появилась и реализация прав, свобод и обязанностей гражданского общества, так как, по мнению ряда авторов, данные права могут осуществляться посредством сети Интернет.

В 21 веке трудно представить наш мир без наличия технологий, ибо на сегодняшний день практически каждый имеет компьютер, телефон и доступ в Интернет. Это максимально облегчает и упрощает жизнь любого человека. Ведь с помощью киберпространства можно совершать множество действий, не выходя из дома. Однако, наряду с преимуществами информационных технологий, в то же время необходимо отметить, что в данной области имеется и ряд нерешенных проблем. Одним из основных недостатков является тот факт, что отечественное законодательство в сфере защиты прав и свобод человека в киберпространстве находится лишь на начальном этапе. Поэтому необходимо выделить следующие проблемы в правовом регулировании.

1) Сегодня, большинство организаций и различных структур содержат огромное количество своих данных именно в цифровом виде, они используют разные технические устройства и программы для получения, хранения, передачи – и самое главное – защиты данных, людям остается лишь исправлять ошибки в алгоритмах написанных программ и со временем совершенствовать их. Однако, если в программах будут иметься какие-либо недочеты, этим могут воспользоваться третьи лица и организации, которые не должны иметь доступ к полученной информации, они могут использовать ее для подрыва деятельности или сбыта другим людям. В связи с этим, проблемы в сфере киберпространства имеют актуальное значение, ведь в Республике Казахстан происходит активный переход государственных структур, фирм, организаций именно на технические устройства. Также необходимо отметить, что этому способствует программа «Информационный Казахстан – 2020».

2) С развитием мер и способов защиты информации, параллельно идет развитие способов получения данных третьими лицами. В последнее время большое распространение получили вредоносные программы, которые шифруют данные на жестких дисках и требуют выкуп за нее в биткоинах, что делает невозможным нахождение лиц, распро-

страняющих данные вирусы. Необходимо сказать, что данным программам, которые подвергают информацию опасности, подвержены все компьютеры, в том числе и в государственных структурах. Именно поэтому, одной из самых важных проблем киберпространства является создание таких условий, в которых участвуют умышленные или случайные действия, приводящие к потере данных.

3) Еще одной проблемой является угроза влияния граждан Казахстана из-за открытости национального информационного пространства. Телевидение на сегодняшний день выдает крайне мало полезного и развивающего, в основном эфир забит развлекательными шоу, в связи с этим молодое поколение Казахстана, желающее развиваться, переходит в киберпространство, в котором много чего аморального, извращенного, пугающего контента, данная информация способна повлиять на психику человека, на его принципы и ценности. Суть данной проблемы заключается в том, что с одной стороны, блокировка доступа к опасным ресурсам будет воспринята как ограничение прав и свобод граждан, учитывая демократичность государства, а с другой стороны, невмешательство в регулирование данного пространства может привести к изменениям общественного сознания, культуры и духовных ценностей казахского народа. Стоит также отметить, что в интернете действуют различные организации, террористического и экстремистского характера, которые способны подвергнуть опасности суверенитет РК, посеять страх среди населения. В качестве эффективной меры против данных явлений приняты поправки и дополнения в законы РК «О СМИ» и «О связи», которые предусматривают ограничения деятельности средств массовой информации в интернете интернет ресурсов в случае их противоречия законодательству РК.

За последние годы информация в киберпространстве стала одним из самых важных аспектов в правах личности и общества, для всевозможной защиты и обеспечения безопасности существуют такие нормативно-правовые акты, как:

- Уголовный Кодекс Республики Казахстан
- Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях
- Закон о государственных секретах
- Закон о персональных данных и их защите
- Закон о связи
- Закон об информатизации

Вышеуказанные акты содержат в себе положения, юрисдикция

которых способна на защиту личной, общественной и государственной информации. Параллельно с этим, в цифровую сферу внутренней безопасности входят: документы, удостоверяющие личность, камеры видеонаблюдения, электронные запросы по уголовным делам, перехват сотовой связи, системы мониторинга и сбора информации. Стоит помнить о том, что Казахстан становится частью более широкого киберпространства. А, следовательно, укрепление и совершенствование правового обеспечения кибербезопасности – это постоянно растущая квалификация кадров и новых методов безопасности.

Исходя из всего вышеизложенного, я считаю, что на пути решения проблемы развития сферы безопасного киберпространства, мы должны перенимать опыт международной практики. Безопасное будущее киберпространства должно формироваться на трех основных принципах, а именно: свобода самовыражения, неприкосновенность частных данных, а также свободный доступ к информации. На данный момент ведущие кибердержавы обеспокоены такими проблемами как кибершпионаж и хакерство, целью которых может служить получение государственных секретов, важных политических данных и прочего. Именно поэтому, я считаю важным пунктом на пути безопасного информационного будущего – это сотрудничество с другими странами, заключение различных пактов об ограничении действий в киберпространстве.

Необходимо также позволять частным компаниям, занимающиеся информационными технологиями, внедрять свои средства в инфраструктуру интернета, создавать конкуренцию на рынке, расширять ИТ-сферу, увеличивать количество бюджетных мест в вузах на необходимые специальности. Я думаю, данные действия принесут свои плоды и позволят решить проблемы, возникающие в киберпространстве, а также сделать его безопаснее.

Список использованных источников:

1. Байкенжеев А. Конституционно-правовые основы обеспечения национальной безопасности в Республике Казахстан. – Алматы, 2017.
2. Нуртазина Р. Национальная безопасность РК. Учебное пособие. – Алматы, 2014.
3. Закон Республики Казахстан от 5 июля 2004 года «О связи».
4. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года «О средствах массовой информации».

УДК 342.7

Койшибаева А. Ж.

Студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г.Алматы

БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

Статья посвящена актуальной для современного Казахстана проблеме - бытовому насилию, которое подрывает основы жизнедеятельности не только семьи, но и социальной безопасности общества. Чаще всего бытовому насилию подвергаются женщины и дети. В связи с этим, данным двум категориям уделяется наибольшее внимание. В статье приводятся определение, виды и формы, психология и проблемы декриминализации бытового насилия, также важность деятельности общественных фондов и кризисных центров.

Ключевые слова: бытовое насилие, абьюз, кризисные центры, декриминализация, виктимблейминг.

Койшибаева А.Ж.,

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

Аңдатпа

Мақала қазіргі Қазақстан үшін өзекті мәселе – отбасының ғана емес, қоғамның әлеуметтік қауіпсіздігінің негізіне нұқсан келтіретін тұрмыстық зорлық-зомбылыққа арналған. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ең көп құрбандары әйелдер мен балалар. Осыған байланысты осы екі санатқа ең көп көңіл бөлінеді. Мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылықтың анықтамасы, түрлері мен формалары, психологиясы мен декриминализация мәселелері, сондай-ақ қоғамдық қорлар мен дағдарыс орталықтары қызметінің маңыздылығы қарастырылған.

Түйінді сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық, абьюз, дағдарыс орталықтары, декриминализация, виктимблейминг.

Koishibaeva A. Zh.,

2nd year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

DOMESTIC VIOLENCE IN KAZAKHSTAN

Annotation

The article is devoted to the actual problem for modern Kazakhstan – domestic violence, which undermines the foundations of the life of not only the family, but also the social security of society. The most common victims of domestic violence are women and children. In this regard, the greatest attention is paid to these two categories. The article provides the definition, types and forms, psychology, and problems of decriminalization of domestic violence, as well as the importance of the activities of public funds and crisis centers.

Key words: domestic violence, abuse, crisis centers, decriminalization, victim blaming.

Бытовое насилие — это животрепещущая, важная и достаточно болезненная тема для уязвленной части социума в Казахстане. Количество зарегистрированных случаев бытового насилия в отношении женщин выросло на 4.7% с 2020 года и в связи с пандемией данные случаи растут с каждым днем. Сотни тысяч женщин и детей страдают от рук агрессоров и абьюзеров в семье. Пока общество замалчивает эти проблемы, женщины и дети скрывают факты насилия и не знают выхода из этого порочного круга насилия.

Что же такое бытовое насилие и какие виды насилия существуют?

Бытовое насилие — это использование физической силы, психологического, экономического давления, по отношению к членам семьи для подавления их воли и приобретения над ними власти. Рассмотрим вышеописанные виды насилия.

Физическое насилие — это нарушение физической неприкосновенности другого человека с целью унижения и причинения ему боли, страданий, испуга, отвращения. Данный вид насилия вызывает также психические нарушения у жертв. Как правило физическое насилие самый раскрываемый вид насилия, поскольку у жертвы остаются видимые повреждения.

Психологическое и эмоциональный вид насилия — это угрозы и манипуляции, шантаж, холодное отношение, игнор с целью наказания,

газлайтинг, критика, обесценивание жертвы, унижения, оскорбления, патологическая ревность, публичная дискредитация, вызывание чувства стыда или вины без видимой на то причины. С помощью психологического насилия абьюзер заставляет жертву думать и действовать именно так, как ему хочется. Жертвы обычно не понимают, что психологическое и эмоциональное давление тоже является насилием и потому не придают этому значения.

Финансовое насилие — это форма насильственного контроля, где один человек имеет полную финансовую власть над другим и использует ее в своих интересах. Супруг может отказаться в содержании других членов семьи, строго контролировать расходы, утаивать собственные доходы, трата семейного бюджета только на собственные нужды, самостоятельно принимать большинство финансовых решений без участия супруги.

Абьюзер — это то лицо, которое совершает насилие. Чаще всего абьюзеры — это психологически неустойчивые, нездоровые люди, манипуляторы, которые преследуют свои определенные цели и в качестве инструмента используют разные формы насилия. Абьюзеры могут не совпадать с той ассоциацией как выглядит насильник, чаще всего эти люди выглядят, как и все остальные, но их отличает их внутренняя агрессия и жестокость по отношению к более слабым людям.

Положение жертв насилия усугубляет закон о декриминализации домашнего насилия подписанный Елбасы-Нурсултаном Назарбаевым в 2017 году. Новые поправки отменили наказание в виде штрафа-взамен предполагается письменное предупреждение или административный арест на срок до 20 суток. Помимо этого, согласно поправкам, суд обязан ограничиться предупреждением, если в деле не былоотягчающих обстоятельств, например, если пострадавшая не была беременна. Таким образом, декриминализуются случаи, совершенные виновным впервые, и агрессор может быть освобожден от ответственности в случае, если стороны примирились с потерпевшими, заявителями, в том числе в порядке медиации и загладили причиненный вред [1],[2].

Исследование HumanRightsWatch показало, что власти Казахстана в недостаточной мере предупреждают домашнее насилие и не привлекают его причинителей к ответственности. В полиции, как правило, женщин не информируют об имеющихся специальных социальных услугах и механизмах защиты, в том числе о праве на получение места в убежище и на получение защитного предписания. HRW задокументировано, что полиция часто побуждает женщин отказываться от своих заявлений

и идти на примирение с агрессором, либо вовсе игнорирует заявления. [3]

На данный момент как никогда раньше важны конкретные действия Правительства для обеспечения высокоэффективной, своевременной и надежной защиты и помощи пострадавшим от насилия в соответствии с международными нормами и стандартами. В частности, в будущем подписание и ратифицирование Конвенции о предупреждении и пресечении насилия в отношении женщин и бытового насилия «Стамбульская конвенция», которая содержит подробные, комплексные и юридически обязательные стандарты для государственных мер по искоренению насилия в отношении женщин.

Наряду с этим, важно ввести наказание за нарушение защитного предписания. Защитное предписание в Казахстане — это просто формальность, за которую агрессор расписывается в полиции и подтверждает, что с ним провели профилактическую беседу. К примеру, в США наказание за нарушение правил защитного предписания дают 5 лет лишения свободы. В Казахстане за нарушение защитного предписания виновный не несет уголовной ответственности и поэтому это никого не останавливает.

Борьба с виктимблеймингом в нашем обществе является значимой мерой по предотвращению насилия. Виктимблейминг — это позиция членов общества, которые в совершении насилия обвиняют не агрессора, а жертву. Особенно часто с виктимблеймингом встречаются жертвы изнасилования, когда их обвиняют в провокации, «неправильном поведении», в вызывающем образе. Данная позиция в обществе не полезна ни для кого, так как тем самым общество оправдывает насилие и обесценивает чувства жертв насилия. Мы должны понимать, что осуждение других не приводит ни к чему хорошему и жертвы выбирали доступный для них способ реагирования на критическую ситуацию, еще лучше защитить себя они не могли. В данном случае общество должно стать более осознанным, поменять устаревшее мышление, предпринять действия для снижения интенсивности виктимблейминга с помощью деятельности общественных фондов.

В Казахстане по состоянию 2020 года действуют 40 кризисных центров. Большинство кризисных центров негосударственные, в связи с этим НПО не могут в полной мере оказать помощь нуждающимся, так как не соответствуют стандартам государственных услуг из-за недостаточного финансирования. В кризисные центры могут обратиться женщины, попавшие в трудную жизненную ситуацию, к примеру: социальная

дезадаптация, мамы с детьми, которые остались без места жительства, работы и т. Д. В кризисных центрах проживают от шести месяцев до года, за время проживания женщины могут получить психологическую и юридическую помощь, также хорошие условия проживания для детей и матерей. По-моему, скромному мнению, по опыту других стран, в казахстанских кризисных центрах должна также проводиться психологическая работа с мужчинами-агрессорами, чтобы снизить уровень агрессии, напряжения, тревожности и замотивировать на отказ от применения насилия и девиантного поведения. Однако, из-за недостатка финансирования многие кризисные центры не могут долго существовать, поэтому постоянно действующих кризисных центров критически мало для нашего населения, что, конечно, не может не волновать.

Указом Президента РК от 6 декабря 2016 г. утверждена Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 г. Согласно Концепции, целями государственной гендерной политики являются достижение паритетных прав, выгод, обязанностей и возможностей мужчин и женщин во всех сферах жизнедеятельности общества, преодоление всех форм и проявлений дискриминации по половому признаку. Один из базовых целевых индикаторов реализации гендерной политики — снижение зарегистрированных фактов бытового насилия в отношении женщин к 2020 г. на 20 %, к 2023 г. — на 30 %, к 2030 — на 50 % [4]. Однако данные статистик расходятся с аналитикой неправительственных организаций и общественных фондов. По данным НПО «Союз кризисных центров в Казахстане», объединяющей 16 неправительственных организаций, каждый год в Казахстане от рук агрессоров погибает сотни женщин, а домашнее насилие присутствует в каждой восьмой семье.[5]

Помимо этого, нельзя не отметить позитивные изменения по профилактике насилия и привлечения агрессоров к уголовной ответственности благодаря общественному фонду «НеМолчи». Благодаря их комплексной и системной работе значительно сократился уровень сексуального насилия над женщинами, если в 2016 году заявлений было 3637, то в 2020 году 843 заявления по преступлениям против половой неприкосновенности личности. Данный общественный фонд добился уважения и доверия общественности благодаря конструктивной работе с полицией, прокуратурой и судами, помогая потерпевшим добиться справедливости. На сегодняшний день благодаря их честной работе 418 дел находится в производстве и более 113 насильников отбывают наказание. «НеМолчи» проводит эффективные семинары и тренинги,

ведут постоянную работу в соцсетях с населением, опираясь на реальные кейсы. Жертвы насилия могут проконсультироваться и попросить юридическую помощь и защиту, также поделиться своей историей, не боясь осуждения в свой адрес.[6]

Обобщая сказанное, можно сделать вывод, что необходима целенаправленная работа социальных институтов всех уровней: политических, законодательных, образовательных, культурных, информационных - по формированию устойчивого мнения, основанного на нетерпимости ко всем формам насилия, по просвещению населения посредством соцсетей и публичных выступлений, по снижению правового нигилизма в обществе, искоренению дискриминации в отношении женщин, мужчин и несовершеннолетних основанных на справедливости и законности для реализации личных прав и свобод человека согласно Конституции РК. Данными совместными комплексными действиями мы сможем построить осознанное гражданское общество свободное от любых форм насилия.

Список использованных источников:

1. КОАП РК, ст. 73–1, 73-2.
2. УК РК ст. 68.
3. URL <https://www.hrw.org/ru/node/334789/printable/print>
4. Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года
5. URL <https://rus.azattyq.org/a/30221530.html>
6. Общественный фонд «НеМолчи»

УДК 342

Конакбаева Клара Дулатовна,
Студентка 1 курса юридического факультета
КазНУ имени Аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы

БИЗНЕС И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

В этой статье рассмотрено Послание Президента Республики Казахстан по поводу оказания поддержки частному и среднему бизнесу.

Обращено внимание на пользу данной поддержки для общества. Рассмотрены существующие проблемы в сфере обеспечения прав человека корпорациями. Также рассмотрены проблемы нарушения трудовых прав работников, работодателей и прав бизнесменов, кто и как на них покушается, и показаны пути решения проблемы.

Ключевые слова: статистика, коррупция, нарушение прав предпринимателей, экономические последствия, бизнесмены, граждане, бизнес, государство, предприниматели, дискриминация.

Қонақбаева Қ.Д.,

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Заң факультетінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

БИЗНЕС ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҒЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада жеке және орта бизнесті қолдауға қатысты Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы қарастырылады. Бұл қолдаудың қоғамға тигізетін пайдасына назар аударылады. Корпорациялардың адам құқықтарын қамтамасыз ету саласындағы бар проблемалары қарастырылады. Сондай-ақ жұмысшылардың, жұмыс берушілердің және кәсіпкерлердің еңбек құқықтарының бұзылу мәселелері қарастырылып, оларға кімдер, қалай қол сұғады, мәселені шешу жолдары көрсетіледі.

Түйінді сөздер: статистика, сыбайлас жемқорлық, кәсіпкерлер құқықтарының бұзылуы, экономикалық зардаптар, бизнесмендер, азаматтар, бизнес, мемлекет, кәсіпкерлер, кемсітушілік.

Konakbaeva K.D.,

1st year student of the Faculty of Law
KazNU named after Al-Farabi,
Republic of Kazakhstan, Almaty

BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

Annotation

This article considers the Message of the President of the Republic of Kazakhstan regarding the provision of support to private and medium-sized

businesses. Attention is drawn to the benefits of this support for society. Existing problems in the field of ensuring human rights by corporations are considered. The problems of violation of the labor rights of workers, employers and the rights of businessmen are also considered, who encroaches on them and how, and ways to solve the problem are shown.

Key words: statistics, corruption, violation of the rights of entrepreneurs, economic consequences, businessmen, citizens, business, state, entrepreneurs, discrimination.

Поддержка бизнеса в условиях пандемии

В последнее десятилетие Независимости Казахстан присоединился к различным международным соглашениям и проектом, что стимулировало развитие экономики, бизнеса, а также разработке различных законов для защиты прав человека. В своем Послании Президент Касым-Жомарт Токаев рассказал, что в условиях пандемии COVID 19 государство оказало масштабную поддержку гражданам и бизнесу. Например, свою эффективность доказала программа «Экономика простых вещей». В рамках ее реализации запущено более 3,5 тысячи проектов, создано 70 тысяч рабочих мест, произведено товаров и услуг на 3,5 трлн. тенге. Так же существует программа «Дорожная карта бизнеса». Благодаря этой программе государственную поддержку получили 66 тысяч проектов. Это помогло создать и сохранить более 150 тысяч рабочих мест». Как мы видим, все компании и осуществляемые проекты оказывают неосредственное влияние на человека и его права.

Права человека и их ущемление в сфере бизнеса

Даже при приеме на работу могут возникнуть трудности в области соблюдения данных прав. Например, можно столкнуться с проблемами дискриминации, сексуальное домогательства, нарушения безопасности труда, ущемление свободы слова. Сфера бизнеса может затронуть разные аспекты жизни людей. Так в качестве примеров, хотелось бы привести несколько аспектов с компаниями Казахстана и зарубежных стран:

Дискриминация: на американскую компанию «Уол-Март» (Wal-Mart) подавали судебный иск за систематическую дискриминацию по половому признаку. Согласно обвинению, некоторые работодатели во Франции настаивали на том, чтобы агентства по подбору персонала рассматривали исключительно белокожих работников.

Трудовые права в нашей республике могут быть нарушены. Например, иногда небольшие предприятия берут на работу граждан, не достигших 16 лет, без видимых причин. Помимо этого, иногда зарплату

могут задерживать и даже не выплачивать. Что является прямым нарушением трудовых прав человека.

Отсюда следует, что не только в нашей стране существуют проблемы связанные с ущемлениями прав человека в сфере бизнеса. Однако сейчас эта проблема активно устраняется государством. В начале лета в соответствии с указом президента Указом Правительством утвержден Комплексный план по защите прав человека. Этот важный документ закладывает долгосрочную институциональную основу дальнейшего совершенствования системы защиты прав человека в Казахстане.

В изучении прав человека в сфере бизнеса важно помнить, что ущемление прав может быть не только у работников, но и у самих бизнесменов. Например, незаконные проверки, незаконно выписанные штрафы, вымогательство взяток и так далее. В Алматинской области за нарушение прав предпринимателей к дисциплинарной ответственности привлечены 15 должностных лиц. Благодаря совместной работе Палаты предпринимателей и Прокуратуры Алматинской области отменены 10 незаконных актов, выявлены 155 незаконных проверок и иных форм контроля, а также отменены 24 незаконные проверки. Помимо этого было не допущено незаконное привлечение к административной ответственности 20 субъектов бизнеса. К тому же, для проявления открытости работы чиновников под эгидой НПП РК создан постоянно действующий рабочий орган – Совет по защите прав предпринимателей, в Региональных палатах – соответствующие Советы по защите прав предпринимателей. Представители бизнес-сообщества на этой площадке имеют возможность обратиться к чиновникам напрямую, задать им конкретные вопросы по своей проблеме.

Я считаю это очень удобно, и поможет молодым предпринимателям лучше разобраться в сфере бизнеса, а также научится лучше понимать, знать и отстаивать свои права. А также развитие малых и средних бизнесов в нашей стране поспособствует открытию большего количества рабочих мест и стабилизации в экономике. А тщательный контроль данной сфере обеспечит лучшее соблюдение защиты прав людей

Помимо этого, самым главным является осознание недостатков системы защиты прав человека и разработка мер по их устранению. Так ежегодно разрабатывается и принимается около 6000 НПА и 30-40 законов и подзаконных актов. А Всеобщая декларация прав человека требует соблюдения прав всех людей.

Как мы знаем, прямая обязанность защищать права человека возложена на государство, однако частный сектор обязан соблюдать эти права

в своей работе. В 2011 году Совет по правам человека ООН единогласно утвердил «Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека», где принцип №11 гласит: «Предприятиям надлежит соблюдать права человека. Это означает, что им следует избегать нарушения прав других людей и устранять последствия оказанного ими воздействия, неблагоприятные для прав человека». Помимо этого, в официальном комментарии к этому принципу сказано: «Ответственность за соблюдение прав человека является всеобщей нормой ожидаемого поведения всех предприятий, где бы они ни осуществляли свою деятельность. Такая ответственность существует помимо обязанности соблюдать национальные законы и подзаконные акты, защищающие права человека».

Государство так же переживает за граждан, это видно по теме Послания Президента: «Единство народа и системные реформы-прочная основа процветания страны». В нем Касым-Жомарт Кемельевич подчеркивает важность защиты прав всех людей и обеспечения для них безопасной работы.

Как уже было сказано ранее, сейчас очень актуальна тема не только защиты прав людей, но и защиты прав бизнесменов. Такой интерес можно связать также с наличием в мире и нашем обществе коррупции.

Любой бизнес тесно связан с экономикой, а весь бизнес страны занимает 80% всей экономической жизни страны. Так в чем же опасность коррупции для граждан?

Здесь, ощутимые несет потери не только индивидуум или организация, но и государство. Ежегодно потенциальные потери в экономике Казахстана из-за коррупции оценивают в 3,8 млрд. долларов. Это эквивалентно 2% ВВП страны. С каждым годом государство пытается снизить это число, разрабатывая различные методы борьбы с коррупцией и это работает, по статистике за 2018 год задержано 667 чиновников, а осуждено 551, тогда как в 2012 было задержано 279 и осуждено всего 239. Так же, в этой сфере в 2012 году было рассмотрено 2151 уголовное дело по коррупционным преступлениям, а уже к 2018 году это число составило 2870.

Помимо прямой потери миллиардов, существуют и другие экономические последствия коррупции:

1. Расширение теневой экономики приводит к уменьшению налоговых поступлений и ослаблению бюджета. Государство теряет финансовые рычаги управления экономикой.

2. Нарушение конкурентных механизмов рынка, данное явление

приводит к тому, что в выигрыше оказывается не тот, кто конкурентоспособен, а тот, кто сумел получить преимущество за взятки. Это влечет за собой снижение эффективности рынка. Ухудшается инвестиционный климат, не решаются проблемы спада производства.

3. Повышение цен является следствием коррупционных накладных расходов, из-за которых страдает потребитель

4. Потеря доверия к власти (участники рынка теряют доверие к органам власти и перестают верить в возможную справедливость)

5. Расширение коррупции в неправительственных организациях ведет к уменьшению эффективности их работы. То есть, они хуже отстаивают права своих работников и участников.

Заключение

Таким образом, мы видим, что бизнес косвенно касается абсолютно каждого человека и для процветания общества необходимо обеспечить антикоррупционное сознание и честную борьбу среди бизнесменов и корпораций. То есть, защищая права бизнесменов, государство помогает всему населению. Уже сейчас принимаются различные политики в области прав человека, в действиях предпринимателей появляется осознанность в касающаяся соблюдения прав человека, все это свидетельствует об огромном прогрессе. Однако процесс еще далек от завершения. Необходимо принять срочные меры для более тщательного изучения проблемы, для повышения прозрачности, для улучшения средств защиты прав и других механизмов контроля. Все это требует огромных усилий со стороны гражданского общества, правительств, Организации Объединенных Наций и частного сектора. Что касается общества, людям необходимо совершенствоваться и понимать, для чего необходимы все меры и законы. Таким образом, появится самосознание, и граждане не будут посягать на чужие права.

Список использованных источников:

1. Послание президента <https://kapital.kz/gosudarstvo/98381/poslaniye-narodu-kazakhstana-kakiye-porucheniya-dal-prezident.html>

2. Бизнес и права человека https://www.inform.kz/ru/v-poslanii-prezidenta-celyy-razdel-posvyaschen-zaschite-prav-cheloveka-chlen-nacsoveta_a3836858

3. Коррупция и ее экономические последствия <https://ppt-online.org/165394>

3. Права человека в сфере бизнеса <http://business-humanrights.org/>

УДК 341.231.14

Қайназар Мөлдір Қайратқызы,
Студентка 1 курса ССО Юриспруденция»
Университета «Қайнар»,
Республика Казахстан, г.Алматы

ЦИФРОВЫЕ ПРАВА ГРАЖДАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Научный руководитель:

Тлеуов Т.М., м.ю.н.,
Университет «Қайнар»

Аннотация

В данной статье показано, как цифровая трансформация влияет на экономику информации и знаний, на защиту прав граждан, также свободу слова, в частности становлению жертвами мошенников в получение микрокредитов онлайн. Какие изменения дают ускорение цифровизации, больше экспериментов, обслуживание, и более высокий риск, связанный с технологиями. Автором отмечается, что инновационная политика должна решать проблемы доступа к данным; становиться более гибкой; содействовать открытой науке, обмену данными и сотрудничеству между инновацией. Статья также рассматривает проблемы обеспечения цифровых прав граждан в современных условиях. Рассматривается понятие термина и его значение при обозначении прав, позволяющих отдельным лицам получать доступ, использовать, создавать и публиковать цифровые носители информации или получать доступ и использовать компьютеры, другие электронные устройства или сети связи, обращается внимание на право на доступ к информации.

Ключевые слова: информация, цифровые права, права человека, международные стандарты, доступ к информации, сотрудничество, технологии, микрокредиты, мошенничество.

Қайназар Мөлдір Қайратқызы,
«Қайнар» университетінің
ССО Құқықтану мамандығының 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА АЗАМАТТАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада цифрлық трансформацияның ақпарат пен білім экономикасына, азаматтардың құқықтарын қорғауға, сондай-ақ сөз бостандығына, атап айтқанда, онлайн шағын несие алу кезінде алаяқтардың құрбанына айналуына қалай әсер ететіні көрсетілген. Қандай өзгерістер жылдам цифрландыруды, көбірек тәжірибені, техникалық қызмет көрсетуді және технологиямен байланысты жоғары тәуекелді әкеледі. Автор инновациялық саясат деректерге қол жеткізу мәселелерін шешуі керек деп атап көрсетеді; икемді болу; ашық ғылымға, деректермен алмасуға және инновациялар арасындағы ынтымақтастыққа жәрдемдесу. Мақалада қазіргі жағдайда азаматтардың цифрлық құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері де қарастырылған. Термин ұғымы және оның жеке тұлғаларға цифрлық ақпарат құралдарына қол жеткізуге, пайдалануға, жасауға және жариялауға немесе компьютерлерге, басқа электрондық құрылғыларға немесе байланыс желілеріне қол жеткізуге және пайдалануға мүмкіндік беретін құқықтарды белгілеудегі мағынасы қарастырылады, ақпаратқа қол жеткізу құқығына назар аударылады.

Түйінді сөздер: ақпарат, цифрлық құқықтар, адам құқығы, халықаралық стандарттар, ақпаратқа қол жеткізу, ынтымақтастық, технология, микрокредит, алаяқтық.

Kainazar Moldir Kayratkyzy,
1st year student of SSO Jurisprudence»
University «Kainar»,
Republic of Kazakhstan, Almaty

DIGITAL RIGHTS OF CITIZENS IN MODERN CONDITIONS

Annotation

This article shows how digital transformation affects the economy of information and knowledge, the protection of the rights of citizens, as well as freedom of speech, in particular, becoming victims of scammers in obtaining microloans online. What changes bring faster digitization, more experimentation, maintenance, and higher risk associated with technology. The author notes that innovation policy should solve the problems of access to data; become more flexible; promote open science, data sharing and

cooperation between innovation. The article also considers the problems of ensuring the digital rights of citizens in modern conditions. The concept of the term and its meaning in designating rights that allow individuals to access, use, create and publish digital media or access and use computers, other electronic devices or communication networks are considered, attention is drawn to the right to access information.

Key words: information, digital rights, human rights, international standards, access to information, cooperation, technology, microcredit, fraud.

Цифровые права могут означать разные вещи для разных людей. Этот термин широко используется для обозначения прав, которые позволяют отдельным лицам получать доступ, использовать, создавать и публиковать цифровые носители информации или получать доступ и использовать компьютеры, другие электронные устройства или сети связи. Цифровые права особенно связано с защитой и реализацией существующих прав человека, таких как право на неприкосновенность частной жизни или свободу выражения мнений, а также новых цифровых технологий. Доступ к информации — один из основных показателей соблюдения прав и свобод человека. Право на доступ к информации — конституционное право граждан Республики Казахстан. Пункт 2 ст. 20 Конституции гласит: «Каждый имеет право свободно получать и распространять информацию любым, не запрещенным законом способом. Стандарты для национальных и международных организаций ориентированы, в первую очередь, на национальные законодательства о свободе доступа к информации, но равным образом могут применяться в отношении информации, которой владеют межгосударственные органы, такие как ООН и Европейский Союз. Эти принципы основаны на международных и региональных законодательствах и стандартах, развивающих государственную практику и общих положениях законодательств, признаваемых сообществом наций. Они являются продуктом долговременного изучения, анализа и консультаций. Сам по себе он не подлежит исполнению, но служит своего рода напоминанием о том, что определенные права гарантированы гражданам, но разбросаны по различным директивам, правилам и конвенциям. Права применимых в цифровой среде, о праве на доступ в Интернет, праве свободно говорить, праве на частную жизнь и праве быть забытым.

В связи с развитием цифровизации возникают вопросы, насколько защищены существующие правовые концепции и институты в области

прав человека, и каким образом защищать ценности прав человека в современных условиях. В данной статье показано, как цифровая трансформация влияет на экономику информации и знаний, на защиту прав граждан, также свободу слова, в частности становлению жертвами мошенников в получение микрокредитов онлайн. Какие изменения дают ускорениецифровизации, больше экспериментов, обслуживание, и более высокий риск, связанный с технологиями. Инновационная политика должна решать проблемы доступа к данным; становиться более гибкой; содействовать открытой науке, обмену данными и сотрудничеству между инновацией. Причиной для рассмотрения данной темы, является необычайный диапазон и охват цифровых технологий во всех аспектах социальной, экономической, политической и личной жизни, также.

Снижениезатрат на производство и обработку информации и знаний и повышение текучестиизменяют динамику инноваций. Данные стали основным источником цифровизации. Другие изменениявключают в себябольше возможностей для управления версиями; ускорение, болеэкспериментирование и сотрудничество; обслуживание; и более высокий риск, связанный с этими технологиямиобщего назначения. Цифровая трансформация также оказывает влияние на экономику в целом с точкизрения динамики у населения, бизнеса, и рыночных структур. В связи с этойтрансформацией в цифровую эпоху требуются изменения в инновационной политике. Инновационнаяполитика должна решать проблемы доступа к данным; становиться более гибкой; поощрять открытую науку,обмен данными и сотрудничество между новаторами; и пересматривать конкуренцию за инновации ирамки политики в области интеллектуальной собственности.

В период действия карантиначисленность работников значительно сократилось, по данным только в Алматы в общей сложности на 266 тыс. человек, а по индивидуальным предпринимателям, 80% приостановили свою деятельность. Текущая ситуация повлияла на финансовое состояние горожан.

Проблема потребительского кредитования бурно обсуждается в средствах массовой информации. Отношения между МКО и заемщиком предельно просты. Получая денег по займу, заёмщикзнает, какую сумму, когда должен вернуть. В последнее время участились иски в суд, путем мошенничества, связанные с микрокредитованием населения, злоумышленники оформляют на граждан онлайн-займы без их участия. Недостаточное правовое регулирование отношений, возникших в сфере поучения микрокредитов онлайн, дало прирост просроченной за-

долженности, став жертвами мошенников. Необходимо пересмотреть правила предоставления микрокредитов онлайн, а именно защиту и сложность с которым связываются люди, верификация получения кредита через телефон с удостоверением личности. Из-за проблем защиты данных граждан, мошенники, зачастую используют полученные персональные данные, незаконно оформив онлайн микрокредитов. Здесь возникает объективный вопрос, каким образом они становятся жертвами? Пострадавшие узнают об оформленных на них онлайн-займах только, когда их начинают терроризировать коллекторские агентства. По информации органов внутренних дел, в 2019 году было зарегистрировано 7 тыс. 732 преступления, связанных с интернет-мошенничеством, тогда как в 2020 году количество таких фактов увеличилось почти в два раза и составило – 14 тыс. 110 преступлений. Из них 3 тыс. преступлений связаны с оформлением онлайн-займов через интернет-сайты микрокредитных организаций. Еще порядка 2,2 тыс. – с хищениями денег со счетов пластиковых карт посредством подключения к личному кабинету заемщика через интернет», - сказал депутат Елнур Бейсенбаев, эти данные показывает недостаточность норм по верификации личности, прописанных в Правилах предоставления микрокредитов электронным способом, либо отсутствию должного контроля со стороны уполномоченных органов за исполнением предусмотренных мер. Необходимо для защиты данных пересмотреть и внести изменения в Правила предоставления микрокредитов электронным способом и другие регулирующие инструменты в части усиления определения верификации через телефон с удостоверением личности:

- рассмотреть усиление процедур по идентификации личности, биометрических особенностей клиента. Проверку и подтверждение изображения в реальном времени, защиту от возможного дублирования с использованием ранее подготовленного видео или фотоматериалов.

- предусмотреть внедрение многофакторной аутентификации при оформлении онлайн-кредитов посредством использования информационных систем.

Процедура оформления: Кредитные организации, не занимаются онлайн кредитованием. Для получения любого банковского кредита наличными необходимо посещение офиса банка для подписания бухгалтерского кредитного договора. На это уходит много времени.

В случае с МФО оформить займ можно полностью дистанционно. Компании перечисляют средства на банковские карты, через системы платежных переводов. Помимо этого:

- подача заявка производится только по удостоверению личности – без предоставления дополнительных документов;
- и смс подтверждения.
- от подачи заявки до фактического получения средств проходит 7–10 минут (при повторном обращении – до 3 минут).

Такие условия не предлагаются ни одним банком. Поэтому некоторые граждане предпочитают не просить займы и друзей или знакомых, а обращаться к услугам МФО. Через 10 минут необходимая сумма будет в распоряжении пользователя.

Напрашивается несколько выводов. Цифровые технологии значительно снизили затраты на поиск, обмен и анализ данных. Они также повысили текучесть знаний и данных. После получения оцифрованных знаний (знаний, представленных в форме цифровых данных) и оцифрованных данных можно мгновенно обмениваться между любым числом участников, независимо от географического расстояния или других барьеров, и каждый из этих участников имеет полный доступ.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.)
2. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/izmenit-pravila-onlayn-kreditovaniya-predlozili-v-kazahstane-435952/

ӘОЖ 341.231.14

Қылыш Сымбат,

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ТҰРМЫСТЫҚ ЖАҒДАЙДА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада тұрмыстық жағдайдағы адам құқықтарының қазіргі таңдағы жағдайының қорғалуы, отбасыдағы адам мәселелері, бала мен ата-ананың қарым-қатынасы жайлы қарастырылған. Мемлекет саясатының бұл жолдағы жоспары және саясаты.

Түйінді сөздер: адам құқығы, адам бостандығы, халықаралық құжаттар, саясат, конституция, тұрмыстық зорлық-зомбылық.

Кылыш Сымбат,

Студентка 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы защиты прав человека в повседневной жизни, человеческие проблемы в семье, взаимоотношения ребенка и родителя, а также план и политика государства в этом направлении.

Ключевые слова: права человека, свобода человека, международные документы, политика, конституция, насилие в семье.

Kylysh Symbat,

1st year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

PROBLEMS OF ENSURING HUMAN RIGHTS IN EVERYDAY LIFE

Annotation

The article deals with the protection of human rights in everyday life, human problems in the family, the relationship between the child and the parent, as well as the plan and policy of the state in this direction.

Key words: human rights, human freedom, international documents, politics, constitution, domestic violence.

Берік және берекелі отбасылар – кез келген мемлекет пен қоғамның дамуының негізі. Отбасылық-тұрмыстық салада жасалатын қылмыстар көбінесе қоғамның жеке бірліктерін бұзып қана қоймай, оған тұтастай алғанда соққы береді. Тұрмыстық жағдайдағы адам құқықтары деп ер мен әйелдің және туыстардың бір-біріне деген қарым-қатынасын қарастырамыз. Құқық ұғымы адам әр түрлі әлеуметтік қатынастарға

түседі. Қарым-қатынас нәтижесінде адамдар арасында өзара әрекеттестік қалыптасады, түсіністік пайда болады, қамқорлық жасау және көмек беру жүзеге асады. Қоғамдық қатынастар әлеуметтік нормалар арқылы реттеледі, олардың арасында құқық нормалары ерекше орын иеленеді. Құқық нормалары заңдар мен нормативті құқықтық актілерде көрініс табады. Жалпы адамзаттық құндылықтар және әділеттілік, ізгілік, теңдік, бостандық идеялары құқықтың негізі болып табылады. Құқық дегеніміз — мемлекет арқылы қамтамасыз етілетін, әділеттілік туралы адамдардың көзқарастарынан көрініс табатын, жалпыға бірдей міндетті нормалардың жиынтығы.

Құқық ең маңызды әрі ең күрделі қоғамдық құбылыс ретінде түсінілетін философиялық категория. Сондықтан да оны бірнеше тұрғыдан қарастыру керек. Алдымен, субъективтік тұрғыдан қарастырсақ құқық қандай да бір тұлғаның мүмкіндіктерін, әрекет еркіндігін білдіреді. Мысалы, білім алу, еңбек ету, демалу, өмір сүру, қорғану құқығы секілді тікелей субъектімен байланысты құқықтар. Объективтік мағынадағы құқық — нормативтік құқықтық актілерде белгіленген нормалардың жиынтығын білдіреді. Бұл орайда көрсетіп кету керек — субъективтік құқық объективтік құқықтың негізінде туындайды және тоқтатылады. Мәселен, 1999 жылдың 1 маусымынан бері «объективтік құқықтың» негізінде ішкі істер органдары қызметкерлерінің қоғамдық көлікте тегін жүруге деген «субъективтік құқықтары» тоқтатылып, жеңілдіктер алынып тасталған. Құқық бұл керсетілгендерге қоса, оқу пәні ретінде де түсініледі (әкімшілік құқық, Азаматтық, құқық, Еңбек құқығы және т.б.)- Құқықтық объективтік және субъективтік мағыналардың біріктіріле түсінілетіндігі де жоққа шығарылмайды. Осыларға қарап құқықтың аса күрделі категория екенін білуге болады. Жалпы алғанда құқық дегеніміз — мемлекет белгілеп, мақұлдаған жалпыға міндетті мінез-құлық ережелерінің (нормалардың) жиынтығы. Құқықтың өзіндік ерекшелігі оның нормаларын сақтау мемлекеттің мәжбүр ету күшімен қамтамасыз етілетіндігінде. Құқықтың мәні Конституцияда және басқа да заңдарда бекітіліп, тиянақталған оның түп қазық бастауларында, негізгі принциптерінде ашылады. Оларға жататындар: саяси биліктің халықтың атынан жүзеге асуы, меншіктің дамуы, қорғалуы және олардың субъектілерінің теңдігі; демократизм, интернационализм, гуманизм.

Халықаралық құжаттарда және қазақстандық заңдарда мынадай екі ұғым қолданылады: «адам құқығы» және «адам бостандығы». Заң тұрғысынан адам құқығы мен адам бостандығының бір-бірінен

айырмашылығы жоқ. Дегенмен, белгілі бір өзгешеліктері бар. Мұны осы екі ұғымның анықтамаларын салыстыра отырып байқауға болады.

Бостандық — елдің ішкі және сыртқы саясаты саласында әлеуметтік субъектілердің (жеке адамның, топтардың, қоғамдық-саяси ұйымдардың, т.б.) өз мақсаттары мен мүдделеріне орай әрекет жасау еркіндігі; құқықтық мүмкіндіктер аясы. Адамдардың қол жеткізген Бостандықтары тарихи дамудың нәтижесі болып саналады. Қоғамдық дамудың кейбір қайшылықтары мен кереғарлықтарына қарамастан, қайсыбір тарихи кезеңдерде жеке адам иеленетін Бостандықтар аясы кеңі түсетіні дәлелденген. Ал “саяси Бостандық” ұғымы азаматтардың саяси белсенділігін, саяси өмірге ұдайы қатысып, қоғамдық оқиғаларға, әлеумет үшін мәні зор шешімдер қабылдау процесіне тікелей ықпал етуге қабілеттілігін білдіреді. Оның іргелі қағидалары Адам құқыларының жалпыға бірдей декларациясында негізделген. Жалпы, саяси Бостандық негіздері кез келген өркениетті елдің конституциясында, арнаулы заңдары мен құқықтық жосындарында бекітілуге тиіс. Мысал, ҚР Конституциясында азаматтардың мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын сайлауына және оларға сайлануына шек қойылмайды; сондай-ақ, сөз және шығарм. Бостандығына кепілдік беріледі; цензураға тыйым салынып, еркін түрде ақпарат алу және тарату еркі берілген, әркімнің ар-ождан, бірлесу бостандықтарын иеленуге құқы бар. Осы орайда адамдар, әлеум. Топтар мен жіктер өздерінің құқыларымен қатар жауапкершіліктерін де айқын ұғына отырып, саясат субъектісі ретінде көрінуге тиіс. “Саяси субъектілік”, яки саясат субъектісі болуға қабілеттілік дегеніміздің өзі Бостандық мәселелерімен етене байланысты ұғым. Азаматтардың Бостандықтары аясы кең, құқықтық мүмкіндіктер өрісі неғұрлым биік болған сайын, елдің демократия даму деңгейі соғұрлым жоғары бола түседі. Адам бостандығы — бұл мемлекеттің араласуы тиіс емес қызмет салалары. Ол тек құқықтық нормалар арқылы солардың шеңберінде адамның өз қалауы бойынша іс-әрекет етуін белгілейді. Мұндайда мемлекет нақты адамның бостандығына араласпауы тиіс, сондай-ақ мемлекет бұл бостандықтардың басқа тұлғалардың араласуынан қорғалуын қамтамасыз етуі тиіс. Адам құқығы — заңда көрсетілген саладағы мемлекет белгілеген және кепілдік беретін адамның мүмкіндіктері мен өкілеттіктері. «Адам бостандығына» қарағанда «адам құқығы» терминінің аясында адам қызметінің нақты бағыты бекітіледі. Мемлекет заңда көрсетілген салада адамның іс-әрекеттерінің заңдылығын қамтамасыз етуге және қорғауға міндеттеме қабылдайды. Адам құқығы

және бостандығы адамның құқықтық мәртебесін белгілейтін, оның жағдайын бекітетін, жеке тұлғалар арасындағы өзара қарым-қатынасты, адамның және мемлекеттің қатынастарын бекітетін халықаралық және ұлттық нормаларының жүйесін білдіреді. Адам құқығының және бостандығының объективті түрдегі анықтамасы осындай. Субъективті түрде адам құқығы және бостандығы нақты тұлғаға тиесілі құқықтық нормалар мен көзделген мүмкіншілігі (өкілеттігі) және мемлекет қорғайтын іс-әрекеті ретінде анықталады. Адам құқығы табиғи қасиетке ие және жеке адамнан ажырамайды, олар аумақтық немесе ұлттық шеңбермен шектелмейді, халықаралық құқықтық реттеу және қорғау объектісі болып табылып, мемлекеттің заң актілерінде бекітілгенге қарамастан тәуелсіз болып табылады. Олар адамды сипаттап және оның қалыпты өмір сүруіне қажетті жалпы әрі негізгі өкілеттіктері болады. Адам құқығы мемлекеттің нақты заң актілерінде белгіленген жағдайда олар осы мемлекет азаматының құқықтары болып табылады.

Азаматтық құқық қоғамның және мемлекеттің даму барысында жасалған және пайда болған табиғи өкілеттіктерінің мемлекеттік нормативтік құқықтық актілерде көрініс табуы болып табылады. Азаматтық құқық міндетті түрде конституциялар мен басқа заң актілерінде белгіленеді және мемлекет оны жария етіп әрі олардың қорғалуын қамтамасыз етеді. Олар адамды мемлекеттік ұйымдасқан қоғамдастықтың мүшесі екендігін білдіреді. Бұл екі құқық санаты әдетте бір тұрғыдан еске алынады, дегенмен олардың мазмұны бірдей емес. Адам құқығы негізгі болып табылады, қай жерде тұғанына, қай елдің азаматы екендігіне, сол елде тұратындығына немесе тұрмайтындығына қарамастан олар барлық адамдарға тән, ал азаматтық құқық белгілі мемлекеттегі адамның сол мемлекетте тұрғандығына байланысты бекітілген құқықтарын кіргізеді. Әрбір азаматқандай-да болмасын мемлекетте жалпыға бірдей адам құқықтарына және осы мемлекет мойындаған азаматтық барлық құқықтардың жиынына ие. Сондықтан құқықтар мен бостандықтардың екі тобын біріктіретін «азаматтық құқықтар және бостандықтар» термині заңды болып табылады. Бұл құқықтар мен бостандықтар адамның негізгі құқықтық мәртебесін білдіреді. Олардың көпшілігі абсолюттік сипатта, яғни тек қана ажыратқысыз болып табылмайды, сонымен қатар олар шектелуге жатпайды. Адам құқықтары мен бостандықтары (АҚБ) – жеке тұлғаның әлем қауымдастығы мойындап, халықаралық-құқықтық құжаттарда бекітілген, әлеуметтік және құқықтық тұрғыдан қамтамасыз етілген, ешкім шек қоймайтын немесе тыйым сала алмайтын құқықтары

мен бостандықтары. Адамның қандай да бір игіліктерді иеленуін қамтамасыз ететін, өз еркімен іс- әрекет жасауына мүмкіндік беретін мемлекет пен бұқара арақатынасының негізгі принциптері АҚБ-на жатады. Адамзат қоғамында бұл мәселеге ежелден баса назар аударылған. Мысалы, Аристотель адам құқықтарын «табиғи» және «шартты» деп екіге бөледі. Адамның табиғи құқықтарын мемлекет орнатқан шартты құқықтардан жоғары қояды. Орта ғасырда АҚБ жасаған қайырымдылықтар, рақымшылықтар ретінде түсіндірілді. Өндірістік қарым-қатынастардың қарқынды даму сатысында өмір сүрген ли-берализм өкілдері – Т.Гоббс, Дж.Локк, Ш.Монтескье, Ж.Руссо, И.Кант, Т.Джефферсон, Т.Пейн және т.б. ойшылдар АҚБ-на баса назар аударды. Қағидалардың ең маңыздылары ретінде олар адамдардың еркін, қауіпсіз өмір сүруге, жеке меншік иеленуге тең құқықтарының болуын, халық биліктің негізгі иесі екендігін, биліктің тармақталуын, би-ліктің халық мүддесіне қызмет етуі керектігін атап көрсетті. Жүзеге асырылу ортасына қарай АҚБ азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени болып жіктеледі. Саяси және азаматтық құқықтардың қазіргі тұжырымдары БҰҰ Бас Ассамблеясының Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында (1948 ж., 10 желтоқсан) баяндалған. Қазақстан Республикасының Ата Заңы бойынша:

«1. Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі;

4. Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумасынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олар дан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік-құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады».

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қоғам дерті.

Әлемді нәзік жүрегімен тербететін әйелдердің сол нәзіктігінен зардап шегіп жататыны жақсылыққа жасалған жамандық, гүл өсірген бағбанның гүлзарына соққан бұршақты қара дауыл секілді. «Шашы ұзын, ақылы қысқа» деген түсініктен әлі толықтай арылмаған әлем, әйел аналардың «Ардақты» деген атауын тек сөз күйінде қалдырып келе жатқаны жаныңа батады. Анасына, апа-қарындасына, қызына шаң жуытпайтын ер адамдар кейде шолақ ойлап, әйел теңдігі десе теріс қарайтыны бар. Оның дәлелін әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың азаймай отырғанынан білуге болады. Шындығында әйелдің отбасындағы орны мен қоғамдағы рөлі жөнінде ата-баба ұстанымы мен бүгінгі қол жұмсайтын ер-азаматтардың зорлық-зомбылығын шатастыруға

болмайтынын кейде естен шығарып алып жатамыз. Осы тұрғысында сөз қозғай қалып, тарихымызды алға тартсақ ол кездегі әйелдерге бүгінгідей зәбір жасалмағанын білеміз. Әрине, ол кезде де әйел-аналарымыз ер азаматтан жоғары болған емес, алайда сол қоғамның өзінде олардың өз биігі, алар орны болды. Оған көптеген мысалдар келтіруге болады. Жарты әлемді қаһарымен тентіреткен Ақсақ Темірдің өзі алдына ақ жаулықты ана келгенде райынан қайтты емес пе?! Ақ жаулық, ақ сүттен аттау қазақтың дәстүрінде қорға саналды. Данышпан, батырларымыз ел үшін үлкен істер тындырса, солардың қасында сол жетістіктерге жетуіне әйел-аналарымыздың еңбегі зор болды. Ал ата-бабамыз «Қыз қонақ», «Әйелің аманатың» деп оны аялауды ер азаматтарға міндеттеді. Әйел, қыз балалар бар жерде дөрекі сөйлемедің өзі сол тарихымыздан жалғасып келе жатқан мәдениет екені аян. Алайда бүгінде «аталарымыз әйелден жоғары бол деген!» деп күпсініп, күш көрсетуді шығардық. «Үйде шешен дауға жоқ, үйде батыр жауға жоқ», дегеннің кері. Бүгінгі таңда батырлығын әйелі мен бала-шағасына көрсетіп, қол көтеріп, отбасының шырқын бұзатын азаматтар саны артуда. Әйел – отбасының ұйытқысы, шаңырақтың шырақшысы. Бабадан балаға мирас болып келе жатқан осы ұғымға бүгінде сызат түскендей. «Анаға қарап – қыз өсер, әкеге қарап – ұл өсер» деген тағылымды тәмсілді көздің қарашығындай сақтауға кедергісін келтіріп отырған жайттардың бірі нәм бірегейі отағасылардың залым әрекеті мен қаныпезер істері екендігін жоққа шығара алмаймыз. Аталы сөзді ескермейтін ерлердің әйелдеріне қол жұмсауына, бала-шағасының мазасын алуына, өрескел қатыгездікке баруына тосқауыл қою кезек күттірмейтін мәселе. Себебі отбасы – қоғамның ұясы, мемлекеттің өзегі.

Баланың құқықтары – баланың заңды құқықтары.Әрбір баланың отбасындатұрып,тәрбиеленугеқұқығыбар.Отбасылықтәрбиекәмілеттік жасқа толмаған баланы тәрбиелеудің ең тәуір түрі, сондықтан да оған басымырақ маңыз беріледі. Баланың өз ата-анасының отбасында және өзге де туысқандарымен тұруына, олармен қарым-қатынас жасауға қақысы бар. Неке бұзылған кезде бала көбінесе анасының жанында қалып, сонымен бірге тұрады, ал әкесімен, әдетте, демалыс күндері жолығып тұрады. Ата-аналарының ажырасуы бұдан кейін бөлек тұра бастаған әкесі мен баласының арасындағы қатынастарды тоқтатуға әсер етпеуі тиіс. Бірақ сот практикасында баланың әкесімен кездесіп тұруына анасының рұқсат бермейтіндігінің, не әкесінің баласын және оны тәрбиелеуге міндетті екендігін ұмытып кететіндігінің: сансыз мысалдарын кездестіруге болады.

2018 жылдан бастап біздің елімізде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты қылмыстар санының реактивті өсуін тіркей бастады. Сандарға көз жүгіртсек, Қазақстанда 2015 жылы отбасылық-тұрмыстық салада 472 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелсе, 2016 жылы – 485, 2017 жылы – 446, 2018 жылы – 919, 2019 жылы – 1055, ал 2020 жылы қылмыс санының шарықтау шегі болды – 1072. Сонымен қатар, көрсетілген кезеңде ауыр (2015 жылы – 204, 2020 жылы – 430) және аса ауыр (2015 жылы – 83, 2020 жылы – 194) қылмыстар, оның ішінде кісі өлтіру, зорлау және денсаулыққа ауыр зиян келтіру.

2020 жыл қазақстандықтарды бірнеше ай бойы өз мәселелерімен бірге үйлеріне қамап тастаған COVID-19 індетінің өршуі аясында «рекордқа» айналғаны анық. Бірақ күнделікті өмірдегі қылмыстардың өсуінің теріс тенденциясы дәл 2018 жылы белгіленді.

2018-2019 жылдары орын алған атышулы «тұрмыстық» қылмыстар сериясы қазақстандық қоғамды дүрліктірді. Осыған байланысты заңнамалық және әлеуметтік салада бірқатар шаралар қабылданды. Мысалы, 2019 жылы Қазақстанның өңірлерінде отбасылық соттар жанынан бірден 12 отбасын ресурстық қолдау орталығы – «Бақытты отбасы» ашылды. Бұл орталықтарда кәсіби психологтар, заңгерлер, медиаторлар, медициналық және әлеуметтік қызметкерлер, сондай-ақ дағдарысты жағдайдағы мамандар адамдарға толықтай тегін көмек көрсете бастады. Сонымен қатар, 2020 жылдың басынан бастап зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері ауыр қылмыстар санатына ауыстырылды. Түзетулерге сәйкес, ауыр әрекеттер үшін татуласуға тыйым салынғандықтан, зорлаушы бұдан былай жәбірленушімен татуласу арқылы жауапкершіліктен құтыла алмайды.

Жаңартылған мәліметтерге сәйкес, осы жылдың жеті ай аралығы бойынша отбасылық-тұрмыстық салада 568 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелген, ал 2020 жылдың жеті айы ішінде олардың саны 600-ден асқан. Жағдайды жақсарту бағытындағы айқын көрінетін оң динамика туралы айтуға бола ма? Осы мәселе бойынша неғұрлым нақты қорытындылар жасап, статистикалық нәтижелерді 2022 жылдың басында шығаратын боламыз, әзірге инфографика форматында 2015 жылдан бастап 2021 жылға дейінгі кезеңдегі қылмыстың ауырлығы, республиканың облыстары және ҚР ҚК баптары бойынша бөлінген түйінді сандар.

Тұрмыстық жағдайдағы зорлық зомбылықты жою үшін ең алдымен халықтың материалдық жағдайды дұрысталуы қажет деп ойлаймын. Көптеген ұрыстар, ажырасу себептері материалдық жағдайға келіп

тоқталады. Халық толық жұмыспен қамтылса, жастар жұмыссыз жүрмесе және мемлекеттен қолдау көрсетілсе уақыт өте келе бұл жағдай тоқтатылады деп ойлаймын.

УДК 349.2

Маратова Альфия Серикқызы,
студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ВОЗМЕЩЕНИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА ПРИ НАРУШЕНИИ ПРАВ В СФЕРЕ ТРУДА

Аннотация

В настоящей статье рассматриваются проблемы, возникающие в сфере труда относительно компенсации за причиненный моральный вред работникам со стороны работодателя. Моральный вред имеет место быть в случае нарушении прав человека. В трудовом праве наиболее распространенными нарушениями, которые могут повлечь взыскание морального вреда считаются незаконное увольнение; незаконное привлечение к дисциплинарной ответственности; задержка и невыплата заработной платы; незаконное перемещение на другую должность. В статье выявлены основания для взыскания компенсации, порядок и размер возмещение морального вреда, а также указано каким образом можно доказать причинение морального вреда работодателем.

Ключевые слова: компенсация, моральный вред, работник, работодатель, сфера труда.

Маратова Альфия Серікқызы,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

**ЕҢБЕК САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТАР БҰЗЫЛҒАН ЖАҒДАЙДА
МОРАЛЬДЫҚ ЗИЯНДЫ ӨТЕУ**

Аңдатпа

Бұл мақалада жұмыс беруші тарапынан жұмыскерлерге келтірілген моральдық зиян үшін өтемақыға қатысты еңбек саласында туындайтын мәселелер қаралады. Моральдық зиян адам құқықтары бұзылған жағдайда орын алады. Еңбек құқығында моральдық зиянды өндіріп алуға әкелуі мүмкін ең көп кездесетін бұзушылықтарға жатады: заңсыз жұмыстан шығару; тәртіптік жауапкершілікке заңсыз тарту; жалақыны кешіктіру және төлемеу; басқа лауазымға заңсыз ауысу. Мақалада өтемақыны өндіріп алу негіздері, моральдық зиянды өтеу тәртібі мен мөлшері, сондай-ақ жұмыс берушінің моральдық зиян келтіргенін қалай дәлелдеуге болатындығы көрсетілген.

Түйінді сөздер: өтемақы, моральдық зиян, жұмыс беруші, жұмыскер, жұмыс саласы.

Maratova Alfiya Serikkysy,

2-year student of the Higher School of Law «Adilet»,

Caspian Public University,

The Republic of Kazakhstan, Almaty

COMPENSATION FOR MORAL HARM IN VIOLATION OF RIGHTS AT WORK

Annotation

This article examines the problems arising in the world of work regarding compensation for moral harm caused to workers by the employer. Moral harm occurs when human rights are violated. In labor law, the most common violations that can lead to the recovery of moral damage are illegal dismissal; unlawful disciplinary action; delay and non-payment of wages; illegal transfer to another position. The article reveals the grounds for the recovery of compensation, the procedure and amount of compensation for moral damage, and also the article indicates how it is possible to prove the infliction of moral damage by the employer.

Keywords: compensation, moral harm, worker, employer, the sphere of work.

Одной из существенных проблем в сфере труда являются вопросы, затрагивающие возмещение за причиненную работнику моральный вред. Моральный вред означает физические или нравственные страдания, с которыми человек сталкивается в результате нарушений его

прав. Иными словами, моральный вред представляет собой нарушение человеческих прав, которые посягают на принадлежащие гражданину от рождения либо в силу закона нематериальные блага, которые неразрывно связаны с его личностью (жизнь, здоровье, деловая репутация, достоинство личности), либо нарушающие его личные неимущественные права (право на имя, право авторства, право на труд).

Помимо восстановления своих нарушенных трудовых прав работник имеет право требовать от работодателя возмещение морального ущерба, причиненного любыми неправомерными действиями или бездействиями работодателя в сфере трудовых отношений с этим работником. Неправомерные действия или бездействия работодателя имеют место тогда, когда работодатель нарушает положения трудового законодательства, коллективного договора, трудового договора с работником.

Компенсация морального вреда – выплата за нарушенные права человека. Например, в трудовом праве самыми распространенными нарушениями, которые могут повлечь взыскание морального вреда считаются незаконное увольнение; незаконное привлечение к дисциплинарной ответственности; задержка и невыплата заработной платы; незаконное перемещение на другую должность. Именно эти причины могут стать основанием для взыскания компенсации.

В соответствии со статьей 952 пункт 1 Гражданского кодекса РК «Моральный вред возмещается работнику в денежной форме».[1]

Размер причиненного морального вреда определяется самим истцом во время подачи иска. Тем не менее, суд может изменить этот размер, исходя из принципов справедливости и достаточности. Следовательно, это дает нам понять, что установленных размеров возмещения размера морального вреда нет.

Неправомерные действия со стороны работодателей по отношению к работнику (работникам) влекут нарушение их конституционных прав. Возмещение причиненного им морального вреда является одной из эффективных гарантий реализации конституционных прав и свобод человека и гражданина. Поэтому требование работника по возмещению морального вреда является обоснованным действием в судебном процессе.

Трудовым кодексом не регулируются вопросы компенсации морального вреда, причиненного работнику неправомерными действиями или бездействием работодателя. Однако трудовым законодательством регулируется обязанность стороны трудового договора по возмещению причиненного ущерба (вреда). Статья 120 Трудового Кодекса РК уста-

навликает, что материальная ответственность стороны трудового договора за ущерб (вред), причиненный ею другой стороне трудового договора, наступает за ущерб (вред), причиненный в результате виновного противоправного поведения (действия или бездействия) и причинной связи между виновным противоправным поведением и причиненным ущербом (вредом).[2]

В числе трудовых споров незаконное увольнение – один из наиболее распространенных причин для судебных разбирательств. Обычно, подобное увольнение связано с неправильным применением основания прекращения трудового договора либо нарушением порядка увольнения.

В случае удовлетворения иска работодателя могут заставить не только восстановить работника на работу и выплатить среднюю заработную плату за весь период вынужденного прогула, но и выплатить возмещение морального ущерба, а также привлечь к административной ответственности.

Увольнение признается незаконным, если работника принудили или с помощью обманазаставили писать заявление об уходе по своему желанию. В таких ситуациях ни в коем случае не стоит писать заявление об увольнении по собственному желанию, таким образом, работник уменьшает вероятность судебной защиты своих прав, ведь будет невозможно доказать, что увольнение было незаконным.

В качестве иного примера связанное с незаконным увольнением можно привести случай, когда наниматель применил основание, которое нельзя применить к определенному работнику из-за его особенно (льготного) статуса. К примеру, незаконное увольнение беременной женщины с работы за прогул.

Работодатель обязан обеспечить работнику своевременную выплату зарплаты. Согласно статье 113 Трудового Кодекса РК «Заработная плата выплачивается в денежной форме не реже одного раза в месяц и не позже первой декады следующего месяца».[2]

В день выплаты заработной платы работодатель должен предоставить либо наличную выплату зарплаты, либо перечислить на его банковский счет. В следствиях невыполнения этого обязательства возникает задержка выплаты зарплаты. В случае, если задержка происходит по вине работодателя, законодательство обязует работодателя выплатить работнику кроме причитающейся заработной платы пеню. Помимо этого, работник может в судебном порядке потребовать от работодателя компенсацию в денежной форме мо-

рального вреда, причиненного незаконными действиями работодателя.

Моральный ущерб может проявляться, к примеру, в заболевании сотрудника на нервной почве либо в связи с переживаниями по причине отсутствия дохода из-за задержки работодателем зарплаты.

Истец может предъявить требования по взысканию морального вреда с работодателя одновременно с иском о защите своих трудовых прав. Требование по взысканию морального вреда можно предъявить в отдельном процессе при наличии уже установленной решением суда вины работодателя. Требование по взысканию морального вреда также можно предъявить после достижения между работником и работодателем мирового соглашения. Это мировое соглашение должно быть утверждено судом и непременно содержать отсылку на то, что работодателем были нарушены трудовые права сотрудника.

Человек, претендующий на компенсацию морального вреда, должен доказать: нарушение своих прав; вину причинителя вреда; причинение морального вреда; обоснованность размера заявленной компенсации.

Физические страдания – чувство физического дискомфорта, отрицательные перемены в человеческом организме: боль, головокружения, лихорадка и др. Как правило, именно травмы, обострения заболеваний хронического характера, неблагоприятные факторы окружающей среды становятся наиболее частыми причинами возникновений физических страданий. Для того, чтобы доказать наличие физических страданий, необходимо предоставить медицинские документы, которые подтвердят телесные повреждения, развитие или обострение заболевания, обращение за медицинской помощью и т.д.

Наглядным примером может послужить случай в городе Павлодар. В Экибастузский городской суд обратился Б. с иском к АО о взыскании суммы денежных средств в счет возмещения причиненного ему морального вреда. Суд установил, что истец согласно трудовому договору работал машинистом экскаватора. 27 мая 2016 года. Произошел несчастный случай, в результате которого он получил травму – оскольчатый перелом большеберцовой и малоберцовой голени со смещением. Согласно акту о несчастном случае установлена стопроцентная вина работодателя. В результате травмы истец стал инвалидом 2-й группы без права переосвидетельствования, с утратой профессиональной трудоспособности на 80 %. Истец из-за полученной травмы не имеет возможности работать по прежней специальности, вообще нормально работать и достойно зарабатывать денежные средства на содержание себя

и своей семьи. Суд, руководствуясь принципами разумности и справедливости, взыскал с АО в пользу истца 3 000 000 тенге в счет компенсации морального вреда.[3]

Моральный вред необходимо рассматривать в абсолютной связи с процессом нарушения психологического и физиологического благополучия и здоровья личности потерпевшего, обуславливаемого негативными изменениями психического здоровья, фрустрацией, в связи с совершением правонарушения, то есть негативного вторжения и посягательства на личное пространство потерпевшего. [4]

Помимо физических страданий, существуют еще и нравственные страдания, что представляют собой изменение психологического состояния человека, которое было вызвано конкретным событием. К нравственным страданиям относятся страх, беспокойство, стресс, тревога и т.д. Их наличия можно доказать, путем предоставления характеристики с места работы о снижении работоспособности либо сведения об изменении показателей производительности данного работника, характеристику из учебного учреждения о снижении его успеваемости, медицинские документы для того, чтобы подтвердить обращения работника к психологу, психиатру, психотерапевту и прохождения лечения у них и т.п.

По мнению Н.С. Малеина «нравственный (моральный) вред, причиняемый правонарушением, выражается в нарушении психического благополучия, душевного равновесия личности. [4]

В качестве примера можно привести дело, связанное с АО «Арселор-Миттал Темиртау», к кому обратились с иском заявлением в Шахтинский городской суд. Истец работал в АО в качестве подземного электрослесаря. По заключению врачебно-трудовой экспертной комиссии он получил в период работы профессиональное заболевание с 30 % утратой профессиональной трудоспособности бессрочно. В результате этого, истцу был причинен моральный вред, сопровождающийся нравственными и физическими страданиями. Он испытывает физическую боль, ему трудно дышать, вынужден ежегодно проходить амбулаторные и стационарные курсы лечения, не в силах полноценно переносить физическую нагрузку. После того как он стал больным человеком, он начал испытывать чувства гнева и раздражения, обиды, а также чувствует себя неполноценным и ущербным. Суд, выслушав стороны по делу, после изучил письменные материалы дела, руководствуясь действующим законодательством, частично удовлетворил иски требования истца, взыскав в его пользу с АО 400 000 тенге в счет возмещения морального вреда. [3]

После подачи искового заявления с требованием выплаты компенсации за моральный вред вместе с предоставлением всех необходимых доказательств, подтверждающий тот факт, что права сотрудника были нарушены, суд рассматривает это дело, после чего принимает решение. Если судебное решение не обжалуется ни одной из сторон дела, оно вступает в силу, и работнику выдают исполнительный лист. Данный лист он передает судебным приставам или в банк, в котором у работодателя открыты счета. Как следствие, начинается процесс взыскания денежных средств со счетов работодателя. Тогда как от уплаты госпошлины истцы по искам о защите трудовых прав освобождаются, нужно учесть, что требования людей о компенсации морального ущерба согласно с подпунктом 7) пункта 1 статьи 610 Налогового кодекса Республики Казахстан как неимущественные требования подлежат оплате госпошлиной в размере 50 процентов месячного расчетного показателя. [5]

Невзирая на сравнительно «юный» возраст института возмещения за нанесённый моральный вред в нашем законодательстве, судами уже рассмотрено достаточно значительное число дел этой категории. Существенную часть в их числе занимают заявления о возмещении за нанесённый моральный вред, который связан с причинением травм источниками повышенной опасности, распространением порочащих информации и рядом других правонарушений. В соответствии со статьей 19 пунктом 5 подпунктом 6 Законом РК «О средствах массовой информации» установлено что гражданин, в отношении которого распространены сведения, порочащие его честь, достоинство и деловую репутацию, вправе наряду с опровержением таких сведений требовать возмещения убытков и морального вреда, причиненных их распространением. [6]

Необходимо подчеркнуть, что в настоящее время в нашем государстве существует законодательная база, которая позволяет решать вопросы возмещения за нанесённый моральный вред, производить защиту чести, достоинства и деловой репутации людей неимущественных прав и благ. В нашей стране действует нормативное постановление Верховного суда РК «О применении судами законодательства о возмещении морального вреда». Согласно пункту 14 Нормативного Постановления Верховного суда Республики Казахстан «О применении судами законодательства о возмещении морального вреда» при рассмотрении исков о взыскании заработной платы и возмещения за нанесённый моральный вред судам необходимо учитывать, что на основании статьи 24 Конституции Республики Казахстан каждый имеет право на свободу

труда, на свободу выбора профессии, на условия труда, которые отвечают требованиям безопасности и гигиены, а также каждый вправе на вознаграждение за труд без какой-либо дискриминации. [7]

Таким образом, незаконное увольнение, несвоевременная выплата заработной платы являются нарушением конституционного права работника на вознаграждение за труд, что влечет нарушение неимущественных прав граждан, за которое полагается компенсация. В особенности, в связи с тем, что в трудовой сфере такие случаи участились, по отношению работодателям стали поступать все больше жалоб, в результате чего им приходилось компенсировать моральный вред, по этой причине многие работодатели стали относиться к работникам лучше для того чтобы избежать таких проблем в будущем, ведь очевидно, что работодателям невыгодно возмещать моральный вред за каждый подобный случай.

Список использованных источников:

1. Гражданский кодекс РК (Особенная часть) от 1 июля 1999 года № 409 [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880&pos]
2. Трудовой кодекс РК 23 ноября 2015 года № 414-V ЗПК [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832]
3. <https://sud.gov.kz/>
4. Сисакьян А.К. Понятие морального вреда в отечественной и зарубежной юридической науке. 2011, Юридический журнал. [<https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-moralnogo-vreda-v-otchestvennoy-i-zarubezhnoy-yuridicheskoy-nauke>]
5. Налоговый кодекс от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗПК. [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36148637]
6. Закон Республики Казахстан “О средствах массовой информации” от 23 июля 1999 года № 451-І. [<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z990000451>]
7. Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 7. “О применении судами законодательства о возмещении морального вреда” [<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P150000007S>]

УДК 343.9

Мекебаев А. А.,
студент 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ЦИФРОВАЯ ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены современные проблемы технологических преобразований, их регулирование, применение искусственного интеллекта, обработка юридической информации и защита прав граждан на просторах виртуальной сети и поддержка принятия решений в правоприменительной практике.

Ключевые слова: цифровизация, юрист, сеть, информация, законодательство, право, проблема, структура, уровень, фишинг.

Мекебаев А. А.,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

САНДЫҚ ҚҰҚЫҚТАНУ

Аңдатпа

Мақалада технологиялық қайта құрулардың заманауи мәселелері, оларды реттеу, жасанды интеллектті қолдану, құқықтық ақпаратты өңдеу және виртуалды желі кеңістігінде азаматтардың құқықтарын қорғау және құқық қолдану практикасында шешімдер қабылдауды қолдау қарастырылған.

Түйінді сөздер: цифрландыру, заңгер, желі, ақпарат, заңнама, құқық, проблема, құрылым, деңгей, фишинг.

Мекебаев А. А.,
1st year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

DIGITAL JURISPRUDENCE

Annotation

The article deals with modern problems of technological transformations, their regulation, the use of artificial intelligence, the processing of legal information and the protection of citizens' rights in the vastness of the virtual network and decision-making support in law enforcement practice.

Keywords: digitalization, lawyer, network, information, legislation, law, problem, structure, level, phishing.

На сегодняшний день цифровизация проникает во все сферы в повседневной жизни людей. В нашем государстве, в ногу со временем идут серьезные технологические преобразования. Государство заинтересовано в том, чтобы алгоритм правовых процессов, нормотворчества шагало в ногу со временем и повышало свою эффективность. Но, несмотря на это, уровень технологий в юриспруденции оставляет желать лучшего. Сейчас крайне необходимо юристам осваивать новые технологии. Искусственный интеллект мог бы стать верным помощником юриста. В мировой юридической практике электронный документооборот приобретает все большее значение. Это электронные носители в нотариальной деятельности, электронные судебные акты. Будущее в технологии и искусственный интеллект позволят продуктивно улучшить работу юриста и стать верным помощником в их рутинной работе. Справочно-правовые системы, тексты нормативных актов, картотеки сегодня систематизированы и касанием клавиш, несколько кликов, позволяют получить полную информацию по необходимому вопросу. Хотелось бы, чтобы создавалось больше юридических программных продуктов, которые могли бы изменить структуру юридического рынка услуг, что позволило бы вывести работу юриста на более профессиональный уровень.

Помимо этого, хотелось бы отметить, что цифровая юриспруденция, обработка юридической информации для поддержки граждан в решении вопросов о правонарушениях и правовой поддержке нуждаются в урегулировании, развитии информационного права, преобразовании и усилении отраслей права.

Учитывая процессы цифровизации в наше время, профессия юриста в условиях глобальной цифровизации должно современно и динамично развиваться. Каждый юрист умеет самостоятельно регулировать использование цифровых технологий и применять их на практике. Но

при знаниях основ гражданского права, применение цифрового права поднимет юриспруденцию на высокий уровень профессионализма и обеспечит качество жизни граждан. Необходимо уделить при этом серьезное внимание цифровизации трудовых отношений, цифровой экономике, чтобы достичь успешных результатов, умений и навыков, необходимых для профессиональной деятельности во всех этих сферах.

Также должно присутствовать понятие информационной безопасности, при использовании информации в электронном виде, соблюдаться принципы распространения и использования информации. Очень много примеров, когда при ненадлежащем использовании цифровых технологий происходят вторжения в частную жизнь граждан. При этом должны быть какие-то способы защиты прав и законных интересов граждан.

Глобальная проблема, которая встречается очень часто в наше время, когда в социальных сетях нарушаются права людей, а зачастую иногда в грубой форме. Общаясь в чатах с людьми, нередко встречаешь общение людей между собой в небрежной форме. Люди дают чрезмерную волю своим эмоциям, используя при этом нецензурную брань. Порой доходит до того, что люди начинают делиться на группы, отстаивая свою точку зрения в грубой форме и агрессивно начинают оскорблять, спорить друг с другом, принижая противоположную сторону и затрагивая при этом национальные достоинства и честь. Заканчиваются такие распри угрозой и клеветой. Почему такое происходит? Потому что люди не чувствуют ответственности за свои слова и знают, что это останется безнаказанным, сойдет им с рук. Социальный статус человека тоже влияет на то, в какой мере человек может понести ответственность. Люди публики больше подвергаются ответственности за свои слова и действия в сети. А вот скрытые интернет-мошенники и агрессоры часто избегают ответственности. Хотелось бы, чтобы наши правоохранительные органы защищали права граждан не только в реальной жизни, но и на просторах сети.

Законодательству необходимо вводить соответствующие акты, которые позволят правоохранительным органам осуществлять свою деятельность более продуктивно во всех сферах жизни граждан, в частности в сферах виртуальной жизни, которая в наше время очень тесно связана с жизнью человека.

Не все мысли, я считаю, нужно выражать в открытой форме и прямым текстом. Порой, можно донести до собеседника свою точку зрения в более сдержанной и обдуманной форме, которая не заденет чужих чувств, достоинств.

Что касается мошенничества в сети, то в первую очередь приходит в голову мысль о использовании личных данных. Наряду с этим стоит вспомнить, что мошенничество происходит и в сфере интернет-услуг. К примеру, интернет-магазины, услугами которых часто пользуется население. Иногда случаются такие обстоятельства, когда качество товара не соответствует действительности, либо цене. Или порою заказываешь одно, а приходит совсем другое. Даже самые известные магазины, чья репутация, казалось бы, безупречна, порой совершают ошибки, которые приносят огромный ущерб или убытки.

Либо бывают такие моменты, когда предприниматель не может открыть свои документы или найти их на рабочем столе своего компьютера. В таких случаях человек зачастую пытается справиться с проблемой самостоятельно, что порой оказывается ошибкой и может привести к худшим результатам. Когда человек понимает, что ничего с этим поделаться не может, он обращается к специалистам. Не всегда, но во многих случаях специалисты не видят иного выхода, кроме прошивки, или замены компьютера. Когда такое происходит, то это означает, что злоумышленник достиг своей цели и это называется киберпреступлением. Есть и другие виды кибератак, когда компьютер или компьютерные сети используют для распространения вредоносных, запрещенных программ, информации и изображений.

В общении людей тоже зачастую происходит мошенничество. Люди знакомятся и на основе предоставленной ложной информации на страничках в соцсетях, в открытом доступе сети (что не всегда является достоверной информацией) и т.д., договариваются о реальной встрече. Часто такие встречи заканчиваются плачевно либо посягательством на жизнь или половую неприкосновенность. Получается, что зачатки преступления начались ещё в сети.

В сети также при общении бывают случаи шантажа. К примеру, кто-то разместил на определенной платформе непристойные фото с целью заработать на них, при условии, что они не будут выкладываться на всеобщее обозрение на других сайтах. Далее последствия: тот, кто имеет определенные полномочия на этой платформе (модератор, администратор) или кто-то, кто может взломать эту платформу (хакер), который сможет скачать эти фото, либо открыть их для широкого доступа, начинает манипулировать, шантажировать владельца этих фото. Взамен начинает требовать круглую сумму, или личные встречи для удовлетворения своих злых намерений. Помимо шантажа происходит и продажа этих фото, опять же, с целью заработать.

Стоит упомянуть, что в сети происходят продажи и оборот других запрещенных вещей. Как примеру, оружие и наркотические средства, детская порнография. Иногда этим промышляют и группа лиц (преступные организации) и т.д., я хотел сказать, что не всегда за этим стоит один человек. Подобные лица, также промышляют и игорным бизнесом (азартные игры). Например: онлайн-казино, ставки на спортивные события (букмекеры), карточные игры и др. Последствия приводят не только к утрате материального благосостояния, но и разрушают семьи, карьеру. Добыча легких денег и погашение долга, порою доводят до ограблений, а иной раз до преступлений, вплоть до убийства.

Немаловажным является упоминание о фишинговых атаках, когда злоумышленник использует недостоверную информацию для получения идентификационных данных. Фишинговая атака применяется для кражи паролей, номеров карт, банковских счетов и другой конфиденциальной информации. Фишинг-атаки являются преступлением XXI века. Фишинг-мошенничества растут с каждым днём количественно и качественно. Преступники применяют массовые способы; например, обещание халявы. Это самый, один из простых способов, а также они умелой игрой на психологии жертв, направляют их в мошеннические сайты. На этих сайтах ставятся условия подписаться или скачать файл сомнительного содержания, который может оказаться банковским троянцем (приложением, воруящим деньги с банковских счетов).

Также есть и другой способ фишинга – рассылки от лица друзей жертвы, т.е. создание фальшивых страниц в соцсетях, имитирующих оригинал. И с помощью фейковых страниц, преступники осуществляют свою деятельность более убедительно. Помимо этого есть понятие вишинга (голосовой фишинг по телефону либо звонок). Например, ложный псевдосотрудник банка требует сообщить ему личные данные, данные карточки, якобы для предотвращения её блокировки. Инструменты фишинга становятся всё более изощрённые. Фишинг по-настоящему универсальная угроза и работает на всех платформах. Поддельные сайты не так легко отличить от настоящих. Некоторые из них имеют вполне убедительные адреса и на них работают защищенные соединения с поддельными сертификатами. На данный момент, нет ни у одной платформы защиты от фишинга. Фишинговое мошенничество является хорошей прибылью для преступников. Для фишинговых компаний вполне достаточно и учетная запись в социальной сети или почтовом сервисе.[1]

Говоря о подделках, стоит вспомнить и о пиратстве (нарушение авторских прав). Зачастую люди незаконно пытаются завладеть чужими трудами, или переиздать их под своим авторством. Это является нарушением интеллектуальной творческой деятельности и средств индивидуализации. На сегодняшний день есть действующая статья (пункт 2, статья 125 ГК РК), [2] которая защищает авторские права и запрещает использование чужой интеллектуальной собственности без согласия правообладателя третьими лицами. Также об этом было чётко сказано в статье 16 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах», [3] где перечисляются исключительные права автора на использование произведения (разрешать или запрещать, осуществлять определенные действия) по отношению к произведениям автора. Как примеры нарушения авторских прав можно выделить: распространение произведений (прокат, продажа), переработка произведений (плагиат). Люди не вкладывая собственного труда, для личной наживы и материальной выгоды, пытаются выдавать чужие труды за свои, путем переработки и продажи.

В конечном счёте, несмотря на то, что в некоторых из вышеперечисленных случаев есть предусмотренные законодателем законодательные акты, или ответственность за нарушение тех прав (мошенничество в сфере услуг в интернете, фишинг, авторские права), всё равно по сей день наблюдаются ярко выражаемые последствия правонарушений (общение между людьми, комментарии к различным записям и статьям на различные темы в интернете), которые не могут регулироваться в полной мере. Это можно объяснить тем, что для полного регулирования некоторых взаимоотношений, правоохранительным органом в какой-то мере мешают действующие законодательные акты, направленные на защиту прав личной переписки и свободы выражения мысли в сети. Т.е., стоит понимать, что законодатель крайне мягок в отношении ответственности граждан, иностранных граждан и лиц без гражданства. Мягкость законодателя также проявляется не только в сфере виртуальной сетевой жизни людей, но и в реальности. Ведь не все преступления караются по всей строгости, а некоторые и вовсе упускаются из виду. Так, к примеру в статье 16 УПК РК прямо говорится, что «Частная жизнь граждан, личная и семейная тайна находятся под охраной закона. Каждый имеет право на тайну личных вкладов и сбережений, переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений.» Но тут стоит учесть, что в этих самых личных сооб-

щениях порой может быть информация с задатками преступления. Я не призываю к тому, чтобы государство начало следить за личной жизнью каждого гражданина и читала его личные переписки. Но установить некий контроль, мониторинг на случай подозрительных сообщений всё же стоит. Путём установления фильтра или различных ботов, которые могли бы считывать информацию по всей стране, и улавливали бы все подозрительные переписки и разговоры, но при этом не нарушая права на тайну личной переписки. Как именно это осуществить? Ботов можно было настроить так, чтобы они читали лишь определённые (подозрительные) слова в сообщениях, которые могли бы противоречить безопасности в той или иной сфере, но при этом не имея доступа ко всей переписке или разговору. Считав информацию о владельце сообщения или о собеседниках разговора, боты бы могли находить их местоположение или данные об этих лица, для дальнейшей перепроверки или в крайнем случае допроса данных лиц.

Конечно, до этого современная технология ещё не доросла, однако стоит учесть, что она и не стоит на месте. То что вчера казалось невозможным, сегодня является уже обыденностью. Поэтому хотелось бы, чтобы государство начало работу над подобными проектами и вкладывалась в более продуктивную работу законодательных, исполнительных и судебных органов. Ведь именно на этих трёх ветвях власти строится правовая культура и развитие страны.

Список использованных источников:

1. <https://www.kaspersky.ru/blog/how-to-avoid-phishing/5411/>
2. Гражданский Кодекс Республики Казахстан (Общая часть) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.10.2021 г.);
3. Закон Республики Казахстан от 10 июня 1996 года № 6-ІІІ об авторском праве и смежных правах(с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.05.2020 г.).

УДК 341.01

Мухидинқызы Махаббат,
студентка 3 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Научный руководитель:

к.ю.н., ассоциированный профессор
ВШП «Әділет» КОУ Калимбекова А.Р.

Аннотация

В данной статье рассматривается значимость безопасности в киберпространстве. Проводится анализ существующих проблем в данной сфере, дается определенный перечень организаций, активно реализующих деятельность, направленную на борьбу с различными киберпреступлениями. По мнению автора, данный вопрос остается малоизученным и осложнен тем, что юрисдикция в данной сфере носит международный, а не национальный характер.

Ключевые слова: киберпространство, безопасность, киберпреступность, интернет, права человека, информация, электронные доказательства, правосудие, виртуальная реальность.

Мухидинқызы Махаббат,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КИБЕРКЕҢІСТІКТЕ АДАМНЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аңдатпа

Бұл мақалада киберкеңістіктегі қауіпсіздіктің маңыздылығы қарастырылады. Осы саладағы бар проблемаларға талдау жүргізіліп, әртүрлі киберқылмыстармен күресуге бағытталған іс-шараларды белсенді жүзеге асыратын ұйымдардың белгілі бір тізімі келтірілген. Автордың пікірінше, бұл мәселе әлі де аз зерттелген және бұл саладағы

юрисдикция ұлттық емес, халықаралық болғандықтан күрделеніп отыр.

Түйінді сөздер: киберкеңістік, қауіпсіздік, киберқылмыс, Интернет, адам құқығы, ақпарат, электронды дәлелдер, әділдік, виртуалды шындық.

MukhidinkyzyMakhabbat,
3rd year student of the Higher School of law «Adilet»
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

ENSURING HUMAN SECURITY IN CYBERSPACE

Annotation

This article examines the importance of security in cyberspace. An analysis of the existing problems in this area is carried out, a certain list of organizations that are actively implementing activities aimed at combating various cybercrimes is given. According to the author, this issue remains poorly understood and is complicated by the fact that the jurisdiction in this area is international, not national.

Key words: cyberspace, security, cybercrime, Internet, human rights, information, electronic evidence, justice, virtual reality.

Используя неограниченный, казалось бы, хорошо осведомленный ресурс, такой как интернет, пользователи киберпространства подвергаются множеству угроз. Внимание привлечено, в частности, к сбору данных о гражданах различными субъектами государственного и частного секторов и вопрос возможного использования этой информации в будущем, а также своего рода эксплуатации потребителей, которыми надлежащим образом манипулируют, участвуют в увеличении прибыли компании и корпорации, часто незаконным образом.

К человеку в этой новой реальности (виртуальной реальности) относятся более субъективно, чем объективно, что влечет за собой гипотезу о том, что защита прав человека в киберпространстве не так хорошо развита как в виртуальной реальности. Развитие телеинформаций и интернета вызывают появление новых угроз, таких как киберкризисы. Виртуальная реальность также является источником значительных рисков для безопасности личности. В контексте таких угроз, связанных с развитием Интернета, проблема защиты конфиденциальности людей, использующих сеть, кажется особенно важной.

Важнейшей основой в деле защиты прав человека в сети Интернет является Европейская конвенция о правах человека. Европейский суд по правам человека, который выносит решения по жалобам о нарушениях Конвенции, уже вынес значимые постановления в области онлайн-среды и касающихся, в частности права на свободу выражения мнений, доступа к информации и права на уважение частной жизни.

Совет Европы активно борется с возникшей проблемой. Они считают, что киберпреступность превратилась в серьезную угрозу правам человека, демократии и верховенству закона, а также международному миру и стабильности и имеет серьезные социальные и экономические последствия. Подход Совета Европы к решению этих проблем состоит из трех взаимосвязанных элементов:

- общие стандарты Конвенции о киберпреступности (открыта для подписания в Будапеште, Венгрия, в ноябре 2001 г.) как наиболее актуального международного договора в области уголовного правосудия в отношении киберпреступности и электронных доказательств. Он дополняется первым дополнительным Протоколом о ксенофобии и расизме через компьютерные системы. Второй Дополнительный протокол находится в стадии подготовки;

- Комитет Конвенции о киберпреступности (TCY), состоящий из представителей Сторон Будапештской конвенции и ответственный за оценку надлежащего выполнения Конвенции, подготовку руководящих указаний и дополнительных правовых документов, а также содействие сотрудничеству между Сторонами;

- проекты по наращиванию потенциала, осуществляемые специализированным Офисом Программы Совета Европы по киберпреступности (CPROC), чтобы помочь странам во всем мире укрепить их потенциал уголовного правосудия для расследования, судебного преследования и вынесения судебных решений по киберпреступлениям и другим делам, связанным с электронными доказательствами, в соответствии с Конвенцией и рекомендациями TCY.

Также на данный момент существуют различные проекты, направленные на содействие помощи в обеспечении законности действий, совершаемых в киберпространстве. К примеру, Cybercrime @ Octopus-это проект Совета Европы, основанный на добровольных взносах, направленный на оказание помощи странам во всем мире в реализации Будапештской конвенции о киберпреступности и усилении защиты данных и гарантий верховенства закона.

Одной из главных проблем обеспечения безопасности является сложность управления в киберпространстве. Несмотря на то, что мно-

гие организаций и стремятся установить различные стандарты поведения в киберпространстве, которые бы были обязательны для соблюдения правительствами различных государств, проблема возникает в том, что государственные механизмы принуждения не выходят за границы этих государств. Данная проблематика возникает в связи того, что у киберпространства нет как таковых границ, неясно, где проходит граница государственной юрисдикции.

Помимо этого, остро стоит вопрос в отношении свободы информации. Основное предположение традиционного правозащитного мышления в отношении свободы информации состоит в том, что свобода выражения мнения как таковая является данностью и что должна быть только защита от опасности вмешательства со стороны государства. Это предположение приукрашивает тот факт, что в неравных обществах эта свобода существует не для всех. Почти в каждом обществе заставляют замолчать отдельных людей и группы. Следовательно, продвижение свободы выражения мнений потребует сосредоточения внимания на предоставлении доступа к публичному выражению мнений, а не на ограничениях свободы выражения мнений. Более того, понятие свободы обычно трактуется только в отрицательном смысле. Классическое право на свободу выражения мнения является хорошей иллюстрацией этого. Он призывает к свободе от вмешательства в выражение мнений, идей и информации.

Заключение

Проблема обеспечения безопасности, к сожалению, требует фундаментального и международного решения. Помимо признания и ратифицирования международных документов, остается актуальным как проблемы и национального законодательства и общему демократическому уровню в стране. Любое ограничение прав и свобод граждан в материальном мире отражается и на виртуальном.

Список использованных источников:

1. How we can ensure the security of cyberspace [Электронный ресурс] // <https://www.technologyrecord.com/Article/how-we-can-ensure-the-security-of-cyberspace-79564>
2. Human Rights in Cyberspace. CeesJ. Hamelink [Электронный ресурс] // <https://books.openedition.org/uop/1372>
3. The need for protection of human rights in cyberspace. Iwona Florek. Susran Erkan Eroglu. [Электронный ресурс] // <file:///C:/Users/user/Downloads/ТНЕ%20NEED%20FOR%20PROTECTION.pdf>
4. Обезопасности в киберпространстве. Павел Шариков [Электронный ресурс] // <https://www.itweek.ru/themes/detail.php?ID=62890>

УДК 341.462.1

Назарова Камила,
студентка 2 курса Высшей школы права
по направлению «Международное публичное право»
Университета «КАЗГЮУ» им. М. С. Нарикбаева,
Республика Казахстан, г. Нур-Султан

ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАН

Аннотация

Данная статья представляет сравнительный анализ института уполномоченного по правам человека, а также в Республике Узбекистан. Представлены идеи, касающиеся внедрения западных систем уполномоченного по правам человека в Республику Узбекистан.

Ключевые слова: Уполномоченный по правам человека, омбудсмен, Республика Узбекистан, полномочия омбудсмена, омбудсмен по правам ребенка Республики Узбекистан.

Назарова К. Н.,
М.С.Нәрікбаев атындағы «ҚазГЗУ» университетінің
Құқық жоғары мектебінің
«Халықаралық жария құқық» бағыты бойынша 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

ОМБУДСМЕН ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада Өзбекстан Республикасындағы сияқты адам құқықтары жөніндегі омбудсмен институтының салыстырмалы талдауы берілген. Өзбекстан Республикасындағы омбудсменнің батыстық жүйелерін енгізуге қатысты идеялар ұсынылды.

Түйінді сөздер: адам құқықтары жөніндегі уәкіл, омбудсмен, Өзбекстан Республикасы, омбудсменнің өкілеттіктері, Өзбекстан Республикасының бала құқықтары жөніндегі омбудсмені.

Nazarova K.,

2nd year student of the Higher School of Law
in the direction of “Public International Law”,
University «KAZGUU» them. M. S. Narikbaeva
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

OMBUDSMAN AND HIS ROLE IN THE PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS

Annotation

This article presents a comparative analysis of the institution of the ombudsman for human rights, as well as in the Republic of Uzbekistan. Ideas are presented regarding the introduction of Western systems of the ombudsman in the Republic of Uzbekistan.

Key words: commissioner for Human Rights, ombudsman, the Republic of Uzbekistan, powers of the ombudsman, ombudsman for the Rights of the Child of the Republic of Uzbekistan.

Историческое формирование института уполномоченного по правам человека

Для начала рассмотрим возникновение института омбудсмана и его роли в обществе в разных странах.

Омбудсмен (швед. Ombudsman — представитель чьих-либо интересов) специально избираемое (назначаемое) должностное лицо для контроля за соблюдением прав человека разного рода административными органами, а в некоторых странах — также частными лицами и объединениями. В отличие от прокуратуры омбудсмен осуществляет контроль и ведет расследование с точки зрения не только законности, но и эффективности, целесообразности, добросовестности, справедливости.

Однако, понятие именно такого лица как омбудсмен, впервые возникло в Швеции, примерно в середине 16-го века. Тогда он осуществлял функции контроля за деятельностью судебных органов и должностных лиц и был уполномочен на это властью короля. После того, как Петр I со своей армией победил шведскую армию, а король Карл 12 был вынужден бежать в Турцию, вся государственная система претерпела значительные изменения. После возвращения он изменил полномочия омбудсмана и наделил его властью следить за деятельностью всех органов и чиновников. Омбудсмен осуществлял королевский контроль

на основании только закона, не был зависим ни от одного вида государственной власти, а также мог применять практически любые санкции в отношении чиновников, нарушающих закон, включая и судебные преследования. Тогда он назывался канцлером юстиции и существовал вплоть до 19 века, даже в период парламентского правления. Однако, после того как в 1809 году после принятия конституции Швеции, от понятия канцлера юстиции было отделено понятие омбудсмана юстиции. Именно тогда институтом омбудсмана было приобретено то значение, которое он носит сейчас.

Другими словами, если канцлер юстиции обладал полномочиями, которые в большей степени были направлены на защиту интересов короля в части проверки государственных чиновников, то омбудсмен юстиции представлял интересы именно простого населения и осуществлял их защиту от преступных и других неправомерных действий государственных чиновников. Также, омбудсмен юстиции был подотчетен парламенту, а не королю, в отличие от канцлера юстиции (назначался также парламентом) и, что более важно, имел полномочия возбуждать судебные дела (судопроизводство) против должностных лиц, которые были уличены в нарушении законов. Первый, вступивший в должность омбудсмана, был назначен примерно в 1810 году. После этого, институты омбудсмана были образованы в таких государствах Европы, как Норвегия, Финляндия, Дания, Германия и др.

Стоит отметить, что в странах СНГ такие институты были задействованы примерно с середины 1990-х годов прошлого столетия и позже: Республика Молдова (1997 год), Азербайджанская Республика (2001 год), Кыргызская Республика (2002 год).

Сравнительный анализ полномочий омбудсмана в странах Европы и СНГ

Следует выделить то, что в различных государствах сфера полномочий и компетенция омбудсмана также различается. Например, в части осуществляемой функции надзора, которая может быть распространена на деятельность всех государственных органов, от судебных до органов исполнения наказания. Объем полномочий в рамках этой функции также различается. Это обусловлено тем, что устоявшие традиции права в государствах отличаются и развивались по-разному.

Далее, приводятся примеры функционирования института омбудсмана в некоторых странах.

В Великобритании существует несколько видов омбудсменов, как

«государственных», так и «частных» [1]. В число «государственных» входят парламентский комиссар по делам администрации и комиссар по жалобам для Северной Ирландии и Англии, комиссары по делам служб здравоохранения для Англии, Уэльса и Шотландии, комиссары по делам местной администрации для Англии, Шотландии и Уэльса, комиссар правовых служб, омбудсмен Европейского союза. Среди «частных» существуют такие уполномоченные как комиссар по делам членов профсоюзов, комиссар по пенсионным вопросам, комиссии по жалобам на прессу и вещание и т.д. Омбудсмены Великобритании, по большей части, наделены статусом, который по значимости может быть приравнен в суде Верховного суда. Он рассматривает дела, возбужденные на основании жалоб физических лиц, касающиеся практически всех действий министерств и ведомств, в том случае, если жалоба не могла быть направлена и рассмотрена в каких-либо судах или трибуналах.

В США должность омбудсмена не нашла поддержки со стороны законодательства и не существует единой службы омбудсмена по причине того, что неофициально (формально) полномочия по рассмотрению жалоб на государственные / федеральные органы принадлежит членам Конгресса. Существуют лишь должности в штатах, округах и городах.

Также омбудсменов в США можно освободить от должности лишь путем голосования между членами легислатуры (законодательные органы в некоторых штатах), либо путем издания акта главой исполнительной власти. Но к примеру, в Российской Федерации существует федеральный конституционный закон «Об уполномоченном по правам человека в Российской Федерации», где возможности освобождения от должности омбудсмена определены более четко.

Если говорить об омбудсмене в скандинавских странах и близких к ним, то можно упомянуть о положении их в Дании и Финляндии. Так, в Дании уполномоченный по правам человека обладает такими полномочиями, как возбуждение уголовных дел на всех должностных лиц, однако, в их список не входят министры. В Финляндии же, напротив, омбудсмен вправе возбуждать уголовное дело на какого бы то ни было министра правительства.

Как можно заметить из вышеуказанных примеров, омбудсмены в некоторых государствах могут даже воздействовать на судебную систему, если это затрагивает права человека, несмотря на то, что обычно, таким правом они не обладают (кроме возбуждения дела, но это не может считаться их прямым воздействием). Другими словами, в таких государствах они осуществляют контроль от имени парламента. Более

того, в некоторых государствах, например, в Польше, омбудсмен имеет право, наравне с прокурором, обращаться в суд с протестом, осуществляя это право от имени заявителя.

Также, что не менее значимо, в некотором ряде стран, например в Швеции и Украине, омбудсмены могут обращаться в суды, проводить проверки, запрашивать документы и осуществлять другие полномочия вне зависимости от наличия жалобы.

Возвращаясь к Швеции, можно сказать, что она является также примером того, что в некоторых государствах омбудсмены проводят различные инспекции и осуществляют контроль за государственными органами, если таковые относятся к кругу их полномочий. Например, проводят проверки с целью изучения гражданских и уголовных дел, а именно, выявляют нарушения в части соблюдения сроков, проведения судебного процесса, порядка рассмотрения и принятия к производству, законность и верность решений и приговоров, вынесенных судом, в том числе соответствие принятых решений и вынесенных приговоров принципам международного и национального права.

В большинстве же государств, основной функцией омбудсмана по-прежнему остается проверка действий должностных лиц в части соблюдения законодательства в отношении физических лиц. Здесь подразумевается проведение собственных и независимых расследований по каждому нарушению, допускаемому должностным лицом.

Во многих государствах омбудсмен обладает полномочиями законодательной инициативы, то есть правом внесения проекта нормативно-правового акта в правительство государства. Также, он обладает правом внесения представления в конституционные суды по поводу выявления несоответствий нормативно-правовых актов относительно международного и национального права (конституции, кодифицированным актам и т.д.). Это способствует улучшению законодательства, в части охраны прав и свобод человека и гражданина.

Нельзя не заметить то, что полномочия омбудсмана в какой-то степени схожи с функциями и полномочиями, осуществляемыми органами юстиции в той части, что последние также осуществляют контроль за соблюдением законодательства различными органами и должностными лицами. Однако, здесь нужно отметить, во-первых, то, что омбудсмен осуществляет подобный контроль именно в области защиты прав человека и гражданина, что важно, поскольку, данные интересы должны ставиться превыше всего, даже государственной власти (а органы юстиции, в большинстве своем, осуществляют проверки в пользу именно

государственного контроля). Во-вторых, круг полномочий омбудсмена в некоторых случаях немного шире, нежели у органов юстиции. В связи с этими различиями институт омбудсмена был выделен в отдельную отрасль.

Алексей Селюков, уполномоченный по правам человека Ставропольского края Российской Федерации говорит, что, чаще всего, суды, цитирую, «на заключение омбудсмена демонстративно не реагируют» [2]. Поясняя данное свое утверждение, он говорит, что, в большинстве своем, суды не принимают во внимание обращение в суд омбудсмена, если он выступает от имени заявителя. Это связано с тем, что Россия является федерацией, и субъекты ее зависят от федеральных органов. Другими словами, даже если в законах субъекта федерации предусмотрено обращение омбудсмена в суд, как представителя интересов заявителя, подобными полномочиями все равно может наделить его лишь федеральный законодатель. То есть, здесь встает вопрос или о направлении запроса в центральные федеральные органы, или о пересмотре законодательства субъекта федерации в целом. Отсутствие у омбудсмена права представлять интересы заявителя в судах говорит о том, что их возможность как уполномоченных по правам человека существенно ограничена, а значит ни суды, ни они сами не могут ответить или иным образом отреагировать на заявления граждан о каких-либо нарушениях в части их прав и свобод.

Однако он также, ссылаясь на собственную практику, говорит, что суды, в случае выступления омбудсмена, часто прислушиваются к его мнению и изменяют свое решение в зависимости от изложенного омбудсменом.

Так, например, когда в суде Ставропольского края рассматривалось дело о том, чтобы позволять девушкам и девочкам носить хиджабы в государственных образовательных учреждениях (в этом деле — школа) [3], в нем участвовал Алексей Селюков как омбудсмен. К нему обратился с заявлением родительский коллектив, в котором было указано то, что они предпочитают, чтобы государственные образовательные учреждения позволяли им самим решать вопрос о том, в чем ходить их детям. Заявление было приобщено к делу, а сам Алексей Селюков изложил свое мнение, к которому суд прислушался. В своей речи он говорил о том, что поскольку, как государство, так и школа, следуют политике светского общества, то школа сама должна определять ношение формы и одежды учениками, отражая данные требования в своем уставе. И данный устав должен соблюдаться все учащимися.

Функции и деятельность Уполномоченного по правам человека и уполномоченного по правам ребенка в Республике Узбекистан.

Омбудсмен является независимым должностным лицом от государственных органов, но он прикреплен к Олий Мажлису Республики Узбекистан. Он избирается сроком на 5 лет, в течение этого срока его целью является уменьшить рост преступлений, защита граждан и других лиц при ущемлениях их прав на законодательном уровне, к примеру, со стороны любых государственных органов или же МВД (министерство внутренних дел). Омбудсмен так же имеет свой иммунитет от возбуждения уголовных и административных дел, арест или так далее. Все эти действия действуют лишь после разрешения Олий Мажлиса, а точнее, если он посчитает нужным наказать омбудсмена за содеянное и лишит его должности, то лишь после этого суд имеет право возбудить против него дело, так как у него уже нет неприкосновенности. В Республике Узбекистан имеется два института омбудсмена-это уполномоченный по правам ребенка, а также уполномоченный по предпринимательской деятельности (Бизнес омбудсмен), специализирующиеся на вопросах защиты прав и свобод человека. Омбудсмен по правам человека занимается защитой прав ребенка, если его права были ущемлены или при привлечении к уголовной ответственности несовершеннолетнего омбудсмен может выступать в суде и защищать его права в судебном процессе. В обязанности омбудсмена по правам ребенка входит проведение профилактических работ с детьми в целях уменьшение числа преступлений среди детей, подростков, а также контроль родителей в неблагополучных семьях и проведение профилактические работы, поскольку большее количество преступлений совершаются именно детьми из детских домов или же детей сирот, которые живут с другими опекунами или же детьми, в чьих семьях обстановка желает желать лучшего [4]. Например, мать работает, у нее нет времени на воспитание ребенка, а его отец из-за пристрастия к алкоголю, тратит все деньги на алкогольные напитки. В таких вопросах омбудсмен по правам ребенка также ставит вопрос о лишении родительских прав родителей. Такое решение представляется обоснованным с учетом интересов несовершеннолетнего ребенка.

Обобщая вышесказанное, хотелось бы отметить, что эти два направления, касающиеся деятельности института омбудсмена, являются важными для создания эффективного механизма защиты прав человека.

Заключение

Как решение вышеизложенных проблем в Республике Узбекистан хотелось бы предложить внедрение системы Великобритании, то есть

создание отдельных институтов уполномоченного по правам человека, которые могли бы способствовать улучшению эффективности института омбудсмена.

Во-вторых, внедрение системы Дании и Финляндии - право на возбуждение уголовных дел вне зависимости от занимаемой должности гражданина. Это решение способствовало бы уменьшению преступлений среди должностных лиц. Как известно, должностные лица нередко злоупотребляют своими полномочиями, совершая коррупционные преступления, остаются безнаказанными [5]. При внедрении данной системы в законодательство Республики Узбекистан количество таких случаев снизится, а преступники за совершение противоправных действий будут нести наказание, в рамках реализации антикоррупционной программы борьбы с коррупцией, объявленной в 2016 году в Республике.

При внедрении данных западных систем в институт уполномоченного по правам человека в дальнейшем в разы увеличит эффективность, прозрачность в решении проблем, а также ускориться сам процесс подачи заявок и решения проблем, нежели на сегодняшний день. Сам институт омбудсмена станет более востребованным среди граждан, а также граждане, видя его эффективность и прозрачность в работе, будут уверены о том, что их проблемы будут решаться путем справедливости.

Список использованных источников:

1. <https://jurisprudence.club/konstitutsionnoe-uchebnik/ombudsmanyi-56403.html>
2. http://euro-ombudsman.org/ombudsmen_activities/aleksejselyukov-chashe-sud-na-zaklyuchenie-ombudsmena-demonstrativno-ne-reagiruyut
3. <https://ria.ru/20121016/903132251.html>
4. <https://kun.uz/ru/news/2020/11/06/oni-mogli-by-ne-sovershat-prestupleniya-podrozkovaya-prestupnost-prichiny-i-resheniye-problemy>
5. <https://fergana.agency/news/123131/>
6. Правовые системы стран мира, ред. А. Я. Сухарев, "НОРМА", 2003
7. Frakes R. M. Late Roman Social Justice and the Origin of the Defensor Civitatis, The Classical Journal, 1994
8. Лукашук И. И., Международное право. Особенная часть, М: Волтерс Клувер, 2005
9. <https://ombudsman92.ru/news>
10. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BC%D0%B5%D0%BD>
11. <http://www.ombudsman.uz/ru>
12. <https://lex.uz/acts/276155>

ӘОЖ 341.231.14

Нурумова Карина Рашидовна,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада кәмелеттік жасқа толмаған балалардың құқықтары, оның ішінде еңбек құқығы, жеке құқықтар, азаматтық құқықтары туралы баяндалды. Әрбір баланың, өмір сүруге, денсаулығын сақтауға, білім алуына, жеке басының бостандығына, сөз және ар-ождан бостандығына, тұрғын үйге құқықтарына сонымен қатар, мүліктік құқықтарға ие екенін ескеру қажет. Мақалада балалардың құқықтарын қорғаудағы мемлекеттің қоғамда алатын ролі, ата-ананың балаларды тәрбиелеудегі жауапкершілігі, балалардың тұрмыстағы қиыншылықтарға байланысты жұмыс жасап, күн көруі секілді негізгі мәселелер қозғалды. Қазіргі кезде жиі кездестіретін балаларды ұрлау, зорлау, оларды мәжбүрлеп бір іс-әрекет жасауына күштеу, есірткі сияқты адам ағзасымен қатар, оның өміріне де орасан зор қауіп төндіретін жаман заттарға көңіл бөлу сияқты негізгі мәселелер қамтылды. Балалардың қамын ойлап, ата-ананың жұмысқа барудың әсерінен кішкентай балаларын балабақшаға апаруы, ол жерде тәрбиешінің тарапынан балаға қысым келтірілуі және балаларды ұрлау есебінен адамдардың бас бостандығынан айырылуы түріндегі негізгі жаза туралы ақпарат жазылған. Сонымен қатар, бала құқықтарын қорғау және бала құқықтарын қорғаумен айналысатын ұйымдар жөнінде негізгі мәселелер қамтылды. Қазіргі кезде осы бала құқықтары жөніндегі заң туралы және «Мемлекеттік жастар саясаты туралы», «Адам құқығының жалпыға бірдей декларациясы» жайында олардың балалардың құқықтарын қорғаудағы ролі туралы айтылған болатын.

Түйінді сөздер: бала құқықтары, еңбек құқығы, жеке құқықтар, азаматтық құқықтар, мүліктік құқықтар, өмір сүру, денсаулығын сақтау, білім алуы, жеке басының бостандығы, сөз және ар-ождан

бостандығы, тұрғын үйге құқықтары, құқық қабілеттілік, әрекет қабілеттілік, бала құқықтарын қорғау, құқықтық статистика, қамқоршы, қорғаншы, асырап алушы, азаматтық заңнама.

Нурумова Карина Рашидовна,
студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРАВА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация

В статье описаны права несовершеннолетних, в том числе трудовое право, личные права, гражданские права. Следует отметить, что каждый ребенок и гражданин имеет право на жизнь, здоровье, образование, личную свободу, свободу слова и совести, жилище, а также права собственности. В статье затронуты такие ключевые вопросы, как роль государства в защите прав детей в обществе, ответственность родителей в воспитании детей, труд и средства к существованию детей в связи с жизненными трудностями. Основные темы, освещаемые сегодня – это похищение и изнасилование детей, принуждение, принуждение и внимание к наркотикам, которые представляют серьезную угрозу не только для человеческого организма, но и для его жизни. Приведены сведения об основных наказаниях в виде родительской опеки, отвода маленьких детей в детский сад в результате выхода на работу, давления на ребенка со стороны воспитателя и лишения свободы из-за похищения ребенка. **Кроме того, были затронуты ключевые вопросы, связанные с защитой прав детей и организациями, занимающимися защитой прав детей.** В настоящее время обсуждаются Закон «О правах ребенка» и «Государственная молодежная политика», «Всеобщая декларация прав человека» и их роль в защите прав детей.

Ключевые слова: права детей, трудовое право, личные права, гражданские права, имущественные права, **право на жизнь, право на здоровье, право на образование, личную свободу, свободу слова и совести, жилищные права, правоспособность, дееспособность, защита прав детей, правовая статистика, опекун, попечитель, приемный родитель, гражданское право.**

Nurumova Karina Rashidovna,

2 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

MINORS' RIGHTS

Annotation

The article describes the rights of minors, including labor law, personal rights, civil rights. It should be noted that every child and citizen has the right to life, health, education, personal freedom, freedom of speech and conscience, housing, and property rights.

The article touches upon such key issues as the role of the state in protecting the rights of children in society, the responsibility of parents in raising children, work and the livelihood of children in connection with life's difficulties. The main topics covered today are the abduction and rape of children, coercion, coercion and attention to drugs, which pose a serious threat not only to the human body, but also to its life. The article provides information on the main punishments in the form of parental care, the removal of young children to kindergarten as a result of going to work, pressure on the child by the educator and imprisonment due to abduction of the child. In addition, key issues related to the protection of the rights of children and organizations involved in the protection of children's rights were touched upon. Currently, the Law "On the Rights of the Child" and "State Youth Policy", "Universal Declaration of Human Rights" and their role in protecting the rights of children are being discussed.

Keywords: children's rights, labor law, personal rights, civil rights, property rights, the right to life, the right to health, the right to education, personal freedom, freedom of speech and conscience, housing rights, legal capacity, legal capacity, protection of children's rights, legal statistics, guardian, trustee, foster parent, civil law.

Бүгінгі күні жеке мемлекеттердің құқықтық жүйесі айтарлықтай ерекшеленеді, бірақ мемлекеттің географиялық орналасуына, мемлекеттік басқару жүйесіне және саяси жүйеге қарамастан адамның барлық құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу керек. Осы мақалада мен кәмелетке толмағандардың құқықтары, міндеттері, сондай-ақ кәмелетке толмаған балалардың құқықтарын қорғау туралы негізгі мәселелерді қарастыратын боламын. Мұның барлығы мектеп

оқушыларының және мектеп жасына дейінгі балалардың құқықтық тәрбиесінің бір бөлігі.

Жыл сайын 1 маусымда бүкіл әлем Халықаралық балаларды қорғау күнін атап өтеді. Қазақстанның мемлекеттік саясатының басты басымдықтарының бірі – әрқашан балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін қорғау. Статистикаға сүйенсек, біздің елдегі балалардың саны – 6 миллион 109 мыңды құрайды. Тәуелсіздік жылдары ішінде Қазақстан 15 халықаралық құжатты ратификациялады, оның біріншісі – Бала құқықтары туралы конвенция. Қазір оның барлық баптары елдің заңнамалық актілерінде жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасының Конституциясының 27-бабына сәйкес, бала мемлекеттің қорғауында.

Қоғам өмірінің сапасын арттыруға, әрине, бірінші кезекте – балалардың өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған Мемлекет басшысының «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына жолдауы осының дәлелі. Адам құқығына үлкен үлестерін қосқан Ш.Монтескье, И.Кант, Т.Джефферсон сияқты ойшылдар адам құқықтарының негізгі ережелерін алғаш рет анықтап, белгілеген. Өзіміздің ойшылдарымыз Төле би, Әйтеке би, Қазыбек би және Абай Құнанбаевта адам құқықтарымен бостандықтарын қорғаған. Адам дүниеге келгеннен кейін, оның өмірін, денсаулығын, тыныштығын, біздің мемлекетіміздің Ата Заңы – Конституция қорғайды. Ата Заңымыздан басқа тікелей балалардың құқығын қорғайтын Заң да бар. 1989 жылдың 20 қарашасында Бала құқықтары туралы заң қабылданған. Конвенция Біріккен Ұлттар Ұйымында қабылданып, 1995 жылдың желтоқсан айында Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Бала құқығы туралы Конвенцияға» қол қойды. 1-маусым – Халықаралық балаларды қорғау күні; 20-қараша – Дүниежүзілік балалар күні; 10-желтоқсан – Адам құқығы күні.

Адамның шыр етіп жерге түскен минутынан бастап, оны өмірін, денсаулығын, тыныштығын қорғап отырған заң бар. Бұл заң 1948 жылы 10 – желтоқсанда қабылданған. «Адам құқығының жалпыға бірдей декларациясы», сонымен қатар 1959 жылы қабылданған «Бала құқығы Декларациясы», міне осы декларациядан кейін 61 ел қол қойған 1989 жылы 20 қарашада «Балалар құқығы туралы Конвенция» қабылданды. Қазірде бұған 191 мемлекет кірген. Конвенция деген – арнаулы мәселелер жөніндегі келісім шарт. Осы Конвенция негізінде 2002 жылы тамызда Қазақстанда «Балалар құқығы туралы» заң қабылданды. Бұл заң 9 – тарау, 53 – бап – тан тұрады. Осы ережелерді бұлжытпай орындау – біздің Отанымыз, еліміз, халқымыз алдындағы парызымыз. Біздің өмірдегі

кейбір келеңсіз жағдайлардың көбі біздің осы заң талаптарын, тәртіп талаптарын білмейтіндігімізден туындап жататын секілді. Бүгінгі таңда республикада сәби жастан кәмелетке толғанға дейінгі жас аралығында 5 миллионға жуық бала өмір сүреді (0 -18 жас). Оның ішінде: 1 млн. 508 мыңы – мектеп жасына дейінгі балалар, 3 миллионға жуығы – мектеп жасындағы балалар, олардың әрқайсысы түрлі деңгейдегі мемлекеттің қамқорлығына мұқтаж.

Республикада балалық шақ мәселесімен айналысатын 9 министрлік пен ведомство, әр түрлі үкіметтік емес ұйымдар бар, олар өз құзіреті шегінде қызметтерін атқарады. Аталған мемлекеттік және үкіметтік емес құрылымдардың қызметін үйлестіру, сондай-ақ балалардың құқықтарын қамтамасыз етуді неғұрлым жақсарту бойынша халықаралық міндеттемелерді орындау мақсатында республикада алғаш рет баланың мүддесін қорғауды басқарудың жаңа мемлекеттік жүйесі құрылды. Оның басты құрамдас бөлігі – адамның адамгершілік-рухани дамуы. Бұл жүйенің үйлестіруші органы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті болып табылады.

Республикадағы балалардың жағдайын жақсарту мәселелерін тиімді шешу үшін, Комитет 2007-2011 жылдарға арналған «Қазақстан балалары» бағдарламасын әзірледі және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 21 желтоқсанындағы № 1245 қаулысымен бағдарлама бекітілді. Бұл бағдарламада балалардың өмір сүру сапасын жақсарту, әлеуметтік жетімдіктің алдын алу, жетім балалар мен ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасы үлгісіне жақындатылған жағдайлармен қамтамасыз ету көзделген. Бағдарламаны жүзеге асыру барысында 5 білім берудің арнайы түзету ұйымын, кәмелетке толмағандарға арналған 3 оңалту орталығын, 6 отбасы үлгісіндегі балалар ауылын, 12 жасөспірімдер үйін, 15 отбасы үлгісіндегі балалар үйін, сондай-ақ қорғаншылық және қамқоршылық органдары мамандарының санын көбейту жоспарлануда.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 24 мамырдағы № 415 қаулысымен Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия құрылды. Аталған Комиссияның жұмысшы органы Білім және ғылым министрлігі болып табылады, ол балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мәселелері бойынша мемлекеттік органдардың, үкіметтік емес ұйымдардың және бұқаралық ақпарат құралдарының бірлескен іс-қимылын дамытудың бастамашы-

сы болды. Комиссияның отырыстарында қиын өмір жағдайындағы кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету, тәрбиелеу колонияларынан оралған және сәтсіз отбасыларда тұрып жатқан кәмелетке толмағандарға жағдай жасау, жасөспірімдер суицидті және балалар мен жастар арасындағы суицидтік мінез-құлық проблемалары, республикада ювеналдық әділет жүйесін жасау, сондай-ақ жалпы білім беретін мектеп оқушыларын сапалы және теңгерімді тамақпен қамтамасыз ету мәселелері қаралып, тиісті шаралар қабылданды. Балалардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз етудегі Комитеттің негізгі серіктестері – барлық мүдделі министрліктер мен ведомстволар, әр түрлі халықаралық және үкіметтік емес қоғамдық ұйымдар, бұқаралық ақпарат құралдары және ата-аналар жұртшылығы.

«Неке (ерлі-зайыпты) және отбасы» кодексі баланың отбасында өмір сүру және өсу, ата-аналармен қарым-қатынас жасау, өз пікірін білдіру, аты, әкесінің аты және тегі, сондай-ақ меншік құқығын білдіреді.

«Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заң жастардың толық рухани, мәдени және физикалық дамуына жағдай жасауға арналған. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу және балалардың қараусыз мен панасыз қалуының алдын-алу туралы» заң кәмелетке толмағандардың заңсыз әрекеттеріне жол бермейді, балаларға құқықтық және әлеуметтік кепілдіктер жасайды.

«Білім туралы» Заң кәмелетке толмағандардың ақысыз жалпы орта білім алу құқығын және конкурстық негізде ақысыз жоғары білім алу құқығын қамтамасыз етеді. Бала құқықтары туралы конвенцияның қағидалары мен нормалары қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару кодекстерінде ескеріліп, азаматтық, отбасылық және басқа құқық салаларында көрініс табады.

Бала құқығын қорғаумен айналысатын ұйымдар

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігінің мәліметінше, елімізде балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері мәселелерімен бірқатар ұйым айналысады. Олар:

- 228 кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі аумақтық комиссиялар;
- ҚР Үкіметі жанындағы кәмелетке толмағандардың құқықтары және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия;
- Бала құқықтары жөніндегі уәкіл институты;
- 9 министрлік пен ведомстволар;
- Білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау жүйелерінің жүздеген органы мен ұйымы.

2020 жылы білім беру сапасын қамтамасыз ету департаменті директорының балалардың құқықтарын қорғауға жауапты орынбасары ретінде жаңа қызмет енгізілді. Бұл қызметпен аймақтық балалар омбудсмендері айналысады.

Кез – келген мемлекетте, қандай да бір қоғамда балалар ерекше қамқорлықта және қорғалуда болуы керек. Қолымыздағы барымыздың ең қымбаттысы – балалар. Сондықтан да олардың өмірі қалай, қаншалықты қалыптасқандығына, мемлекет олар үшін қандай жағдайлар жасағандығына сәйкес еліміздің келешегі айқындалады. Осыған байланысты балаларды қорғау, олардың негізгі құқықтарын қорғау сұрақтары кез-келген мемлекеттің басты көкейтесті мәселесі болуы қажет.

Қазіргі замандағы көптеген елдердің әлеуметтік - экономикалық жағдайының нашарлауы, баланың құқығын қорғау проблемасының актуалдығына алып келді. Экономикалық тұрақсыздық, өндірістің басылуы, өтпелі кезең қиындығы салдарынан жұмыссыздардың саны ұлғайып, халық деңгейінің төмендеуіне әкеліп, тікелей балалардың өмір деңгейіне әсер етеді. Экономикалық факторлардың өзі негативтік жағдайларды туғызады:

Біріншіден, өмір сүру деңгейінің төмендеуі, жұмыссыздық баланы тұлға ретінде қалыптасуына керекті жағдай жасауға үлкендердің мүмкіншілігін шектейді. Қазіргі уақытта әлеуметтік-экономикалық күйзеліс пен кризиске шалдыққан көптеген елдерде кіші жастағы балалар, ең бастысы – қамсыз бақытты балалық шақтан мұқтаждық көруде. Кейбір отбасыда ата-аналар балаларын тамақтандыру мен киіндіруге де мүмкіндігі болмайды, олардың үкіметі де көп жағдайда оған назар аудармайды.

Екіншіден, ата-ананың біреуі ішімдік, есірткі қолданған отбасы жағдайы төмен балалар, көбінесе күйзеліске ұшырайды. Олар балалар көзінше ішімдік ішіп, есірткі қолданып, жанжал шығарады. Мұның бәрі жас баланың психикасына әсер ететіні сөзсіз. Өкінішке орай бұл: балалардың қамқорсыз қалуына, оқуын жіберуі немесе тастап кетуіне, көшеде қайыр сұрауына, қылмыс жолына түсуіне әкеліп соқтырады.

Үшіншіден, кейбір отбасыда балалар өз-өзін асырау үшін өз бетімен жұмыс істеуіне тура келеді. Сол себептен аяғына дейін оқуын жалғастыра алмайды. Бұл болса жарқын болашаққа деген мүмкіншілікті азайтады, ал қазір болса сауатты да, білімді адамдарға сұраныс өте көп. Одан бетер өкініштісі, кедейшілік пен тұрмыс жағдайының жоқтығынан балалардың орта білім алуына, дамуы артта қалған елдерде балалардың тең жар-

тысы бастауыш білім алуына қолы жетпейді. Дүние жүзі бойынша 130 миллионнан аса мектеп жасындағы балалар қандай да болса мектепте оқуына мүмкіншілігі жоқ. Бұл ағымдағы кризистің салдары әлі бірнеше ұрпақтар кезінде өзін білдірері сөзсіз.

Төртіншіден, ата-аналардың, биліктің жауапкерсіздігінен көптеген балалар қылмыс жолына өздері түседі, әлде оларды басқа адамдар еліктіреді, содан бір рет заңды бұзса, қайтадан дұрыс өмірге оралу қиын екендігін, мемлекеттің жас құқықбұзушыларға ешқандай реабилитациялық шара қолданып, көмектеспейтіндігін түсінбейді. Іс жүзінде қылмысты, жағдайы жақсы отбасылардан шыққан балалар жасайды. Олар көбіне есірткі бизнесінде.

Қазақстан Республикасының бала құқықтары туралы заңның 4-бабына сәйкес, тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мәнжайларға қарамастан, барлық бала тең құқыққа ие.

Кәмелетке толмаған балалардың құқықтары мен міндеттері

Заманауи құқық теориясында кәмелетке толмағандарға арналған құқықтардың бірнеше түрі бар:

- Кәмелетке толмағандардың еңбек құқықтары . Еңбек қатынастарында кәмелетке толмағандар ересектерге қатысты құқықтарға теңестіріледі, бірақ кәмелетке толмаған балалардың жұмыс жасай алатын түрлері мен ауқымы мемлекетпен реттеледі (осы жұмыстардың қауіптілігі, зияндылығы мен күрделілігін ескере отырып). Осылайша, кәмелеттік жасқа толмағандар өздерінің жасына қатысты жұмыс уақытының ұзақтығына, мерекелерге, қорғауға және еңбек жағдайларына қатысты кейбір артықшылықтарды пайдаланады.

- Кәмелетке толмаған балалардың жеке құқықтары . Ата-аналарымен бірге тұруға, туыстарымен араласуға, өз пікірін білдіруге, ата-аналарының және туыстарының қамқорлық және қамқоршылық құқығын, сондай-ақ ата-аналарымен бірге тұруға, өз құқықтарын қорғау құқығы және т.б .;

- Кәмелетке толмағандардың азаматтық құқықтары . Бұл санатқа кәмелетке толмаған балалардың меншік құқығы, мұрагерлік құқығы, тұрғын үйге құқық және зиянды өтеу жатады.

Осы аталған әрбір бала құқықтарының түрлеріне тоқталып өтсем:

Кәмелетке толмағандардың еңбек құқықтары

Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңның 16-

бабы бойынша, Әрбір баланың еңбек бостандығына, қызмет және кәсіп түрлерін еркін таңдауға құқығы бар. Балалар он төрт жастан бастап, ата-аналарының рұқсатымен оқудан бос кезінде денсаулығына және өсіп-жетілуіне оңтайлы, баланың дене бітіміне, имандылығына және психикалық жай-күйіне зиян келтірмейтін қоғамдық пайдалы еңбекке қатысуға, сондай-ақ мамандық алуға құқығы бар. Бұл құқықты халықты еңбекпен қамту қызметі мен жергілікті мемлекеттік басқару органдары қамтамасыз етеді. Он сегіз жасқа толмаған қызметкерлермен еңбек шартын жасасу және оны бұзу тәртібі және олардың еңбегін реттеудің басқа да ерекшеліктері Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасында белгіленеді. Баланы оның денсаулығына қауіп төндіруі немесе білім алуына кедергі келтіруі не оның денсаулығына және дене бітімі, ақыл-ойы, рухани, моральдық және әлеуметтік жағынан дамуына нұқсан келтіруі мүмкін кез келген жұмысты орындауға қабылдауға немесе тартуға тыйым салынады.

Кәмелетке толмаған балалардың жеке құқықтары

Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңның 16-бабы бойынша, Әрбір баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы бар. Мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді, оны тәнін және (немесе) жанын жәбірлеуден, адамдық қадір-қасиетін қатыгездікпен, дөрекілікпен қорлаудан, кемсітуден, жыныстық қатынас сипатындағы әрекеттерден, баланы қылмыстық іс-әрекетке және қоғамға жат әрекеттер жасауға тартудан, және оны адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандығына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңның 11-бабы бойынша, баланың сөз және ар-ождан бостандығына, ақпаратқа, қоғамдық өмірге араласуға құқығы

Әрбір баланың сөз бостандығына және өз пікірін айтуға, ар-ождан бостандығына, өзінің қоғамдық белсенділігін дамытуға, жасына сәйкес ақпарат алуға және оны таратуға, қоғамдық бірлестіктерге, сондай-ақ басқа да коммерциялық емес ұйымдардың нысандарына және Қазақстан Республикасының заңдарымен рұқсат етілген бейбіт жиналыстарға өз еркімен қатысуға құқығы бар. Мемлекеттік органдар балалардың жеке адами тұлғасын, олардың шығармашылық бейімділігін, әлеуметтік белсенділігін, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылығын дамытуды, олардың интеллектуалдық

меншігін қорғауды, балалардың өмірі мен денсаулығын сақтауды, қоршаған табиғи ортаны, тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғауды өзіне мақсат тұтатын, қайырымдылықты жүзеге асыратын, мәдени және спорттық өмірге қатысуға тартатын, демалысты ұйымдастыратын қоғамдық ұйымдарға жәрдемдеседі.

Бала құқықтары туралы заңның 10-бабы бойынша, баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы. Әрбір баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы бар. Мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді, оны тәнін және (немесе) жанын жәбірлеуден, адамдық қадір-қасиетін қатыгездікпен, дерекілікпен қорлаудан, кемсітуден, жыныстық қатынас сипатындағы әрекеттерден, баланы қылмыстық іс-әрекетке және қоғамға жат әрекеттер жасауға тартудан, және оны адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандығына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асырады.

Кәмелетке толмаған балалардың азаматтық құқықтары .

Азаматтық құқықтар туралы екі ұғымға айрықша мән беріледі: әрекет қабілеттілігі және құқықтық қабілеттілігі. Құқық қабілеттілігі – адамның (жасына қарамастан) құқықтары мен міндеттері болуы қабілеті. Құзыреттілік адамның өз құқықтарын өз бетінше бақылауға және өз міндеттерін өз іс-әрекеттерімен орындауға қабілеттілігін білдіреді. Азаматтық құқық қабілеттілігі ол туған кезден басталып, қайтыс болған соң тоқтатылады. Әрекет қабілеттіліктің пайда болуы белгілі бір жасқа байланысты. Мұндай шектеулер баланың бірте-бірте дамуына және оның ойдан шығарылған әрекеттерден және негізсіз шешімдерден қорғау қажеттілігіне байланысты.

Азаматтық құқық қабілеттілік дегеніміз: Қазақстан республикасы шегінде де, одан тыс жерлерде де мүлікті, соның ішінде:

Шетел валютасын меншіктенуге;

Мүлікті мұраға алып, мұраға қалдыруға;

Республика аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты жер таңдауға;

Республикадан тыс жерлерге еркін шығып кетуге және оның аумағына қайтып оралуға; заң құжаттарында тыйым салынбаған кез келген қызметпен айналысуға;

Дербес өзі немесе басқа азаматтармен және заңды тұлғалармен бірігіп заңды тұлғалар құру;

Заң құжаттарында тыйым салынбаған кез келген мәміле жасасып, міндеттемелерге қатысу;

Өнертабыстарға, ғылым, әдебиет және өнер шығармаларына, интеллектуалдық қызметтің өзге де туындыларына интеллектуалдық меншік құқығы болуға;

Материалдық және моральдық зиянның орнын толтыруды талап етуге құқығы болады; басқа да мүліктік және жеке құқықтары болады;

Өз фамилиясы мен өз есімін, сондай-ақ, қаласа, әкесінің атын қоса, өз атымен құқықтықтар мен міндеттерге ие болып, оларды жүзеге асырады.

Азаматтың есімі: азамат тегі мен есімін, сондай-ақ, қалауы бойынша — әкесінің атын қоса отырып, өз атымен құқықтар мен міндеттер алады және оларды жүзеге асырады; заңдар бойынша азаматтардың жасырын түрде құқықтар иеленіп, міндеттерді жүзеге асыратын жағдайлары немесе бүркеншік ат пайдаланатын реттері көзделуі мүмкін; азаматтың туған кезде берілген есімі, сондай-ақ есімін өзгерту азаматтық хал актілерін тіркеу туралы заңдарда белгіленген тәртіп бойынша тіркелуге тиіс.

Азаматтың өз әрекеттерімен азаматтық құқықтарға ие болу және оларды жүзеге асыру, өзі үшін міндеттерді туғызу және оларды орындау қабілеттілігі (Азаматтық кодекстің 17-ші бабы). Азаматтық әрекет қабілеттілігінің маңыздылығы сонда, ол өз әрекеттерінің нәтижесінде белгілі заңды салдардың пайда болатынын түсіну. Сонымен қатар, өз әрекеттерінің нәтижесінде келтірілген зиянның орнын да өзі толтыру мүмкіншілігі.

Азаматтың толық әрекет қабілеттілігі кәмелеттік жасқа толғаннан кейін, яғни он сегіз жасқа келген кезден бастап пайда болады. Заң құжаттарында он сегізге толмаған азамат некеге тұрған кезден бастап, толық көлемінде әрекет қабілеттілігіне ие болады.

Әрекет қабілеттілігін шектеудің екі түрі бар:

1. Әрекет қабілеттілігін табиғи түрде шектеу;
2. Әрекет қабілеттілігін сот орындарының шешімі негізінде шектеу.

Әрекет қабілеттілігін табиғи түрде шектеу азаматтың жасына байланысты. Сөйтіп, азаматтық құқық теориясында қалыптасқан ережелерге байланысты әрекет қабілеттілігін үш түрге бөлуге болады. Толық, жартылай (ішінара) және шектеулі әрекет қабілеттілігі.

Азаматтық Кодекстің 23-ші бабы атап көрсеткендей, он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар үшін мәмілелерді, егер заң құжаттарында

өзгеше көзделмесе, олардың ата-аналары, асырап алушылары немесе қорғаншылары жасайды. Сондықтан да, біздің ойымызша, 14 жасқа толмаған жасөспірімдердің әрекет қабілеттілігі жоқ, бірақ аталған жасөспірімдер өздерінің жасына лайықты, жасай салып орындалатын тұрмыстық ұсақ мәмілелерді өз бетінше жасауға құқылы.

14 жасқа дейінгі жасөспірімдердің жасаған мәмілелері жарамсыз деп есептеу үшін көрсетілген ережелер қатаң сақталуы тиіс;

Біріншіден, жасалған мәміле жасөспірім жасына сәйкес келуі, яғни 14 жасқа дейінгі азамат мемлекеттік тіркеуді қажет ететін мәмілелердің қатысушысы бола алмайды (мәселен, тұрғын үйді сату немесе сатып алу)

Екіншіден; жасалатын мәміле сол жасалған жерінде орындалуы тиіс, яғни, сатушы жасөспірімге жасалған мәміле бойынша белгілі мүлікті беру, ал сатып алушы сатушығы мүліктің құнын төлеу. Бұл заңи әрекеттер жасалғаннан кейін екі тараптың арасында құқықтық қатынастар жоқ деп есептеледі;

Үшіншіден, жасалынатын мәміле мазмұны жағынан тұрмыстық болуы тиіс. Азаматтық заңдарында бұл мәселе жайында ештеңе айтылмаған, сондықтан да дау туған ретте нақты жағдайларды ескере отырып, шешілуі тиіс. Сонымен қатар, кәмелетке толмаған жасөспірімдер банкілерге салымдар салуға және өздері салған салымдарға дербес билік етуге құқылы. 14 жасқа толмаған жасөспірімдердің атына басқа біреудің салған салымдарына олардың ата-анасы немесе өзге де заңды өкілдері билік етеді, ал 14 жасқа толған жасөспірімдер өздерінің атына басқа біреу салған салымдарға өз бетінше билік етеді.

Жартылай әрекет қабілеттілігі 6-14 жасқа дейінгі балаларға тән. Азаматтық заңнамалар бойынша олар үшін мәмілелерді, егер заң құжаттарында өзгеше көзделмесе, олардың атынан ата-анасы, асырап алушылары немесе қорғаншылары немесе қорғаншылары жасайды. Он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар өздерінің жасына лайықты, жасай салып орындалатын тұрмыстық ұсақ мәмілелерді өз бетінше жасауға құқылы.

Он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың *толық емес әрекет қабілеттілігі* бар мойындалады. Бұл жастағы азаматтар мәмілелерді ата-анасының, асырап алушыларының немесе қорғаншыларының келісімімен жасайды. Мұндай келісімнің нысаны заңдарда кәмелетке толмағандар өздерінің табысына, степендиясына, өзге де кірістеріне және өздері жасаған

интеллектуалдық меншік құқығы объектілеріне өз бетінше билік етуге, сондай-ақ тұрмыстық ұсақ мәмілелер жасауға құқылы.

Кәмелетке толмаған балалардың құқықтарын қорғау

Әрбір бала, жасына немесе әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, өзінің заңды құқықтарын қорғауға құқылы. Құқықты қорғау жеке мүддені немесе өкілдер арқылы қорғауды қамтамасыз етеді. Кәмелетке толмаған балалардың өкілдері, әдетте, олардың ата-аналары, асырап алушылары, қорғаншылар немесе қамқоршылар, асырап алушылар. Сонымен қатар, кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау өкілдері де болуы мүмкін. Баланы тәрбиелеуде ата-аналардың (қамқоршылардың немесе қамқоршылардың) өз міндеттерін дұрыс орындамауы (немесе орындамауы), сондай-ақ ата-ана құқықтарының бұзылуы жағдайында кәмелетке толмаған өзінің заңды құқықтары мен мүдделерін дербес қорғай алады. Әрбір бала, жасына қарамастан, баланың құқықтарын қорғауға және белгілі бір жастан (әдетте 14 жастан бастап) баланың өмір сүретін елінің заңнамасына байланысты сотқа жүгіне алады. Кейбір жағдайларда, кәмелетке толмаған адам көпшіліктің жасына жеткенге дейін толықтай қабілетті деп танылуы мүмкін.

Қазіргі кезде бала құқықтарының қорғалмауын түрлі жаңалықтардан, күнделікті өмірден, бұқаралық ақпарат құралдарынан жиі естейміз. Балалардың құқықтарының қорғалмауы айтарлықтай проблемаға айналуда. Мысалға алатын болсам, бала мектептен шығып, үйіне жеткенге дейінгі аралықта оны ұрлап, күштеп алып кетуі мүмкін. Бұл жағдайда, қылмыстық кодекстің 125-бабы бойынша, адамды ұрлағаны үшін, 4 жылдан – 7 жылға дейін бас бостандығынан айырылады.

Қазір баладан көз жазып қалу, пиғылы жаман адамдардың құрбанына айналу оқиғасы көбейіп кетті. ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, елімізде соңғы бес жылда кәмелетке толмағандарға қарсы 964 зорлау дерегі тіркелген. 2013 жылы кәмелет жасына толмаған 258 адамға қарсы зорлау дерегі тіркелсе, 2014 жылы бұл сан екі есеге қысқарған.

Сонымен қатар, тұрмыс жағдайды жақсарту үшін, балалардың ата-аналары күндіз түні жұмыс жасап, балаларын кем өсірмей, барынша жақсы тәрбие бергісі келеді. Бірақ, күнкөрістің қамын ойлап, баланы балабақшаға беруге тура келеді. 2 жастан асқан сәбиді жылағанына да қарамай, таңертең тәрбиешіге табыстап жұмыстарына кетеді. Ол бала не үшін жылайды? Бәлкім, әлі тілі шыға қоймаған баланы ұрып-

соғатын шығар? Ата-ана мұның астарына соңғы кезде ғана үңілетін болды. Себебі балабақшада, мектепте орын алған бассыздықтар интернет желілерде өрбіп жүр.

Ата-аналар өздерінің балаларын тәрбиелей отырып, оны қорғауға міндетті. Әлі жасы жетпегендіктен, әлі қабілеті толық қалыптаспағандықтан балалар өз мүдделерін өздері қорғай алмайды. Сондықтан ата-аналар, біріншіден, балаларының құқығын қорғауға міндетті. Бұл оның мүлкіне де, жеке басына да қатысты. Екіншіден, балалардың мүддесін қорғауға заң жүзінде белгіленетін құқық, мысалы, баланың мұрагер болу құқығы да жатады. Құқықты қорғауға баланың құқығын бұзуға жол бермеу үшін күресу мәселесі де қосылады. Ата-аналар өз балаларының заңды өкілі болып табылады. Ата-анасының қамқорлық жасауынан айрылған баланы тәрбиелеп, мәпелеу – мемлекеттің, қоғамның қасиетті борышы.

Қорыта келе, менің ойымша, орта білім беру орындарының әкімшіліктері әр отбасы құндылығын ескере отырып, алдын алу және ағартушылық жұмысты жаңдандыруы қажет. Қазіргі таңда балаларды зорлық-зомбылықтан арылтуға әсіресе жанұяның ықпалы зор, өйткені «отан отбасынан басталады» деген жақсы сөз бар.

Қазіргі кезде бала құқықтарын қамтамасыз етуге байланысты мәселелер бүкіл әлем қызығушылығын туғызып отыр. Бұл қоғамның өміршеңдігін кепілдік етудегі және оның келешек дамуын болжаудағы өсіп келе жатқан ұрпақтың анықталған рөлімен түсіндіріледі. Бірақ, шындығында, әлемдегі бірде бір ел мемлекет бала құқықтарын сақтау жөнінен өзін үлгі етіп қоя алмайтындығын айтқан жөн. Демократиялық және экономикасы дамыған мемлекеттердің өзінен-ақ кәмететке толмағандар арасындағы қылмыс санының өсуі, әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардың болуын, медициналық қызметтің жеткіліксіздігінен балалар өлімінің көбеюін, бақылаусыз балалар санының ұлғаюын көруге болады. Осы фактілердің барлығы бала мәселесін тек қана ұлттық тәсілдермен шешу мүмкін еместігін дәлелдейді.

Мемлекет пен қоғам балаларды тәрбиелеу саласында қандай да бір тиімді шаралар қолданғанымен, ата-ана махаббатын, олардың қамқорлығын еш уақытта айырбастай алмайды. Сондықтан да әрбір бала ата-ананың сүйіспеншілігі аясында моральдік, материалдық қамқорлыққа өсіп жетілуі тиіс. Әр ата-ана Президентіміздің «Қазақстан 2030» стратегиялық бағдарламасындағы: «Бүгінгі кезеңнің міндеттерінен біздің ұрпақтың келер ұрпақтар алдында орасан зор жауапкершілік

әсерін арқалайтынын күнделікті есте ұстауы тиіс» деген үндеудің терең мәнін түсініп, жүрекпен сезінуі керек. Жас ұрпақты моральдік тәрбиелеудегі немқұрайлық көзқарастың арқасында жіберілген залалдың орнын ештеңе толтыра алмайды. Балалықты құқықтық қорғау мәселесінің көкейтестілігі және көпқырлылығы соншалық, ол үнемі ғалымдар мен тәжірибедегі адамдардың назарын аударып отырады. Егер әлемнің барлық мемлекеттері бала құқықтары төңірегіндегі қажетті жағдайларды орындауға ұмтылса, билік басындағылар өз жеке басының ғана қамын ойламай, өз еліндегі мұқтаж халдегі балалардың да жағдайын ойластырғаны абзал. Өкінішке орай, әлемдегі балалардың көпшілігі үлкендер және қоғам тарапынан немқұрайлықты сезінеді. Ортақ мүдде қоғам дамуында әр кез тежеуіш емес, демеуіш болған. Олай болса, бала тағдырына байланысты күрделі проблемаларды шешуге отандастарымыз жұмыла ұмтылса дұрыс болар еді.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345>
2. <https://kk.everaoh.com/%D0%BA%D3%99%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B5-%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D2%93%D0%B0%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%8B%D2%A3-3/>
3. <https://kazaksha.info/%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%82%D0%B0%D1%80/%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D2%9B%D1%8B%D2%9B-%D0%B6%D3%99%D0%BD%D0%B5-%D3%99%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%82-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB/>
4. <https://turkystan.kz/article/81080-balany-y-yn-or-ap-zh-rmiz-be-orlap-zh-rmiz-be/>
5. <https://strategy2050.kz/news/1-mausym-balalar-y-y-alay-or-aly-p-zhatyr/>
6. <https://kznews.kz/qazaqsha-referattar/bala-quqygy-konvencijasy-turaly-referat>

ӘОЖ 340

Нұрахмет Дінмұхамет Нұржанұлы
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КРАУДФАНДИНГ: ТҮСІНІГІ, ТҮРЛЕРІ, ӘКЕЛЕТІН ЗАРДАПТАРЫ

Ғылыми жетекші:

з.ғ.к., «КҚУ «Әділет» Жоғары құқық мектебінің қауымдастырылған профессоры Калимбекова А.Р.

Аңдатпа

Мақалада Краудфандингтің түсінігі мен түрлері және оның негізгі проблемалары айқындалады. Сонымен қатар мақала Краудфандингті инвестициялық қызметтің инновациондық механизмі ретінде түсіндіреді. Статистикалық талдау, Краудфандингтің Қазақстандағы орны мен алдағы қатерлер қарастырылған. Мақалада бұл терминнің ерекшеліктері мен кемшіліктері көрсетіледі.

Түйінді сөздер: Краудфандинг, Краудсорсинг, Краудревординг, Краудинвестинг, Краудлендинг, Қаржылық құралдар, Қаржы нарығы, Инвестициялық платформалар.

НұрахметДинмұхамет Нұржанович

Студент 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

КРАУДФАНДИНГ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ, РИСКИ

Аннотация

В статье раскрывается понятие, виды краудфандинга и его основные проблемы. Кроме того, статья объясняет краудфандинг как инновационный механизм инвестиционной деятельности. Рассмотрены статистические анализы, место краудфандинга в Казахстане и предстоящие

риски. В статье показаны особенности и недостатки этого термина.

Ключевые слова: Краудфандинг, Краудсорсинг, Краудревординг, Краудинвестинг, Краудлендинг, финансовые инструменты, финансовый рынок, инвестиционные платформы.

Nurakhmet Dinmukhamet,

1 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

CROWDFUNDING: THE CONCEPT, TYPES AND RISKS

Annotation

The article reveals the concept, types of crowdfunding and its main problems. In addition, the article explains crowdfunding as an innovative mechanism for investment activity. Statistical analyzes, the place of crowdfunding in Kazakhstan and the upcoming risks. The article show the features and disadvantages of this term.

Key words: crowdfunding, crowdsourcing, crowdfunding, crowdinvesting, crowdlanding, financial instruments, financial market, investment platforms.

На данный момент, в финансовой и социальной сфере, весьма заметным и оригинальным явлением становится термин “Краудфандинг”. Эта схема сбора средств в основном используется для реализации проектов определенных людей. Например, ученых, стартаперов, изобретателей, и конечно же обычных людей. По каким-либо причинам эти самые идеи и желания показались интересными и заслуживающими того, чтобы потратить на них сравнительно небольшую сумму, не обременительную для собственного бюджета. Появление такой схемы стало возможным благодаря активному развитию информационных технологий, прежде всего Интернета, который, в свою очередь, породил бум социальных сетей и сообществ.

О самом Краудфандинге: Краудфандинг (от англ. Crowd – толпа и funding – финансирование, привлечение средств) — форма коллективного инвестирования, в рамках которого инвесторы (как правило, физические лица) при посредничестве инвестиционных платформ предоставляют денежные средства для финансирования различных проектов. Следует отметить, что краудфандинг – частный случай более

широкого явления краудсорсинга (англ. Crowd – толпа, sourcing – предоставление ресурсов), которое представляет собой процесс привлечения посредством цифровых технологий неограниченного круга лиц к решению определенных задач. Для достижения поставленных целей могут использоваться различные ресурсы заинтересованных лиц – денежные средства, знания, навыки и умения, идеи, технические средства и т.д. Один из самых ярких примеров считается всеми известный сайт “Wikipedia”. С течением времени краудсорсинг ожидаемо стал использоваться для привлечения наиболее ликвидного ресурса – денежных средств. Данный процесс традиционно именуется краудфандингом.

Давайте выделим следующие особенности Краудфандинга:

1. краудфандинг представляет собой, с одной стороны, форму деятельности по коллективному инвестированию, с другой – форму краудсорсинга;
2. предполагает инвестирование незначительных (исходя из общей требуемой суммы) денежных средств;
3. направлен на финансирование проектов, находящихся на ранних стадиях реализации (стартапов);
4. одним из участников краудфандинговых отношений является посредник между инвестором и реципиентом инвестиций – инвестиционная платформа;
5. целью инвестирования может быть получение дохода, а также иной выгоды, в частности товаров, приоритетного доступа к инновационному продукту, скидки на данный продукт или же достижение социально полезного результата.

Также стоит отметить о классификации Краудфандинга:

1) без вознаграждения - вид благотворительности, когда инвесторы не преследуют цели получения прибыли и денежные средства предоставляются для достижения социально полезных результатов;

2) с вознаграждением, видами которого являются:

- краудревординг – инвестор получает вознаграждение в виде продуктов или доступа к услугам, финансирование которых он осуществляет;

-краудинвестинг – инвесторы получают долю участия в проекте;

-краудлендинг - инвесторы предоставляют краткосрочные займы.

Очевидно, что для финансового права интересны в первую очередь два последних вида краудфандинга, поскольку по своей сути они представляют собой виды финансовых операций.

Если перейти к состоянию Краудфандинга в Казахстане, то стоит при-

знать что эта схема развивается с очень большой скоростью. Конечно же это хорошо ,но также не стоит забывать о рисках этого явления. Например, как:

1. Осуществление нелицензированной деятельности – это тот риск когда Краудфандинговые платформы могут перейти черту своей деятельности ,точнее говоря границу своей лицензии,и оказывать сопутствующие услуги такие как брокерские,дилерские, или же услуги инвестиционного консультирования.

2. Риск утечки информации - понятное дело, что платформа, что оказывает подобные услуги, собирает множество видов данных своих клиентов. По этой причине многие стартаперы теряют своих инвесторов за утечку ценных информации.

3. Трансграничный риск - в случае предоставления услуг физическим и юридическим лицам, расположенным в нескольких юрисдикциях, может возникнуть проблема при решении вопроса о том, по какому закону кредитор/инвестор может требовать возмещение причиненных ему убытков;

4. Риск финансовой несостоятельности, злоупотреблений со стороны платформы — оператор платформы может либо не рассчитать объем принимаемых финансовых обязательств, либо быть нацеленным на прямой обман потребителей финансовых услуг;

5. Риск мошенничества со стороны пользователей платформы — поскольку платформы существуют в виде информационных систем в сети Интернет, их операторы не всегда могут должным образом проверить пользователей соответствующей платформы, что несет существенный риск для инвестора.

С этого могут возникнуть множество вопросов,и если посмотреть с юридической точки зрения, то регулирование этой системы пока не доработана в нашей стране. Например, в сентябре 2020 года было представлено досье на проект Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам инновационного и научно-технического развития». В нем предлагалось «регламентировать определение краудфандинговых платформ, используемых для организации розничного финансирования (краудфандинга), способы осуществления инвестиций, операторство в рамках данной платформы, порядок оказания услуг по организации краудфандинга, а также положений по осуществлению регулирования и контроля уполномоченным органом в сфере инноваций в рамках осуществления деятельности по розничному финансированию (краудфандингу), а также смарт-контракта». Однако в

апреле 2021 года досье проекта было обновлено и оттуда исчезло понятие краудфандинга. Также произошло с досье на проект Закона РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам рискового (в финансировании» (март 2018 года). Исходный вариант содержал понятие краудфандинга и соответствующие разъяснения, но в принятых поправках они отсутствуют.

С этого можно сделать вывод, что Краудфандинговая система сама по себе не имеет отрицательных явлений, потому что это достаточно хорошая возможность для реализации проектов, что могут принести хороший вклад в развитие общества. Однако проблема в том, что в нашем государстве еще не сформировались эффективные механизмы правового регулирования краудфандинговой деятельности. В связи с этим при разработке нормативных правовых актов, регулирующих общественные отношения, возникающие в процессе краудфандинга, следует в полном объеме учитывать риски, присущие данному виду деятельности.

Список использованных источников:

1. Папаскуа Г. Т. Краудфандинг: понятие, виды и риски // Актуальные проблемы российского права. — 2021. — Т. 16. — № 7. —
2. Краудфандинг в Казахстане: Даже небольшие пожертвования имеют значение. Статья от редакции zakon.kz
3. Сивакс А. Н. Краудфандинг как специфический вид краудсорсинга // Вестник Самарского государственного экономического университета. — 2015. — № 11
4. Мотовилов О.В. Феномен краудфандинга: исследование особенностей // Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. 2018. Т. 34. Вып. 2. С. 298–316. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu05.2018.205>

УДК 349

Өжек Алтынай Саятқызы,
студентка Евразийской Юридической Академии
имени Д.А.Кунаева,
Республика Казахстан, г. Алматы

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ПРАВОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы цифровизации правового пространства. Рассмотрены НПА, в которых заложены концептуальные основы процессов цифровизации казахстанского общества. Обращено внимание на важность придания нового импульса всем процессам цифровизации экономики и общества в условиях пандемии. Отмечено, что в новых процессах цифровизации возникают общественные отношения, требующие правового своевременного урегулирования, необходимость решения вопросов безопасности информационных систем и ресурсов, применение в правоприменительной деятельности уполномоченных органов цифровых технологий, использование доказательств с использованием цифровых технологий.

Ключевые слова: цифровизация, права человека, цифровые технологии, модернизация права, цифровые финансовые инструменты.

Өжек Алтынай Саятқызы,

Д.А.Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының студенті
Қазақстан Республикасы, Алматы

ҚҰҚЫҚТЫҚ КЕҢІСТІКТІ ЦИФРЛАНДЫРУ

Аңдатпа

Мақалада құқықтық кеңістікті цифрландыру мәселелері қарастырылған. Қазақстандық қоғамды цифрландыру үдерістерінің тұжырымдамалық негіздерін қалаған НҚА қарастырылады. Пандемия жағдайында экономика мен қоғамды цифрландырудың барлық процестеріне жаңа серпін беру маңыздылығына назар аударылды. Цифрландырудың жаңа процестерінде заңды дер кезінде реттеуді, ақпараттық жүйелер мен ресурстардың қауіпсіздігі мәселелерін шешуді, уәкілетті органдардың құқық қорғау қызметінде цифрлық технологияларды пайдалануды, дәлелдемелерді пайдалануды талап ететін әлеуметтік қатынастар туындайтыны атап өтілді. цифрлық технологиялар.

Түйінді сөздер: цифрландыру, адам құқықтары, цифрлық технологиялар, заңнаманы жаңғырту, цифрлық қаржы құралдары.

Ozhek Altynai Sayatkyzy,

student of the Eurasian Law Academy named after D.A. Kunaev
Republic of Kazakhstan, Almaty

DIGITALIZATION OF THE LEGAL SPACE

Annotation

The article deals with the problems of digitalization of the legal space. The NLA, which laid the conceptual foundations for the processes of digitalization of Kazakhstani society, are considered. Attention was drawn to the importance of giving a new impetus to all processes of digitalization of the economy and society in a pandemic. It is noted that in the new processes of digitalization, social relations arise that require legal timely settlement, the need to address security issues of information systems and resources, the use of digital technologies in law enforcement activities of authorized bodies, the use of evidence using digital technologies.

Key words: digitalization, human rights, digital technologies, modernization of law, digital financial instruments.

Одной из наиболее динамичных глобальных тенденций текущего десятилетия является цифровизация. Тотальное ее проникновение в жизнь современного казахстанского общества сформировало новую реальность, особенности которой заключаются в использовании цифровых технологий во всех сферах жизнедеятельности человека, что, в свою очередь, способствует активному развитию человеческого капитала, модернизации экономики, преобразованию государственных и общественных институтов и, соответственно, улучшению условий повседневной жизни граждан. Концептуальные основы процессов «цифровизации» казахстанского общества заложены в положениях следующих нормативных правовых актов:

1) Государственной программе «Информационный Казахстан-2020», утвержденной в 2013 году;

2) Государственной программе «Цифровой Казахстан», утвержденной постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года;

3) Указе Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан».

4) Послании Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева-Елбасы: «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» от 10 января 2018 г. и др. НПА.

Общеизвестно, что изменение общественных отношений под влиянием процессов цифровизации выступает предпосылкой модернизации права.

В своем Послании народу Казахстана Глава государства Касым-Жомарт Кемелевич Токаев отметил, что Правительству предстоит адаптировать законодательство под новые технологические явления: «Умные города», большие данные, 5G, блокчейн, цифровые активы, новые цифровые финансовые инструменты.

В общеизвестной ситуации распространения коронавируса, признанной Всемирной организацией здравоохранения пандемией, применение цифровых технологий стало особенно актуальным и востребованным.

Хочу отметить, что Президент Республики Казахстан К.К. Токаев в своем выступлении на заключительном заседании Государственной комиссии по чрезвычайному положению 11 мая 2020 года указал на важность придания нового импульса всем процессам цифровизации экономики и общества.

Обращено внимание на развитие телемедицины, обучение в удаленном режиме, завершение цифровизации всех учебных заведений страны, проведение совещаний и заседаний Правительства, министерств, акиматов в дистанционном формате

Это указывает на важность в масштабах всего государства поиска решения вопросов по адаптации к реалиям сегодняшнего дня, в особенности с использованием цифровых технологий. Процессы цифровизации оказывают влияние на предмет регулируемых правом общественных отношений, путем расширения его границ и содержания. Как справедливо отмечается в литературе, с появлением ранее неизвестных праву общественных отношений возникло множество правовых проблем, которые решаются путем проб и ошибок, часто без применения классических правовых доктрин.

Следует отметить, что на вопросы безопасности информационных систем и ресурсов обращается внимание в трудах сотрудников Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. Так, на сегодняшний день вся инфраструктура (как государственный, так и частный сектор) построена с использованием зарубежных аппаратных и программных средств. В этой связи, существует прямая зависимость состояния защищенности информационных ресурсов Казахстана от иностранных поставщиков аппаратного и программного обеспечения. В связи с этим, ставятся вопросы о дополнении действующих УК и КоАП составами правонарушений, предусматривающих ответственность за неисполнение или ненадлежащее исполнение обязанностей по обеспечению безопасности государственных

информационных систем, а также введении в законодательство обязательного порядка аттестации объектов информатизации (информационные системы, программное обеспечение), не только для государственных, но и для следующих частных информационных систем:

- информационных систем дистанционного банковского обслуживания, систем хранения персональных данных клиентов банков, страховых организации.
- информационных систем субъектов квазигосударственного сектора .

В УПК РК включены нормы об использовании в производстве по уголовному делу доказательств с использованием цифровых технологий. Таким образом, защитник либо представитель потерпевшего вправе вести опрос лиц посредством технических средств. Проведение опроса фиксируется техническими средствами и сохраняется на электронном носителе. Далее, материалы приобщаются к уголовному делу, после их исследования и оценки уполномоченным органом, данные материалы приобретают статус доказательства (пункт 5 части третьей статьи 122 УПК РК). Законодатель разрешает заинтересованным участникам уголовного судопроизводства и гражданам, организациям предоставлять информацию в форме электронного документа для приобщения к уголовному делу в качестве доказательства (части четвертой статьи 122 УПК РК). Предусматривается проведение в режиме видеосвязи дистанционного допроса потерпевшего и свидетеля (статья 213 УПК РК). Следует отметить, что в УПК РК не отражены способы проведения допроса тяжелобольных граждан, лиц с ограниченными возможностями (глухонемые, слабослышащие), в том числе получивших телесные повреждения и потерю здоровья. Полагаю, что следователь или дознаватель мог бы производить видеодопрос глухонемого или слабослышащего потерпевшего, или свидетеля с привлечением сурдопереводчика в качестве специалиста, а затем составить протокол допроса, который подписывает специалист сурдопереводчик, и приобщить запись видеодопроса к материалам электронного уголовного дела.

Цифровые технологии применяются в правоприменительной деятельности уполномоченных органов. Так, производство уголовного дела в электронном формате с использованием информационных автоматизированных систем внедряется в Грузии, Молдове, Украине, Эстонии. В законодательстве Бельгии, Германии, Голландии, Италии, Испании, Португалии, Румынии, Финляндии закреплена допустимость цифровых документов в качестве доказательств.

С учетом рассмотренного зарубежного опыта предлагается пере-

чень доказательств, содержащийся в части второй статьи 111 УПК расширить за счет включения: показаний (подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, эксперта, специалиста), заключений (эксперта специалиста) в электронно-цифровой форме; электронных вещественных доказательств; протоколов новых следственных и судебных действий.

Следует отметить, что применение дистанционных форм в правотворческой деятельности становится одним из приоритетных направлений систематизации законодательства стран СНГ.

Систематизация законодательства. «Цифровизация» оказывает значительное влияние и на форму права. Их электронные версии давно размещаются в сети Интернет в соответствующих электронных базах и информационно-справочных системах («Әділет», «Параграф», «Zan.kz» и др.). Последние приобрели большую популярность как у правоприменителей, так и у простых граждан. Это обусловлено, прежде всего, удобством подобных информационных ресурсов.

Подытоживая все вышеизложенное, можно утверждать, что изменившийся с появлением новых технологий уклад жизнедеятельности общества повлек за собой расширение круга общественных отношений, регулируемых правом, и, соответственно, изменение содержания видов регуляторов общественных отношений. Данное обстоятельство вызывает необходимость определения приоритетов и закономерностей развития национального права в новых условиях. Важная роль в данном вопросе отведена современной юридической доктрине, поскольку выработанные ею теоретические основы, научные концепции могут способствовать созданию оптимальной модели механизма правового регулирования общественных отношений в сфере использования цифровых технологий.

УДК 341.231

Раисов Алишер,

студент 1 курса Высшей школы права «Әділет»

Каспийского общественного университета

Республика Казахстан, г. Алматы

**ПРИЗНАНИЕ НЕЗАВИСИМОСТИ:
КАЗАХСТАН КАК СУБЪЕКТ МИРОВОГО ОБЩЕСТВА**

Аннотация

В статье рассматривается признание независимости Казахстана, его роль в международных организациях, внешняя политика Казахстана. Автор этой статьи рассмотрел независимость Республики Казахстан и ее роль в международном сообществе и международных организациях.

Ключевые слова: Организация объединённых наций, Генеральная ассамблея организации объединённых наций, Елбасы, Эгида, Шанхайская организация сотрудничества, Европейский банк реконструкции и развития, субъект мирового сообщества, суверенитет, Международный валютный фонд

Раисов Алишер,

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ТӘУЕЛСІЗДІКТІ ТАНУ: ҚАЗАҚСТАН ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ҚОҒАМНЫҢ СУБЪЕКТИСІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның тәуелсіздігін тану, оның халықаралық ұйымдардағы рөлі, Қазақстанның сыртқы саясаты қарастырылады. Осы мақаланың авторы Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін және оның халықаралық қоғамдастық пен халықаралық ұйымдардағы рөлін қарастырды.

Түйінді сөздер: Біріккен Ұлттар Ұйымы, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы, Елбасы, Эгида, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы, Еуропа Қайта Құру және даму банкі, Әлемдік қоғамның субъектісі, Егемендік, Халықаралық валюта қоры.

Raissov Alisher,

1rd year student of the Higher School of law «Adilet»,
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

RECOGNITION OF INDEPENDENCE: KAZAKHSTAN AS A SUBJECT OF THE WORLD SOCIETY

Annotation

The article discusses the recognition of Kazakhstan's independence, its role in international organizations, and Kazakhstan's foreign policy. The author of this article considered the independence of the Republic of Kazakhstan and its role in the international community and international organizations.

Keywords: United Nations, United Nations General Assembly, Elbasu, Aegis, Shanghai Cooperation Organization, European Bank for Reconstruction and Development, global community entity, sovereignty, International Monetary Fund

В области международного права выделяют четыре главных фактора, необходимых любому государству: наличие народа, территории, правительства и способности поддерживать отношения с другими странами на основе суверенитета.

Определение народа вызывает массу споров, но можно согласиться, что народ – это постоянное население, которое имеет представление или веру в собственную национальность.

Другим неперенным условием является наличие определенной территории, обозначенной границами, на которой установлен суверенитет.

Устойчивое и работоспособное правительство является еще одним критерием государственности, так же, как и способность поддерживать отношения с другими государствами.

Таким образом, суверенные государства имеют право вступать как в двусторонние отношения, когда, например, две страны договариваются установить дипломатические отношения или сотрудничать в деле решения общей проблемы, так и в многосторонние отношения, например, в качестве члена ЕС или участника международных соглашений по контролю за климатом.

В основе всего этого лежит понимание, что суверенное государство не зависит и не подчиняется никакому иному государству.

Интеграция в мировое сообщество. Определение направлений внешней политики, связанных с геополитическим положением республики. Отношения Казахстана с соседними государствами и другими странами мира.

Казахстан — субъект мирового сообщества. Республикан Казахстан начал проводить четкую внешнюю политику только после приобретения 16 декабря 1991 г. независимости. Начиная с этого времени, Казахстан

вышел на мировую арену как полноценный субъект международного права. За две недели до конца 1991 г. независимость Казахстана признали 18 государств, среди которых были Турция, США, Китай, Германия, Пакистан. Бывшие союзные республики теперь признавали самостоятельность друг друга. Казахстан, избавившись от колониального гнета, длившегося более чем два с половиной столетия, стал равноправным членом мирового сообщества.

Признание независимости Казахстана другими странами мира шло довольно быстро. В первый год независимости Казахстан признали 108 стран мира, 70 из них открыли свои дипломатические представительства.

В марте 1992 г. Казахстан стал полноправным членом самой крупной и авторитетной международной организации — Организации Объединенных Наций. Перед штаб-квартирой ООН в Нью-Йорке стал развеваться и казахстанский голубой стяг, с золотистым орлом, парящим над степью. Также Казахстан стал членом Всемирного банка, Европейского банка реконструкции и развития, Международного валютного фонда, ЮНЕСКО.

Большой шаг навстречу мировому сообществу был сделан в Хельсинки — столице Финляндии, где Казахстан вместе с другими странами, появившимися после распада СССР и СФРЮ, присоединился к заключительному акту Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ).

В 1975 г. в одном из залов дворца «Финляндия», украшенного флагами стран-участниц, прошла встреча первых руководителей государств Европы, США и Канады. Ими перед ОБСЕ были поставлены задачи устранения разногласий в международных отношениях; укрепления дружбы народов; нерушимости сформировавшихся после Второй мировой войны границ; предотвращения угрозы войны. Подписание этого документа, играющего важную роль в деле сохранения мира во всем мире, продемонстрировало всему мировому сообществу четкую позицию Казахстана в этих вопросах.

Определение направлений во внешней политике. За короткий срок после приобретения независимости Казахстан определил основные принципы своей внешней политики. Геополитическое положение Казахстана, расположенного в центре материка Евразия, сложный этнический состав, стремление к формированию открытой рыночной системы в экономике вызвали необходимость построения миролюбивой внешней политики. Казахстан объявил миру о своих позициях, как толь-

ко была провозглашена государственная независимость. «Республика Казахстан свои отношения с другими государствами строит на основе принципов международного права», — сказано в Законе Республики Казахстан о государственной независимости.

Казахстан занимает стратегически важное пространство, соединяющее Европу и Азиатско-Тихоокеанский регион. Поэтому было очень важно, используя этот фактор, перейти в новый век в сотрудничестве и дружбе с Россией и Китаем.

Казахстан является членом более 40 международных организаций, в том числе ООН и ряда её специализированных учреждений (ЮНЕСКО, ЮНИДО, ИКАО и др.); МАГАТЭ; МБРР; МВФ; МФК; ЕБРР; Азиатского банка развития; ОЭС; ОИК; ОБСЕ; СНГ; ШОС; ОДКБ; Группа ядерных поставщиков; Совет евро-атлантического партнёрства и др. Казахстан участвует в программе «Партнёрство ради мира».

Казахстан имеет статус наблюдателя в ВТО и Движении неприсоединения.

Внешняя политика Казахстана основана на принципах открытости, миролюбия, сбалансированности и последовательности. Дипломатические отношения установлены с более чем 100 государствами мира.

Участвуя в работе международных организаций, Казахстан проводит целенаправленную работу для широкого ознакомления мирового сообщества со своими экономическими, социальными, культурными достижениями, а также обращает внимание на проблемы, решение которых в значительной мере зависит от содействия стран-доноров и международных специализированных структур.

Что касается сотрудничества Республики Казахстан с международными экономическими и финансовыми организациями, то эти двусторонние связи показаны во взаимодействиях со структурами МВФ, Всемирного банка, ЕБРР, ИБР и других международных финансовых организаций.

Во внешнеполитической деятельности республики международные организации занимают особое место. Приоритетность на сотрудничество Казахстана с международными организациями указана в книге Президента Республики Казахстан Нурсултана Абишевича Назарбаева Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства: Политику вхождения в мировое сообщество необходимо строить с учетом должной оценки возможностей партнерства трех главных центров рыночной системы – США, Японии и Западной Европы, памятуя о том, что именно они выступили побудительной силой интенсификации

мирохозяйственных связей. Взаимодействие с ними открывает также путь в международные финансовые и другие институты, роль которых в мире значительно возросла. Многостороннее сотрудничество и эффективное участие в международных организациях – ООН, МВФ, Всемирном банке, ГАТТ (ВТО), ЕБРР и других – рассматриваются нами как логическое продолжение курса на открытость нашего общества, обеспечение экономической и национальной безопасности.

Каждая международная организация осуществляет присущие только ей одной цели и задачи. Так, например, Организация Объединенных Наций ответственна за сохранение международного мира и безопасности, ЮНЕСКО занимается вопросами сотрудничества народов в области образования, науки, культуры и коммуникации, ВОЗ – здравоохранением, ЮНИСЕФ – защитой и развитием детей, другие международные организации заняты торгово-экономическим сотрудничеством, гуманитарными связями и т.д.

По линии международных организаций дипломатическая служба занимается обеспечением участия Республики Казахстан в деятельности ООН, других международных организаций, конференций, совещаний, форумов, содействием повышению международного престижа страны и ее роли в решении глобальных и региональных проблем. Так, 5 октября 1992 года Глава нашего государства Н.А.Назарбаев на 47-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН выдвинул инициативу о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА), которая была сразу же признана мировым сообществом и получила высокую оценку. Это еще раз было особо подчеркнуто Генеральным секретарем ООН Кофи Аннаном во время встречи на Саммите тысячелетия 6 сентября 2000 года в Нью-Йорке. Всем известно, что через десять лет после этого предложения СВМДА состоялось 3-5 июня 2002 года в Алматы. Проведение СВМДА считается самым важным международным событием того года. Крупнейшие теле – и радиокomпании мира проводили прямые трансляции в эфир, информационные агентства передавали новости в режиме онлайн. В пресс-центре работали свыше 55 отечественных и иностранных журналистов.

Принятые во время Саммита Алматинский Акт и Декларация СВМДА об устранении терроризма и содействии диалогу между цивилизациями получили очень высокую оценку международного сообщества.

Несмотря на небольшой срок своего самостоятельного развития, Казахстан внес свою лепту в дело сохранения международного мира и безопасности. Самостоятельный отказ нашего государства от ядерного

оружия, присоединение к Соглашению о нераспространении ядерного оружия и к Соглашению о полном запрещении испытаний ядерного оружия, вступление в МАГАТЭ и принятие в состав Конференции по разоружению – все это получило одобрение со стороны мирового сообщества.

Не будет преувеличением, если скажем, что выступление Президента РК на 19-й специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН 23 июня 1997 года послужило основой для последующего принятия резолюции ООН по Семипалатинскому полигону.

О признании авторитета Казахстана в мировом сообществе свидетельствует проведение под эгидой ООН международной конференции стран, не имеющих выхода к морю, в Алматы в августе 2003 года. В работе конференции приняли участие представители 83 стран и 23 международных организаций. Ее итогом стало принятие двух основных документов – совместной Алматинской декларации и программы действий Партнерство в интересах удовлетворения особых потребностей развивающихся стран, не имеющих выхода к морю. Уже в октябре 2003 года данная программа была представлена на очередной сессии Генеральной Ассамблеи ООН.

Особые отношения у Казахстана сложились с органами Содружества Независимых Государств, Шанхайской организацией сотрудничества, ОБСЕ, центральноазиатским Сотрудничеством, Организацией Экономического сотрудничества и др. Как видно, сфера сотрудничества нашей страны с международными организациями весьма разнообразна.

С первых дней своего независимого развития Республика Казахстан активно подключилась к усилиям мирового сообщества по решению актуальных политических проблем, в вопросах разоружения и международной безопасности. Казахстан стал участником договоров о нераспространении оружия массового уничтожения, в первую очередь – Договора о нераспространении ядерного оружия, подписал Конвенцию о запрещении разработки, производства, накопления и об уничтожении химического оружия, Договор о всеобъемлющем запрещении ядерного оружия, вел работу по присоединению к другим международным договорам в сфере разоружения и контроля над вооружениями.

Казахстан активно участвует на всех сессиях ГА ООН, выступая по проблемам поддержания международного мира и безопасности, социальным, экономическим и гуманитарным аспектам деятельности ООН. Так, например, на 54-й сессии ГА ООН в повестке дня Первого Комитета были рассмотрены вопросы ядерного оружия. Казахстан выступил со-

автором ряда резолюций по запрещению разработки и производства этого смертоносного оружия, поддержал усилия государств-членов по борьбе с незаконным оборотом и чрезмерными накоплениями стрелкового оружия и легких вооружений.

Список использованных источников:

1. Новейшая история мира. Учебник для 9 классов общеобразовательных школ).
2. Закон Республики Казахстан «О государственной независимости» от 16 декабря 1991 г.
3. Выступление Елбасы на 19-й специальной сессии ГА ООН.
4. Резолюции ООН по Семипалатинскому полигону от 23 июня 1997 года.
5. 54-я сессия ГА ООН.
6. Декларация СВМДА об устранении терроризма и содействии диалогу между цивилизациями.

ӘОЖ 343.97

Сейткасымов Алмат Қамбарұлы,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғарғы құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КИБЕРБУЛЛИНГ ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМДАРҒА ӘСЕРІ

Аңдатпа

Мақалада кибербуллинг мәселесі талқыланады. Адамдардың кибербуллингпен айналысу себептері, оның салдары оның заңмен қалай жазаланатыны қарастырылды. Сонымен мақалада кибербуллингке қалай тойтарыс беру туралы айтылған. Балалардың кибербуллингқа деген әлсіздігі және басқалардың кибербуллингтен құрбандарды неліктен қорғай алмайтындығы туралы айтылған.

Түйінді сөздер: кибербуллинг, киберқорқыту, анонимдік, провокация, интернет-ресурс, буллинг, бан.

Сейткасымов Алмат Камбарулы,
Студент 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г.Алматы

КИБЕРБУЛЛИНГ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЛЮДЕЙ

Аннотация

В статье обсуждается проблема кибербуллинга. Рассмотрены причины, по которым люди занимаются кибербуллингом, его последствия, как он наказывается законом. Так в статье рассказывается о том, как отразить кибербуллинг. Отмечается слабость детей к кибербуллингу и неспособность других защитить от кибербуллинга.

Ключевые слова: Кибербуллинг, киберзащита, анонимность, провокация, интернет-ресурс, буллинг, бан.

Seitkasymov Almat,
1 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

CYBERBULLYING AND IT'S IMPACT ON PEOPLE

Annotation

The article discusses the problem of cyberbullying. The reasons why people engage in cyberbullying, its consequences, and how it is punished by law are considered. So the article talks about how to repel cyberbullying. There is a weakness of children to cyberbullying and the inability of others to protect against cyberbullying.

Keywords: Cyberbullying, cyber defense, anonymity, provocation, Internet resource, bullying, ban.

Соңғы кездері интернетте қорлау мен жала жабуды жиі көріп жүрміз. Бұның басты себептері, біріншіден, көп адамдар әлеуметтік желілерге заң қолданылмайды деп ойлайды. Екіншіден, кейбір кибербуллингпен айналысатын адамдар оған қатысы бар екенін дәлелдеу мүмкін емес деп санайды. Үшіншіден, адамды шын өмірден гөрі, оны сырттай ренжіту оңайырақ. Кибербуллинг – ұялы телефондар, электрондық пошталар

және әлеуметтік желілер сияқты электрондық байланыс түрлерін пайдалана отырып, желіде жүзеге асырылатын агрессивті және қайталанатын мінез-құлық. Кибербуллинг әртүрлі формада болуы мүмкін. Желідегі агрессивті мінез-құлықтың негізгі түрлері мәтіндік хабарламалар, суреттер мен бейнелер, телефон қоңыраулары, хат алмасу және веб-сайттар арқылы қорқыту болып табылады. Электрондық коммуникациялық технологиялардың пайда болуы және кең таралуы киберкеңістікте орын алатын қорлаудың жаңа түрлерін тудырды, бірақ шын өмірде, кибербуллингқа ұшыраған адам үшін елеулі теріс салдары болуы мүмкін, тіпті оқшаулануға, суицидке немесе ауыр психо-әлеуметтік бұзылуларға әкелуі мүмкін. Электрондық арналар арқылы агрессивті мінез-құлық жұмсақ болып көрінуі мүмкін, ал құрбандар үшін кибербуллинктің салдары дәстүрлі мағынада қорлаудың салдары сияқты қиын немесе одан да нашар болуы мүмкін. Интернеттің қолжетімділігі және әлеуметтік желілердің танымалдылығы және өзара әрекеттесулердің анонимділігі кибербуллинкті қазіргі жастар арасындағы қорлаудың басым түріне айналдырады.

Слонже мен Смит (2007) жүргізген соңғы зерттеулердің бірінің қорытындысына сәйкес, студенттердің 22% кем дегенде бір нте кибербуллинкті бастан кешірген. Сонымен қатар, студенттердің шамамен 7% үнемі киберқорқытуға ұшырайды және олар қайталанатын агрессивті шабуылдарды бастан кешіреді. Жәбірленушілердің жауаптары негізінен құрдастарының қорлау оқиғалары туралы хабардар болуына байланысты. Осылайша, көп адамдарға белгілі қорлау оқиғасы жәбірленушіге белгілі болғаннан гөрі қорлау болып табылады. Осы себепті, көп жағдайда жәбірленушілер тек ең жақын достарына өмір сүрудің жағымсыз әсерлері туралы айтады.

Кибербуллинктің ең басты пайда болу себептерінің бірі – анонимділік. Өмірге деген ренжісі бар адамдар көп, оларда сәтсіздіктер болса, оларға ашуланшылықты шығаруға кибербуллинг көмектеседі. Көптеген адамдарға үйде жатып, бір желі арқылы басқа адамға жаман сөздер жаза салу өте оңай. Мен интернет желісінәсіресе әлеуметтік қолданбаларды көп қолданатын адаммын және кибербуллинкті өте көп кездестіремін. Кибербуллингпен айналысатын адамды сипаттасам, біріншіден, олардың парақшалары әрқашан жабық, яғни толық анонимділікті ұстайды. Екіншіден, оларға адамды провокацияға ұшырату өте ұнайды. Ешкімге қиянат келтіргісі келмейтін адам конфликтерден қашып, провокацияға жауап бермеуге тырысады,

бірақтакибербуллингпен айналысатын адамдарда бәрі керісінше. Олар жанжал, ұрысқа түскенді ұнатады және оларқұрбандардың реакциясын көргенді ұнатады. Үшіншіден, олар заңды білмейтін адамдар.

Интернетте сізді қорлады немесе жала жапты деп ойласаңыз және құқық бұзушыны заңды түрде жазалағыңыз келсе, сотқа жүгінуіңізге болады.

Интернеттегі жала жабу 4 миллион теңгеге дейінгі мөлшерде айыппұл салуғанемесе сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не екіжылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Ал интернеттегі қорлау үшін 400 мың теңгеге дейінгі мөлшерде айыппұл салуға, не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмысқа тартуға жазаланады.

Мысалға, 2020 жылдың қарашасындаАлматыда журналист Дана Орманбаеваның блогер Денис Кривошеевке қарсы шағымы бойынша сот отырысы өтті.Кривошеев өзінің журналисттік порталында Орманбаеваның үстінен адамды ұстатқаны үшін қылмыстық іс жүргізілді деп айтты. Орманбаева бұл ақпаратты жоққа шығарып, полицияға арызданған. Тергеу Кривошеевтің жалған жала жапқанын растады.Кривошеевке 125 АЕК, яғни 364 мың теңгеден астам айыппұл салынды. Бап бойынша ең жоғары санкция 750 АЕК көлемінде айыппұл салу немесе 30 тәулікке қамауға алуды қарастырады.

Немесе батыстан келген жағдай. Көп шу шығарған Эмбер Херд пен Джонни Депптің оқиғасы. Эмбер Джонни Деппті зорлық жасады деп айыптады. Ақырында Джонни деп буллингтің бар түріне ұшырады. Оны көптеген рөлдерінен айырды және Эмбер Херд екеуі ажырасты. Сотта Джонниді ақтап шықса да, ол қатты кибербуллингқа ұшырады. Желілерде оған қарсы көптеген посттар жазылды, оның істемеген қылмыстарын екі есе асыра бағалады және актерда психикалық бұзылыстар бар деп айыптады. Бірақ та Джонни Депп ол уақытта ешқандай әлеуметтік желілерді қолданбаған және көптеген кибербуллингті байқамады. Кибербуллингқа тойтарыс берудің ең жақсы амалы - оған мән бермеу, провокацияға ұшырамау. Бірақ бұл ерекше жағдай, себебі қазіргі кезде әлеуметтік желілерді қолданбайтын адамдар өте аз және Джонни Депп секілді көп адам өзін сабырлы ұстай алмайды. Спорт саласында кибербуллинг өте кең таралған. Мысалға, футбол командасы жеңіліске ұшыраса және жеңіліске бір ойыншының кесірінен ұшыраса, ол адамға өте қатты кибербуллинг жасалады. Евро 2020 финалында, 3 қара

нәсілді Англия ойыншылары пенальти кезінде гол сала алмады, оның әсерінен ол үшеуі расизм мен кибербуллингқа ұшырады. Расизмді кибербуллингтің ажырамас бір бөлшегі деп қарастыруға болады. Көбісі толықтай анонимділікті сақтаса да, ойыншыларға кибербуллинг пен расизмге ұшыратқан адамдарды табып, оларға заң бойынша жаза берілді.

Кибербуллингтің адамға әсері туралы айтсақ, олар өте көп. Әрине, олардың бәрі жағымсыз болып келеді. Ең алдымен, кибербуллингқа жас балалар, мектеп оқушылары көп түсетінін есте сақтаған жөн. Балаларда көп жылға қалатын терең комплекстер пайда бола бастайды, олардың әлеуметтенуі төмен дәрежеге түседі және көбісі кибербуллингқа ұшырағаны туралы ешкімге айтпайды. Нәтежиесінде балада сенудің төмен деңгейі пайда бола бастайды және әрине құқық бұзушы жазасыз қалады. Сонымен қатар, бір рет желіге кіргеннен кейін, ақпарат ұзақ уақыт бойы сол жерде қалады, әртүрлі ақпараттық интернет-ресурстарда айналады және пайда болады. Бұл баланың психикасына ұзақ мерзімді травматикалық әсер етеді, ол мазақ пен қорлаудың объектісіне айналады, өзін-өзі бағалаудың төмендігін қалыптастырады, көбінесе өз-өзіне қол жұмсау салдарын қоспағанда, депрессиялық күйлерге әкеледі. Көбінесе адам өзін кибербуллингтен қорғай алмайды, бірақ пайдаланушылардың аз ғана бөлігі желідегі қудалау құрбанын қолдауға дайын. Trends.rbc сайтының зерттеушілері мынаны анықтады:

- 52% респонденттер ешқашан кибербуллингқа ұшыраған адамды қорғау әрекеттерін жасамаған,
- 65% интернеттегі қолдауды мағынасыз деп санайды,
- 13% агрессия оларға да таралып кетеді деп қорқады,
- 20% өздерін әлсіз және кибербуллингтан зардап шеккен адамға ештеңке істей алмайды деп санайды.

Қорытындылай келе, кибербуллинг өз-өзіне әлі сенімсіз, өз-өзіне әлі толық ашылмаған адамға, жүрекшіл адамға психологиясына қатты зардап әкеледі. Менің ойымша, кибербуллинг өте ауыр қылмыс, оны шектеу үшін шаралар жасалуы тиіс. Көп адамдар наразылығын білдіріп, біз демократиялық елде тұрғандықтан, сөз бостандығы бар деуі мүмкін, бірақ, демократия деп сылтаулатып адамдарға зиян келтіріп, ойына келгенін оған жазуға болмайды. Өкінішке орай, әлеуметтік желілердегі этиканы блогерлер де, оның достары да, жазылушылар да сақтамайды. Қысқа уақыт ішінде адамның көптеген жылдар бойы

жинаған беделі интернеттегі қорлаудың көмегімен жойылуы мүмкін. Интернет желісінде адамдар заңдармен емес, көптеген интернет “тролль”-дармен жазаланады. Статистикаға қарасақ, соттарға адамдар кибербуллингқа өте аз шұғылданады және шағымдардың аз ғана бөлігі сотқа дейін жетсе, кейбіреуіне ғана үкім шығарылады. Алматы облысында 2019 жылы өтірік жала жапқаны үшін 15 адам сотталған. Оның тек екеуі айыпталған, ал қалған 13 ақталған. Қорлау жасағаны үшін Алматы облысында 2019 жылы 6 адам сотталған. Оның тек береуі айыпталған, ал қалған 5 ақталған. Сот процесі өте ұзақ және оны ұтып шығып, адамды әділетті түрде жазалау өте қиын. Сол себептен адамдар интернеттегі буллингке қарсы ештеңке істемейді. Кейбір адамдар кибербуллинг жасаған адамға сотқа шұғылданамын деп қорқытуы мүмкін, бірақ бұл жай ғана қорқыту. Оны кибербуллинг жасап отырған адам да, құрбан да түсінеді. Кибербуллингқа қарсы көптеген әлеуметтік интернет желілерде (Instagram, Facebook, Twitter) өзінің ішкі жазалары бар. Олар: Сол әлеуметтік желідегі аккаунтқа мәңгілікке немесе уақытша бан беру. Бан бермес бұрын, адамға ескерту жасалуы мүмкін. Бірақ адамға жаңа аккаунт ашып, өз қылмыстық істерін жалғастыру қиын емес. Кибербуллинг мәселесі өте күрделі және оны шешу үшін өте үлкен қадамдар жасау қажет. Ол жылдар бойы қалыптасып, жазасыз дамып жатқан зат, одан құтылу үшін көптеген жылдар қажет болады. Заңнамалық тұрғыдан кибербуллинг үшін қатаң жазалар жасау, оны реализациялау өте қиын, сондықтан мектептегі өзін-өзі тану пәнінде кибербуллинг туралы тақырыптар болуы қажет. Бала кішкентай кезінен ол не екенін және оған қалай реакция беруін білуі тиіс.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Интернет-ресурсы: https://www.google.com/amp/s/online.zakon.kz/Document/%3Fdoc_id%3D37000746
2. Интернет-ресурсы: <https://informburo.kz/kaz/kiberbulling-balalardy-leumettk-zheldeg-aupszdgn-alay-amtamasyz-etemz.html>
3. Интернет-ресурсы: <https://tolqyn.kz/kogam/23632-kiberbulling-degen-ne-zardaby-anday.html>

ӘОЖ 342.7

Сихымбаева Адина

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНС- ФОРМАЦИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аңдатпа

Мақалада қазақстандық қоғамның цифрлық трансформациясы жағдайында адам құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері қарастырылған. Цифрлық трансформацияның анықтамасы, цифрлық технологиялар саласындағы сарапшылардың пікірлері және осы салада туындайтын құқықтық мәселелер берілген. Интернет пен киберкеңістікте адам құқықтарын сақтау мен қамтамасыз ету мәселелерін шешудің мүмкін жолдары зерттелді.

Түйінді сөздер: Интернет, цифрлық трансформация, адам құқығы, мемлекет, цифрландыру, ақпараттық ресурстар.

Сихымбаева Адина,

студентка 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы обеспечения прав человека в условиях цифровой трансформации казахстанского общества. Приводится определение цифровой трансформация, мнения экспертов в сфере цифровых технологий и правовые проблемы, возникающие в данной сфере. Изучены возможные пути решения соблюдения и обеспечения прав человека в интернете и киберпространстве.

Ключевые слова: интернет, цифровая трансформация, права человека, государство, цифровизация, информационные ресурсы.

Sikhimbaeva Adina,

1 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

ENSURING HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF KAZAKHSTANI SOCIETY

Annotation

The article deals with the problems of ensuring human rights in the context of the digital transformation of Kazakhstani society. The definition of digital transformation, the opinions of experts in the field of digital technologies and the legal problems that arise in this area are given. Possible ways of solving the observance and provision of human rights on the Internet and cyberspace have been studied.

Key words: Internet, digital transformation, human rights, state, digitalization, information resources.

Әлем елдерінің жаһандану тұсында өркениет ерекшелігіне сай үрдіс пен дағды кең құшағын жая бастады. Мәселен, ең алдымен заң мәселесі қарастырылды делік. Заң мәселесінде міндетті түрде “құқық” сөзін жиі кездестіреміз.

Құқық - жеке адамның әр заманда әртүрлі жағдаймен адамның жеке басын қорғау үшін қолданылған қару десем де қалып айтпас едім. Қазіргі таңда өздеріңізге мәлім гаджет құралдары мен мобильді құрылғылардың сан түрі әлем елдерінде белсенді сатылымда жүріп жатыр. Осы орайда цифрлық трансформация да қазіргі заманның ең биік саласы болып отыр.

Цифрлық трансформация біздің көзімізше қандай мағынаға ие? Цифрлық трансформация термині – цифрлық технологиялар тудырған үздіксіз өзгеру процесін айтамыз. Цифрлық трансформация тек қана ірі кәсіп орындарына ғана емес, ол білімге, ғылымға сонымен қатар адамға яғни қоғамға да әсерін тигізіп, жіті бақыланып отырады.

Шахян ханның жеке пікірі бойынша, цифрлық трансформацияны «цифрландырудың жалпы және жалпы қоғамдық әсері» деп санауға болады. Қандай мемлекет болмасын әр жыл сай-

ын цифрлық трансформацияға байланысты форум өткізіп тұрады. Осы мәселеге қарасты Алматы қаласында XV халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция өткен. Бұл жерде адамның жеке бас құқығы бойынша сарапшылардың пайымдамасы жасанды интеллект – жеке тұлғаның жеке кеңістігін және табиғи құқықтарын бұза отырып, мемлекеттің толық бақылауын қамтамасыз ете алады. Сонымен қатар, Нұрсұлтан Назарбаев Қоры жанындағы Ғылым кеңесінің төрағасы Ермек Тоқтаров: – “Қоғам өмірін одан әрі цифрландыру барлық мүмкін салалардағы цифрлық адам құқықтарын талқылауды өзекті етеді. Ал қазақстандық заңгерлер виртуалды коммуникацияны реттеудің заңнамалық нормаларын жетілдіре отырып, цифрлық әлемді құқықтық тұрғыдан қолдану тәжірибесін қалыптастыруға өз үлесін қосуда”, – деді.

Мұнымен шектелмей, шарада ақпаратқа тең қолжетімділік, балаларды кибербуллингтен және заңсыз контенттен қорғау, киберқылмыстардың алдын алу бойынша негізгі мәселелер қамтылды.

Цифрлық трансформацияның негізгі бір ерекшелігі мемлекет алдына қойылған үлкен мақсаттарды анықтап, айқындап соны орындау үшін қадам жасауға нақты септігін тигізеді. Қазіргі уақытта көптеген елдер цифрлық трансформацияның өзектілігі мен маңыздылығын түсініп, цифрландыруды ұлттық даму стратегиясының бағыты ретінде қарастырады. Қазақстанда 2017 жылы “Цифрлы Қазақстан” мемлекеттік стратегиясы құрылды. Ол стратегияның негізгі міндеті энергетикалық, қаржылық, көліктік және логистикалық салаларды цифрлық трансформациялаудан өткізіп, ақпарат ағымын ұлғайтуға бағытталған.

Цифрлық трансформация арқылы адам құқықтарын қалай қамтамасыз етуге болады? Осы мәселені түйіндеу үшін, 2019 жылдың 21 мамыр күні Алматыда тұңғыш рет DigitalRights@KZ атты конференция өтті, ұйымдастырушысы – Сорос-Қазақстан қоры. Жиынға арнайы шақырту алған сарапшылар интернеттегі адам құқығының сақталуы туралы, сонымен қатар, соңғы бірнеше жылда Қазақстанда белең алған цифрлық трансформация жөнінде пікір алмасты. Жиын басында таныстырылымы өткен ландшафт авторлары осы құжатты даярлау барысында қалыптасқан тезистерін жиылған қауымның назарына ұсынды. Бірінші болып Internews Kazakhstan медиа-заңгері Ольга Диденко өз тезисін таныстырды: «Қазақстанда сөз бостандығына қатысты қылмыстық фактілердің көрсеткіші артып келеді.

Диденко А.Г. атап көрсеткендей, жыл сайын терроризмге, ұлтараздық мәселелерге тікелей немесе жанама қатысы бар баптар бойынша жауапқа

тартатын қылмыстық істердің қатары көбеюде. Сөз бостандығымен байланысты қылмыс мәселесі күнтәртібінен түспей тұрған себебі, ол көп жағдайда кең ауқымды әрі үстіртін түсіндіріледі. Сот құжаттарына, я болмаса, қылмыстық іс бойынша өтетін отырыстарға қол жеткізу мүмкін болмай отыр. Нәтижесінде мемлекеттің ақпарат таратушы адамдар мен интернет тұтынушыларды қылмыстық жауапкершілікке тарту арқылы сөз бостандығына қаншалықты шектеу қоятынын анықтау мүмкін болмай отыр, өйткені мұның қауіпсіздік қауіпімен қаншалықты байланысты екенін түсіну қиындық туғызуда. Сол себепті мемлекеттің ғаламтордағы ақпараттық ресурстарды қатаң бақылауға алуы – бөлек әңгіме және өз кезінде шешімін табар.

УДК 349.2

Сляднева Алина Андреевна

студентка 2 курса Высшей школы права «Әділет»

Каспийского общественного университета,

Республика Казахстан, г. Алматы

ТРУДОВЫЕ ПРАВА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Научный руководитель:

Сеньор-лектор ВШП «Әділет» КОУ,

м.ю.н. Чингисбаева А.Е.

Аннотация

В статье рассматривается правовое регулирование труда несовершеннолетних. Изучены особенности трудовые отношения несовершеннолетних и малолетних. Проведен сравнительный анализ трудовой системы несовершеннолетних в РК и других странах. Рассмотрены нарушения прав, а также актуальные проблемы труда несовершеннолетних в современном обществе.

Ключевые слова: несовершеннолетние, трудовые права, права ребенка, трудовой кодекс, труд несовершеннолетних, время отдыха, нарушения, трудовое законодательство.

Сляднева Алина Андреевна

Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 2 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада кәмелетке толмағандардың еңбегі қарастырылады. Кәмелетке толмағандар жұмысының ерекшеліктері зерттелді. ҚР және басқа да елдердегі кәмелетке толмағандардың еңбек жүйесіне салыстырмалы талдау жүргізілді. Кәмелетке толмағандардың еңбек саласындағы құқықтарының бұзылуы қаралды. Қазіргі қоғамдағы кәмелетке толмағандар еңбегінің өзекті мәселелері қозғалды.

Түйінді сөздер: кәмелетке толмағандар, еңбек құқықтары, бала құқықтары, еңбек кодексі, кәмелетке толмағандардың еңбегі, демалыс уақыты, бұзушылықтар, еңбек заңнамасы.

Slyadneva Alina Andreevna,

2 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

LABOR RIGHTS OF MINORS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation

The article deals with the work of minors. The peculiarities of the work of minors and minors have been studied. A comparative analysis of the labor system of minors in the Republic of Kazakhstan and other countries has been carried out. Violations of the rights in the field of labor of minors are considered. The actual problems of juvenile labor in modern society are touched upon.

Key words: minors, labor rights, child rights, labor code, labor of minors, rest time, violations, labor legislation.

В настоящее время труд несовершеннолетних довольно распространённое явление в обществе. Каждый ребенок и подросток имеет свои определенные цели и в наши дни это считается вполне нормальным.

Трудовое законодательство Республики Казахстан не ограничивает несовершеннолетних в трудовой деятельности. Но закон определил некоторые условия и запреты, которым мы обязаны следовать.

Закон «О правах ребенка» в Республике Казахстан, а точнее его 16 статья гласит: каждый ребенок имеет право на свободу труда, свободный выбор рода деятельности и профессии.[1] Дети с четырнадцатилетнего возраста вправе по разрешению родителей в свободное от учебы время участвовать в общественно-полезном труде, доступном им по состоянию здоровья и развитию, не наносящем вреда физическому, нравственному и психическому состоянию ребенка, а также имеют право на получение профессии. Запрещается принимать или привлекать ребенка для выполнения любой работы, которая может представлять опасность для его здоровья или служить препятствием в получении им образования либо наносить ущерб его здоровью и физическому, умственному, духовному, моральному и социальному развитию. В 2001 году был принят Трудовой кодекс Российской Федерации, в котором присутствует отдельная глава, регламентирующая труд несовершеннолетних работников. Глава 42 Трудового кодекса Российской Федерации четко установила возраст трудовой дееспособности, установила порядок и особенности трудоустройства несовершеннолетних работников и прекращение с ними трудовой деятельности, закрепила ограничения, касающиеся труда несовершеннолетних работников.[2]

В Казахстане же Трудовой кодекс был принят 15 мая 2007 года, где ряд статей посвящен труду несовершеннолетних.[3] В Трудовом законодательстве существует понятие «трудовая правоспособность». Это способность человека иметь трудовые права и обязанности, охраняемые законом. По закону трудовая правоспособность наступает в 16 лет. По достижению 16-летнего возраста несовершеннолетний уже имеет право заключать трудовой договор с работодателем. Но в некоторых случаях допускается заключение трудовых отношений в малолетнем возрасте. Законодательство допускает заключение трудовых отношений с гражданами, достигшими пятнадцатилетнего возраста, в случаях получения ими среднего образования (ст. 31 ТК РК). [3] Для участия в постановке театрализованного представления, съемках художественного или документального фильма трудовые отношения могут возникнуть и с малолетними, т.е. не достигшими 14-летнего возраста. В этом случае трудовой договор в интересах малолетнего ребенка подписывают его родители или иные законные представители. Они также дают согласие

на заключение трудового договора с участием 14-летнего и 15-летнего ребенка.

Труд несовершеннолетних не должен мешать получению образования, а также физическому, интеллектуальному и психическому развитию. Согласно ст. 26 ТК РК, не допускается заключение трудового договора с гражданами, не достигшими восемнадцатилетнего возраста, на тяжелые работы, работы с вредными и (или) опасными условиями труда. Важным моментом является режим рабочего времени несовершеннолетних работников. В соответствии со статьей 69 ТК РК, для возраста от четырнадцати до шестнадцати лет – не более 24 часов в неделю; для работников в возрасте от шестнадцати до восемнадцати лет – не более 36 часов в неделю. Проводя параллель с законодательством России, можно увидеть небольшое различие. Продолжительность рабочего времени для работников в возрасте от шестнадцати до восемнадцати лет составляет не более 35 часов в неделю. Труд несовершеннолетних в нашей стране запрещен в ночное время, согласно ст. 76 ТК РК. Ночным считается время с 22.00 до 06.00. В законодательстве США, например, в отличие от нашего, гражданам, достигшим 16 лет, не запрещается работа в ночное время, а также не имеется запретов в отношении продолжительности рабочего дня и рабочей недели.

Следует упомянуть о видах времени отдыха. Об этом говорится в статье 81 ТК РК.

Это:

1. перерывы в течение рабочего дня (рабочей смены): перерыв для отдыха и приема пищи; внутрисменные и специальные перерывы;
2. ежедневный (междусменный) отдых;
3. выходные дни (межвахтовый отдых);
4. праздничные дни;
5. отпуска.

Также отметим, что согласно п.4 ст 95 ТК РК, не допускается отзыв из оплачиваемого ежегодного трудового отпуска работника, не достигшего восемнадцатилетнего возраста.

В трудовом законодательстве РК, в течение рабочей смены работнику должен быть предоставлен один перерыв для отдыха и приема пищи продолжительностью не менее получаса (п.1 ст. 81 ТК РК). Время перерыва не включается в рабочее время (п.3 ст. 81 ТК РК). Американское же трудовое законодательство в отличие от нашего, не обязывает работодателя предоставлять работнику

обеденный перерыв. Предусматриваются лишь небольшие перерывы для перекуса, и они включаются в оплачиваемые часы.[4] В целом, если затрагивать Американское трудовое законодательство, можно заметить ряд отличительных моментов. В США нет понятия декретный отпуск, оплачиваемый отпуск и оплачиваемые праздничные дни.

Затрагивая трудовое законодательство Федеративной Республики Германии, здесь можно отметить то, что охране труда молодёжи уделяется больше внимания, нежели охране труда взрослых. Здесь закон запрещает работать детям младше 13 лет.[5] Рабочая неделя составляет 40 часов, рабочий день не более 8 часов. Молодые люди имеют право на годовой отпуск, продолжительность зависит от возраста работника. Несовершеннолетние 15-летнего возраста имеют право на 30-дневный отпуск, 16 и 17-летние на 25-дневный отпуск.

Во Франции, например, работа несовершеннолетних в зрелищных организациях допускается только с разрешения парламентской комиссии по охране детства. В цирке запрещается до 16 лет работать акробатами, либо с дикими животными. Если брать зарубежный опыт, то всем известно, что труд несовершеннолетних здесь явление частое и в какой-то степени укоренившееся. [6] В странах СНГ же труд несовершеннолетних всё ещё набирает популярность. Нам стоит обратить внимание на количество рабочих мест для студентов и школьников, предоставить больше возможностей для подростков, которые стремятся стать материально независимыми личностями.

В любой области права наблюдаются разные нарушения прав. Права ребенка в области труда не исключение. Это может быть дискриминация, эксплуатация, несоблюдение безопасности труда и еще множество неприятных моментов. Основным органом государственного контроля за соблюдением прав несовершеннолетних работников являются органы прокуратуры Республики Казахстан. Доктор юридических наук Рахимбердин К.Х. в своей научной работе «Трудовые права несовершеннолетних и их защита» затронул ряд важных проблем в сфере труда несовершеннолетних: *«сфера детского труда связана с рядом рисков и негативных явлений. Это экономическая эксплуатация несовершеннолетних, их принудительный труд без какой-то оплаты. Труд в опасных и тяжелых условиях без учета психофизиологических особенностей ребенка, его состояния здоровья. Абсолютно безнравственным является привлечение ребенка к*

труду в качестве наказания. Сам по себе труд средством кары выступать не должен, поскольку он вызовет неприятие со стороны ребенка и напроць отнимет у него желание трудиться. Еще более опасными явлениями от которых нам необходимо беречь детей выступают такие криминальные способы эксплуатации как вовлечение несовершеннолетних в бродяжничество, попрошайничество, распространение психотропных веществ, наркотических средств, в занятие проституцией. Это уже «поле применение» Уголовного кодекса и к нормальному человеческому труду отношения не имеет. Нам взрослым, если мы согласились с возможностью трудовой деятельностью несовершеннолетних, следует сделать все, чтобы эта деятельность была максимально юридически защищенной.»[7]

К сожалению, выше приведенные примеры – явление в нашем обществе распространённое. На наш взгляд, корень проблемы берет своё начало в семье подростка. Если несовершеннолетний ребёнок решил работать самостоятельно и стать материально независимым, родители\опекуны должны принимать участие и проявлять интерес в начинаниях своего ребенка.

Во-первых, это элементарное ознакомление с трудовым законодательством нашей страны. Дело в том, что, не говоря о несовершеннолетних, большое количество взрослых людей вредят себе незнанием своих прав. Изучив трудовое законодательство РК, уже появится некий фундамент знаний и уверенность.

Во-вторых, родители, думая, что их несовершеннолетний ребенок начал работать и иметь свой собственный заработок, принимают его взрослой, сформировавшейся личностью и уже меньше интересуются его жизнью, думая, что их ребенок стал окончательно самостоятельным. Молодой юноша, или девушка, имея собственно заработанные деньги, начинает чувствовать больше свободы, получая меньше внимания от родителей. Такой период жизни можно назвать уязвимым. Несовершеннолетние ребята легко поддаются влиянию со стороны. Здесь возникает огромный риск того, что несовершеннолетнего подростка могут вовлечь в противозаконные действия, такие как: наркомания, проституция, мошенничество, и т.д. Поэтому, необходимо уделять особое внимание на этом этапе жизни. Интересоваться и делиться нужными советами со своими несовершеннолетними детьми.

Список использованных источников:

1. Закон РК «О правах ребенка» от 8 августа 2002 г.

2. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30.12.2001 г.
3. Трудовой Кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 г.
4. «Национальный Закон о трудовых отношениях» 1935 года (англ. National Labor Relations Act of 1935)
5. Закон ФРГ «Орабочем времени» 1994 г. (Arbeitszeitgesetz)
6. Трудовой кодекс Франции 1973 г.
7. Рахимбердин К.Х. Трудовые права несовершеннолетних и их защита. А., 2020.
8. Франц Е.В. Правовое регулирование труда несовершеннолетних работников. 2021г.
9. Конституция Республики Казахстан 1995 г.

УДК 346.14

Смаилов Темирлан Алматылы
студент 1 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

Представленная статья затрагивает проблемы нарушения прав человека со стороны предпринимательской и бизнес деятельности. Актуальность данной темы в том, что современный мир идет по капиталистическому пути развития. Торговля, производство, оказание услуг является неотъемлемой частью жизни современного человека. Предпринимательство присутствует везде. Предпринимательство разных сегментов и разных масштабов, от небольшой компании базирующейся на небольшой территории, до компании мировых масштабов, может оказывать значительное влияние на жизнь и права каждого человека который в какой-либо мере имеет или имел дело с услугами которые предлагает сфера предпринимательства.

Ключевые слова: права человека, предпринимательство, бизнес, корпоративная социальная ответственность, работники, потребители, свободы человека.

Смаилов Темирлан Алматылы,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 1 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТ ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Ұсынылған мақалада кәсіпкерлік қызметтің және бизнестің адам құқықтарын бұзу мәселелері қарастырылады. Бұл тақырыптың өзектілігі, қазіргі әлемнің капиталисттік даму жолымен бара жатқаны болып табылады. Сауда, өндіріс, қызмет көрсету заманауи адам өмірінің ажырамас бөлігі болып жатыр. Кәсіпкерлік барлық жерде бар. Шағын ауданда істейтін компаниядан жаһандық компанияға дейінгі, әрбір оның қызметтерімен пайдаланған адамның өмірі мен құқықтарына әсер етуі мүмкін.

Түйінді сөздер: адам құқықтары, кәсіпкерлік, бизнес, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік, жұмысшылар, тұтынушылар, адам бостандықтары.

Smailov Temirlan,
1 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
The Republic of Kazakhstan, Almaty

ENTREPRENEURSHIP ACTIVITY AND HUMAN RIGHTS

Annotation

The presented article touches upon the problems of human rights violations entrepreneurial activity and business activities. The relevance of this topic is that the modern world is following the capitalist path of development. Trade, production, provision of services is an integral part of the life of a modern person. Entrepreneurship is everywhere. Entrepreneurship of different segments and different scales, from a small company based on a small territory to a company of global scale, can have a significant impact on the life and rights of every person who in any way has or has dealt with the services offered by the business sector.

Keywords: human rights, entrepreneurship, business, corporate social responsibility, employees, consumers, human freedoms.

Предпринимательская деятельности очень важна для развития обществ и отдельных лиц и для реализации некоторых их прав, включая достойную работу, адекватный уровень жизни и право на здоровье.

Однако во многих частях мира, особенно в тех случаях, когда верховенство закона и судебные и политические институты слабы, нерегулируемая предпринимательская деятельность и безответственный бизнес могут иметь негативное воздействие на права человека, как, например, нарушения, которые могут составлять уголовное правонарушение.

Неправительственные организации сообщали о нарушениях в работе горнодобывающих, нефтяных и газовых компаний, об их сговоре с правительственными силовыми службами, о загрязнении окружающей среды, которое оказывало негативное влияние на здоровье людей в близлежащих районах. В прошлом компании подходили к решению социальных задач главным образом посредством корпоративной социальной ответственности (КСО). Однако многие инициативы в области КСО носят необязательный характер и основаны, прежде всего, на желании отдельной компании изменить ситуацию в той или иной сфере. При этом вопрос, касающийся защиты прав человека, требует от компаний соблюдения всей нормативной базы. Поэтому для создания единого подхода к проблеме соблюдения прав человека со стороны бизнеса был разработан свод общепризнанных правил.

В 2011 году Совет по правам человека ООН утвердил «Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека: осуществление рамок Организации Объединенных Наций в отношении «защиты, соблюдения и средств правовой защиты». Этот документ включает в себя защиту прав человека со стороны государства, корпоративную ответственность бизнеса при соблюдении этих прав, а также более широкий доступ к средствам защиты своих прав для простых граждан. Помимо этого, в 2011 году Совет учредил Рабочую группу по вопросам бизнеса и прав человека и ежегодный Форум по вопросам предпринимательской деятельности и прав человека, организуемый этой Рабочей группой. Еще раньше, в 2000 году, ООН инициировала добровольный Глобальный договор, после чего в 2005 году назначила Специального представителя по вопросам прав человека, транснациональных корпораций и других деловых предприятий, который занимался разработкой Руководящих принципов [1].

Для решения различных вопросов, касающихся прав человека, коммерческие структуры стали более тесно взаимодействовать с правитель-

ствами, международными организациями и НКО. Все больше компаний принимают меры, оказывающие позитивное влияние на защиту прав человека. Однако ежедневные сообщения о нарушениях прав человека свидетельствуют о том, как много еще предстоит сделать.

Любая компания вне зависимости от своей отрасли оказывает влияние на права человека. Компании могут положительно или отрицательно влиять на весь спектр прав человека, даже включая такие вопросы, как: дискриминация, сексуальные домогательства, безопасность труда, свобода собраний и объединений, насилие, пытки, свобода слова, неприкосновенность частной жизни, достойный уровень жизни, питание, образование и проживание.

На протяжении долгого времени коммерческие компании обвинялись в недобросовестном отношении к проблеме соблюдения прав человека.

Есть множество зарегистрированных подобных примеров:

Исторические нарушения. Компании получали прибыль от: рабства и работорговли; предоставления товаров и услуг нацистской Германии, совершавшей военные преступления и преступления против человечности; принудительного труда в Азии во время Второй мировой войны; продажи товаров правительству эпохи апартеида в Южной Африке, а также военным правительствам в Южной Америке, которые те исползовали при совершении преступлений.

Убийства. Частная военная компания Academi (до февраля 2009 года известная как Blackwater, «Чёрная вода») стала печально известна в 2007 году в связи с перестрелкой и гибелью 17 мирных иракцев.

Загрязнение окружающей среды. Изношенное оборудование на металлургическом заводе в перуанском городе Ла Оройя явилось причиной того, что у 99% детей в этом районе был обнаружен недопустимо высокий уровень содержания свинца в крови.

Изнасилование и сексуальное домогательство. Транснациональные корпорации по производству пива в Камбодже нанимают девушек для работы в барах с целью увеличения продаж своей продукции. При этом считается, что многие компании не обеспечивают необходимую безопасность таких работниц (которые зачастую являются несовершеннолетними), чтобы защитить их от изнасилования и домогательств.

Пытки. Международные ювелирные компании в Куанго, Ангола, нанимали охранные предприятия, которые были замешаны в избиениях, вооруженных нападениях, сексуальных домогательствах, пытках и даже убийствах. Жертвами, как правило, оказывались старатели.

Детский труд. В Узбекистане распространен бесплатный детский труд на хлопковых полях, после чего собранный хлопок поступает на международные рынки.

Свобода слова. Канадские системы интернет-фильтрации Netsweeper используются в Пакистане на общенациональном уровне для блокировки неугодных политических высказываний.

Коренные народы и их переселение. В Индии горнодобывающую компанию обвиняли в том, что она организовала переселение племенных групп, не заручившись от них согласием и не предоставив племенным группам соответствующей компенсации. **Соучастие.** Бирманские солдаты, охраняя нефтепроводы крупных компаний, принуждали жителей деревень работать над их строительством, а всех протестующих пытали или убивали.

Дискриминация. На американскую компанию «Уол-Март» (Wal-Mart) подавали судебный иск за систематическую дискриминацию по половому признаку. Согласно обвинению, некоторые работодатели во Франции настаивали на том, чтобы агентства по подбору персонала рассматривали исключительно белокожих работников. **Трудовые права.** Иностранные компании, осуществляющие свою деятельность в Колумбии, обвиняются в том, что нанимали членов вооруженных формирований, которые запугивали и убивали лидеров профсоюзов.

Доступ к водным ресурсам. Предприятия пищевой промышленности в Индии являются причиной истощения запасов грунтовых вод в сельских поселениях.

Охрана труда. Сотни людей ежегодно погибают на китайских угольных шахтах [2].

Соблюдать права человека это означает не допускать причинение вреда и не способствовать наступлению негативных последствий для человека, а также устранять последствия в случае их возникновения. Соблюдать права человека это означает изыскивать возможности для предотвращения или снижения негативных последствий которые могут возникнуть в следствие осуществления предпринимательской деятельности. Всеобщая декларация прав человека требует соблюдения прав любого человека и общественного органа. Ведущий юрист-международник, профессор Колумбийского университета и основатель Центра изучения прав человека Луис Хенкин подчеркивал: «Всеобщая декларация никого не исключает. Она должна применяться к каждому человеку, компании, рынку и виртуальному пространству». И несмотря на то, что прямая обязанность защищать права человека возложена на

государство, частный сектор обязан соблюдать эти права в своей работе. В 2011 году Совет по правам человека ООН единогласно утвердил «Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека», где принцип № 11 гласит: «Предприятиям надлежит соблюдать права человека. Это означает, что им следует избегать нарушения прав других людей и устранять последствия оказанного ими воздействия, неблагоприятные для прав человека» [3]. Помимо этого, в официальном комментарии к этому принципу сказано: «Ответственность за соблюдение прав человека является всеобщей нормой ожидаемого поведения всех предприятий, где бы они ни осуществляли свою деятельность. Такая ответственность существует помимо обязанности соблюдать национальные законы и подзаконные акты, защищающие права человека».

На какие права человека оказывает влияние бизнес?

Конечно же, в первую очередь это трудовые права: право на труд, право на справедливое вознаграждение, свобода от детского труда, свобода от принудительного труда, право на благоприятные условия труда, равная оплата за равный труд, недискриминация, право на участие в профессиональных союзах, право на забастовку, свобода объединений, право на оплачиваемый отпуск.

Следующая группа это экологические права которые включают в себя такие права как: право на жизнь, право на достаточный жизненный уровень, право на воду, право на здоровье, право на здоровую окружающую среду, право на питание, право на жилище, право на неприкосновенность частной жизни, право на личную неприкосновенность, право на свободу передвижения, а также права коренных народов.

Следующая группа это гражданско-политические права. Которые включают в себя: право на собственность, свободу от унижающего достоинства обращения и пыток, свобода от произвольного ареста, свобода мысли, свобода выражения, свобода вероисповедания, свобода собраний, право на образование, право на политическое участие.

Почему бизнесу выгодно соблюдать права человека?

Первая причина, это защита репутации и имидж бренда. В современных международных рынках, репутация компании и человеческий капитал имеют большее значение, чем основной капитал имущества, оборудование и др. факторы. Сейчас наблюдается прямая корреляция между репутацией компании и стоимостью ее акций на бирже. Это делает фирмы очень уязвимыми к скандалам и обвинением правонарушений.

Порой, достаточно обвинение в нарушении по правам человека авторитетными организациями такими как «Международная амнистия» и «HumanRightsWatch», чтобы компании понесли ущерб.

Вторая причина — компании, которые ввели корпоративные стандарты по правам человека, могут рассчитывать на конкурентное преимущество на рынке.

Следующая причина — это улучшение процесса набора персонала и его лояльность. Привлечение сотрудников высокого калибра, это большая проблема в современном мире. Компании используют все средства в их распоряжении для того, чтобы привлечь талантливых сотрудников, от которых зависит успех предпринимательства. Ответственное ведение бизнеса, в том числе прозрачность и политика по правам человека является действенными средствами убеждения сотрудников или потенциальных сотрудников выбрать именно эту компанию среди конкурентов.

Еще одна важная причина для бизнеса — это снижение бремени расходов. Соблюдение прав человека позволяет снизить вероятность дорогостоящих судебных процессов. Значимая причина — это выполнение требований инвесторов. Ответственное ведение бизнеса и политика по правам человека поможет повысить доступ к международным финансам и выполнить все условия которые современные международные финансовые институты установили в отношении компаний.

Очень важно чтобы компания в своих документах указала приверженность принципам прав человека, и выработку такой внутренней политики необходимо провести с участием высшего руководства, а также всех заинтересованных сторон. Должна быть ссылка на принцип прав человека в описании основной миссии или ценностей компании.

Компании должны распространять заявления об основных своих задачах и обязанностях по правам человека, указанных в уставе или сформулированных во внутренней политике компании.

Необходимо проводить оценку воздействия на права человека. То есть, проведение оценки рисков по правам человека. Существует множество методологий и практических руководств о том, как необходимо проводить оценку. Такие руководства направлены как самому бизнесу, так и экспертам общественных организаций.

Необходимо отметить, что такая оценка рисков по правам человека может проводиться либо самой компанией, либо с привлечением третьей независимой экспертной организации. Должна применяться оценка социальных рисков или оценка риска воздействия на окружающую

среду, которая практикуется в нефтедобывающей и энергетической отрасли.

Следующим этапом после проведения такой оценки является внедрение результатов и выводов корпоративную политику и практику. Что это означает: 1) Назначение ответственного по вопросам обеспечения прав человека. 2) Проведение тренингов и образовательных мероприятий для менеджеров и сотрудников разных уровней. 3) Внедрение вопросов прав человека в различные формы деятельности, например: в кадровую политику или же политику создания стимулов для поощрения соблюдения прав человека и препятствий для нарушения соблюдения прав человека. Чтобы эти новые правила исполнялись на практике, необходим эффективный мониторинг. Для эффективного мониторинга нужна система индикаторов, с помощью которых будет осуществляться выполнение новых правил. К таким индикаторам можно отнести: количество сотрудников прошедших обучение по вопросам охраны здоровья и безопасности, количество внутренних процедур проверок, количество нарушений травм и других инцидентов в этой области.

Стандарты корпоративной ответственности правам человека предусматривают, чтобы в компании были установлены эффективные механизмы рассмотрения жалоб. Эффективная процедура рассмотрения жалоб позволит компаниям решить проблемы с нарушением прав человека вне судебных механизмов.

Список использованных источников:

1. Статья «Десять лет Руководящим принципам предпринимательской деятельности в аспекте прав человека» <https://www.ohchr.org/RU/Issues/Business/Pages/UNGPsBizHRsnext10.aspx>
2. Business and Human Rights – A brief Introduction <https://old.business-humanrights.org/en/business-human-rights-a-brief-introduction>
3. Руководящие принципы предпринимательской деятельности и прав человека (Организация Объединенных Наций, 2011) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31583210&pos=2;-108#pos=2;-108

УДК 342.7

Тлеулесова Жадыра,
студентка 4 курса Академии «Кайнар»,
Республика Казахстан, г. Алматы

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ В РАМКАХ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Научный руководитель:

к.ю.н., ассоциированный профессор (доцент)
Апахаяев Н.Ж.

Аннотация

В статье рассматриваются права человека в социальных сетях в рамках законодательства Республики Казахстан. Раскрыто понятие «выражение мнения» и способы ограничения свободы выражения мнения, которыми государство может воспользоваться для борьбы с правонарушениями и преступлениями. Были расписаны статьи УК РК, рассмотрены международные стандарты и можно прийти к выводу, что нужно быть аккуратными в своих высказываниях в социальных сетях и в СМИ. Также хотелось бы отметить важность чистоты, порядка и уважения друг друга в просторах интернета.

Ключевые слова: права человека, социальные сети, выражение мнения, свобода слова, законодательство, международные стандарты, ответственность, цензура, СМИ.

Тлеулесова Жадыра,
«Кайнар» академиясының 4 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕГІ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының заңнамасы шеңберінде әлеуметтік желілердегі адам құқықтары қарастырылады. «Пікір білдіру» түсінігі және мемлекет құқық бұзушылық пен қылмыспен күресу

үшін пайдалана алатын сөз бостандығын шектеу жолдары ашылады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің баптары жазылып, халықаралық стандарттар қарастырылып, әлеуметтік желідегі, БАҚ-тағы мәлімдемелеріңізде абай болу керек деген қорытынды жасауға болады. Сондай-ақ нтернете тазалық, тәртіп, бір-бірін сыйлау маңыздылығын атап өткім келеді.

Түйінді сөздер: адам құқығы, әлеуметтік желілер, пікір білдіру, сөз бостандығы, заңнама, халықаралық стандарттар, жауапкершілік, цензура, БАҚ.

Tleulessova Zhadyra,

4th year student of Kainar Academy,
Republic of Kazakhstan, Almaty

HUMAN RIGHTS IN SOCIAL NETWORKS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation

The article deals with human rights in social networks within the framework of the legislation of the Republic of Kazakhstan. The concept of «expression of opinion» and ways of restricting freedom of expression, which the state can use to combat offenses and crimes, are disclosed. Articles of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan were written down, international standards were considered, and it can be concluded that you need to be careful in your statements in social networks and in the media. I would also like to note the importance of cleanliness, order and respect for each other in the Internet.

Keywords: human rights, social networks, expression of opinion, freedom of speech, legislation, international standards, responsibility, censorship, media.

Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 года (далее – Конституция), гарантирует свободу слова (пункты 1 и 2 статьи 20), которая, наряду с правом свободно получать и распространять информацию, предполагает свободу выражения мнения в узком понимании этого термина. В то же время, понятие «выражение мнения» можно рассматривать и довольно широко, не ограничивая его только устным или письменным словом, а включая, например, визуальные образы, музыку, современные коммуникативные технологии и даже поведение.[1]

Так, в Нормативном постановлении Конституционного совета Республики Казахстан от 27 февраля 2008 года № 2 «О проверке конституционности частей первой и четвертой статьи 361 Уголовного кодекса Республики Казахстан по обращению Капшагайского городского суда Алматинской области» указывается, что международные стандарты, которых придерживается большинство стран – участников Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, практика Комитета по правам человека Организации Объединенных Наций и других органов, обеспечивающих выполнение международных правовых актов о защите основных прав и свобод человека, рассматривают формы выражения человеком своего мнения достаточно широко, включая и протестное поведение, если оно в существенной мере нацелено на выражение его мнения. [2]

В этой связи Конституционный совет полагает, что, например, совершение актов членовредительства может являться формой выражения мнения (протеста) и рассматриваться как способ защиты своих прав лицами, лишенными свободы. В таких случаях, привлечение к ответственности за членовредительство следует расценивать как ограничение права на свободу выражения мнения, которое является составляющей свободы слова, гарантированной статьей 20 Основного закона.[1]

Вытекающее из статьи 20 Конституции право каждого на выражение своего мнения реализуются в системной связи с другими конституционными нормами, в частности с положениями пункта 2 пункта 3 статьи 18 и пункта 1 статьи 39 Конституции, в которых говорится, что «Государственные органы, общественные объединения, должностные лица и средства массовой информации обязаны обеспечить каждому гражданину возможность ознакомиться с затрагивающими его права и интересы документами, решениями и источниками информации», «Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения». Права, предусмотренные статьями 18 и 20 Конституции, не входят в перечень прав и свобод, которые не подлежат ограничению ни в какой форме (пункт 3 статьи 39 Конституции). [1]

Уголовный Кодекс Республики Казахстан 3 июля 2014 года № 226-V(далее – УК) и Кодекс РК Об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V(далее – КоАП) содержат механизмы определения рамок свободы выражения мнения путем инкриминирования

определенных действий/бездействий в целях: 1) защиты конституционного строя, 2) охраны общественного порядка, 3) прав и свобод человека, 4) здоровья и нравственности населения. Посягательства на указанные объекты предполагают многоаспектную защиту, что учтено действующим уголовным и административным законом. Кроме того, следует учитывать, что согласно статье 20 Конституции законом могут запрещаться определенные способы получения и распространения информации: не допускаются пропаганда или агитация насильственного изменения конституционного строя, нарушения целостности Республики, подрыва безопасности государства, войны, социального, расового, национального, религиозного, сословного и родового превосходства, а также культа жестокости и насилия.[3,4]

Как уже выше говорилось, если рассматривать понятие «выражение мнения» в широком смысле, то нормы, затрагивающие свободу выражения мнения в УК и КоАП, не следовало бы сводить исключительно к статьям, затрагивающим деятельность журналистов и средств массовой информации (далее – СМИ), а также вопросы получения информации. Однако, для целей настоящего документа, мы будем руководствоваться понятием «выражение мнения» в узком смысле, но с учетом того, что Законом Республики Казахстан от 10 июля 2009 года № 178-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информационно-коммуникационных сетей» в понятие «средство массовой информации» была включена такая форма периодического или непрерывного публичного распространения массовой информации, как интернет-ресурсы. Также не будут рассматриваться правонарушения и преступления, которые напрямую связаны с вопросами, возникающими в процессе предпринимательской деятельности – рекламы, коммерческой, банковской, инсайдерской информации т.п.[5]

С учетом этого, можно выделить следующие категории правонарушений и преступлений, затрагивающих вопросы свободы выражения мнения.

1) Составы, предусматривающие ответственность за нарушение ограничений, установленных в целях защиты прав и свобод человека (защиты личности, конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина)

2) Составы, предусматривающие ответственность за нарушение ограничений, установленных в целях защиты конституционного строя (защиты мира, безопасности человечества и государства)

3) Составы, предусматривающие ответственность за нарушение ограничений, установленных в целях охраны общественного порядка и порядка управления

4) Составы, предусматривающие ответственность за нарушение ограничений, установленных в целях защиты здоровья и нравственности населения

Говоря о международных стандартах, устанавливающих границы свободы выражения мнения, и применимости их на территории Республики Казахстан, прежде всего, следует учитывать следующее. Пункт 3 статьи 4 Конституции Республики Казахстан гласит, что только «международные договоры, ратифицированные Республикой, имеют приоритет перед ее законами и применяются непосредственно, кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется издание закона». Применительно к актам международных организаций, созданных в соответствии с ратифицированными Республикой Казахстан международными договорами, и их органов это означает, что если в таком международном договоре указано, что названные акты носят обязательный для государств-участников характер, то Страна, ее государственные органы, должностные лица обязаны осуществлять все необходимые организационно-правовые мероприятия, направленные на исполнение такого требования, включая приведение в соответствие с ними актов национального законодательства. В соответствии с Нормативным постановлением Верховного Суда Республики Казахстан от 10 июля 2008 года № 1 «О применении норм международных договоров Республики Казахстан», ратифицированные международные договоры, имеющие непосредственное действие и не требующие издания законов для их применения, используются в качестве норм материального (за исключением сфер уголовно-правовых и административно-правовых отношений) или процессуального права.[6]

В соответствии с частью первой статьи 1 УК РК и частью первой статьи 1 КоАП, уголовное и административное законодательство состоят исключительно из соответствующих кодексов Республики Казахстан. Иные законы, предусматривающие уголовную или административную ответственность, подлежат применению только после их включения в указанные кодексы.

Международно-правовые нормы, предусматривающие признаки составов преступлений, могут применяться в тех случаях, когда норма УК РК прямо устанавливает необходимость применения международного договора Республики Казахстан. При рассмотрении дела, когда

нормы УК РК предусматривают наступление уголовной ответственности за преступление, запрещенное международным договором Республики Казахстан, суд обязан изучить содержание международных соглашений Республики Казахстан и нормы уголовного закона, предусматривающие уголовную ответственность за деяние, запрещенное международным договором, с целью установления, все ли признаки уголовно наказуемого деяния из международного договора Республики Казахстан включены в уголовный закон, выяснить вопрос ратификации, дату вступления в силу и т.п.

Всеобщая Декларация прав человека (принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года) впервые провозгласила свободу слова в форме, получившей впоследствии самое широкое признание. Статья 19 Декларации гласит: «Каждый человек имеет право на свободу убеждений и на свободное выражение их; это право включает свободу беспрепятственно придерживаться своих убеждений и свободу искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами и независимо от государственных границ». Данный документ не имеет обязательного характера, будучи рекомендательной резолюцией ГА ООН. Тем не менее, всеобщее признание содержания статьи 19 превратило ее в норму действующего на международной арене обычного права.[7]

На уровне общепризнанных международных стандартов в области прав человека, основные гарантии свободы выражения мнения также сформулированы в статье 19 Международного пакта о гражданских и политических правах (МПГПП) и в статье 10 Европейской Конвенции о защите прав человека (ЕКПЧ). В статье 19 Международного пакта о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года (ратифицирован законом Республики Казахстан от 28 ноября 2005 года № 91-III, вступил в силу для РК 24 апреля 2006 года) говорится: «1. Каждый человек имеет право беспрепятственно придерживаться своих мнений. 2. Каждый человек имеет право на свободное выражение своего мнения; это право включает свободу искать, получать и распространять всякого рода информацию и идеи, независимо от государственных границ, устно, письменно или посредством печати или художественных форм выражения, или иными способами по своему выбору. 3. Пользование предусмотренными в пункте 2 настоящей статьи правами налагает особые обязанности и особую ответственность. Оно может быть, следовательно, сопряжено с некоторыми ограничениями, которые, однако, должны быть установлены законом и являться необходимыми: а) для

уважения прав и репутации других лиц; б) для охраны государственной безопасности, общественного порядка, здоровья или нравственности населения».[8]

Таким образом, свобода выражения мнения относится к основным правам человека и расценивается как один из основополагающих элементов демократического общества. Она обеспечивает защиту идей, мнений и информации, которые могут восприниматься как оскорбительные, шокирующие или возмутительные государством или определенной частью населения. Тем не менее, данное право не абсолютно и как таковое может ограничиваться в некоторых конкретных обстоятельствах. В отличие от, например, запрета на пытки, она, скорее, относится к категории условных прав. В частности, нельзя использовать право свободно выражать свое мнение для подрыва или умаления прав других. Вместе с тем, любое ограничение свободы выражения мнения должно носить соразмерный характер и четко оговариваться законом. Установление равновесия, необходимого для определения допустимой степени ограничения свободы выражения мнения в целях борьбы с преступностью, исключительно сложная задача. Границы допустимого значительно отличаются в разных странах в зависимости от особенностей местных культурных и правовых традиций. Тем не менее, любое ущемление права на свободное выражение мнения требует соблюдения принципов законности, необходимости, соразмерности и отсутствия дискриминации.

В Замечании общего порядка Комитета по правам человека ООН № 34 «Статья 19: Свобода мнений и их выражения. Общие замечания» (Сто вторая сессия Женева, 11-29 июля 2011 года) говорится, что хотя оговорки к конкретным элементам пункта 2 статьи 19 приемлемы, общая оговорка в отношении прав, содержащихся в пункте 2, была бы несовместима с предметом и целью Пакта. Обязательство соблюдать свободу мнений и их выражения является юридически обязательным для каждого государства-участника в целом. Действия всех ветвей государственного управления (исполнительной, законодательной и судебной) и других органов государственной или правительственной власти любого уровня (национального, областного или местного) могут повлечь за собой ответственность государства-участника. В некоторых обстоятельствах подобная ответственность может наступать для государства-участника также и в отношении действий полугосударственных образований.[9]

Существует два основных способа ограничения свободы выражения мнения, которыми государство может воспользоваться для борьбы с

правонарушениями и преступлениями. Это предварительная цензура публичного выражения мнения и последующее привлечение к ответственности за таковое. Предварительные ограничения уместны, например, когда известно, что намечается трансляция или распространение определенного заявления, либо публикация в СМИ, поддерживающие определенные, запрещенные законом идеи, а государство желает предотвратить их обнародование. Однако, согласно международным стандартам, применение предварительного ограничения чрезвычайно спорно, и ситуации, в которых к нему можно было бы прибегнуть, крайне немногочисленны. Этот подход отражается в факте существования практически полного запрета на предварительную цензуру, прямо предусмотренного и Конституцией РК.[10]

Свободой выражения мнения иногда злоупотребляют для подстрекательства к насилию (включая терроризм), расовой ненависти и дискриминации. Международная практика говорит, что в условиях борьбы с преступностью всегда существует реальная опасность того, что, пресекая политическую свободу слова и/или выражения мнений, граничащих с подстрекательством к совершению преступлений, государство может спровоцировать обращение к менее безопасным способам проявления недовольства, включая применение насилия или совершение терактов. Лишение граждан возможности законным способом выразить свое недовольство государством может усилить у них чувство неудовлетворенности и отчужденности, что способствует формированию среды, в которой преступникам легче пополнять свои ряды. Кроме того, как уже свидетельствует казахстанская практика, подвергая уголовному наказанию лиц, исповедующих экстремизм и терроризм, власти рискуют добиться обратного эффекта: в местах заключения эти люди получают аудиторию, которая может оказаться гораздо более восприимчивой, чем та, на которую они могли рассчитывать на свободе.

Поэтому, разрабатывая политику и законодательство в данной области, следует применять более широкий подход, а также учитывать ее возможные последствия.

Развитие информационных технологий в Казахстане, как и в других странах, повлекло за собой ужесточение законодательства. Все чаще граждане РК попадают в исправительные учреждения за высказывания в социальных сетях.

Подборка статей из Уголовного Кодекса РК

Статья 130. Клевета

За клевету, распространяемую в СМИ и социальных сетях, предусмотрено наказание в виде штрафа до 2000 МРП, либо исправительных ра-

бот в том же размере, либо ограничения свободы на срок до 2 лет, либо лишение свободы на тот же срок.

Статья 131. Оскорбление

Оскорбление, выраженное в неприличной форме, влечет за собой штраф до 200 МРП либо исправительные работы в том же размере, либо привлечение к общественным работам на срок до 180 часов.

Статья 147. Сбор и распространение личных и семейных тайн

За сбор личных и семейных тайн, которые были получены с использованием служебного положения, взлома или перехвата, УК РК предусмотрено лишение свободы на срок до 5 лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от 2 до 5 лет или без такового. А за их распространение полагается лишение свободы на срок до 7 лет.

Статья 161. Пропаганда или публичные призывы к развязыванию агрессивной войны

Такое деяние наказывается лишением свободы на срок от 3 до 7 лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до 3 лет.

Статья 174. Разжигание социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни

За умышленные действия, направленные на оскорбление национальной чести и достоинства, религиозных чувств, пропаганду исключительности, превосходства или неполноценности граждан по признаку их отношения к религии, сословной, национальной, родовой или расовой принадлежности, грозит наказание в виде ограничения свободы на срок от 2 до 7 лет либо лишения свободы на тот же срок.

Статья 179. Пропаганда или публичные призывы к захвату или удержанию власти, а равно захват или удержание власти либо насильственное изменение конституционного строя Республики Казахстан

За такие действия с использованием социальных сетей предполагается лишение свободы на срок от 5 до 10 лет.

Статья 180. Пропаганда или публичные призывы к нарушению целостности Республики Казахстан

Совершение этих действий с использованием СМИ и соцсетей наказывается лишением свободы на срок от 5 до 10 лет.

Статья 207. Нарушение работы информационной системы или сетей телекоммуникаций

За умышленные действия или бездействие предусмотрены штраф размером до 2000 МРП либо исправительные работы в том же размере,

либо ограничение свободы на срок до 2 лет, либо лишение свободы на тот же срок с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до 2 лет или без такового.

Статья 256. Пропаганда терроризма или публичные призывы к совершению акта терроризма

Наказываются лишением свободы на срок от 7 до 12 лет с конфискацией имущества.

Статья 274. Распространение заведомо ложной информации

За распространение заведомо ложной информации, создавшей опасность нарушения общественного порядка или причинения существенного вреда правам и законным интересам граждан или организаций либо охраняемым законом интересам общества или государства, грозит штраф в размере до 5000 МРП либо исправительные работы в том же размере, либо ограничение свободы на срок от 2 до 5 лет, либо лишение свободы на тот же срок.

Статья 373. Публичное оскорбление и иное посягательство на честь и достоинство Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации

Наказывается штрафом в размере до 3000 МРП либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до 3 лет, либо лишением свободы на тот же срок.

Статья 375, 376, 378. Посягательство на честь и достоинство Президента РК, депутата Парламента РК, представителя власти Оскорбление Президента РК наказывается штрафом в размере до 3000 МРП либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до 3 лет, либо лишением свободы на тот же срок. В отношении депутата – штраф в размере до 2000 МРП либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до 2 лет, либо лишением свободы на тот же срок. За оскорбление представителя власти предусматривается штраф в размере до 300 МРП либо исправительные работы в том же размере, либо привлечение к общественным работам на срок до 240 часов, либо арестом на срок до 75 суток. При этом публичные выступления, содержащие критические высказывания об их деятельности, не влекут уголовной ответственности.

Статья 402. Действия, провоцирующие к продолжению участия в забастовке, признанной судом незаконной

Такие нарушения наказываются штрафом в размере до 1000 МРП либо исправительными работами в том же размере, либо ограничени-

ем свободы на срок до 1 года, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до 1 года или без такового.[3]

Рассмотрев все эти статьи, можно прийти к выводу, что нужно быть аккуратными в своих высказываниях в социальных сетях и в СМИ. На сегодняшний день можно заметить много различных высказываний, комментариев и даже провокации в СМИ и важно не поддаваться на них, особенно учитывая статьи УК РК.

Также очень хотелось бы видеть чистоту и порядок в социальных сетях и в СМИ, ввести ограничения на использования ненормативной лексики и уважать друг друга в просторах интернета.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Казахстан, принята на Республиканском референдуме 30 августа 1995 года.

2. Нормативное постановление Конституционного совета Республики Казахстан от 27 февраля 2008 года № 2 «О проверке конституционности частей первой и четвертой статьи 361 Уголовного кодекса Республики Казахстан по обращению Капшагайского городского суда Алматинской области».

3. Уголовный Кодекс Республики Казахстан 3 июля 2014 года № 226-V.

4. Кодекс РК Об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V.

5. Закон Республики Казахстан от 10 июля 2009 года № 178-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информационно-коммуникационных сетей».

6. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 10 июля 2008 года № 1 «О применении норм международных договоров Республики Казахстан».

7. Всеобщая Декларация прав человека (принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года).

8. Статья 19 Международного пакта о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года (ратифицирован законом Республики Казахстан от 28 ноября 2005 года № 91-III, вступил в силу для РК 24 апреля 2006 года).

9.Замечания общего порядка Комитета по правам человека ООН № 34 «Статья 19: Свобода мнений и их выражения. Общие замечания»

(Сто вторая сессия Женева, 11-29 июля 2011 года).

10. Закон Республики Казахстан «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года.

УДК 341.462.1

Турабекова А.П

Студентка 2 курса Высшей Школы
Права Университета КАЗГЮУ,
(двудипломная программа с ТГЮУ (Узбекистан),
Республика Казахстан, г. Нур-Султан

ОМБУДСМЕН И ЕГО РОЛЬ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Аннотация

В статье показаны последние реформы в деятельности Уполномоченного по правам человека в Республике Узбекистан, а также выдвинуты идеи с целью повышения эффективности деятельности Омбудсмена, выступающего в качестве соединяющего звена между гражданами и государством в сфере защиты прав и законных интересов граждан. Укрепление национального законодательства, а также правовых мер, которые направлены на либерализацию судебной-правовой власти отражаются в благополучии народа и образовании, системы защиты прав человека как отдельного института, выражающего интересы как индивидуума, так и народа в целом. Так, внимание государства, направленное на эту сферу, в частности деятельность ОлийМажлиса при принятии решений относительно расширения и принятия необходимых мер для совершенствования отдельных институтов, в частности, институт Уполномоченного ОлийМажлиса Республики Узбекистан по правам человека – института Омбудсмена является многозначительным этапом в процессе демократического развития государства.

Ключевые слова: институт Уполномоченного по правам человека, Олий Мажлис, Омбудсмен, права человека, эффективность, региональные и республиканские олимпиады.

Турабекова А.П.

КАЗГЮУ Университетінің Құқық жоғары мектебінің 2 курс студенті,
ТМЗУ-мен қосдипломдық бағдарлама (Өзбекстан),
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

ОМБУДСМЕН ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада Өзбекстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қызметіндегі соңғы реформалар көрсетілген, сондай-ақ Уәкілдің құқықтарын қорғау саласындағы азаматтар мен мемлекет арасындағы байланыстырушы буын қызметін атқаратын Омбудсмен қызметінің тиімділігін арттыру мақсатындағы идеялар айтылған азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделері. Ұлттық заңнаманы, сондай-ақ сот жүйесін ырықтандыруға бағытталған құқықтық шараларды нығайту халықтың әл-ауқатын арттырудан және жеке тұлғаның да, халықтың да мүдделерін білдіретін жеке институт ретінде адам құқықтарын қорғау жүйесінің қалыптасуынан көрінеді, тұтас. Сөйтіп, мемлекет назары осы салаға, атап айтқанда, Олий Мажлистің қызметіне жеке институттарды, атап айтқанда, Республика Олий Мажлисінің Комиссар институтын кеңейту және жетілдіру бойынша қажетті шаралар қабылдау туралы шешім қабылдауға бағытталған. Өзбекстанның адам құқықтары жөніндегі уәкіл институты мемлекеттің демократиялық дамуындағы маңызды кезең болып табылады

Түйінді сөздер: адам құқықтары жөніндегі уәкіл институты, Олий Мажлис, Омбудсмен, адам құқығы, тиімділігі, облыстық және республикалық олимпиадалар.

Turabekova A.P.,

2nd year student of the Higher School of Law, KAZGUU University,
(double degree program with TSUL (Uzbekistan)
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

OMBUDSMAN AND HIS ROLE IN THE PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS

Annotation

The article shows the latest reforms in the activities of the Ombudsman in the Republic of Uzbekistan, as well as ideas were put forward with the

aim of increasing the effectiveness of the Ombudsman among the people due to the fact that this person, using the title of “people’s advocate”, acts as a connecting link between citizens and the state as a whole in the field of protecting the rights and legitimate interests of citizens. Strengthening national legislation, as well as legal measures aimed at liberalizing the judiciary is reflected in the well-being of the people and the formation of a human rights protection system as a separate institution that expresses the interests of both the individual and the people as a whole. Thus, the attention of the state directed to this area, in particular the activities of the OliyMajlis when making decisions on expanding and taking the necessary measures to improve individual institutions, in particular, the institution of the Commissioner of the OliyMajlis of the Republic of Uzbekistan for human rights – the Ombudsman institution is a significant stage in the process of democratic development of the state.

Key words: institution of the Commissioner for Human Rights, OliyMajlis, Ombudsman, human rights, efficiency, regional and republican Olympiads.

Институт Омбудсмана, выступая в качестве органа внесудебной защиты граждан, призывается принимать меры для восстановления нарушенных прав граждан, а также быть лицом, который принимает и рассматривает индивидуальные жалобы лиц, которые уведомляют о нарушении своих прав. Следует также подчеркнуть, что ведомство омбудсмана не входит в ряд органов государственного управления или органом власти, также никоим образом не является судебным органом. Омбудсмен ведет свою деятельность в качестве независимого лица и отчитывается лишь Парламенту государства. На сегодняшний день в государстве непременно принимаются все меры с целью развития данного института. Так, Указом Президента Республики Узбекистан от 10 сентября 2021 года в государстве была учреждена должность регионального Омбудсмана [1]. Отличительной чертой в компетенции этого лица является рассмотрение жалоб по нарушению прав тех граждан, которые проживают на той территории, где ведет свою трудовую деятельность региональный Омбудсман. При этом, региональный Омбудсман считается лицом, который обязуется отчитываться перед Уполномоченным по правам человека Республики Узбекистан. Нельзя не заметить, что данная реформа безусловно является фактором повышения эффективности деятельности института с целью реализации своих полномочий на более качественном уровне, при котором каждое обращение будет наделено еще большим вниманием и глубоким анализом. Кроме этого,

на сегодняшний день в стране также активно ведет свою деятельность институт детского Омбудсмана. На заседании Законодательной палаты Парламента 26 февраля 2020 года в качестве заместителя Уполномоченного по правам человека – Уполномоченным по правам ребенка была назначена Алия Юнусова. Право быть услышанным и право на участие в формировании общественного мнения напрямую связано с задачей усовершенствования системы вовлечения молодого поколения к разработке и принятии политических решений на местном и национальном уровнях. Укрепление этой практики, на мой взгляд, непременно обеспечит расширение правовых рамок причастности несовершеннолетних лиц в общественной жизни.

Несмотря на предпринимаемые меры для предотвращения нарушения прав человека, эту проблемы ликвидировать с корнем невозможно. Это связано опять же прежде всего с низкой правовой грамотностью гражданского населения. Для того чтобы повысить эффективность деятельности института Уполномоченного по правам человека необходимо прежде всего внедрять в образовательную систему государства дисциплины, которые могут предоставить достаточную информацию для приобретения знаний о своих правах и свободах молодым поколением. Наряду с другими предметами, по которым проводятся региональные и республиканские олимпиады, на мой взгляд, проведение олимпиад с достойными итоговыми призами по предмету, который будет основан на защите прав человека будет мотивировать учеников среднеобразовательных школ для изучения и участия в таких конкурсах. Это в свою очередь поможет увеличить процент людей, у которых будет возможность отстаивать свои права в тех или иных случаях. Помимо этого, на мой взгляд, образование клубов и конкурсов с районного до государственного, и даже международного уровня, которые будут отражать правовые проблемы в сфере защиты прав человека и разрешении споров(кейсов) станут еще одним шагом, чтобы молодое поколение стало ближе к деятельности института Омбудсмана. В частности, в Ташкентском Государственном Юридическом Университете относительно недавно – в июне 2021 года было принято решение об образовании «Клуба Омбудсмана», где членам будет предоставлена возможность применить теоретические знания в правоприменительной практике, а также при желании проходить практику непременно в институте Уполномоченного по правам человека. Хотелось бы отметить, что совершенствование системы образования подобных сообществ, несомненно, будет важным фактором в развитии демократического общества в госу-

дарстве. Реализация права на свободу слова и права на свободу печати в стране, безусловно, станет соединяющим мостом между населением и не только ведомством Уполномоченного по правам человека, но и государством, в целом. Причина, прежде всего, кроется в том, что СМИ, выступая в качестве четвертой ветви власти, достаточно прозрачно отражают проблемы, указывая тем самым государству, в каком направлении двигаться и какой институт нуждается во внимании и совершенствовании со стороны государственной власти. Роль Омбудсмана должна повыситься посредством выступлений и его деятельность в целом должна быть более заметна для народа. На мой взгляд, отчётный период института Омбудсмана должен быть сокращён до шести месяцев. Это связано с тем, что принимаемые меры на разрешение какого-либо вопроса со стороны Омбудсмана направлены на заметные изменения по тому или иному вопросу. К примеру, улучшение пенитенциарных учреждений, обеспечение заключённых рабочими местами в зоне пребывания под стражей, обеспечение их материального положения – всё это может быть реализовано в самый возможный кратчайший срок. На примере этого можно сделать вывод о том, что вопрос о реализации данных изменений в тюрьмах может оттягиваться в связи с продолжительностью отчетного периода, однако если ведомство Омбудсмана будет предоставлять отчёт о своей деятельности каждые полгода, то и эффективность предположительно повысится.

В качестве заключения можно прийти к выводу, что система защиты прав человека непременно является составляющей частью среди приоритетных вопросов совершенствования демократического общества. Таким образом, институт Уполномоченного по правам человека выступает как среди народа, так и в числе государственных органов как достойное доверия лицо, которое призывается охранять права и законные интересы человека, что актуально не только в Республике Узбекистан, но и практически во всех точках мира.

Список использованных источников:

1. <https://uzreport.news/society/v-uzbekistane-budet-nalajena-deyatelnost-regionalnih-predstaviteley-ombudsmena>
2. Постановление Сената ОлийМажлиса Республики Узбекистан по права человека (Омбудсмана) в 2006 году. <https://www.lex.uz/docs/2957841>
3. Новые инициативы Нового Узбекистана в сфере прав человека. https://ombudsmanrf.org/news/v_mire/view/novye_iniciativy_novogo_uzbekistana_v_sfere_prav_cheloveka

4. Официальный сайт Уполномоченного ОлийМажлиса по правам человека. <http://www.ombudsman.uz/ru>

5. О образовании клуба «Омбудсмена». Репортаж Б.Мусаева. <https://t.me/s/Tsulofficial?q=%23%D1%81%D0%BC%D0%B8>

ӘОЖ 347.73

Узақбай Асланбек,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» Жоғары құқық мектебінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ДАМУЫ

Аңдатпа

Мақалада цифрланған өмірдегі адам құқықтарының жүзеге асырылуы мен қорғалуы жайлы мәселелер талқыланады. Яғни, күнделікті өмірдегі адам құқықтары үшін Интернеттің оң және теріс әсерлері туралы және бұрын болмаған көлемдегі ақпаратқа шексіз қол жеткізу мүмкіндіктерін талданады. Қазіргі қоғамда цифрлық адам құқықтарын қорғаудың және ілгерілетудің көптеген жолдары мен әдіс-тәсілдері бар. Мақалада сол әдістер туралы қысқаша айтылады.

Түйінді сөздер: цифрлық құқық, интернет, цифрлық жаһандану, халықаралық келісімшарт, декларация, сөз бостандығы, коммуникация, киберсаясат, инфрақұрылым, ақпарат.

Узақбай Асланбек,
студент 3 курса Высшей школы права «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОГО ПРАВА В XXI ВЕКЕ

Аннотация

В статье обсуждаются вопросы реализации и защиты прав человека в оцифрованной жизни. То есть, анализируются возможности неограниченного доступа к информации в несуществующем объеме и о положительном и отрицательном влиянии интернета на права человека в

повседневной жизни. В современном обществе существует множество способов защиты и продвижения цифровых прав человека. В статье кратко рассказано об этих методах.

Ключевые слова: цифровое право, интернет, цифровая глобализация, международный договор, декларация, свобода слова, коммуникации, киберсаясат, инфраструктура, информация.

Uzakbai Aslanbek,

3 year student of the Higher School of Law «Adilet»,
Caspian Public University,
the Republic of Kazakhstan, Almaty

DEVELOPMENT OF DIGITAL LAW IN THE XXI CENTURY

Annotation

The article discusses the implementation and protection of human rights in digitized life. That is, the possibilities of unlimited access to information in a non-existent volume and about the positive and negative impact of the Internet on human rights in everyday life are analyzed. In modern society, there are many ways to protect and promote digital human rights. The article will briefly describe these methods.

Keywords: digital law, Internet, digital globalization, international treaty, declaration, freedom of speech, communications, cybersat, infrastructure, information.

Күнделікті өмірдің жылдам цифрлануы біздің қарым-қатынас, пікір білдіру және өзін-өзі ұйымдастыру тәсілін өзгертті және өзгертуді жалғастыруда. Оның ішінде сөз бостандығы мен ақпаратқа қол жеткізу құқығын, жиналыстар мен бірлестіктер ұйымдастыру құқығын, жеке өмірге қол сұғылмаушылық және бейбіт өмір сүру бостандығы құқығын қоса алғанда, әртүрлі құқықтар ауқымына елеулі салдарын тұғызуда. Технологияларды пайдалану адам құқықтарын жүзеге асырудың жаңа мүмкіндіктерін ашқаны сөзсіз. Мысалы, саясатты басқарудың жаңа әдістері енгізілуде, бірақ олар жаңа қауіптер тудырады. Бұл мақалада сіз қазіргі уақытта адам құқықтары қалай қорғалып жатқаны, цифрлық дәуір адам құқықтарына қалай әсер ететіні және осы процестердің басқа қатысушыларымен қай жерде және қалай әрекеттесуге болатыны туралы түсінік аласыз. Адам құқықтары – әрбір адамға туғаннан бері тиесілі негізгі құқықтар мен бостандықтар болып табылады. Олар сіздің

сеніміңізге және өміріңізді қалай өткізуге шешім қабылдағаныңызға қарамастан құрмет пен әділдік және теңдік пен тәуелсіздік сияқты құндылықтарға негізделген.

Бірақ, бұл жай ғана абстрактылы ұғымдар емес, олар бірқатар халықаралық шарттарда бекітілген адам құқықтары жүйесімен анықталады және қорғалады. Оның негізі «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясынан», «Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіден» және «Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіден» тұратын «Адам құқықтары туралы халықаралық Билль» болып табылады. Біріккен Ұлттар Ұйымы 2003 жылы Женевада және 2005 жылы Түнисте ақпараттық қоғам мәселелері бойынша Дүниежүзілік кездесулер өткізуге бастамашылық жасады. Нәтижесінде «ақпараттық қоғам құру – жаңа мыңжылдықтағы жаһандық міндет» қағидаттарының Декларациясы және іс-қимыл жоспары қабылданды. 1948 жылы «Адам құқықтары туралы жалпыға бірдей декларацияда бекітілген»: «әр адам наным-сенім бостандығына және өз көзқарасын еркін білдіруге құқығы бар; бұл құқық өз наным-сенімін кедергісіз ұстану еркіндігін және мемлекеттік шекаралар тәртібіне тәуелді болып қалмай, ақпараттар мен идеяларды еркін іздеп, кез-келген құралдар арқылы тарату бостандығын да қамтиды». Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық Конвенцияда: «мемлекеттік органдар тарапынан қандай да бір араласусыз ақпарат пен идеяларды алу және тарату еркіндігі мен өз пікірінің еркіндігін ұстану мүмкіндігі бар» делінген.

Алайда, цифрлық ортаның пайда болуы жағдайды қиындата түсті. Интернет нормалары мен хаттамалары негізінен ұлттық шекараларға қарамастан әзірленді. Нәтижесінде, бүгінгі күні Интернет инфрақұрылымы мен қызметтерінің көпшілігі жеке секторға тиесілі, оны пайдаланушылар әртүрлі юрисдикцияларда жұмыс істейді. Екінші жағынан, адам құқықтары туралы заңдар мен ережелер мемлекеттер тарапынан жүзеге асырылу үшін әзірленген. Осы қайшылықты мойындай отырып, 2012 жылы «Адам құқықтары жөніндегі Кеңеске» мүше мемлекеттер офлайн режимде бар адам құқықтарының бірдей онлайн режимінде де қолданылатынына келісті. Басқаша айтқанда, цифрлық дәуір талап еткен өзгерістер ешқандай жаңа құқықтарды біріктіруді талап етпейді. Оның орнына бұрыннан бар құқықтарды қорғауды күшейту керек. Дегенмен бұл маңызды қадам болып табылады. Мұны іс жүзінде жүзеге асыру қиын іс болып шыққанын байқауымызға болады.

Күнделікті өмірдегі адам құқықтары үшін Интернет шын мәнінде нені білдіреді? Оның кейбір мүмкіндіктерін толығырақ қарастырайық. Көріп отырғанымыздай, дүние жүзіндегі адамдармен шексіз қарым-қатынасымызға Интернет осылайша жағдай жасайды. Бұрын бұл санаулыларға ғана қолжетімді болатын. Сонымен қатар, Интернет коммуникацияны имобилизациялаудың жаңа әдістерін ұсынады. Қазіргі уақытта Facebook-те ұйымдастырылып жатқан барлық қозғалыстар туралы ойланыңыз. Ал Интернет бұрын-соңды болмаған көлемдегі ақпаратқа шексіз қол жеткізуге мүмкіндік берді. Бірақ интернет адам құқықтарына қалай қауіп төндіруі мүмкін? Сноуденнің әшкереленуі көрсеткендей, жаңа цифрлық технологиялар мемлекеттік бақылауды күрделірек, агрессивті және оңай жасырылатын етіп жасады. Ал бұл мемлекетке өз азаматтарын бақылауды күшейтеді. Кейбір жағдайларда, көбінесе күтпеген қатысушылардан интернет цензураға ұшырауы мүмкін. Мысалы, әлеуметтік желілер олардың контенттеріне үнемі цензура жасайды. Ал іздеу жүйелері сізге қандай контент көрсетілетінін дербес анықтайтын арнайы алгоритмдерді пайдаланады және мұның барлығы ешқандай жауапкершілік пен ашықтықсыз жасалады. Сонымен қатар, Интернетте үлкен көлемдегі жеке деректер жиналады және талданады. Негізінде бұл Интернеттің бизнес үлгілері. Бұл құпиялылық пен жеке деректерді қорғау үшін елеулі алаңдаушылық тудыруы мүмкін.

Қудалау мен қоқан-лоққылардан зардап шеккен құқық қорғаушылардың пікірінше, интернет сөз бостандығын тежейді. Немесе, керісінше алға жылжыта алады. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы өмірге, бостандыққа және жеке басының қауіпсіздігіне кепілдік береді. Бұл үш құқықты адам үшін кілт деп атауға болады. Өмір сүру құқығы-адамның биологиялық организм ретінде өмір сүру мүмкіндігі. Бостандық құқығы – өз еркіне сәйкес, мәжбүрлеусіз әрекет ету мүмкіндігі. Жеке басына қол сұғылмаушылық құқығы адамның өміріне, денсаулығына, физикалық тұтастығына кез-келген қол сұғышылықтан аулақ болу мүмкіндігін білдіреді. Ой еркіндігі мен оны білдіру бостандығы да жеке құқықтарға жатқызылуы керек. Бұл бостандықтар әрқашан адам құқықтарының тізімінде маңызды орынға ие болды және оларға халықаралық-құқықтық реттеуде жеткілікті көңіл бөлінді. Пікір білдіру бостандығына құқықты кепілдік беретін азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 19-бабында былай делінген:

1) әрбір адам өз пікірін кедергісіз ұстануға құқылы.

2) әрбір адамның өз пікірін еркін білдіруге құқығы бар; бұл құқық мемлекеттік шекараларға қарамастан, кез келген ақпарат пен идеяларды іздеу, алу және өз қалауы бойынша ауызша, жазбаша немесе баспасөз арқылы немесе көркемдік білдіру нысандары арқылы немесе өзге де тәсілдермен тарату бостандығын қамтиды.

3) Құқықтарды пайдалану ерекше міндеттер мен ерекше жауапкершілік жүктейді: басқа адамдардың құқықтары мен беделін құрметтеу үшін; мемлекеттік қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті, халықтың денсаулығын немесе имандылығын қорғау үшін.

Бірақ интернет сіз қарастыруға болатын артықшылықтар мен кемшіліктердің тізімі ғана емес. Жеке алғанда бұл бірнеше негізгі ұғымдарға негізделген саяси құрылым болып табылады. Олардың бірінің пікірінше, интернет қылмыскерлердің ұясы және экстремистер үшін қауіпсіз орын болуымен табиғатынан қауіп төндіреді. Бұл тұрғыда адам құқықтары қауіпсіздікпен үйлеспейді деп санасақ та болады. Егер біз еркін, ашық және қауіпсіз интернетті қаласақ, мұндай ұғымдарға қарсы шығуымыз керек. Цифрлық технологиялар мен Интернет адам құқықтарын құрметтеу және қорғау мәселелерін талқылау үшін негізді қамтамасыз ететін әртүрлі органдардың, шарттар мен стандарттардың күрделі жүйесімен басқарылады. Бұған Интернет үшін кодтар мен хаттамаларды анықтайтын Интернет дизайн кеңесі «**IETF**» және «**ICANN**» сияқты техникалық органдар кіреді. Сонымен қатар, ақпараттық телекоммуникациялық жабдықтың стандарттарын анықтайтын ITU халықаралық электр байланысы одағы да кіреді.

Сонымен қатар, пайдаланушының онлайн тәжірибесіне әсер ететін бірқатар келісімшарттар мен келісімдер бар. Бұған қоса, БҰҰ цифрлық дәуірдің азаматтық қоғам үшін салдарын зерттеу үшін «Ақпараттық қоғам бойынша Дүниежүзілік саммит» деп аталатын қозғалысты бастады. Бұл өз кезегінде Интернет саясаты мәселелерінің барлық спектрін талқылауға арналған жыл сайынғы жаһандық форум – «Интернетті басқару форумын» құруға негіз болды. Саясат пен шешім қабылдау ережелерін анықтау қиын болуы мүмкін. Саяси мәселелерде ымыраға келу одан да қиын, олардың көпшілігі адам құқықтарына қатысты болып табылады. Цифрлық дәуірдің адам құқықтарына қалай әсер ететіні туралы нақты мысалдарды қарастырайық.

Бразилиядан бастайық. 2014 жылы Бразилия «**Интернеттің азаматтық шеңбері**» атты Интернет туралы заң қабылдады. Бұл заңнама цифрлық жетістіктермен сәйкестендірудегі бірегей табыс тарихы бол-

ды. Оның дамуы ашық талқылауларда өтті. Алайда, бір жылдан кейін ол Бразилияда WhatsApp-қа 48 сағат тыйым салу туралы сот шешімінің бір бөлігін бұзды. Тіпті кейінірек, 2016 жылы Бразилия парламенті «**CPI Cyber ұсынысы**» деп аталатын заңға түзетулер енгізді. Түзету сөз бостандығына нұқсан келтіретін жала жабудың жаңа түсіндірмесін енгізді және бұл заң кепілдік беруге арналған болатын. Бұл заң жеке өмірді және жеке деректерді қорғауды айтарлықтай әлсіретіп, Интернет провайдерлерінен сот шешімінсіз пайдаланушылардың IP мекенжайларын ашуды талап еткен болатын. Құқық қорғаушылардың ұдайы назарымен және атсалысуымен ғана «Интернеттің азаматтық шеңбері» сияқты табысты заңдарды сақтау және дамыту мүмкін болады.

Тағы бір мысал – Иран. Интернет Иранда алғаш пайда болған кезде, пайдаланушылар оны басып шығарудың қатаң заңдарын айналып өтудің оңай жолы деп санады. Бүгінде Иран халқының 2/3-і интернет қолданушылары. Ал азаматтық белсендіретінде интернет-коммуникация олардың еліндегі мемлекеттік құғын-сүргін туралы бүкіл әлемге айтуына мүмкіндік береді. Жауап ретінде режим цифрлық байланысқа тікелей цензураны және бақылауды айтарлықтай арттырды. Барлық танымал веб-сайттардың жартысы цензурадан өтеді деген болжам бар. Ал желідегі блогерлер, белсенділер мен техникалық қызметкерлер қудалау, зорлық-зомбылық және түрмеде отыруы мүмкін. Қазіргі уақытта Иран электрондық поштаны, шифрлауды блоктайтын және шетелдік қауіпсіздік бағдарламалық құралын пайдалануға тыйым салатын ішкі кіріспе желісін құруда. Бұл адам құқықтарының жүзеге асуы Интернетке қол жеткізуге байланысты екендігінің айқын мысалы, ал Интернет желісіне кіруден бас тарту адам құқықтарына тікелей қайшы келеді.

Құқық қорғаушылар ретінде сізде цифрлық адам құқықтарын қорғаудың және ілгерілетудің көптеген жолдары бар. Сіз, мысалы, VPN немесе анонимді желілер сияқты құралдарды пайдаланып, пайдаланушыны еліктіре аласыз және оның құпиялылығын қорғай аласыз. Пайдаланушының мінез-құлқындағы мұндай өзгерістер қызметтердің дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Мысалы, жарнама блокторлары туралы ойланыңыз. Бұл қолданбаларды кеңінен қолдану жарнамалардың жариялануына әсер етті. Кейде агрессивті немесе тітіркендіргіш жарнамалар дереу жойылады. Осындай кішігірім өзгерістер депетиция және компания демонстрациялары сияқты үлкен әсер етуі мүмкін. Әртүрлі топтар мен қозғалыстардың бірлескен күш-

жігері жеке өмір туралы пікірталастарды ең жоғары саяси деңгейге көтерді. Көпжақты киберсаясаттың дамуы азаматтық қоғамға үкіметтермен және бизнеспен тең дәрежеде Интернетті басқару бойынша жаһандық және аймақтық форумдар сияқты бірқатар форумдарға қол жеткізуге мүмкіндік берді. Халықаралық электрбайланысы одағы үкіметтік делегациялардың құрамында, БҰҰ-ның Адам құқықтары жөніндегі Кеңесі үкіметтерге шешім қабылдауға лоббирлеуге қабілетті бақылаушылар ретінде әрекет етеді. Әрине, киберсаясатты дамыту үдерісін ашық және инклюзивті ету үшін әлі де көп нәрсе істеу керек. Бірақ мүмкіндіктер бар екені даусыз. Өйткені, интернет әлі жас технология және бұл салада беделді мамандар аз.

Бұл әлі де көп нәрсе істеу керек екенін және адам құқықтарын қорғаушылардың цифрлық адам құқықтарын құрметтеу мен нығайту үшін күресуде, оның болашағын қалыптастыруда маңызды рөл атқара алатынын білдіреді.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясы, 1948 жыл 10 желтоқсан № 217 А (III);

2. Азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарды, оның ішінде даму құқығын, барлық құқықтарды қорғау және оларды көтермелеу, азаптаулар және тағы басқа қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе абыройды қорлайтын қарым-қатынас пен жазалар түрлері туралы мәселе бойынша Арнайы баяндама, Манфред Новак 2009 жыл 16 желтоқсан;

3. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 қарашадағы N 87 Заңы;

4. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы N 91 Заңы;

5. Электронды ресурсы: <https://ulagat.com/2020/12/14/%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BC-%D2%9B%D2%B1%D2%9B%D1%8B%D2%9B%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%8B-%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8B-%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D0%B1%D0%B8/>

УДК 342.7

Хамо Диана Нуриддиновна,
студентка 3 курса колледжа «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г. Алматы

БИЗНЕС И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

Данная статья посвящена вопросу бизнесу и прав человека в современном мире. Автором дается определение понятию «бизнес», и рассмотрена его сущность. Приведены организационно-правовые формы субъекта предпринимательской деятельности. Отмечается, что частный сектор обязан соблюдать права человека в сфере бизнеса в своей деятельности, и обращая внимание на то, что ответственность защищать права человека возложена на государство, рассмотрена роль государства в защите прав человека от нарушений со стороны компаний.

Ключевые слова: права человека, бизнес, предприятие, индивидуальный предприниматель, акционерное общество, товарищество.

Хамо Диана Нуриддинқызы,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» колледжінің 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

БИЗНЕС ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақала қазіргі әлемдегі бизнес және адам құқықтары мәселесіне арналған. Автор «бизнес» ұғымына анықтама беріп, оның мәнін қарастырады. Кәсіпкерлік қызмет субъектісінің ұйымдық-құқықтық нысандары келтірілген. Жеке сектор өз қызметінде кәсіпкерлік саласындағы адам құқықтарын құрметтеуге міндетті екені атап өтіліп, адам құқықтарын қорғау жауапкершілігі мемлекетке жүктелетініне, компаниялар тарапынан бұзушылықтар жасалу жағдайында адам құқықтарын қорғаудағы мемлекеттің рөліне назар аударылады.

Түйінді сөздер: адам құқығы, бизнес, кәсіпорын, жекекәсіпкер, акционерлік қоғам, серіктестік.

Khamo Diana Nuriddinovna,
3rd year student specialty «Jurisprudence»
college «Adilet»
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

Annotation

This article is devoted to the issue of business and human rights in the modern world. The author defines the concept of “business”, and considers its essence. The organizational and legal forms of the subject of entrepreneurial activity are given. It is noted that the private sector is obliged to respect human rights in the field of business in its activities, and paying attention to the fact that the responsibility to protect human rights is assigned to the state, the role of the state in protecting human rights from violations by companies is considered.

Key words: human rights, business, enterprise, individual entrepreneur, joint-stock company, partnership.

Сущность бизнеса состоит в соединении материальных, финансовых, трудовых и информационных ресурсов в целях производства товаров, предназначенных для продажи другим экономическим агентам – предприятиям, организациям, гражданам. Такое соединение может быть кратковременным или долговременным (это связано и со стабильностью спроса, и с возможностями отвлечения ресурсов и с другими аспектами). Если речь идет о долговременном соединении ресурсов, возникает, как правило, *организация* или организационная единица, функционирование которой подчинено определенным, относительно устойчивым правилам и нормам, т.е. *предприятие*. Если соединение ресурсов производится на определенный срок, носит относительно кратковременный характер, чаще говорят о проекте.

Бизнес играет определяющую роль в современной экономике. Именно бизнесу общество обязано практически всеми экономическими благами, определяющими условия существования современного человека – от жилища и одежды до питания и интеллектуального досуга. Бизнес модифицируется, принимает различные формы, трансформируется и эволюционирует, привлекает к себе все новые поколения молодых людей, отдающих бизнесу лучшие годы жизни, оттого **актуальность дан-**

ной темы в современном обществе, мире возрастает, ведь востребованность части населения, желающая и начинающая собственный путь бизнесменов зачастую точно не ведают своих прав и возможностей.

Простыми словами бизнес — это английское понятие (от староанглийского «bisīng» – активный, занятый работой, деловой), отражающее деловую активность и постоянную занятость человека.

В общем и целом, сущность бизнеса заключается в достижении цели, ради которой он был организован. Собственное дело базируется на идее, подкреплённой материальной основой или уникальным информационным продуктом.

Однако, при всем при этом, один и тот же бизнес может быть реализован на различных предприятиях последовательно во времени или же параллельно. Одно и то же предприятие может стать арендой функционирования различных бизнесов. Бизнес может прекратиться с уходом из него бизнесмена, а может быть и успешно продолжен другими людьми. Иными словами, границы и суть бизнеса не могут не быть расплывчатыми, варьируемыми, и порой идентификация различных экономических явлений как порожденных одним бизнесом представляет значительную трудность (иногда такая идентификация осуществляется правоохранительными органами в целях борьбы с нарушением законов).

Формы бизнеса. Организационно-правовые формы субъекта предпринимательской деятельности.

Существует три **основные формы бизнеса**: индивидуальное предпринимательство, общество с ограниченной ответственностью, товарищество собственников, акционерные общества.

Индивидуальные предприниматели. Эта форма организации бизнеса является одной из самых популярных. Ее особенность заключается в том, что фирмой владеет одно лицо, то есть предприниматель. Именно он имеет право распоряжаться прибылью, которая получена в результате хозяйственной деятельности. Среди других положительных качеств открытия ИП:

- упрощенная процедура регистрации своего дела;
- нет необходимости в регистрации юридического адреса (используется место жительства);
- упрощенное ведение учета, простой и понятный порядок передачи отчетов в фонды;
- самостоятельное принятие решений, которые касаются ведения бизнеса.

Индивидуальный предприниматель — представитель малого бизнеса, который является основой экономики страны. Стимулируя развитие этого направления, законодательные органы власти предусматривают льготы при оформлении, специальные налоговые режимы, скидки в банковских учреждениях при обслуживании.

Акционерные общества. Это одна из самых распространенных форм бизнеса в нашей стране. Преимущество — возможность привлечь денежные ресурсы, используя акции. Это юридическое лицо, которое имеет в собственности имущество, характеризуется высокой эффективностью и ограниченной ответственностью. Акционерное общество бывает двух видов:

- **ОАО.** Акции открытого общества можно купить на условиях, которые закреплены законом. Свободная продажа ценных бумаг обеспечивает приток капитала. Ежегодно представители такой формы бизнеса публикуют публичную отчетность.

- **ЗАО.** Акции закрытого общества могут приобрести только учредители корпорации или заранее определенный круг лиц. Вся информация о владельцах ценных бумаг содержится в реестре акционеров.

Корпорации — ЗАО и ОАО характеризуются общей особенностью. Речь идет об ответственности по долговым обязательствам, которые делятся между всеми учредителями. Еще одно преимущество таких форм бизнеса — возможность привлечь к управлению профессиональных менеджеров, использовать в работе передовые достижения науки.

Товарищества. Форма бизнеса, которая подразумевает объединение двух и более лиц для ведения предпринимательской деятельности, носит название товарищество. Особенности — общие дела, общий интерес, обособленное имущество, внедрение органов управления. Среди преимуществ товарищества, которое может быть командитным, полным или простым, можно отметить:

- заинтересованность в получении выгоды каждого из участников;
- привлечение на любой стадии бизнеса денежных средств на развитие, продвижение;
- простая процедура оформления товарищества;
- снижение рисков за счет объединения финансовых ресурсов.

Товарищество — форма бизнеса, при организации которой необходимо оформить соглашение. Этот документ должен содержать все права и обязанности участников, особенности ведения и владения своим делом.

Компании обязаны соблюдать права человека: Права человека — это не просто набор гражданских и политических свобод, имеющих

силу в демократических странах. Это и право на медицинскую помощь, и право на образование, и право на свободу собраний и объединений, право на неприкосновенность частной жизни, право на культурную интеграцию, не говоря уже о правах трудящихся, женщин и детей. Руководящие принципы ООН призывают коммерческие организации соблюдать любые права человека, даже, несмотря на то, что некоторые из этих прав не закреплены законом в тех или иных странах.

Однако, любопытно то, что во всех государственных правовых актах отсутствует термин «права человека», его заменяют «борьба с коррупцией», «контрабанда», «гендерное равенство», «оплата труда» и др.

Исторически сложилось, что всеми вопросами в области прав человека всегда занималось правительство, а не частный сектор. Некоторые компании вообще заявляли, что их единственная обязанность в этом направлении — соблюдать действующее национальное законодательство, даже если это законодательство по некоторым аспектам не соответствует международным стандартам в области прав человека.

Однако всеобщая декларация прав человека требует соблюдения прав любого человека и общественного органа. Ведущий юрист-международник, профессор Колумбийского университета и основатель Центра изучения прав человека Луис Хенкин подчеркивал: «Всеобщая декларация никого не исключает. Она должна применяться к каждому человеку, компании, рынку и виртуальному пространству».

И несмотря на то, что прямая обязанность защищать права человека возложена на государство, частный сектор обязан соблюдать эти права в своей работе. В 2011 году Совет по правам человека ООН единогласно утвердил «Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека», где принцип №11 гласит: «Предприятиям надлежит соблюдать права человека. Это означает, что им следует избегать нарушения прав других людей и устранять последствия оказанного ими воздействия, неблагоприятные для прав человека». Помимо этого, в официальном комментарии к этому принципу сказано: «Ответственность за соблюдение прав человека является всеобщей нормой ожидаемого поведения всех предприятий, где бы они ни осуществляли свою деятельность. Такая ответственность существует помимо обязанности соблюдать национальные законы и подзаконные акты, защищающие права человека».

Правительства и национальные правозащитные учреждения. Руководящие принципы ООН говорят о том, что защита прав человека от нарушений со стороны компаний является прямой обязанностью государства.

- Действия государства в отношении защиты прав человека

В 2014–2015 годах Ресурсный центр проанкетировал 100 государств с целью определить, какие действия они принимают для защиты прав человека.

- Национальные планы действий

Поскольку бизнес неотделим от социально-экономической среды Казахстана, а жизнедеятельность этой среды, в свою очередь, поддерживается с помощью бизнеса, возникает необходимость рассмотреть специфику казахстанской среды бизнеса, определить ее характерные черты и их влияние на деятельность предприятий в сегодняшней Республике, тем самым:

Рабочая группа ООН по вопросам бизнеса и прав человека приветствует усилия правительств по реализации своих национальных планов действий, поскольку это является важным шагом по соблюдению Руководящих принципов ООН, особенно учитывая тот факт, что защита прав человека — одна из основных функций государственной власти. Более 30 стран уже утвердили свой национальный план действий или по крайней мере начали его разработку.

По словам министра национальной экономики Руслана Даленова, в настоящее время ведется работа по формированию новой редакции Стратегического плана развития до 2025 года.

«Важнейшим направлением дальнейшего экономического курса станет «новая повестка» развития предпринимательства. Это внедрение института регуляторной апелляции. Предлагается создать механизм отмены либо приостановления актов центральных и местных исполнительных органов в апелляционном порядке по жалобе предпринимателей и бизнес-ассоциаций. То есть решения, мешающие бизнесу, могут быть быстро отменены и исправлены», — заявил он.

Также правительство рассматривает снижение нагрузки от контроля и надзора.

«То есть переход на «диагностику предприятий» от плановых проверок. Это будет проводиться без привлечения к ответственности и позволит снизить число плановых проверок. Для упрощения входа на рынок будет проведена работа по максимальному сокращению лицензий и разрешений», — продолжил он.

В рамках цифровизации услуг предлагается обеспечить полный охват всех услуг для бизнеса в электронной форме, добавил министр.

«Будет продолжена работа по совершенствованию финансовых мер государственной поддержки. Будет усилено точечное взаимодействие

с «проводниками» мнения МСБ. Реализация новых среднесрочных мер обеспечит качественное и устойчивое развитие предпринимательства», – уточнил Даленов.

Развитие конкуренции и сокращение вмешательства государства в предпринимательскую деятельность значительно улучшат бизнес-среду, считает он.

Заключение. Бизнес играет существенную роль в жизни рабочих и потребителей, в сфере защиты окружающей среды, общественного здоровья и устойчивого развития. Так как бизнес-операции становятся все более глобализированными, государства и бизнес компании призваны работать вместе, чтобы права человека уважались и соблюдались на практике.

Принятие политик в области прав человека, рост добровольных инициатив, а также постепенное осознание того, что компании обязаны соблюдать права человека, свидетельствуют о наличии прогресса. Однако процесс еще далек от завершения. Необходимо принять срочные меры для более тщательного изучения проблемы, для повышения прозрачности, для улучшения средств защиты прав и других механизмов контроля. Все это требует огромных усилий со стороны гражданского общества, правительств, Организации Объединенных Наций и частного сектора.

У каждой формы бизнеса есть свои положительные стороны и недостатки. Выбирая один из видов, следует учитывать простоту ведения своего дела, обязательные расходы и платежи, другие важные моменты, от которых будет зависеть развитие бизнеса, а значит и прибыль.

Список использованных источников:

1. Бизнес и права человека. Монография / Татьяна Зинович, 2017.
2. Бизнес и права человека. Монография / Роберт МакКоркводейл, 2015.
3. Бизнес в Казахстане будут развивать по новой стратегии. Монография/ Джамия Каримова, 2020
4. СТРАТЕГИИ БИЗНЕСА: АНАЛИТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК /ред академик РАЕН Г.Б. Клейнера — «КОНСЭКО»,1998
5. Бизнес и права человека: краткое введение / статья ресурсного центра «Бизнес и права человека», 2015.
6. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34336790&pos=6;-111#pos=6;-111
7. <https://soc-otvet.ru/biznes-i-prava-cheloveka/>

8. <https://ism.kz/v-kazahstane-sozdadut-novuyu-povestku-biznesa>

9. <https://answer.pro/articles/215-formyi-biznesa/>

10. http://www.aup.ru/books/m71/1_1.htm

11. <https://soc-otvet.ru/biznes-i-prava-cheloveka-kratkoe-vvedenie/#politika>

УДК 342.7

Цепке Валерия Ярославовна,
студентка 3 курса специальность «Правоведение»
колледжа «Әділет»
Каспийского общественного университета,
Республика Казахстан, г.Алматы

КОРРУПЦИЯ И ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

Данная статья посвящена вопросу коррупции и защиты прав человека в современном мире. Автором рассмотрено понятие коррупции, делается исторический экскурс при рассмотрении явления коррупции и пути борьбы с ней. Отдельно рассмотрены формы коррупции, участники коорупционного процесса. Обращено внимание на причинно-следственную связь между коррупцией и нарушением прав человека и рассмотрены пути борьбы с ней.

Ключевые слова: коррупция, взятка, вымогательство, шантаж, должностное лицо, государство, гражданское общество, бюджет, права человека.

Цепке Валерия Ярославовна,
Каспий қоғамдық университетінің
«Әділет» колледжінің 3 курс студенті
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Аңдатпа

Бұл мақала қазіргі әлемдегі сыбайлас жемқорлық және адам құқықтарын қорғау мәселесіне арналған. Автор сыбайлас жемқорлық

ұғымын қарастырады, сыбайлас жемқорлық құбылысы мен онымен күресу жолдарын қарастырғанда тарихи шолу жасалады. Сыбайлас жемқорлықтың нысандары, сыбайлас жемқорлық процесінің қатысушылары бөлек қарастырылады. Сыбайлас жемқорлық пен адам құқықтарының бұзылуы арасындағы себепті байланыс анықталып, жемқорлықпен күресу жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: жемқорлық, пара алу, пара беру, бопсалау, лауазымды тұлға, мемлекет, азаматтық қоғам, бюджет, адам құқықтары.

TsepkeValeriya

3 year student of the college «Adilet»
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

CORRUPTION AND HUMAN RIGHTS PROTECTION

Annotation

This article is devoted to the issue of corruption and the protection of human rights in the modern world. The author considers the concept of corruption, makes a historical digression when considering the phenomenon of corruption and ways to combat it. Forms of corruption, participants in the corrupt process are considered separately. The blame is drawn on the causal relationship between corruption and the violation of human rights and the ways of combating it are considered.

Key words: corruption, bribe, extortion, blackmail, official, state, civil society, budget, human rights.

Сущность коррупции. Сегодня во всем мире приобрело широкое распространение такое понятие, как коррупция. Каждый из нас знает, что это такое, и, возможно многие уже на практике сталкивались с взяточничеством. Чаще всего под коррупцией подразумевают получение взяток, незаконных денежных доходов ради личного обогащения. Участниками коррупционных отношений являются не только государственные чиновники, но и менеджеры фирм, предприниматели. Предмет взятки — это не только деньги, но и ценные бумаги, недвижимость, подарки. **Коррупция – одно из древнейших явлений в системе общественных отношений.** В современном мире коррупция представляет серьезную проблему. Никто не может избавиться от такого явления, как коррупция, что и определяет **актуальность данной статьи.**

Простыми словами коррупция - это злоупотребление государственной властью с целью получения личной выгоды. Само понятие появилось еще в древности и с латыни переводится как «подкуп» и «продажность». Коррупция берет свое начало еще с древних времен, власть и коррупция шли неотделимо на протяжении всей эволюции и развития общества. Правда только, если раньше «взятничество» вождю, жрецу или военнотружущему рассматривалось, как норма, то теперь чиновники официально получают только фиксированный доход. Правители различных государств понимали, что коррупционное явление представляет из себя большую опасность как для устройства страны, так и отдельно для его граждан. За данный проступок существовали различные меры наказания, одной из таких мер является смертная казнь. Независимо от того, что применялись радикальные меры, уничтожить это явление не удалось. Оно до сих пор продолжает наносить существенный вред государствам. Свое современное значение коррупция приобретает в XV - XVI вв. - в период длительного политического кризиса, охватившего Европу и сопровождавшегося необыкновенным расцветом коррупции среди властителей. Начиная с этого времени под коррупцией понимается продажность чиновников (государственных должностных лиц), а также общественно-политических деятелей. Сейчас коррупция проявляется в любой стране, независимо от уровня развития страны. Коррупция, свойственна не только развивающимся странам, она свойственна и странам с развитой экономикой. Из-за такого явления как коррупция, страдают наиболее нуждающийся группы и лица, затрагивают наиболее уязвимые слои населения – малообеспеченных, пенсионеров, детей, женщин, инвалидов, заключенных и др. Таким образом, коррупция является несовместимой с такими ценностями как человеческое достоинство, равенство и справедливость. Причин появления такого явления, как коррупция, великое множество.

Формы коррупции. Для достижения своих целей коррупционеры пускают в дело различные методы, а именно: **1. Взятки.** Простыми словами взятки – это принимаемые должностным лицом материальные ценности за действия либо бездействие в интересах взяткодателя или третьего лица, которые должностное лицо должно совершить, с целью ускорить решение вопроса. Это самое известное средство воздействия на чиновников. Как правило, самыми распространенными видами здесь являются деньги, подарки и т.п.

2. Вымогательство и шантаж. Здесь цель достигается с помощью угроз, как с применением, так и без насилия.

3. Фаворитизм, кумовство. Это предоставление должностей, привилегий или иных благ лицам, не обладающим должными качествами.

4. Злоупотребление полномочиями. Принятие неправомочных решений в силу своей власти.

Участники коррупции. В коррупционном процессе всегда участвуют две стороны: взяткодатель и взяткополучатель. **Взяткодатель** – лицо, которое предоставляет взяткополучателю некую выгоду в обмен на возможность пользоваться его полномочиями в своих целях. Выгодой могут быть деньги, материальные ценности, услуги, льготы и прочее. При этом обязательным условием является наличие у взяткополучателя распорядительных или административных функций. **Взяткополучателем** может быть должностное лицо, сотрудник частной фирмы, государственный и муниципальный служащий, который возмездно осуществляет свои полномочия для определенного лица. В настоящее время среди населения имеется достаточно большая группа граждан, которые предпочитают расценивать коррупцию как нечто само собой разумеющееся.

Права человека. Коррупция - это очень серьезное преступление, которое нарушает права людей. С учетом разрушающих последствий, которые влечет коррупция, ее можно сравнить с глобальным нарушением прав человека. Между коррупцией и нарушением прав человека можно усмотреть причинно-следственную связь, когда первая порождает второе. И наоборот, несоблюдение прав человека провоцирует рост коррупции. В качестве доказательства причинно-следственной связи между коррупцией и правами человека можно рассмотреть следующие примеры: получение представителем власти взятки за выдачу водительских прав может привести к нарушению одного из фундаментальных прав - права на жизнь. Взятка. Получаемая судьей, нарушает право на справедливое судебное разбирательство. Взятки, получаемые учителями или врачами, ведут к нарушениям прав на образование и здоровье. Когда представители государственной власти растрачивают бюджетные средства, выделенные на образование, культуру, здравоохранение, жилищное благоустройство, градостроение и другие важные области жизнедеятельности, можно констатировать нарушение экономических, социальных и культурных прав. Учитывая, что коррупция ведет к нарушению прав человека, соблюдение прав человека будет являться эффективным инструментом противодействия коррупции.

Ответственность за коррупцию. Коррупция – это преступление, это зло, которое можно объяснить только греховной природой человека, завистью, жадностью и другими отрицательными качествами человека. В

связи с увеличившимися фактами коррупции во всем мире приобрела актуальность тема борьбы с коррупцией. Коррупционное правонарушение - имеющее признаки коррупции противоправное виновное деяние (действие или бездействие), за которое законом установлена уголовная ответственность, помимо существуют и иные законы, которые помогают противодействовать коррупции, например ЗРК «о противодействии коррупции». Закон о противодействии коррупции регулирует общественные отношения в сфере противодействия коррупции и направлен на реализацию антикоррупционной политики Республики Казахстан. Уголовные ответственность и наказание за коррупционные преступления предусмотрены Уголовным кодексом Республики Казахстан. Для взяточдателей и взяточполучателей закон не является преградой.

Как победить коррупцию. В последнее время проблема коррупции и пути ее решения привлекают все большее внимание. Борьба с коррупцией требует к себе комплексного подхода, содержащего в себе различные меры и средства. Необходимы целенаправленные усилия со стороны государства и гражданского общества, необходима соответствующая антикоррупционная политика. Противодействие коррупции традиционно осуществляется по двум основным направлениям: **первое направление** – борьба с проявлениями коррупции, с коррупционерами, путем непосредственного воздействия на участников коррупционных отношений любыми законными способами, в том числе и с помощью правового принуждения, в целях пресечения их противоправной деятельности; **второе направление** – предупреждение коррупции, формирование и проведение превентивной антикоррупционной политики как самостоятельной функции государства. Борьба с коррупцией, прежде всего, должна выражаться в нежелании граждан участвовать в коррупционных отношениях. Борьба с коррупцией должна быть повседневной. Это зависит от каждого из нас. Для этого мы должны честно и добросовестно выполнять свою работу, свои должностные обязанности. Необходимо менять сознание граждан. Люди должны знать, как страшна коррупция, как она меняет сознание людей, и люди начинают считать, что всё в этом мире зависит от денег, что можно купить всё. Данное явление несет в себе кучу негативных последствий и проблем: увеличение социального неравенства; рост организованной преступности; рост социального недовольства; снижение эффективности функционирования экономики в целом. Игнорируя общепринятые правила и нормы распределения общественных благ, коррупция ведет к несправедливости и разрушает веру человека в добро, в возможность постро-

ения справедливого общества с равными жизненными шансами для каждого человека. Вместо этого лучшим, успешным становится тот, кто дал более крупную взятку. Коррупция утверждает приоритет ложных ценностей — личная выгода, тщеславие, жадность, эгоизм. Получается, если у вас есть много денег, вам позволено все, за что обычных граждан наказывают по закону. Люди должны нести серьезную ответственность за коррупцию, меры должны быть жестокими, вплоть до расстрела. За коррупцию, за превышение власти, за взятки нужно очень строго наказывать, чтобы люди боялись давать или брать взятки. В наше же время, взятка чуть ли не обязанность. И без неё трудно получить, например, хорошо оплачиваемую должность на работе или к примеру, не поступишь в институт. Т.е. у кого есть деньги и связи, тот и на хороших должностях. Огромную роль в противодействии коррупции играют средства массовой информации, правозащитники и гражданское общество.

Заключение. Итак, коррупция — это опасное явление. Ежегодно выявляется более тысячи преступлений коррупционной направленности. Несмотря на существующие нормы права и законодательства о противодействии коррупции, преступлений этой направленности не становится меньше. В связи с этим, является необходимым ежегодный пересмотр законодательства и ужесточения наказаний за коррупционные преступления.

Можно сказать, что идеала контроля за коррупцией, никто не может достичь. Мы не можем полностью победить коррупцию, мы можем держать ее под контролем, дабы она не выходила за рамки предела, во всяком случае, пока приходится говорить только о контроле за коррупцией, а не о полном ее искоренении потому, что за всю историю человечества, никто не смог от нее избавиться. Искоренить коррупцию невозможно, однако ее можно загнать в такие рамки, которые не будут влиять на развитие общества. Вместе с тем борьба с коррупцией не будет приносить результаты, если само общество, каждый гражданин не проявит решимость противостоять коррупции.

Несмотря на трудности, с коррупцией можно и нужно бороться. Об этом свидетельствует то обстоятельство, что уровень коррупции в разных странах далеко не одинаков. Успех борьбы с коррупцией зависит от правильно выработанной политики борьбы с ней. Одним из основных принципов искоренения коррупции является необходимость усилий всех государственных органов, призванных вести данную работу. В нашей стране этой проблеме до сих пор уделяется недостаточно внимания. Многие люди боятся обращаться в антикоррупционные службы

и тем самым ужесточают коррупцию и сами же становятся участниками коррупционных правоотношений. Людям проще отдать денежную сумму, чем тратить свое время на разрешение этих проблем. Каждый день люди сталкиваются с коррупцией. Поэтому не только само государство, но и люди должны помогать в борьбе с коррупцией и тогда все получится. Не стоит забывать, что самый большой враг коррупции – это сам человек. Не будет коррупции и люди будут добрее.

Список использованных источников:

1. Коррупция: природа, проявления, противодействие. Монография / отв. ред. академик РАН Т.Я. Хабриева. – М.: ИД «Юриспруденция», 2014.
2. Закон РК «О противодействии коррупции»
3. Обеспечение противодействия коррупции / Н.А. Пименов: 2018.
4. Механизмы противодействия коррупции / Е.Е. Румянцева: Директ-Медиа, 2016.
5. Коррупция: природа, проявления, противодействие. Монография / отв. ред. академик РАН Т.Я. Хабриева. – М.: ИД «Юриспруденция», 2014.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан